

VAJDASÁGI ÚTKERESŐ

MTT Könyvtár 2.

A Magyarságkutató Tudományos Társaság kiadványsorozata
A kiadványért felel a MTT elnöke

MTT, Szabadka, Branislav Nušić utca 2/I.

VAJDASÁGI ÚTKERESŐ
Kutatások, tanulmányok, jelentések

Szerkesztette
Gábrityné dr. Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa

Grafikai szerkesztő és borítólapp
Csernik Attila

Címlapfotó
Főző József

Tördelés
Fekete Blőd

Nyomda
VERZAL, Újvidék

Készült az Illyés Közalapítvány
és a Szabadkai Polgármesteri Hivatal
támogatásával

Szabadka 1998

VAJDASÁGI ÚTKERESŐ

Kutatások, tanulmányok, jelentések

Szerkesztette
Gábrityné dr. Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa

MTT Könyvtár 2.

TARTALOM

Ajánló	7
Bevezető gondolatok	9

Kutatás

Gábrityné dr. Molnár Irén: A jugoszláv társadalmi környezet elemzése a nemzeti kisebbségek szempontjából	13
Mirnic Károly: A magyar kisebbség iskolázottsági szintje a Vajdaságban	33
Dr. Tóth Lajos: Pedagógushiány (tanárhiány) – mint a magyar oktatás elsorvadásának jelentős tényezője a Vajdaságban	95
Papp Árpád: A vajdasági mi-tudat?	109

Elmélet és gyakorlat

Dr. Ágoston Mihály: Világítótornyot nemzeti megmaradásunk országútja fölé!	133
Ifj. Korhecz Tamás mgr: Egyenrangú és egyenrangúbb hivatalos nyelvek	155
Dr. Szalma József: A külföldi diplomák honosítási problémái ...	169
Dr. Ribár Béla: A magyar tudományos kutatók utánpótlása a Vajdaságban	179
Dr. Horváth Mátyás: Nyelvhasználat és anyanyelvű oktatás	183
Dr. Molnár Csikós László: Az anyanyelven való tanulás a jugoszláviai magyarok körében	191
Kucsera Géza–Sziveri Rezső: Az általános oktatás szakmai feltételei Szabadka község általános iskoláiban	197

Műhely

Mihályi Katalin: Biflázók előnyben?	207
Szőke Anna: Hagyománytisztelő óvodai nevelés	213
Péter Klára: A nyelvpolitika érvényesülése általános iskoláinkban	235

Jelenlétünk	241
Közlemények	255
Címtár	259

Ajánló

E könyvvel a Jugoszláviai Magyarorsággutató Tudományos Társaság tagjainak tanulmányait veszi kezébe az Olvasó. A kötet, ha nem is teljes egészében, de jól érzékelhetően tükrözi azokat a témákat, amelyekkel a Társaság tagjai az elmúlt két évben foglalkoztak – pontosabban: amely kutatásokat a szinte anyagi támogatás nélkül működő Társaság tagjai az elmúlt két év alatt be is fejeztek.

A kutatások nagy része a vajdasági magyarság szempontjából létkérdésnek számító vonatkozásokat dolgoz fel: fogyásukat, iskolahálózatunk leépülését, itt maradásunk lehetőségeit, esélyeit és távozásunk okait, jogi útvesztőket, elmélet és gyakorlat ellentmondásait. Tudósok vonnak le az elmúlt ötven év gyakorlatából következtetéseket, hogy illúziók nélkül ráébresszenek jelenünkre és felvázolhassák jövőnket – mindenekeelőtt fogyásunk hátterét, mértékét, ütemét. Egyik-másik tanulmány rideg számszerűségénél fogva megdöbbentő megállapításokat és kilátásokat tartalmaz eltűnésünkről, pedig kötetünkben még nem esik szó egy, a közelmúltban ismét időszerűvé vált újabb elindulásról, a kosovói háború elől való menekülésről.

Hogy könyvünkben nagy teret kaptak az iskolarendszerünkkel kapcsolatos problémák; érthető: megmaradásunk egyik alappillére és biztosítéka az anyanyelvű oktatás. A sorra megszűnő magyar tagozatok viszont azt jelzik, hogy vészesen közeledünk az utolsó csengetésig, amikor még tenni lehet valamit. Ebben segíti a magyarságot az a fontos, gyakorlati értékű kutatás, amely a pedagógushiányt tárja fel, vagy az önálló, nyelvében és szellemében is anyanyelvű oktatáspolitikai megfogalmazása és az ezzel kapcsolatos teendők, vagy egy egészen konkrét segítség, az iskolák címtára.

Az Olvasó e kötetben végigkísérheti, hogy mivel foglalkozott az elmúlt időszakban a Magyarorsággutató Tudományos Társaság, milyen elméleti kutatások készültek és milyen gyakorlati javaslatok születtek berkeiben. Képet kaphat róla, hogyan befolyásolja

egy látszólagos társadalmi átalakulás és piacgazdálkodás kisebbségi létünket, szó van benne anyanyelvű oktatásunk égető problémáiról minden szinten, tankönyvgondról, hivatalos nyelvhasználatról, a külföldön szerzett oklevelek honosítása esetében jogi rendezetlenségről, hagyományápolásról már az óvodában, nyelvi egyenjogúságról az iskolában, stb. Könyvünk nyomon követi, hogy a sok, ún. kiváló törvény és előírás ellenére, melyek kisebbségi jogainkat, anyanyelvű iskoláztatásunkat és anyanyelvünk használatát látszólag maximálisan szavatolják, hol is vannak a rejtett csapdák, amelyek az elveket nullázzák, megbuktatják. Az elmélet és a gyakorlat egészíti ki egymást, a tudós és a gyakorlat embere egyaránt megszólal kiadványunkban.

A kötet szerkesztői számára külön öröm, hogy a neves szakemberek mellett fiatalok, új nevek is helyet kérnek maguknak.

Természetes, hogy a MTT tanulmánykötete, ha nem is a maga teljességében, de tartalmaz egy áttekintést arról, hogy a Társaság tagjai hol képviselték magyarságunkat, mely gondjainkat tették közügyggyé határon innen és túl, és egy rövid összefoglaló is található a Társaság kétéves munkájáról. Az iskolák címtárat minden bizonnyal sokan haszonnal forgatják.

A kötet szerkesztői köszönetet mondanak a szerzőknek, akik szinte minden anyagi támogatás nélkül befejezték kutatásaikat és közreadták munkáikat kötetünkben. Köszönet illeti azokat is, akik tanácsal, munkával vagy anyagi támogatással hozzájárultak a könyv megjelenéséhez. „Nemzetiségünk nem elidegeníthető. Ára nincs, melyen kártéríttethetnék; mert maga az élet, maga a létezés” – írta Kemény Zsigmond 1853-ban. Ezt a létezést kell most megtartanunk mindenáron. S bízunk benne, hogy e nemes célhoz mások, más szellemi erők is csatlakoznak.

A szerkesztők

Szabadka, 1998 szeptembere

Bevezető gondolatok

A rendszerváltás lassú, elhúzódó folyamata alatt Szerbiában értelmiségünk mély hallgatásba merült. A társadalmi problémák feletti elmélkedés, ami oly jellemző a tudós értelmiségre, nálunk mostanában szokatlan formát ölt. A kiutat mindenki keresi, hisz aki hátrányos helyzetben van, szegény vagy nincs munkája, alkotási lehetősége, egyenesen rákényszerül; aki viszont az utóbbi években előnyös helyzetbe jutott, megnövekedett étvággal és vállalkozási lendülettel igyekszik kihasználni azt, amit még lehet. Egy különleges formában zsong a társadalom, ám ez mégsem nevezhető a letisztulással járó forrásnak, előnyös rendszerváltásnak. Túl sok a külföldre távozó, az itthon maradt sikeres emberek nem mindig az igazi értékeknek (tehetségnek, szaktudásnak, kreativitásnak, ügybuzgalomnak) köszönhetik felfutásukat. Túl sok körülöttünk a megalkuvó ember, aki egy politikai karriertől többet vár, mint a munkájától. Hova lett az emberi méltóság?

A vajdasági magyar értelmiség is keresi a kiutat, de akadnak köztük a pillanatnyi előnyöket fontosabbnak tartó megalkuvók is. Közben sorvad a magyar iskolarendszer, a kisebbségek kárára alaposan megváltozik a lakosság demográfiai összetétele. Sokan a létminimum alatt küszködnek fennmaradásukért.

Ilyen társadalmi, gazdasági és szociális környezetben alakultak és alakulnak civil és más társadalmi szervezetek. Szinte mindegyik szeretne betölteni egy darabka űrt az útkeresés közepe, hogy valamennyiünknek kollektíve és egyénileg is jobb legyen. A Magyarságkutató Tudományos Társaság 1991-ben alakult. A magyar pártok, művelődési és népművészeti egyesületek, valamint néhány civil szervezet mellett szükség mutatkozott egy kutatásokkal és tudományos elemzésekkel foglalkozó társadalmi szervezetre is. Kezdetől fogva igyekezett felvállalni a vajdasági magyarság legégetőbb gondjait feltáró projektumokat. Egy-egy kutatási terv megvalósításához többéves folyamatos munka, valamint egy hivatását szerető kis kutatócsapat önkéntes munkája szükséges. Kutatómunkánk korábban tervbe vett témái közül né-

hányat az utóbbi években valósítottunk meg, ami korántsem jelenti azt, hogy lezártuk őket, hisz valamennyi probléma újabb és újabb megvilágításba kerül, s a megoldáskeresés újabb kutatást igényel. Folyamatban lévő kutatásaink közül íme néhány:

- a vajdasági magyarság demográfiai mutatói (migráció a 90-es években),*
- a magyar nyelvű oktatás múltja, jelene és jövője a Vajdaságban,*
- a vajdasági magyarok nemzeti identitástudata,*
- a vallás szerepe a nemzet identitásának kialakításában,*
- tudósok és műveik (munkásságuk) vidékünkön a 20. században,*
- honismereti tanulmányok,*
- a vajdasági magyar közösségek jellegzetességei, életmódformák.*

A már megkezdett, illetve megtervezett kutatások több tucat társadalomtudós jobbára egyéni erőfeszítésének köszönhetőek. Közös bennük, hogy keresik a legmegfelelőbb utat, amelyen el lehet jutni egy összehangolt szellemi stratégiához (van, aki ezt kisebbségi kulturális önvédelemnek vagy modellnek nevezi). Ebből születhet egy koordinált, átfogó akció azoknak a társadalmi problémáknak a kiküszöbölésére, amelyek nemzeti sorvadásunkat okozzák.

A kötetünkben megjelent tanulmányok szerzői sokszor ugyanarról a témáról más-más, olykor ellentétes meglátásukat, véleményüket juttatják kifejezésre. A szerkesztők nem próbálták az esetleges különböző álláspontokat egybehangolni. Adjunk mindenkinek esélyt, hogy kifejtse véleményét! A mai körülmények között már az is öröndetes, ha az értelmiség kiáll, ha minden széthúzás ellenére is képes olyan értékrendszer kialakítására, amely egy pénzimádó, agresszív környezetben emberközpontúságot és humanizmust mutat fel.

Gábrityné dr. Molnár Irén,
a MTTársaság elnöke

KUTATÁS

A jugoszláv társadalmi környezet elemzése a nemzeti kisebbségek szempontjából

GÁBRITYNÉ DR. MOLNÁR IRÉN

1. Nyílt vagy zárt társadalom?

Amikor egy adott társadalom jellegzetességeit elemezzük, figyelembe kell vennünk annak a társadalmi-gazdasági-politikai formációnak kialakulási feltételeit, tehát történelmét, hagyományait, kulturális környezetét, az emberi erőforrás képességeit, hajlamát és még sok olyan tényezőt, amely minden egyes rendszert specifikussá, különlegessé tehet. Egy-egy fejlett nyugati állam is hosszú utat tett meg a klasszikus kapitalizmus kezdetétől a mai szociális piacgazdaságig. A jelenleg rendszerváltást hirdető, korábban bolsevista szocializmusok szintén sokat fognak küzdeni egy olyan gazdaság-politikai átalakulásért, ami idővel hasonló demokratikus eredményeket mutat fel, mint a viszonylag fejlett tőkés államok, s mégis sajátosan megfelelnek majd az adott környezetnek és társadalmi elvárásoknak. A jugoszláv társadalomban a többi volt szocialista országtól eltérően már jóval korábban megjelent egy eltérő jelleg, amiben jelen volt talán a piac-orientáltság is, de a rendszerváltás az utóbbi tíz évben lelassult.

A „réginek” mondott rendszer, amelyet leggyakrabban zárt társadalomnak nevezünk, a legtöbb szocialista államban új célt tűzött ki, ez pedig a nyitott társadalom, a polgári demokrácia közismert változataiban. Könnyű lesz jellemezni mintegy iskolapéldaként (Karl Popper¹ 1966) a nyitott és a zárt társadalom

---

¹ Lásd: Popper, Karl, R. 1966. The open society and its Enemies. London: Routledge and Kegan Paul

paradigmáit, nehezebb viszont egy-egy konkrét esetben meghatározni. Úgy tűnik, hogy Jugoszláviában a közelmúltban közelebb voltunk ezekhez az új lehetőségekhez, mint ma, amikor ugyan a politikai pluralizmust propagáljuk, de zárkózottságunk a nemzetközi tényezők előtt hihetetlen méreteket öltött, és a decentralizációt egy nagyméretű államközpontúság váltotta fel.

	A nyitott társadalom jellege:	A zárt társadalom jellege:
gazdasága	piacgazdaság, versengés, piaci elosztás, profitszerzés	korlátozott piacgazdaság, állami beavatkozás, központi elosztás
a hatalom jellege	megosztott hatalom társadalmi ellenőrzéssel	centralizált hatalom korlátozott ellenőrzéssel
a rendszer stabilitásának biztosítéka	jogrend, törvényesség, elvszerűség	a jog és a törvényesség alárendelése
az intézmények munkája	nyilvánosság és társadalmi felügyeletük	a hatalomnak (politizálása)
a polgári jogok	szabadságot kevésbé korlátozó, szolgáltató állam	korlátozott nyilvánosság, az intézményeket a központi hatalom ellenőrzi
társadalmi rétegződés okai	szabadságot kevésbé korlátozó, szolgáltató állam	elnyomó vagy paternalista állam
a polgári szabadság	versenyen, piaci megmérettetésen alapuló szelekció	a hatalom iránti lojalitást jutalmazó kontraszelekció
egyéni érvényesülés	gondolatszabadság, az ideológia és az államhatalom szétválasztása	az ideológia és az állam összefonódása, a véleménykülönbségek korlátozása
	az individuum autonómiája, szabadsága, érdekartikulációja	a kollektív érdekek fontossága az egyén behódolásával
	polgári öntudat és szabadságigény	alattvalói tudat, rendpártiság
	önbizalom	kisebrendűségi érzés
	egyéni felelősségérzet, törvénytisztélet	az egyéni felelősség elhalványulása, a törvények kijátszása (ügyeskedés)

	nyitottság, tolerancia, együttműködési készség	együttműködési készség korlátozottsága, intolerancia
	teljesítmény-orientáltság, szorgalom, karrierizmus, ambíciók	átlagos teljesítmény, visszafogottság, demotiváltság

Egyik társadalmat se lehet általánosítani és iskolapéldaként emlegetni, hisz a gyakorlatban a legtöbbször változatos, egybefonódó, sőt konfliktusos helyzetek is adódnak. Ilyenkor ki kell elemezni a specifikus tényezők hatását, és megmagyarázni a belső viselkedésszabályokat is.

2. A jugoszláv társadalom felhalmozott ellentmondásai

A jugoszláv társadalom évszázadok óta szembevető gazdasági, kulturális különbségeket mutat fel azon területei között, ahol korábban osztrák, illetve török uralom volt. A szocialisták sokáig azt bizonygatták, hogy az együttélés során a felhalmozódott különbségek majd elsimulnak, ezzel szemben inkább újabb ellentmondások merültek fel. PI. a két világháború között létezett többpártrendszer, sőt a magyar kisebbségnek is volt politikai szervezete, a titói Jugoszláviában mindez megszűnt az egyetlen párt diktátuma miatt. Ehelyett létezett egyfajta multikulturalizmus, pontosabban az együttélésnek egy formája, mert Titónak az etnikai sokféleséget úgy kellett ellensúlyoznia, hogy egyik se kerüljön túlságosan előtérbe, hiszen a párt monopóliuma mellett minden etnikai önszerveződés rendszerellenesnek számított. Az ország etnikai sokrétősége egy bizonyos kulturális pluralizmust jelentett, de a párt ellenőrzése alatt. Az öngazgatási ideológia takargatta a nemzeti feszültségeket, és a munkásosztály integrálódását tűzte ki célul azzal az indokkal, hogy a többség érdeke (így a többségi nemzeté is) a fontos. Mégis az, hogy valaki magyar, román vagy szlovák, nem jelentett még hátrányt, amennyiben folyamatosan

bizonyította a szocialista rendszer iránti lojalitását. Tito halálával összeomlott az öngazgatású szocializmus és letűnt a testvériség-egység jelszó is. Azok számára, akik rászoktak egy kollektív gondolkodásmódra, az irányítás biztosította a nomenklatúrában való megmaradást. Ők elvesztették a talajt, és ezt hamarosan, a nyolcvanas években egy új közös identitástudattal próbálták helyettesíteni: a nemzeti tudattal.

A magyarok körében már a hatvanas években kialakult egy jellegzetes vajdasági magatartás. Mivel nem tudtak szembeszegülni a csendes asszimilációs politikával, főleg az értelmiség, jobbnak látta elfogadni a multikulturalizmus eszméjét. A jugoszláv társadalom akkor nyitottabb volt és magasabb életszínvonalat nyújtott, mint a többi kelet-európai ország. Ezért nem vágyott a vajdasági magyar az anyaországba, elfogadta Jugoszláviát hazájának. Nem a nemzeti értékek lettek a legfontosabbak, hanem a jólét, a demokratikusnak vélt értékek (öngazgatás, elnemi kötelezettség, internacionalizmus, pacifizmus), még az asszimiláció árán is. Ezt bizonyítják a vegyes házasságok és magukat jugoszlávnak valló magyarok nagy száma is. Ennek ellenére az egyes köztársaságokban, sőt a tartományokban is megmaradtak a hagyományos kultúrák, gazdasági összefonódások, s a politikai viselkedésformák sajátosak maradtak minden föderatív egységben. A mesterségesen összetákoltszövetségi állam így vált fokozatosan decentralizálttá, megőrizve a tradicionális mentalitást, sőt néha ellenállva a szocializmus erőszakos kiépítésének is. Az urbanizáció, az iparosodás, az erőteljes oktatási programok mégis megtették a magukét. Kialakult egy pozícióhoz jutott bürokratikus elit, amely félve őrizte minden reformkísérlet emlegetésekor azokat a kiváltságokat, amelyeket szerzett. Közgazdász szemmel elemezve világosan látjuk, hogy a jugoszláv társadalom szinte folyamatosan válságban volt. A gyakori alkotmányváltozások, a rendszerváltást beharangozott reformok csak az önkényuralom újabb és újabb formáját leplezték, legtöbbször ugyanazokkal a káderekkel. A jugoszláv nép már meg is szokta az állandó önkényuralmat, miközben az uralkodó politikai elit dönt helyette?

Így semmi esélyünk se volt a hagyományos polgári értékek kialakításához. Még a tulajdonviszonyok bejelentett megváltoztatása

is olyan magántulajdoni rendszer kiépítését jelentette, amelyben az egykori politikai elit egyes képviselői, egész családok jutottak a legyengült állami tulajdonhoz. Ma ezek az elitek konkurálnak a korábbi politikai elit helyére, mit sem változtatva a hatalom gyakorlásában mindaddig, amíg ebből hasznuk származik.

Nálunk szinte szabály, hogy azok a személyek, csoportok kerülnek előnyös helyzetbe, akik időben észlelik a válságokat követő változásokat. Arra az oldalra állnak, amely győztesként fog kikerülni a politikai harcból, s így biztosított számukra egy megüresedett kiváltságos hely. A hatalom így tovább építheti hierarchikus szerkezetét, a médiákon keresztül pedig elhiteti a tömeggel, hogy minden az ő érdekében történik. A polgárok önálló véleményformáló készsége így sohasem alakulhatott ki igazán.

A közép réteg elszegényedett, lecsúszott a hátrányos anyagi helyzetűek közé, míg a pozíciókat birtoklók és családtagjaik egymás után jutottak jelentős vagyonhoz. Az új gazdasági elit háborús nyereszkedéssel és a szürke gazdaságnak köszönhetően tört előre, közben mindig tájékozódott, hogy a politikai szférából kikkel kell bizalmas kapcsolatban lennie. A normális vertikális társadalmi mozgás szinte megszűnt, mert a társadalmi és piaci értékek valódi értékrendje alig működik. A spekuláció gyakran nagyobb profitot hoz, mint a valódi vállalkozás, sőt sokszor a társadalom egyes szférájának kriminalizációját fedezzük fel.

A szocialista Jugoszlávia felbomlása után előtérbe került a szerb és más nacionalizmus erősödése, ami mindenkit kirekesztett az egykori multikultúrából. Az új közösségek nemzeti alapon szerveződtek, és ebből mindenütt kirekesztették a kisebbségeket. Sokan elkezdték saját önszerveződésüket, begubózásukat. A titói időszakban kialakult autonóm vajdasági magyar kultúra és irodalom nem keresi hitelességét a multikulturális környezetben, hanem visszavonul a hagyományápolás berkeibe, hiszen veszélyeztetve érzik magát.

Az értelmiség egy része izolálódik, sőt passzivizálódik, mások az anyaország felé fordulnak, onnan várnak segítséget. A magyarság egy része fel is adta identitástudatát, nemzeti hagyományait és nyelvét, arra számítva, hogy így biztos az érvényesülés. Tény, hogy egy etnocentrikus társadalomban az embereket nem képességeik, tudásuk és munkájuk alapján értékelik, hanem nemzeti ho-

vatartozásuk alapján. Mégis: azok, akik nemzeti öntudatukat is feladták, nem mindig a könnyebb utat választották.

A vajdasági kisebbségeknek is mindenképpen meg kell próbálniuk kiépíteni kisebbségi egzisztenciájukat, még akkor is, ha kevés hatásuk van az állami döntésekre. Ezt megnehezíti az elvándorlás, az életszínvonal csökkenése, a háborútól való rettegés, a szervezettség hiánya.

Losonc Alpár szerint: „A kisebbségi autonómiák intézményeinek, a kollektív jogok érvényesítésének óhaja erőteljesen jelzi a nemzeti önértékelés tényét, a kisebbség önvédelmi reflexét a nemzetállammal szemben, azon törekvését, hogy szembeszegüljön a társadalmi atomizálódását célzó hatalmi nemzetállami politikával.”² A vajdasági magyarság körében is zajlik az elitcsere. Állandósultak az egyes pártok, régiók, értelmiségiek közötti viták, elodázva az összefogás lehetőségét, a civil értékek közös gyakorlását. Nincs szükség egy teljesen homogén etnikai közösségre, hisz természetes, hogy a kisebbségek körében is fokozatosan (habár jóval később, mint az uralkodó nemzetnél) megjelenik egy polgári és vállalkozói réteg, amely jómaga is támogat egy értelmiségi réteget abbéli közös törekvésében, hogy megőrizze nemzeti öntudatukat, nyelvüket, hagyományait. Itt még nem említettem a magyar parasztságot, a falun élő hagyományos életmódot folytató családokat és a kisiparosokat sem, akik száma szintén a gazdasági nehézségek miatt folyamatosan csökken.

Jelenleg a megmaradt Jugoszlávia föderatív egységei is meg nem értésben próbálják külön-külön a saját hatalmukat kiépíteni. A szövetségi állam parlamentje már csak parván egy diktatórikus politikai elit részére, amelyik viszont egy karizmatikus vezető mögött áll.

Így nincs esély, hogy a polgári demokrácia intézményei működjenek az országban, habár ügyeskedéssel sokan próbálják a hagyományos politikai pluralizmus, szólásszabadság látszatát keltetni. Az egyéni kezdeményezések rendkívül korlátozottak, a

² Losoncz Alpár: A vajdasági magyar kisebbség és a civil társadalom viszonylatának kérdéséhez, *Létünk*, 1994, 1–2. szám, 18. oldal

társadalom így önmagát gátolja a kibontakozásban. „Könnyű volt kívülről bezárni a már erősen zárt társadalmat”– írja Milan Tripković³ a szankciókkal sújtott jugoszláv társadalomról.

Jugoszláviában ma a többpárti rendszer ellenére is a politikai szféra megtartotta a régi uralkodási módszereket, és a gazdaságban se sok elmozdulás volt a zárt és centralizált rendszerektől. A magáncégek nagy része vagy élvezzi a politikai elit támogatását, vagy pedig kénytelen a szürkegazdaság szabályai szerint működni. Legtöbb magánvállalkozó közvetítő (kereskedő) és nem termelő, ezáltal inkább spekulatívok, mint innovátorok (újítók). A legtöbb üzlet a Balkánon a kávéházakban kötetik, nem pedig az irodában, gyárban vagy üzemekben. Irregulárisá teszi a társadalmat a gyengülő, de agyonpolitizált gazdaság, amely egyelőre csak 21%-os évi inflációval küszködik. A hatalom néha ugyan méltatlankodik a feketézők miatt, mert hiányzik az adó, de szemet huny sok-sok olyan üzletelés felett, amelyben az állam is érdekelt. Míg a szomszédos országok az Európai Közösség küszöbén vannak, országunkat kiközösítik a nemzetközi kereskedelemből és pénzforgalomból. Az ország régóta fizetőképtelenséggel küszködik, alig tudja kifizetni a nyugdíjakat, ugyanakkor nincs érett gazdaságreformáló terv, viszont itt van kosovói háború, ami nagyon sok pénzbe kerül, s ami még borzalmasabb: emberi életekbe.

A kisebbségek ilyen helyzetben jómaguk is izolálódnak, de ki is rekesztik őket a társadalom legfontosabb kérdéseinek megtárgyalásából, hisz az uralkodó nemzet legtöbb polgára is kívülállónak érzi magát. Voltak ugyan próbálkozások (Milan Panić) a kisebbségi jogok demokratikusabb rendezésére, megvolt a párbeszédre való hajlam is mintegy egységes gazdasági reform megalapozására való előkészületként. Ez a próbálkozás azonban, úgy látszik, túl sok ember pozícióját és privilégiumát veszélyeztette.

³ Dr. Milan Tripković: A jugoszláv társadalom elitizációja, kriminalizációja és politizációja, *Symposion*, 1997. nov.–dec. 33. oldal

3. A vajdasági magyarok politikai élete

A vajdasági autonómia megcsorbításával még 1988-ban megszűnt a „nemzetiségi kulcs” alkalmazása, amely a nemzeti kisebbségek részvételét garantálta a hatalmi szervekben az itt élő lakosság összetétele szerint. Lehet, hogy ez a kritérium nem volt a legszerencsésebb, hisz az emberek nem kimondottan a képességeik alapján, hanem nemzeti hovatartozásuk szerint kerültek pozíciókba, mégis a kisebbségek legtöbbször elégedetten működött így együtt a többségi nemzettel. Az ezt követő lépéseket a nemzeti kisebbségek „etnikai tisztogatásként” fogták fel, mert a hatalmi és egyéb állami szervekben egyszerre a többségi nemzet homogenizálódását lehetett felfedezni. A magyarok számára sem maradt más, mint az állami szférán kívüli szervezkedés (civil és más társadalmi szervezetek), mint újabb lehetőség az önszerveződésre. Jelentős számú érdekszervezetet, társadalmi és művelődési, sőt vallási szervezetet vagy mozgalmat jegyeztek be főleg az észak-bácskai körzetben, de jó néhány működik Bánságban és Újvidéken is.

A vajdasági magyarok az elsők között alakították meg érdekszervezetüket, amely pártként viselkedett (Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége, 1990. március 31., Doroszló). Ma hat magyar párt van: a Vajdasági Magyarok Szövetsége (a legutóbbi választások óta 3 szövetségi, 4 köztársasági és 13 tartományi képviselőjük van) szabadkai székhellyel; Vajdasági Magyarok Demokratikus Szövetsége (az 1990. évi választásokon 8 köztársasági képviselője volt, ma 1 tartományi van); a Vajdasági Magyarok Demokratikus Pártja (Szenttamás); Vajdasági Magyarok Polgári Mozgalma (Zenta); Vajdasági Magyarok Kereszténydemokrata Mozgalma (Újvidék) és végül a Kereszténydemokrata Blokk (Zenta).

A választásokon a magyar szavazópolgárok nagy része passzív maradt, a magyar pártok pedig nem fogtak össze megfelelően. Mellesleg a jelenlegi választási törvény a nagy pártoknak felel meg: e törvény szerint olyan választási körzeteket alakított ki a hatalmi párt, amely szétszórja a nemzeti kisebbségek szavazópolgárait.

A nemzeti kisebbségek körében tapasztalható még a nemzeti hovatartozásról való nem nyilatkozás, mert úgy tartják, hogy a nyilatkozás nem válik javukra, vagy mert már éppen az asszimiláció küszöbén vannak a hiányzó anyanyelvű iskola vagy a környezet hatására. Hiszen nap mint nap tapasztalják, hogy nem juthatnak vezető pozícióba, bizalmatlanok velük szemben a másik nemzet tagjai. A bíróságokon, iskolaigazgatóként vagy egy gyár vezetőjeként elvértve találunk egy-egy magyar nevet már Bácskában is.

A magyar anyanyelvű egyetemisták körében különösen és szinte hihetetlenül nagy a begubózás, az apolitikus magatartás. „Ne szólj szám, nem fáj fejem!” jelszóval csak tanulmányaikkal foglalkoznak, és igen nagy szerencsének tartják azt a lehetőséget, ha viszonylag gyorsan munkát is kapnak valahol. Szinte megbénult az egyetemista szervezetek működése az egyes karokon, véleményüket valamennyien az egyetemen kívül hangoztatják.

4. A vajdasági magyar iskolahálózat időszerű kérdései

A magyar nyelvű **általános iskolai** (4, 6 majd 8 osztályos) oktatás a szocialista Jugoszláviában (Vajdaságban) 1945-ben beindult, annak ellenére, hogy egyes adatok szerint 1944 végén mindössze két magyar középiskolai tanárt és 150 tanítót (a korábbi 400 helyett) tartottak számon. Mégis fokozatosan megnyitottak a gimnáziumok és a szabadkai tanítóképző (1945–1974 között mintegy 1700 magyar tanító szerzett itt oklevelet), valamint újvidéki és észéki tagozataik. A szabadkai tanárképzőben (főiskola 1968 és 1976 között) 229 magyar egyetemista diplomált. Az Újvidéki Egyetem 1954-ben alakult, de nemcsak a bölcsész- és a mezőgazdasági karokra jutottak be magyar fiatalok, hanem hamarosan a többi – közgazdasági, természettudományi, műszaki, jogi stb. – karokra is. A Bölcsészettudományi Karon 1959-ben megalakult a Magyar Nyelv- és Irodalom Tanszék, 1969-ben pedig a Hungarológiai Intézet. Nyelv- és irodalomtanárok, fordítók

képzésén kívül irodalmi, nyelvtudományi és néprajzi kutatásokkal is foglalkoztak.

A korábban önálló magyar iskolákat az ötvenes években fokozatosan összevonták a szerbekkel, hogy kialakulhasson a területi iskolák rendszere. Sok helyen az iskola volt az egyetlen magyar nyelvű nemzetiségi intézmény, művelődési hely; az átszervezés után önállóságával együtt elvesztette ezt a szerepét is. Ez jelentős veszteség volt, hisz sok helyütt megszűntek a felső tagozatok, a szülők pedig riadtan írták át gyermekeiket szerbhorvát tannyelvű osztályba. A körzetesítést és összevont iskolákat ugyan a testvériség-egység jelszóval indokolták, ez azonban az asszimiláció felgyorsulását hozta magával. Megkísérelték az egy osztályon belül két nyelven való párhuzamos tanítást (minden tantárgyból), vagy a tantárgyak egy részét anyanyelven, másokat szerbhorvát nyelven tanították. Volt egy olyan szabadkai gyakorlat is, hogy a középiskolák első két osztályában magyarul, a harmadik és negyedik osztályban szerbül folyt az oktatás. (Főleg szaktantárgyakat tanítottak szerbül). Ezt tetőzte az ún. „egységes törzsanyag” vagy tananyag kötelezővé tétele, amivel a magyar azonosságtudatot őrző irodalmi, történelmi, földrajzi, zenei és művészeti elemek elvesztek.

A magyar nyelven is oktató iskolákban a Vajdaságban fokozatosan csökkent a tanulók és tanárok száma. Íme néhány adat:

tanév	tagozatok	magyarul tanulók	pedagógusok
1953/54	286	49 690	1455
1967/68	224	42 642	2203
1977/78	172	33 200	2200
1989/90	127	26 794	1800 (1988-)
1996/97	-	21 848	nincs adat

A magyarság identitástudatának csökkenését mutatja az az adat is, hogy a vajdasági magyar gyerekek mintegy 25%-ka szerb tannyelvű iskolába jár; Közép- és Dél-Bánátban arányuk eléri az 50%-ot is, sőt Fehértemplomon (Versec) és Pancsován a 70%-ot; itt már csak elvétve van magyar alsó tagozat egy-egy iskolában. A szerb tagozatra főleg a vegyes házasságban született gyerme-

kek járnak, akik „jugoszlávnak” vallották magukat, illetve azok, akiknek szülei mindenképp a beolvadás hívei. Az 1996/97-es tanévben 29 vajdasági községben, vagyis 83 általános iskolában és 35 kihelyezett tagozaton folyt magyar anyanyelvű oktatás, ami 1042 tagozaton 22 062 tanulót jelentett. A korábbi tanévhez viszonyítva ez 569 tanulóval (-2,52%) kevesebb, azaz tulajdonképpen 18 tagozat szűnt meg. A sorvadás érdekes módon a tömbmagyarság térségében, Észak-Szerbiában, az anyaországhoz közeli községekben volt észlelhető: Zentán (143 tanulóval kevesebb), Szabadkán (113), Topolyán (78), Zomborban (70), Törökkanizsán (63) stb. Az emigráció tehát megtette a magáét.

Az említett tanévben 5726 magyar ajkú tanuló szerb tannyelvű elemi iskolákba iratkozott, közülük 1663 (29,04%) a magyar nyelvet választható tárgyként tanulta (579 nem magyar nemzetiségű tanulóval együtt). Vegyes, szerb-magyar nyelvű tagozaton négy vajdasági községben és négy zeneiskolában tanultak (435 tanuló), közülük 296 volt magyar.

1970-ben még 4 teljesen magyar és 31 két tannyelvű **középsiskola** működött (összesen 188), s a magyar ajkú középiskolások 51%-a tanult magyar középiskolában. Különösen kevés volt a magyar szakközépsiskola. 1974/75-ös tanévben anyanyelvű tagozatra gimnáziumba 2331, szakközépsiskolába 1795 tanuló járt, szakmunkásképzőbe pedig 3198 fiatal. Hamarosan bekövetkezett a középiskolai reform, a klasszikus gimnáziumok megszűntek, s mindössze 28 szak volt magyar nyelven is (főleg Észak-Bácskában). 1980/81-es tanévben már csak 32 középiskolában tanulhattak magyarul az általános iskolát végzettek. 1987-ben ugyan visszaállították az egységes középiskolákat, 1990-ben pedig a gimnáziumokat, de ezzel már nem növekedett sokkal a diákok és pedagógusok száma, csak esetleg könnyebb volt elérni a magyar osztályok kötelező 15 tagú létszámát.

Az 1996/97-es tanévben a mintegy 13 vajdasági községben a különböző középiskolákba 9466 magyar tanuló iratkozott. Ebből 6362 tanult magyar nyelven (67,21%), a szerb tagozatra 3104 magyar középiskolás jár (32,79%). A korábbi tanévhez viszonyítva 2 középiskolai tagozattal kevesebbet nyitottak, mert 37-tel kevesebb magyar tanuló fejezte az általános iskolát. Legtöbb két-

nyelvű középiskola Szabadkán van, itt a gimnáziumon kívül még hat szakközépiskolában van magyar tagozat.

Ha áttekintjük Vajdaság-szerre a magyar anyanyelvű középiskolások eloszlását, azt tapasztalhatjuk, hogy az 1997/98-as tanévben a nyolc osztályt befejezett 2138 tanuló közül legtöbben a gépészeti szakközépiskolába (főleg a hároméves szakra) iratkoztak (361), de nagy volt az érdeklődés a mezőgazdasági (324) és a villamossági szak (203) iránt is, míg gimnáziumba kevesen (358) iratkoztak. Miért van az, hogy a magyar gyerekek tömegesen a hároméves szakközépiskolát választják, míg a szerb tanulók a négyéves középiskolába indulnak, és már rajtban is az egyetemekre pályáznak? Ennek nyilván az is egyik oka, hogy a magyar nyelvű felvételi vizsga csak a szabadkai felsőoktatási intézményekben gyakorlat; egyébként hivatalosan nincs még magyar főiskola sem Vajdaságban. Különösen sok falusi magyar fiú dönt a hároméves vagy kétéves gépészeti, mezőgazdasági, villamossági szak mellett, a leányok pedig a kereskedelmi (elárusító), élelmiszeripari vagy egészségügyi szakot választják. A szerb ajkú középiskolások körében legnépszerűbb a négyéves közgazdasági technikum és a gimnázium.

Felsőfokú oktatás a törvényes előírás értelmében Szerbiában csak szerb nyelven folyik. Igaz a törvény nem tiltja és a jóhiszemű karok vezetői lehetővé teszik a magyar csoportok létrehozását (az előadások és gyakorlatok megtartása a magyarul tudó, vagy magyarul előadni hajlandó tanároktól jóakarattól is függ), ha legalább 30 fős a csoport. Hozzá kell tenni, hogy a kilencvenes évektől kezdve már nem adnak ki egyetemi tankönyvet, sem segédeszközt a nemzeti kisebbségek nyelvén. 1953-ban még csak 51 magyar ajkú egyetemistát írtunk be az egyetemekre. 1957-ben a Bölcsészettudományi Karra 64, a Mezőgazdasági Karra 22, a Tanárképző Főiskolára pedig 98 magyar fiatal iratkozott be vagy tanult ott. 1960-ban már tömegesebb volt az egyetemre és főiskolára jelentkezés (1692+1264), ezután hanyatlás történt: 1971-ben az Újvidéki Egyetem 767 hallgatója közül 73,

vagyis 10% volt magyar. A magyarul tanulók száma az egyetemen 1975/76-os tanévben érte el a csúcspontot, amikor Vajdaságban 3563 magyar fiatal tanult az egyetemeken és főiskolákon (az összes egyetemi hallgatók 9,5%-a). 1989/90-es tanévben már csak 2678 hallgató tanult felsőfokon, és a kilencvenes években jött a nagy sorvadás. A háborús években már csak a szabadkai Közgazdasági, Építészeti Karra (1975-ben nyílt) és a Műszaki Főiskolára, valamint az újvidéki Magyar Nyelv- és Irodalom Tanszékre és az óvónőképzőbe iratkozott be kisszámú magyar ajkú (főleg lány) hallgató. A többi karokon már nem volt gyakorlat (kivéve néhány pozitív esetet) a magyar nyelvű oktatás még néhány tantárgyból sem. Azt tapasztalhatjuk, hogy a magyar ajkú középiskolások és egyetemisták szívesen folytatják tanulmányaikat Magyarországon. Évente (szabad becslés alapján) kb. 100-an tanulnak a magyarországi egyetemeken és főiskolákon. Fennáll az a veszély, hogy nem térnek vissza szülőföldjükre, mert vagy állandó munkát vállalnak, vagy családot alapítanak külföldön. Az 1996/97-es tanévben 1296 magyar egyetemi hallgató volt Vajdaságban (a 22 808 egyetemi hallgató 5,68%-a). Szakonkénti megoszlásuk a következő volt:

Bölcsészettudományi Kar	104 (ebből 92 tanul magyarul is)
Vegyészeti Kar	39
Mezőgazdasági Kar	89
Jogi Kar	45
Természettudományi-matem. Kar	162
Műszaki Kar (Újvidék)	176
Építészeti Kar (Szabadka)	93 (55-en magyarul hallgatnak 7 tantárgyat)
Műszaki Kar (Becskekerek)	41
Közgazdaságtudom. Kar (Szabadka)	296 (168-nak volt lehetősége magyarul vizsgázni hat tantárgyból)
Orvostudományi Kar	123
Tanítóképző Kar (Zombor)	40 (39-en magyarul hallgattak 9 tantárgyat)
Testnevelési Kar	37
Művészeti Akadémia	51 (12 egyetemista magyarul hallgatott 4 tantárgyat)
Összesen: 1296 magyar nemzetiségű tanuló	

Ezek a hallgatók tehát nem hallgatják mindnyájan az előadásokat magyarul. A Bölcsészettudományi Karon mindössze

92, a Közgazdaságin 168, az Építészetin 55, a Tanítóképzőben pedig 39 hallgató tanult egyes tantárgyakat magyarul, a Művészeti Akadémián pedig 12-ten négy tantárgyat anyanyelvükön. Anyanyelvén mindössze 366 magyar egyetemista tanulhat. Egy évvel korábban, az 1995/96 tanévben még százal többben voltak.

Dicséretes a szabadkai Műszaki Főiskolának az a gyakorlata, hogy az egyetemisták minden tantárgyat magyarul is hallgathatnak. Ebben az intézményben 1996-ban 307 magyar fiatal tanult. Az 1997/98-as tanévben az 5080 főiskolás közül 550 (10,83%) magyar volt. Ők főleg a Műszaki Főiskolán (Szabadka) és az Óvónőképzőben (Szabadkán és Újvidéken) tanultak.

5. Az oktatás és a szakképzés szerepe a nemzeti kisebbségek életében

Közép- és Kelet-Európa legtöbb országában fejlett oktatási és szakképesítési rendszert örököltünk a szocializmusból. El kell ismernünk, hogy az utóbbi fél évszázadban hihetetlen fejlődést értek el a balkáni országok is a tudomány és a szakosítás terén, a korábbi évszázadhoz, vagy éppen a két világháború közötti időszakhoz viszonyítva. Az erőltetett iparosítási tervek, az írástudatlanság felszámolása, a nagy lendületet diktáló szocialista erkölcs és feladatok megtették a magukét. Iskoláztatás terén sikerült nagy előrelépést tenni, hisz a ideológia meg is követelte az emberi erőforrás befolyásolását. Az államosított iskolarendszer és munkahelytervezés, egy időben úgy tűnt, megoldja az aktív lakosság foglalkoztatottságát. A beiskolázás az általános iskolákban kötelező volt, míg középfokon már szakosítást jelentett, de a fiatalok legnagyobb része, ha tehette, egyetemeken tanult tovább. A szocialista országok egyébként a fiatalok munkanélküliségét is továbbtanulással oldották meg, ugyanakkor lekötötték a lakosság egy részét az adminisztrációban és a szolgáltatásokban (oktatás, egészségügy).

A titói Jugoszlávia szétesése tragikus következményekkel járt: az ország belső szerkezeti és gazdasági diszproporció ismereté-

ben azonban egyértelmű volt, hogy nem lehetett megmenteni egy olyan tákolmányt, amelyben a piacorijentáltság – a valódi rendszerváltás igényével – szembesült a központi politikai ellenőrző rendszer híveivel, akik pozícióikat féltve ellenálltak. A nagy reményekkel bevezetett öngazgatási szocializmus értékrendszerének kiépítése és továbbvitele az oktatási rendszer feladata is volt, amibe a szocialista állam sok pénzt és energiát fektetett.

Az oktatás egyik funkciója a társadalmi integráció volt, ahol a meghirdetett elvek szerint szociális egyenlőség és mindenkinek egyforma esélye van. Az etnikai és vallási különbségek között fennállhatott bizonyos feszültség, de ezt minden téren elnyomták az ideologizált öngazgatású erkölcs értékrendszerének propagálásával. A figyelmet elvonták a társadalmi és gazdasági konfliktusokról, bevezettek egy relatíve decentralizált és liberálisnak tűnő szocializmust, ami a „legjobb” tűnt a többi központosított bolsevista rendszerhez képest. Az oktatásban, úgy tűnt, utat engednek a kreativitásnak és a sokszínűségnek, sőt a nemzeti kisebbségek is látszólag többet kaptak, mint másutt. Az alapfokú oktatás mindenki számára ingyenes volt, hogy aztán középfokon és a szakma megszerzésében, vagy fontos pozíciók betöltésekor mégis „helyére tegyék a dolgokat” az uralkodó eszme és nemzet hívei. Hosszabb elemzés után rájövünk, hogy az oktatás funkciója a különbségek megszüntetése volt, de a nemzeti kisebbségek asszimilációjának eszköze is lett.

A volt szocialista országok oktatási rendszerének közös fogatékosságai is voltak. A tanügyi személyzet fölött gyakorolt központosított ellenőrzéshez (kizárólag állami iskolák létezése és fix fizetések) társult politikai magatartásuk ellenőrzése is. Az egyéni döntés fölött ott volt a párt szelleme, a társadalmi-politikai magatartásról szóló pártvélemények, amelyek meghatározták a tanárok karrierjét. Különösen az egyetemekre nem lehetett bejutni „gyanús” kádernek, csakis kipróbált, eszmeileg tiszta, munkás származású értelmiségieknek. Az ideologizált tantervek és a káderek megszűrése megtette a magáét: háttérbe szorították a kreativitást és elsorvasztották a helyi kultúrát, a nemzeti identitást. A képzési rendszerben háttérbe szorultak a humán és társadalmi

tantárgyak (kivéve a szocialista öngazgatás propagálását), az előtérbe pedig a korai és túlspecializált képzési rendszerek léptek. Mai napig érezhető a jog, pszichológia, szociológia alulértékelése. Talán csak a vezetéstudomány, a piackutatás és egyéb közgazdasági diszciplínák kezdtek újabban felfelé ívelni. Továbbra is hiányzik a jó pénzügyi vagy más szakember, amit viszont a magánszektor már igen-igen keres. Az egykori munkaerő-tervezés meghatározta a szakképzett és betanított munkások területenkénti létszámigényét. Az esetleges munkaerő-felesleg latens munkanélküliséget okozott a vállalatokban, átképzésükre nem volt pénz, sem hajlandóság.

Az állam, illetve a minisztériumok által meghatározott tanterveket, eszközöket és a kádereket újra és újra a korábbi szinthez mérten tervezték, így hatékony változásokat, reformokat nem lehetett bevezetni a pártszemlélettől függetlenül.

A kezdetben jónak tűnő általános iskolai rendszer így vált elavulttá, távol az interdiszciplináris szemléletektől, gyakorlatiaságtól. A szakosítást túlzásba vittük, a 13–14 éves gyerekektől megköveteltük, hogy pályát és szakmát válasszanak (több száz szakma különböző szakképesítési szintje és rendszere közül), ahonnan azonban később nincs visszaút. A fejlett európai országokban szakmát a fiatalok 17–18 éves korban választanak mintegy 15–20 átfogó és kipróbált szakképzési program közül. Idővel, ha a munkaerőpiac történetesen nem fogadja be őket, van lehetőségük átképzésre, sőt a munkaadó finanszírozhatja is továbbképzésüket. A kutatóprogramokkal szorosan kapcsolatban van tehát az oktatás, és igyekszik interdiszciplinárisan alkalmazkodni a gyorsan fejlődő technológiákhoz, piaci igényekhez. A volt szocialista országokban még mindig távol állunk a viszonylag gyakorlatias és könnyen alkalmazható tudástól, mindamellett, hogy a matematika és egyéb „száraz” természettudományi iskolai standardjaink viszonylag magasak.

Az oktatási rendszerünkben tapasztalható hátrányokat fokozatosan kiküszöbölhetjük, ha felszámoljuk a szigorúan központosított állami finanszírozási rendszert ideológiájával együtt, helyet-

te pedig engedünk a nemzeti és helyi kulturális értékek erősödésének és a piacgazdasági kritériumoknak.

Az elavult taneszközök pótlása (laboratóriumok, számítógépek) nehezen valósul meg egy polgárháborúval küszködő államban, ahol a tantervek gyakran fűtetlenek. A tanárok átképzése nem mindig a tehetség és a tudás kritériuma szerint történik, hanem politikai szelekciót végez az uralkodó elit. A minisztérium által ki-nevezett iskolaigazgatóknak teljhatalmuk van, az ellenzéki eszme meggátolására törekszenek, s nem engednek utat a demokratikus és liberális eszméknek. Térésünkben hatalmas igény van az oktatásügy autonómiája iránt, amit különösen az egyetemek és az anyanyelvüket használni szándékozó kisebbségek követelnek. Az adminisztráció azonban legtöbbször pénzügyi problémákra hivatkozva minduntalan leépíti az autonóm oktatási csatornákat és a nem államnyelven folyó oktatást is. Az iskolaügy központosítása Szerbiában feszültséget okoz az alkotó és kreatív káderek, az önkormányzatok, valamint a nemzeti kisebbségek és az állam között is.

Az általános társadalmi demokratizálódás, a tolerancia és az európai gondolkodás meghozná Szerbiában a piacorientáltság előretörését a pozíciójukat féltő állami káderekkel szemben. Ez ugyanakkor a munkaerőpiacon az érdemes tudás és szakképesítés előnyét is jelentené.

A piaci igényekre meg kell tanulni reagálni, állást, szakképesítést szerezni, és újra alkalmazkodni ezekhez az igényekhez. Ez újfajta életmódot, kockázatvállalást jelent az embereknek, amivel bizony nem tud mindenki lépést tartani. Itt differenciálódnak a jelenleg elégedett, változást nem akaró privilegizált rétegek és a változásokat mindenképpen igénylő, elégedetlen, jövedelem nélküli, esélyt váró tömegek. Így alakult ki az egyetemeken a rendszert pártolók és a rendszert leváltani akarók tábora, az utóbbiak vállalják a konfrontálódást is, hisz a reményt vesztett fiatalok, munkanélküliek tömegének már nincs mit veszteniük. A rendszerváltást igénylők Európát beutazva látják, hogy fejlődni, alkalmazkodni képes, kreatív és újító szellemű káderekre van szükség, akik rugalmasan tudnak alkalmazkodni a piac igényeihez és

foglalkozást is tudnak váltani. Ehhez itthon esélyt kell teremteni, az oktatásban is alkalmazni a kommunikatív, nyílt, elemző típusokat, nem pedig az engedelmeskedő, behódoló személyeket preferálni. A nemzeti kisebbség ösztönösen és tudatosan is a rendszerváltást pártolja, hisz esélyének növekedését látja az európai jellegű polgári jogokban, vagy a piac jellegű munkaerő-konkurenciában.

A nemzeti kisebbség tagjai egyébként is megszokták, hogy többszörösen bizonyítaniuk kell ahhoz, hogy fennmaradjanak, előrejussanak az iskolában, munkahelyen.

A nemzeti kisebbségek ma Szerbiában háttérbe szorulnak az államnyelven tanulók mögött. A legfontosabb jelenleg a lehető leghatékonyabban az anyanyelvű alapfokú oktatás színvonalát megőrizni, nem engedni, hogy csökkenjen a tagozatok száma, azután pedig a középfokú oktatás szerkezetének korszerűsítését elérni (ami nemcsak a nemzeti kisebbségek érdeke és feladata). A túl korai szakmaválasztás (14 éves korban) és a rendkívül felaprózott szakosítási rendszer nem ad elegendő esélyt a (minimum 15 tanuló) kisebbségi tagozatoknak. Közismert, hogy az általános tantárgyakat még esetleg magyarul, de a szaktantárgyakat már szerb nyelven tanulják a középiskolások. A főiskolai és egyetemi felvételi vizsgáknál szintén csak elvétele engedélyezik a magyar nyelv használatát (Szabadka pozitív példa), ami hátrányt szül az anyanyelvükön tanuló nemzetiségeknek. Sok magyar gyermek nem is tervezi az egyetemi szintű továbbképzést, sőt legtöbbjük hároméves szakközépiskolába iratkozik. Így alakul ki az a helyzet, hogy az államalkotó nemzet tagjai igazgatók, munkavezetők lesznek, a nemzeti kisebbség tagjai pedig kétékezi munkások.

Amikor a magyar vagy más nemzeti kisebbségi (ruszin, szlovák, román) szülők szerb iskolába indítják gyermeküket, ezt nemcsak azért teszik azt, mert megszűnt a magyar (vagy más nemzeti kisebbségi) iskolai tagozat, hanem később nagyobb esélyre is számítanak, és kifejezik beolvadási szándékukat. Ezzel a lépéssel veszélyeztetik a fiatal nemzedék nemzeti tudatának meg-

tartását, és egyszer s mindenkorra függővé teszik munkájukat, távlatukat az uralkodó nemzettől. Azok, akik nem hajlandók ilyen feltételek mellett „gyakorolni” a kisebbségi életet, a munka és jobb életszínvonal elérése reményében külföldre emigrálnak. Ezek a családok egy-két generáció távlatában végleg elvesztik azt a jellegzetes vajdasági magyar identitásukat, amiért elődeik itt megküzdöttek. Jelenleg igen nagy problémát jelent a Vajdaságban a fiatal szakkáderek külföldre távozása, hisz tanárhiánnyal küszködünk.

A tanügyben a munkahelyeket főleg a Boszniából és Krajínából menekültek foglalják el. A vajdasági iskolák legújabb címtárának feltérképezésekor kiderült, hogy már csak elvétve van magyar elnevezésű iskola, ahol még biztos a magyar tagozatok folyamatos fenntartása.

Még kevésbé gyakorlat, hogy a minisztérium magyar igazgatót nevez ki az iskolák élére. Hiány van pedagógusokban és a kisebbségi nyelvet beszélő iskola-pszichológusokban is. A központilag ellenőrzött és előírt tantervek már alig tartalmazzak magyar történelmet, nemzeti hagyományokra és azonosságtudatra nevelő elemeket. Ezeket önszorgalomból, különórákon kell pótolni ott, ahol van rá igény.

Irodalom:

1. Izveštaj o stanju ljudskih prava madjarske manjine u Vojvodini, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 15. januar 1998.
2. Létünk, 1994., 1–2. szám, Forum Könyvkiadó, Újvidék
3. Szociológiai Szemle, a Magyar Szociológia Társaság folyóirata, 1998/1 Budapest,
4. Symposion, 1997 nov–dec. IV évf. 0015.

A magyar kisebbség iskolázottsági szintje a Vajdaságban

MIRNICS KÁROLY

Bevezetés

A jugoszláviai népszámlálások feldolgozási módszertana a különböző időszakokban változott, s ez bizonyos esetekben lehetlenné teszi az adatok összehasonlítását. Vonatkozik ez az írástudatlanság és az iskolai végzettség szintjeinek tanulmányozására is. A változások részben az iskoláztatási-oktatási rendszerek igen gyakori átszervezéséből következnek. A hosszú adatsorú összehasonlításokat és az eredmények tanulmányozását elsősorban azok a változások gátolják, amelyeket 1981-től kezdve eszközöltek a népszámlálási adatok kimutatásában és megjelentetésében is.

Az 1948., 1953., 1961. és 1971. évi népszámlálásokról az írástudatlanságra és az iskolai végzettségre vonatkozó adatokat a 10 éves és idősebb népességre dolgozták fel. Ezt az akkori népesség alacsonyabb fokú műveltsége és iskolázottsága indokolta. A gazdasági és ipari fejlődés következményei azonban szükségessé tették az iskolázottsági szint állandó növelését. Míg 1981-ig részben iskolai végzettségnek tekintették még a nem befejezett általános iskolát is, később, az új igényeknek megfelelően iskolai végzettségnek már csak a befejezett nyolcosztályos általános iskolát és az utána szerzett közép- és magasabb fokú iskolai végzettségét számították. Mint ismeretes, az általános iskolai végzettséget legkorábban 15 éves korban lehet megszerezni. Ebből kiindulva, de a nemzetközi statisztikai-demográfiai szervezetek ajánlására is, az írástudatlanságra és iskolai végzettségre

vonatkozó népszámlálási adatokat az 1981-es népszámlálástól kezdve Jugoszláviában is a népességnek már csak a 15 éves és ennél idősebb kontingensére vonatkoztatva dolgozták fel és mutatták ki. Ezt külön figyelembe kell venni, amikor az iskolai végzettséget nemzetiségek szerint vizsgáljuk, mivel utólag sem történt e tekintetben egyeztetés a korábbi és újabb népszámlálások feldolgozásában.

Írástudatlanság

Az írástudatlanság a társadalmi viszonyok fejlettségére utal. A fejlett országokban alacsony, a fejletlen országokban magas a népesség szintjének írástudatlansága. A falusi környezetben általában magasabb, a városokban alacsonyabb ez a mutatószám. A rohamos társadalmi átalakulás azt eredményezte, hogy az idősebb korcsoportokban magasabb, a fiatalabb korcsoportokban alacsonyabb ez a jelzőszám. Vajdaságban az egyes népszámlálások időpontjaiban az írástudatlanság aránya a következőképpen alakult:

A 10 éves és idősebb népesség írástudatlansága nemek szerint (1953-1991)

	Összesen			Férfi		
	Népesség (10 éves +)	Írástudatlan	%	Népesség (10 éves +)	Írástudatlan	%
1953	1 406 442	180 861	12,9	667 708	55 354	8,3
1961	1 532 194	172 271	11,3	738 568	48 753	6,6
1971	1 687 919	152 528	9,0	816 404	41 381	5,1
1981	1 759 198	101 713	5,8	851 632	26 659	3,1
1991	1 765 320	72 612	4,1	853 382	15 940	1,9

Nő			
	Népesség (10 éves +)	Írástudatlan	%
1953	738 734	125 507	17,0
1961	793 626	123 968	15,6
1971	871 515	111 147	12,8
1981	907 566	75 054	8,3
1991	911 938	56 672	6,2

Az írástudatlanok számának csökkenése abszolút és relatív számokban is jól látható. Az írástudatlanok százalékos aránya 12,9-ről 4,1-re csökkent a 10 éves és idősebb népességben. Először a férfi népesség írástudatlansága csökkent erőteljesen (8,3%-ról 1,9 százalékra), a nőké kevésbé (17,0%-ról 6,2%-ra). Míg 1953-ban 1 írástudatlan férfira 2 írástudatlan nő jutott, addig 1991-ben 1 férfira 3 nő, bár egészében véve a javulás jól látható, hiszen feleződött az írástudatlan nők abszolút száma is.

A Vajdaságban 1953-ban is jóval alacsonyabb volt az írástudatlanság szintje, mint Közép-Szerbiában (29,5%) vagy Kosovo-Metohija tartományban (54,8%), és ez az arány megmaradt 1991-ben is (6,7%, illetve 11,9%).

A Vajdaság 45 községe (opština) közül 1991-ben 30 községben 5 százalék alatt, és 15-ben 5 százalék felett volt az írástudatlanok száma.

Az országban tartózkodó 10 éves és idősebb nem mezőgazdasági és mezőgazdasági népesség írástudatlansága 1991-ben

	Együtt	Nem mezőgazdasági		Mezőgazdasági		Az összes írástudatlan %-ban		
		Összesen	Írástudatlan %	Összesen	Írástudatlan %			
Vajdaság	1 721 680	1 475 905	60 033	3,5	245 775	12 039	4,9	16,7
Férfi	829 770	706 100	12 422	1,5	123 670	3 352	2,7	21,3
Nő	891 910	769 805	47 611	5,3	122 105	8 687	7,1	15,4

A nem mezőgazdasági népességben az írástudatlanok száma az 1981-ben tapasztalt 5,3%-ról 3,5%-ra, a mezőgazdaságban foglalkoztatott írástudatlanok száma pedig 8,1%-ról 4,9%-ra csökkent. Ma már a mezőgazdasági népesség száma csupán a 10 éves és annál idősebb népesség 14,3%-át teszi ki. A 12039 írástudatlan ma már nem jelentős gond, annál is inkább, mert az idősebb korcsoportokban jelentkeznek.

Az írástudatlan népesség korösszetétele nemek szerint látható a következő táblázatból:

Az írástudatlan népesség korösszetétele nemek szerint a Vajdaságban

	Összesen		Férfi		Nő	
	1981	1991	1981	1991	1981	1991
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
10-19	2,3	2,6	4,1	6,0	1,6	1,6
20-34	6,8	6,1	9,7	11,4	5,7	4,6
35-64	50,4	44,4	41,7	31,4	53,5	45,3
65 és idősb	39,4	46,4	42,9	40,8	38,2	48,0

Az írástudatlanság aránya a korcsoportokban

	Összesen	5,8	4,1	3,1	1,9	8,2	6,2
10-19	0,9	0,7	0,8	0,7	0,9	0,7	
20-34	1,4	1,1	1,0	0,9	1,8	1,3	
35-64	6,7	3,8	3,0	1,6	10,1	6,0	
65 és idősb	17,4	14,2	12,0	7,0	13,4	18,7	

Elmondható, hogy a Vajdaságban egészében véve a fiatal korcsoportokban (34 éves korig) teljesen felszámolták az írástudatlanságot, ugyanis 1-1,5% alá már nem vihető. (Valamelyest javítható még a nők esetében.) Amennyiben az írástudatlanok korösszetételében mégis jelen vannak a fiatal korcsoportok is (elsősorban a férfiaknál, ahol még növekedett is a százalékuk), ez arra utal, hogy a társadalomban tapasztalható ismét az iskolából való kimaradás, az iskolakerülés, sőt esetenként terjed is. Az 1991. évi népszámlálás mutatja, hogy a 15–19 éves korcsoportban a férfi népesség 12,2%-ának, a női népesség 10,9%-ának még mindig nincs általános iskolai végzettsége; később a 30–34 éves korcsoport fele mégis megszerzi legalább az általános iskolai végzettséget, így arányuk 4,9%-ra, illetve 5,0%-ra csökken.

A népszámlálási időpontokban a népesség nemzetiségek szerinti szerkezetében az írástudatlanság igen eltérő mértékben jelentkezett. Ez látható a következő táblázatból:

Az írástudatlanság nemzetiségek szerinti megoszlása a Vajdaságban

	A 10 éves és idősebb népességben			A 15 éves és idősebb népességben	
	1953	1961	1971	1981	1991
Összesen	12,9	10,6	8,9	6,2	4,4
Szerb	14,5	13,7	10,5	6,8	5,0
Crna Gora-i	18,2	15,2	10,4	6,2	3,3
Jugoszláv	–	14,2	4,8	3,3	2,0
Albán	–	–	16,9	11,8	5,8
Bolgár	–	5,4	4,5	3,8	3,7
Bunyevác	–	–	–	–	–
Vlach	–	–	–	–	–
Magyar	7,8	6,3	5,2	4,5	2,5
Macedón	21,8	17,5	13,0	9,3	6,0
Etnikai muzulmán...	–	23,6	16,7	12,0	8,9
Roma	–	–	–	36,0	32,2
Román	18,0	15,5	12,5	7,9	7,0
Ruszin	7,7	6,3	3,1	3,2	1,3
Szlovák	4,2	3,4	2,7	2,4	1,3
Török	–	–	–	–	5,0
Horvát	11,9	10,2	7,8	5,7	4,2
Más	–	23,4	24,1	7,8	4,0
Nem nyilatkozott, határozatlan	–	–	–	7,1	2,0
Területi kötődésű	–	–	–	10,9	6,7
Ismeretlen	–	–	–	9,1	6,9

Megjegyzés: az 1991. évi népszámlálás a bunyevácok adatait a horvátokéval együtt dolgozták fel, az 1991. évi népszámlálás külön mutatja ki őket, s a táblázatban a „más” kategóriában szerepelnek. Hasonlóképpen a ruszinok kategóriájába nem számították be az ukránokat 1991-ben.

Az 1953-as évre jellemző volt az igen nagyarányú írástudatlanság szinte valamennyi délszláv népnél. A Crna Gora-iak írástudatlansági aránya 18,2% volt, a horvátoké 11,9%. A nemzetiségeknél – a romák kivételével – a délszláv népekkel összehasonlítva, már ekkor igen alacsony volt az írástudatlanság aránya. A magyaroknál az írástudatlanság 7,8%-ot tett ki, a románoknál 18,0%-ot. Az elmúlt időszakban azonban jelentős változás – javulás – következett be elsősorban a délszláv népek írástudatlanságának leküzdésében. Figyelembe véve a szigorított mércét is,

mely szerint az írástudatlanok arányát 1981-től kezdve a 15 éves és ennél idősebb korcsoportban mutatják ki, megállapítható, hogy az írástudatlanság leküzdésében a délszláv népek 1991-ben kiegyenlítődték a vajdasági nemzeti kisebbségekkel, illetve megközelítették őket. A ruszinok és szlovákok teljesen leküzdötték az írástudatlanságot, s a magyaroknál már csak 2,5% volt. A románoknál a rendkívül előregedett korösszetételű népesség adja a még mindig magas 7,0%-ot. A románoknál viszont az írástudatlanság alapvetően jellemző továbbra is valamennyi korcsoportban.

A magyarok nagy korcsoportjaiban az írástudatlanság a következőképpen alakult:

Magyarok		10-19 éves korig	20-34 éves korig	35-64 éves korig	65 éves és idősebb
1953	Összesen	2,9	4,2	9,0	22,8
	Nő	2,6	5,3	10,6	27,0
1991	Összesen	–	0,7	1,7	7,1
	Nő	–	0,7	4,5	8,4

Az írástudatlanság a magyar népesség fiatalabb korcsoportjában már nem jelentős, mert 1% alá esett, de az idősebb korcsoportokban is csökkenőben van.

Az iskolai végzettség szintjei

A népesség iskolázottságának változásaiban három szakaszról kell beszélnünk. Az első szakaszban a népességre jellemző az általános oktatási-iskolázási hálózat kiépítése és a népesség túlnyomó részének alacsony végzettsége; a többségnek nincs meg a teljes általános iskolai végzettsége sem. A második szakaszban megvalósul a népesség általános iskolai végzettséggel való felüleltsége. A harmadik szakaszban a teljes népesség iskolázottsága egyre jobban eltolódik a középiskolai és egyetemi végzettség felé; az iskolázatlanok aránya elhanyagolható.

A következő táblázat szemlélteti Szerbia egésze és részei népességének iskolázottsági helyzetét, annak változásait, a változások irányát és az eredményeket.

A 15 éves és idősebb népesség iskolai végzettség szerint a Vajdaságban (1953–1991)

	Összesen	Nincs végzettsége v. 1-3. oszt. ált. isk.	4-7. osztály	Befejezett általános iskola	Középfokú végzettség	Főiskolai vagy egyetemi végzettség
1953	1 268 302	349 959	711 889	88 171	105 473	6 982
1961	1 360 824	316 779	732 765	120 432	170 552	16 855
1971	1 539 760	273 735	689 037	234 398	293 871	43 356
1981	1 629 497	218 286	345 550	517 009	442 220	83 833
1991	1 627 459	171 056	373 723	411 552	537 333	120 686
Az összetétel százalékarányban						
1953	100,0	27,6	56,1	7,0	8,4	0,6
1961	100,0	23,3	53,8	8,8	12,5	1,2
1971	100,0	17,8	44,7	15,2	19,1	2,8
1981	100,0	13,4	21,2	31,7	27,2	5,1
1991	100,0	10,5	23,0	25,3	33,0	7,4

A népesség alacsony iskolázottsági szintje jellemző az 1953-as időszakra. Akkor Szerbia népessége 86,5%-ának nem volt meg a teljes általános iskolai végzettsége. Közép-Szerbia népessége 86,5%-ának, Vajdaság népessége 83,7%-ának és Kosovo-Metohija népessége 94,1%-ának nem volt meg a teljes általános iskolai végzettsége. Az 1953–1981 közötti időszakban nagy változások történtek az oktatás területén, így 1981-re sikerült Szerbiában az iskolázatlan népesség arányát 41,8%-ra, Közép-Szerbiában 48,5%-ra, Vajdaságban 34,6%-ra, és Kosovo-Metohijában 44,0%-ra csökkenteni. Legerőteljesebb a csökkenés a Vajdaságban (2,4-szeres; Kosovo-Metohijában és Közép-Szerbiában 1,8-szoros).

Az iskolázatlan népesség abszolút számának csökkenése tekintetében valamivel nagyobbak a különbségek Szerbia régiói között. A legnagyobb csökkenés a Vajdaságban látható, ahol az index az 1953–1981-es időszakban 53,1. Közép-Szerbiában 78,3 és Kosovo-Metohijában a legkisebb, 91,9, mert itt a népesség nagy méretű természetes szaporodása és a fiatal korcsoportok állandó növekedése befolyásolta.

Az iskolázatlan népességben a nők aránya jóval nagyobb volt a férfiakénál Szerbia minden régiójában. Az iskolázatlan férfiak százalékos aránya a legnagyobb Közép-Szerbiában, az iskolázatlan nőké pedig Kosovo-Metohijában.

Az oktatás területén elért eredmények jelentősek, azonban nem elhanyagolható tény, hogy még mindig magas volt Szerbiában azoknak a száma, akik az általános iskolának csak a 4–7. osztályát fejezték be – 26,1 százalék.

Az 1991. évi népszámlálás szerint tovább csökkent az iskolázatlan népesség. Csökkent az egyes régiók közötti különbség is. Ennek ellenére az iskolázatlan népesség 33,5%-ot tett ki Közép-Szerbiában és a Vajdaságban. A Vajdaságban csökkent azoknak a száma és aránya, akiknek nincs semmilyen iskolájuk vagy csak 1–3. befejezett általános iskolai osztálya volt, növekedett ellenben azoknak az aránya, akiknek csak 4–7. befejezett általános iskolai osztálya volt.

A következő táblázatból látható az iskolázatlan népesség nemek szerinti szerkezetében beállt változás 1981–1991 között.

A 15 éves és idősebb népesség iskolai végzettsége nemek szerint 1981-ben és 1991-ben

Vajdaság	Összesen	Nincs végzettsége v. 1-3. oszt. ált.isk.	4-7. osztály	Befejezett általános iskola	Középfokú végzettség	Főiskolai vagy egyetemi végzettség
1981						
Összesen	1 629 497	218 286	345 550	517 009	442 220	83 833
Férfi	785 258	68 040	136 700	240 588	280 402	50 842
Nő	844 239	150 246	208 850	276 421	161 818	32 991
1991						
Összesen	1 627 459	171 056	373 723	411 552	537 333	120 686
Férfi	782 551	51 047	150 662	194 226	312 386	67 549
Nő	844 908	120 009	223 061	217 326	224 947	53 137
Az összetétel százalékarányban						
1981						
Összesen	100,0	13,4	21,2	31,7	27,1	5,1
Férfi	100,0	8,7	17,4	30,6	35,7	6,5
Nő	100,0	17,8	24,7	32,7	19,2	3,9
1991						
Összesen	100,0	10,5	22,9	25,2	33,0	7,4
Férfi	100,0	6,5	19,2	24,8	39,9	8,5
Nő	100,0	14,2	26,4	28,7	26,6	6,2

Az iskolázatlan népesség csökkenése a férfiaknál és nőknél kifejezett volt Közép-Szerbiában: a férfiak esetében 39,9 százalékról 26,7 százalékra, a nőknél 56,6 százalékról 40 százalékra esett. Mivel a Vajdaságban a változások nem voltak ilyen méretűek (a férfiaknál 26,1 százalékról 25,7 százalékra, a nőknél pedig 42,5 százalékról 40,6 százalékra), az ország különböző részei közötti korábbi különbségek jelentősen csökkentek. Kosovo-Metohija tartományban volt a legkifejezettebb a fejlődés, ám ennek ellenére ott továbbra is nagy lemaradás tapasztalható. Különösen jelentős javulás állt be a fiatalabb korcsoportoknál, hiszen itt tapasztalható az iskolázatlanok abszolút és relatív számának legkifejezettebb leszorítása a 10 éves és idősebb férfiak és nők korcsoportjában egyaránt. A Vajdaságban az 50–54 éves nők korcsoportjában azonban még mindig minden második nő iskolázott (60 százalék), a férfiak azonos korcsoportjában pedig minden harmadik (36,6 százalék). A még korosabbaknál maradt az 1953-ban jegyzett állapot.

Az iskolázatlan népesség nemzetiségi szerkezete a Vajdaságban

Mint az látható volt az iskolázatlanság általános áttekintéséből, a javulás ütemes volt Közép-Szerbiában. Vajdaság már előzőleg elért egy magasabb iskolázottsági szintet, s ezért a változások üteme jóval mérsékeltebb volt.

Mivel a Vajdaság soknemzetiségű tájegysége és bevándorlási-kolonizációs területe Szerbiának, joggal feltételezhető, hogy nemzetiségei különböző fejlettségi fokot mutatnak az iskolázottság tekintetében. Az őshonos nemzetiségekre kevésbé jellemző az iskolázatlanság, mint a betelepített és beköltöztetett nemzetiségekre.

Az iskolázatlan népesség szerkezete Vajdaság nemzetiségei szerint a 15 éves és idősebb népesség arányában

		Összesen	Befejezetlen általános iskola		Befejezett általános iskola
			1-3. osztály	4-7. osztály	
Összesen	1981	1 629 497	218 286	345 550	517 009
	1991	1 627 459	171 056	373 723	411 552
Crna	1981	32 889	4 127	3 623	9 185
	1991	34 581	2 961	4 046	7 639
Horvát	1981	90 923	11 730	20 618	31 411
	1991	83 099	8 664	24 086	20 825
Macedón	1981	11 747	2 277	2 579	4 634
	1991	14 628	1 630	2 497	4 262
Etnikai muzulmán	1981	3 439	794	689	1 092
	1991	4 215	664	767	1 355
Szlovén	1981	3 043	121	554	932
	1991	–	–	–	–
Szerb	1981	885 671	123 973	177 112	271 685
	1991	923 878	102 453	192 291	224 433
Albán	1981	2 515	465	475	1 115
	1991	1 883	197	279	950
Bolgár	1981	2 186	246	592	692
	1991	2 104	185	657	434
Cseh	1981	1 735	115	435	583
	1991	–	–	–	–
Zsidó	1981	256	10	35	24
	1991	–	–	–	–
Magyar	1981	322 105	41 459	81 481	109 650
	1991	287 195	27 145	85 851	77 385
Német	1981	3 526	475	961	1 109
	1991	–	–	–	–
Roma	1981	12 782	6 900	2 842	1 435
	1991	16 113	7 584	4 654	2 766
Román	1981	39 379	6 595	12 372	13 693
	1991	32 997	4 613	12 875	8 602
Ruszin	1981	16 070	1 361	4 129	5 409
	1991	14 848	854	4 595	3 293
Szlovák	1981	57 191	3 940	17 339	22 728
	1991	53 248	2 952	18 695	15 601
Ukrán	1981	4 040	854	701	1 240
	1991	–	–	–	–
Más	1981	12 140	2 177	2 838	3 901
	1991	16 695	1 767	4 212	3 886
Határozatlan, nem nyilatkozó	1981	2 428	427	326	680
	1991	3 577	242	400	1 003
Jugoszláv	1981	118 373	9 304	15 431	35 088
	1991	123 967	7 407	16 248	36 007

Területi kötődésű	1981	1 344	294	262	362
	1991	2 085	265	312	492
Ismeretlen	1981	2 623	642	156	361
	1991	12 166	1 493	1 258	2 639

Az iskolázatlan népesség szerkezete Vajdaság nemzetiségei szerint a 15 éves és idősebb népesség egészében (százalékban)

		Összesen	Befejezetlen általános iskola		Befejezett általános iskola
			1-3. osztály	4-7. osztály	
Összesen	1981	100,0	13,4	21,2	31,7
	1991	100,0	10,5	23,0	25,3
Crna	1981	100,0	12,5	11,0	27,9
	1991	100,0	8,6	11,7	22,1
Horvát	1981	100,0	12,9	22,7	34,5
	1991	100,0	10,4	29,0	25,1
Macedón	1981	100,0	15,4	17,4	31,3
	1991	100,0	11,1	17,1	29,1
Etnikai muzulmán	1981	100,0	23,1	20,0	31,8
	1991	100,0	15,8	18,2	32,1
Szlovén	1981	100,0	4,0	18,2	30,6
	1991	–	–	–	–
Szerb	1981	100,0	14,0	20,0	30,7
	1991	100,0	11,1	20,8	24,2
Albán	1981	100,0	18,5	18,9	44,3
	1991	100,0	10,5	14,8	50,4
Bolgár	1981	100,0	11,3	27,1	31,7
	1991	100,0	8,8	31,2	20,6
Cseh	1981	100,0	6,6	25,1	33,6
	1991	–	–	–	–
Zsidó	1981	100,0	3,9	13,7	9,4
	1991	–	–	–	–
Magyar	1981	100,0	12,9	25,3	34,0
	1991	100,0	9,5	29,9	26,9
Német	1981	100,0	13,5	27,2	31,4
	1991	–	–	–	–
Roma	1981	100,0	54,0	22,2	11,2
	1991	100,0	47,1	28,9	17,2
Román	1981	100,0	16,7	31,4	34,8
	1991	100,0	14,0	39,0	18,2
Ruszin	1981	100,0	8,5	25,7	33,6
	1991	100,0	5,8	30,9	22,2
Szlovák	1981	100,0	6,9	30,3	39,7
	1991	100,0	5,5	35,1	29,3
Ukrán	1981	100,0	21,1	17,4	30,7
	1991	–	–	–	–
Más	1981	100,0	17,9	23,4	32,1
	1991	100,0	10,6	25,2	23,3

Határozatlan, nem nyilatkozó	1981	100,0	17,2	13,1	27,4
	1991	100,0	6,8	11,2	28,0
Jugoszláv	1981	100,0	7,9	13,0	29,6
	1991	100,0	6,0	13,1	29,0
Területi kötődésű	1981	100,0	21,9	19,5	26,9
	1991	100,0	12,7	15,0	23,6
Ismeretlen	1981	100,0	24,5	5,9	13,8
	1991	100,0	12,3	10,3	21,7

Az áttekintésből jól látható, hogy a Vajdaságban élő nemzetiségek három csoportba oszthatók iskolázatlan népességük szerint:

1. Az első csoportban vannak a szerbek, Crna Gora-iak, horvátok, magyarok, románok, ruszinok, más nemzetiségűek és a területi kötődésűek. Ezeknél a nemzetiségeknél csökkent legjobban azoknak az aránya, akik csak az általános iskola 1–3. osztályát fejezték be, s növekedett azok aránya, akik az általános iskola 4–7. osztályát elvégezték. Ebben a csoportban azonban csökkent azoknak az aránya is, akik teljes általános iskolát végeztek. Ebből arra lehet következtetni, hogy e csoport magasabb szintű iskolai végzettség felé fog eltolódni a következő évtizedben.

2. A második csoportban vannak az albánok, etnikai muzulmánok, akiknél már látható az igény az általános iskolai végzettség megszerzésére.

3. A harmadik csoportba tartoznak a romák. A romák felénél még nem tapasztalható semmilyen törekvés az iskolázottság megszerzésére, a másik felénél is éppen csak beindult a folyamat. A romák nagyon alacsony szintről indulnak, s ebből kifolyólag látszólag gyorsütemű növekedést mutatnak alacsony szinten: 11,2 százalékról 17,2 százalékra.

A magukat jugoszlávoknak vallóknál történtek a legkisebb változások. E népesség jelentős része a 15 éves és idősebb korcsoporthoz tartozik.

Itt említjük meg, hogy az általános iskolai rendszer a tartományban minden esetben kötelezi a 7–14 éves korcsoportba tartozó gyermekek szüleit gyermekeik elemi iskolai szinten való iskoláztatására. Az adatok azt bizonyítják, hogy az iskolaköteles

gyermekek felőleltsége a beiratkozásnál 98 százalékos minden nemzetiség esetében. Jelentős azonban a lemorzsolódás és kimaradás az általános iskolákból. Az osztályismétlő tanulók száma a felső osztályokban 4–5 százalékot tesz ki. A cigány nemzetiségű tanulók esetében a jelenség a legkifejezettebb, más nemzetiségeknél kevésbé.

A következő táblázat betekintést nyújt a magyar nemzetiségű 15 éves és idősebb iskolázatlan népesség korösszetételére nemek szerint a vajdasági átlaggal összehasonlítva.

A magyar nemzetiségű iskolázatlan népesség nemek szerint és korcsoportokban az 1991. évi népszámlálásban

	Vajdaság		Magyar	
	Férfi (%)	Nő (%)	Férfi (%)	Nő (%)
Összesen	25,8	40,6	31,2	46,6
15-19	15,9	14,0	15,2	11,7
20-24	8,2	8,3	6,2	5,3
25-29	8,1	8,1	7,0	6,2
30-34	10,2	11,8	11,6	12,0
35-39	14,2	18,3	16,3	20,0
40-44	18,3	24,3	19,6	26,0
45-49	27,9	43,6	28,2	41,3
50-54	36,6	60,4	39,0	60,3
55-59	44,6	70,6	45,5	69,7
60-64	56,2	77,9	51,6	71,4
65-	67,9	86,5	69,4	85,5
Ismeretlen	23,0	30,5	35,5	44,4

Az áttekintésből megállapítható, hogy egészében véve a 15 éves és idősebb magyar népesség iskolázatlanabb mindkét nem esetében a vajdasági átlagnál: a magyaroknál 31,2 százalék, a vajdasági átlag 25,8 százalék (férfiak), illetve magyaroknál 46,6 százalék, a vajdasági átlag 40,6 százalék (nők). Ez arra is utal, hogy a szerb és Crna Gora-i nemzetiségű népességgel szemben még hangsúlyozottabb a lemaradás. Legjobban kimutatható az iskolázatlanság mindkét nem esetében elsősorban a 35 éves és idősebb népességnél. Viszont a 15–34 éves népességnél a ma-

gyar nemzetiség már nem mutat ilyen mértékű lemaradást a vajdasági átlag mögött. A magyar családokban is tehát most már több figyelmet fordítanak legalább a kötelező általános iskolai végzettség megszerzésére. Ugyanakkor a magyar tannyelvű felnőttképzés fejletlenségéből kifolyólag az idősebb korcsoportoknál nem állt be az a szükséges javulás, amely az urbanizálódás és iparosodás velejárója kellett volna legyen.

Az iskolázott népesség nemzetiségi szerkezete a Vajdaságban

Vajdaság az 1974-es alkotmány és törvényalkotói jogai alapján kezdeményezője volt 1974/75-ös tanévtől kezdve azoknak a hosszantartó iskolareformoknak, amelyek szerkezetében változtatták meg elsősorban a középfokú iskoláztatási rendszert. Ekkor két szakaszra osztották a középfokú képzést. Az első szakaszt képezte az egységes középiskola kétéves időtartamban, a második szakaszát pedig a szakirányú képzés egy-, két-, illetve hároméves időtartamban. A későbbi tapasztalatok azt bizonyították, hogy az egységes középiskolai képzés nem fog megfelelni az elvárásoknak, mivel csak az általános műveltséget nyújtó tantárgyakat sajátíthattak el a tanulók; a következő két év szakmai oktatásra és képzésre pedig rövidnek bizonyult. Miután megszűnt Vajdaság törvényalkotói jogköre, és Szerbia oktatási törvénye érvényesült Vajdaságban is, az oktatás területén újabb iskolareformra került sor. Egységes szakirányú oktatási rendszert vezettek be. A szakirányú képzés két fokozatát állapították meg. Az első fokozat a befejezetlen általános iskola, a második fokozat az általános iskolai végzettséget nyújt, nyolc évig tart és kötelező. A harmadik fokozat megegyezik a korábbi szakmunkásképző iskolák rendszerével. A negyedik fokozat a gimnáziumok és szakközépiskolák (technikumok) rendszerével azonos. Az ötödik szakképzettségű fokozat felöleli a középfokú specializációt. A hatodik szakképzettségű fokozat megfelel a főiskoláknak. A nyolcadik szakképzettségű fokozat azonos az egyetemi végzettséggel. Bár a harmadik és negyedik szakképzettségű fokozat nyilvánvaló-

an nem azonos, hiszen nem biztosít azonos felvételi jogot a főiskolákra és egyetemekre (a harmadik szakképzettségű fokozatot végzőknek különbözeti – minősítő – vizsgát kell tenniük ahhoz, hogy jogot szerezzenek a felvételi vizsgához), az iskolai statisztikákban, de a népszámlálásban is együtt mutatják ki mind a két szakképzettségű fokozatot végzett népességet.

A következő táblázat betekintést nyújt a 15 éves és idősebb népesség iskolázottsági szintjébe a Vajdaságban.

Az iskolázott 15 éves és idősebb népesség nemzetiségi megoszlás szerint a Vajdaságban

		Középiszkolai végzettség						Főiskola	Egyetem	Ismeretlen
		Összesen	Szakközépiskola	Mesteriskola	Gimnázium	Szakközépiszkola	Szakirányú középiszkola			
	1981	442220	231046	11173	46494	136011	17496	41005	42828	22599
	1991	537333	150288	19232	37015	151805	178993	56625	64061	13109
szerb	1981	248777	125857	5849	26490	81020	9561	24500	25935	13689
	1991	323930	87123	11690	21991	93937	109189	35150	40031	5590
Crna Gora-i	1981	12057	4580	314	1710	4787	666	1673	1990	234
	1991	14711	3258	449	1343	4894	4767	2208	2801	215
jugoszláv	1981	48248	22611	1066	6327	16436	1808	4335	4836	1131
	1991	51784	12443	1478	4055	14721	19087	5057	6671	793
albán	1981	367	213	10	38	94	12	20	19	54
	1991	394	99	11	50	83	151	22	26	15
bolgár	1981	483	248	16	52	149	18	81	75	17
	1991	587	172	25	55	180	155	111	107	23
magyar	1981	76239	46829	2371	6655	17559	2825	5446	5016	2814
	1991	80841	28154	3133	5130	19678	24746	7415	7188	1310
macedón	1981	4537	2557	112	331	1417	120	331	336	93
	1991	5215	1525	130	295	1560	1605	498	468	58
etn. muzulmán	1981	687	406	18	43	196	24	51	46	80
	1991	1186	290	38	46	324	488	116	106	21
roma	1981	337	182	28	12	115	40	37	22	1169
	1991	864	189	23	28	171	453	54	34	157
román	1981	4652	1871	147	647	1605	382	778	646	643
	1991	4863	1156	125	418	1450	1714	896	904	244
ruszin	1981	4368	2573	88	401	1043	263	344	380	79
	1991	4895	1598	148	310	1335	1504	507	607	97
szlovák	1981	11221	6684	226	1191	2492	628	913	799	251
	1991	13110	3925	528	983	3461	4213	1255	1252	383
horvát	1981	22742	12489	750	1765	6839	899	1851	1880	691
	1991	19908	5668	796	1186	5614	6644	1826	1962	412
egyéb	1981	6175	3269	151	682	1858	215	532	705	263
	1991	5437	1687	196	507	1642	1405	670	816	147
nem nyilatk. területi kötőd.	1981	673	348	12	93	200	20	60	81	233
	1991	1487	319	41	112	386	629	147	249	49
ismeretlen	1981	267	125	9	31	96	6	20	43	1134
	1991	2538	607	91	186	752	902	248	458	3532

		Középiszkolai végzettség							Főiskola	Egyetem	Ismeretlen
		15 éves és idősebb népesség	Összesen	Szakközépiskola	Mesterisk.	Gimnázium	Szakközépiszkola	Szakirányú középiszkola			
Össz.	1981	100,0	27,1	14,2	0,7	2,8	8,3	1,1	2,5	2,6	1,4
	1991	100,0	33,0	9,2	1,2	2,3	9,3	11,0	3,5	3,9	0,8
szerb	1981	100,0	28,1	14,2	0,7	3,0	9,1	1,1	2,8	2,9	1,5
	1991	100,0	35,1	9,4	1,3	2,4	10,2	11,8	3,8	4,3	0,6
Crna Gora-i	1981	100,0	36,7	13,9	1,0	5,2	14,6	2,0	5,1	6,1	0,7
	1991	100,0	42,5	9,4	1,3	3,9	14,2	13,8	6,4	8,1	0,6
jugoszláv	1981	100,0	40,7	19,1	0,9	5,3	13,9	1,5	3,7	4,1	1,0
	1991	100,0	41,8	10,0	1,2	3,3	11,9	15,4	4,1	5,4	0,6
albán	1981	100,0	14,6	8,5	0,4	1,5	3,7	0,5	0,8	0,8	2,1
	1991	100,0	20,9	5,2	0,6	2,6	4,4	8,0	1,7	1,4	0,8
bolgár	1981	100,0	22,1	11,3	0,7	2,4	6,9	0,8	3,7	3,4	0,8
	1991	100,0	27,9	8,2	1,2	2,6	8,6	7,4	5,3	5,1	1,1
magyar	1981	100,0	23,6	14,5	0,7	2,1	5,4	0,9	1,7	1,6	0,9
	1991	100,0	28,2	9,8	1,1	1,8	6,9	8,6	2,6	2,5	0,5
macedón	1981	100,0	30,7	17,3	0,8	2,2	9,6	0,8	2,2	2,3	0,6
	1991	100,0	33,5	10,4	1,6	2,0	10,7	11,0	3,4	3,2	0,4
etnikai muzulm.	1981	100,0	19,9	11,8	0,5	1,2	5,7	0,7	1,5	1,3	2,3
	1991	100,0	28,1	6,9	0,9	1,1	7,7	11,5	2,8	2,5	0,0
roma	1981	100,0	2,9	1,4	0,2	0,1	0,9	0,3	0,3	0,2	9,2
	1991	100,0	5,4	1,2	0,1	0,2	1,1	2,8	0,3	0,2	1,0
román	1981	100,0	11,7	4,8	0,4	1,4	4,1	1,0	2,0	1,6	1,6
	1991	100,0	14,7	3,5	0,4	1,3	4,4	5,1	2,7	2,7	0,7
ruszin	1981	100,0	27,1	16,0	0,5	2,5	6,5	1,6	2,1	2,4	0,5
	1991	100,0	32,9	10,7	1,1	2,1	9,0	10,0	3,4	4,1	0,7
szlovák	1981	100,0	19,7	11,7	0,4	2,1	4,4	1,1	1,6	1,4	0,4
	1991	100,0	24,6	7,4	1,0	1,8	6,5	7,9	2,4	2,4	0,7
horvát	1981	100,0	24,9	13,7	0,8	1,9	7,5	1,0	2,0	2,1	0,8
	1991	100,0	31,0	8,8	1,2	1,8	8,7	10,5	2,8	3,0	0,6
egyéb	1981	100,0	25,0	13,2	0,6	2,8	7,5	0,9	2,2	2,8	1,1
	1991	100,0	32,2	9,7	1,3	3,1	9,8	8,3	4,0	4,8	0,9
nem nyilatk.	1981	100,0	27,2	14,0	0,5	3,8	8,1	6,8	2,4	3,3	9,4
	1991	100,0	41,6	8,9	1,1	3,2	10,8	17,6	4,1	7,0	4,1
területi kötöd.	1981	100,0	26,0	15,2	0,4	1,9	7,8	0,7	2,4	1,4	1,8
	1991	100,0	39,0	9,9	1,8	3,0	12,8	11,5	4,1	5,2	0,4
ismeretlen	1981	100,0	10,1	4,8	0,3	1,2	3,6	0,2	0,8	1,6	43,2
	1991	100,0	20,9	5,0	0,7	1,5	6,1	7,4	2,0	3,8	2,9

Figyelembe véve az előző megállapításokat, az iskolázott 15 éves és idősebb népesség nemzetiségi megoszlásából az alábbi következtetések vonhatók le:

1. A két népszámlálás között javult az iskolázott népesség aránya a 15 éves és idősebb népesség kontingenseiben vajdasági szinten és minden nemzetiség esetében.

a/ A középiskolai végzettséggel rendelkezők aránya 1981–1991. évi népszámlálások között 27,1 százalékról 33 százalékra növekedett; a főiskolai végzettségűeké 2,5 százalékról 3,5 százalékra; s végül az egyetemi végzettségűek 2,6 százalékról 3,9 százalékra.

b/ A szerb, Crna Gora-i és jugoszláv iskolázott népesség növekedésének üteme valamennyi esetben jóval meghaladta a vajdasági átlagot.

c/ A nemzeti kisebbségek iskolázott népességének növekedési üteme minden esetben elmaradt a vajdasági átlagtól.

2. A nemzeti kisebbségek iskolázottsági szintjük szerint három csoportba sorolhatók:

a/ az első, a legmagasabb szintű iskolázott csoportba tartoznak a szerbek, Crna Gora-iak, jugoszlávok és a területi köztudósok;

b/ a második csoportba tartoznak a magyarok, románok, ruszinok, szlovákok és etnikai muzulmánok, akiknek iskolázottsági szintje elmarad az előző csoporttól ennek a csoportszintnek az egyharmadával — esetenként a felével is;

c/ a harmadik csoportba tartoznak a románok, cigányok és albánok, akiknek iskolázottsági helyzete még mindig kilátástalan. A románok, mint jelentős számú kisebbség, szervezett segítség híján csak nagyon lassan javíthatnak az iskolázottsági szintjükön. A középiskolai végzettségűek aránya esetükben is megkétszereződött (2,9 százalékról 5,4 százalékra), lemaradásuk azonban még így is fél évszázados.

Iskolai végzettség kiemelkedően a legjobb a Crna Gora-i és a jugoszláv népességben. A jugoszláv népességnél a középiskolai végzettségűek aránya már elérte a 41,8 százalékot 1991-ben. A Crna Gora-i népességben a főiskolai végzettségűek aránya 6,4 százalék, az egyetemi végzettségűeké pedig 8,1 százalék (a szerbeké 4,3).

A növekedés üteme a magyarok esetében – összehasonlítva a szerbekkel – a középiskolai végzettség tekintetében 1981-ben a következő: a magyaroknál 23,6 százalék, a szerbeknél 28,1 százalék, 1991-ben a magyaroknál 28,2 százalék, a szerbeknél 35,1 százalék. A magyarok lemaradása a szerbekhez viszonyít-

va tehát mintegy 10 évre tehető. Ugyanez tapasztalható a főiskolai és egyetemi végzettség esetében is. A magyar főiskolai végzettségűek aránya 2,6 százalékot tett ki, a szerbeké 3,8 százalékot 1991-ben. A magyar egyetemi végzettségűek aránya 2,5 százalék, a szerbeké 4,3 százalék az azonos népszámlálási évben. A következő táblázat pontosabban mutatja a magyar népesség iskolázottságában jelentkező lemaradás helyeit.

A 15 éves és idősebb szerb és magyar iskolázott népesség az azonos korcsoportok százalékos arányában

	Általános iskolai végzettség		Középfokú végzettség		Főiskolai végzettség		Egyetemi végzettség	
	Férfi (%)	Nő (%)	Férfi (%)	Nő (%)	Férfi (%)	Nő (%)	Férfi (%)	Nő (%)
Szerbek								
Össz.	23,8	24,7	42,0	28,5	4,2	3,4	5,9	3,4
15-19	69,2	71,3	18,7	18,4	0,0	0,0	0,0	0,0
20-24	24,1	21,4	70,5	69,5	0,9	3,5	0,4	1,2
25-29	22,4	21,6	65,2	60,0	3,3	6,7	4,9	7,2
30-34	21,4	26,6	59,8	51,2	4,9	5,5	8,1	8,8
35-39	23,8	32,5	53,1	41,8	5,1	4,7	7,6	6,9
40-44	22,5	34,5	52,0	33,8	6,4	5,8	7,7	5,4
45-49	22,7	27,7	42,9	21,4	6,7	4,8	7,5	3,8
50-54	20,7	20,3	32,5	13,9	6,2	3,6	7,4	2,8
55-59	15,5	13,3	30,9	12,4	5,7	2,8	5,6	1,6
60-64	13,2	9,9	20,6	7,9	4,6	1,2	4,9	1,2
65-	10,9	8,9	15,3	5,6	3,2	0,5	3,6	0,7
Magyarok								
Össz.	26,7	27,4	36,3	21,0	2,6	2,5	2,9	2,1
15-19	67,0	71,7	17,0	16,1	0,0	0,0	0,0	0,0
20-24	33,7	34,1	57,4	55,7	0,8	3,4	0,3	0,8
25-29	33,3	34,5	52,8	47,3	2,6	6,5	3,4	4,8
30-34	30,2	35,7	48,7	41,1	3,0	4,3	5,8	6,9
35-39	30,3	40,2	44,7	30,0	3,0	3,7	4,5	5,2
40-44	26,7	40,6	45,0	24,6	3,8	4,6	3,9	3,3
45-49	23,1	31,8	39,5	20,1	4,2	3,8	4,0	2,3
50-54	19,6	21,3	34,0	12,8	3,0	2,9	3,4	1,6
55-59	15,6	14,6	31,3	11,5	3,5	2,2	2,6	1,0
60-64	15,7	15,4	24,0	10,2	3,7	1,4	2,7	0,7
65-	11,9	9,1	15,2	4,6	1,2	0,3	1,3	0,1

Mint a táblázatból is látható, ha a 15 éves és idősebb népességet lebontjuk ötéves korcsoportokra, azt állapíthatjuk meg, hogy a magyar népesség idősebb korcsoportjai a férfiak és nők esetében is jóval nagyobb százalékban tartották szükségesnek, hogy megszerezzék a teljes általános iskolai végzettséget, mint a szerbek azonos korcsoportjai. A szerbek azonban jóval többet tettek a hátrány behozásáért, s ezért a fiatalabb korcsoportokban már nincs különbség köztük és a magyarok között. A középiskolai végzettség megszerzése tekintetében azonban már olyan megtorpanás jelentkezik a magyarok esetében, amelyre sem statisztikai, sem demográfiai magyarázat nem található, hiszen mint a táblázatból látható, a magyarok általános iskolai végzettsége jobb volt a szerbekénél az idősebb korcsoportokban, illetve azonos volt a fiatal korcsoportokban. A középiskolai végzettség megszerzése tekintetében ennek ellenére fordított helyzet alakult ki a férfiak és a nők esetében is. A szerbek fiatalabb korcsoportjainak (39 éves korig) a főlénye a középiskolai végzettség megszerzésében szinte nyomasztó a magyarokkal való összehasonlításban. Előnyük az idősebb korcsoportokban nem volt ennyire szembeűnő. A jelenség okát minden bizonnyal a nemzeti kisebbségekkel szembeni tanügyi politikában kell keresni; ott következett be törés az utóbbi húsz évben a magyarok kárára.

A főiskolai és egyetemi végzettséggel rendelkező szerb illetve magyar népesség összehasonlítása még nagyobb aránytalanságokat mutat. Szinte valamennyi idősebb korcsoportban kifejezett volt a magyarok lemaradása a szerbekkel összehasonlítva. A fiatalabb korcsoportok összehasonlítása valamivel kisebb aránytalanságot mutat a magyarok kárára. A magyarok lemaradásának csökkentéséhez, az aránytalanságok lefaragásához 10–15 év intenzívebb magyar tannyelvű közép- és felsőfokú képzésre lenne szükség.

Ha összehasonlítjuk a szerb és magyar népességet aszerint, hogy az iskolai végzettség tekintetében milyen tevékenységgel foglalkozott a népesség, hol helyezkedik el a társadalmi munkamegosztásban, azt látjuk, hogy a szerbek helyzete e tekintetben is jobb.

Az országban tartózkodó 15 éves és idősebb szerb és magyar népesség iskolai végzettség és tevékenység szerint az 1991. évi népszámlálás adataiban

	Összesen	Iskolai végzettség nélkül	Befejezetlen általános iskola	Általános iskola	Középiskolai végzettség	Főiskolai végzettség	Egyetemi végzettség	Ismeretlen
Vajdaság	1 586 540	110 559	425 180	397 107	526 029	55 935	62 885	8 845
Aktív kereső	871 704	16 375	140 772	207 370	404 347	44 033	55 271	3 536
Nyugd. és inaktív.	319 863	40 086	144 904	48 742	67 430	10 270	6 946	1 485
Eltartott	394 454	54 043	139 235	140 914	54 173	1 617	656	3 816
Százalékarány								
Vajdaság	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Aktív kereső	54,9	14,8	33,1	52,2	76,9	78,7	87,9	40,1
Nyugd. és inaktív.	20,2	36,3	34,1	12,3	12,8	18,4	11,1	16,8
Eltartott	24,9	48,9	32,8	35,5	10,3	2,9	1,0	43,1
Szerb összesen	906 580	72 444	218 693	218 058	318 255	34 827	39 488	4 815
Aktív kereső	505 128	9 776	71 709	112 153	247 328	27 532	34 656	1 974
Nyugd. és inaktív.	175 856	26 856	73 019	25 973	38 477	6 359	4 456	716
Eltartott	225 341	35 774	73 852	79 895	32 406	926	366	2 122
Százalékarány								
Szerb összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Aktív kereső	55,7	13,5	32,8	51,5	77,7	79,1	87,8	41,1
Nyugd. és inaktív.	19,4	37,1	33,4	11,9	12,1	18,3	11,3	14,8
Eltartott	24,9	49,4	33,8	36,6	10,2	2,6	0,9	44,1
Magyar összesen	281 328	10 866	100 967	75 317	78 884	7 298	6 933	1 063
Aktív	145 995	1 922	32 956	40 815	58 381	5 539	6 026	356
Nyugd. és inaktív.	67 936	4 045	37 378	10 706	13 289	1 530	809	179
Eltartott	67 246	4 893	30 534	23 768	7 199	229	96	527
Százalékarány								
Magyar összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Aktív	51,9	17,7	32,7	54,2	74,0	75,9	86,9	33,5
Nyugd. és inaktív.	24,2	37,3	37,0	14,2	16,8	21,0	11,7	16,9
Eltartott	23,9	45,0	30,3	31,6	9,2	3,1	1,4	49,6

Aktív								
Összesen	100,0	1,8	16,1	23,8	46,5	5,1	6,3	0,4
Szerb	100,0	1,9	14,2	22,2	49,0	5,5	6,9	0,4
Magyar	100,0	1,3	22,6	27,9	40,1	3,8	4,1	0,2

A táblázatból látható, hogy a szerb népesség szerkezete egészében véve jobb volt a magyarokénál. A szerb népesség szerkezetében nagyobb arányú az aktív keresőké, és az aktív keresők korcsoportjában hovatovább magasabb volt a közép- és főiskolai, valamint egyetemi végzettségűek száma, mint a magyaroknál. Az aránytalanságok leküzdéséhez egy-két évtizedre lenne szükség.

A főiskolával és egyetemmel rendelkező vajdasági népességnek csupán 0,5 százaléka foglalkozott mezőgazdasággal, illetve tartozott a mezőgazdasági népességhez 1981-ben és 1991-ben is. Látható ez az alábbi táblázatból:

A 15 éves és idősebb nem mezőgazdasági és mezőgazdasági népesség iskolai végzettség szerint a Vajdaságban 1981-ben és 1991-ben

Vajdaság						
				Százalékarány		
	Összesen	Nem mezőgazd.	Mezőgazdasági	Összesen	Nem mezőgazd.	Mezőgazdasági
1981						
Összesen	1 571 537	1 232 867	338 670	100,0	100,0	100,0
Iskolázatlan	543 129	347 797	198 332	34,8	28,2	58,6
Általános végzettség.	496 163	379 305	116 858	31,6	30,8	34,5
Középfokú végzettség	427 171	409 850	17 321	27,2	33,2	5,1
Főiskolai egyetemi v.	82 521	80 767	1 754	5,2	6,6	0,5
1991						
Összesen	1 586 540	1 357 068	229 472	100,0	100,0	100,0
Iskolázatlan	535 739	385 599	150 140	33,7	28,4	65,4
Általános végzettség.	397 107	339 213	57 894	25,0	25,0	25,2
Középfokú végzettség	526 029	506 722	19 307	33,2	37,3	8,4
Főiskolai egyetemi v.	118 810	117 581	1 239	7,5	8,7	0,5

A látványos eredmények ellenére is gyorsabban csökkent az iskolázatlan népesség aránya a nem mezőgazdasági népességben, mint a mezőgazdaságban. Azonos arányban növekedett a teljes általános iskolai végzettséggel rendelkezők iránti igény a mezőgazdasági és nem mezőgazdasági népesség esetében. Most már érezhetően nő a kereslet a középiskolával rendelkezők iránt a mezőgazdasági népességben is. Az egyetemi és főiskolai végzettségűek iránti igény azonban stagnál, és e tekintetben a népszámlálási adatok nem mutattak jelentős elmozdulást.

A magyarok esetében valamennyi arányszám rosszabb a vajdasági átlagnál.

Pusztuló általános iskolai hálózat

Vitális statisztikai tényezők (a vándormozgalmi komponens nélkül)

A Vajdaságban a két világháború között a jogfosztottság, a nagyméretű kivándorlás és az elnyomás ellenére is növekedett a magyarok száma. A növekedés a második világháború után is tartott egészen 1962-ig. Csak ezután következett be a zuhanás, ami napjainkban is tapasztalható. Ezt az alábbi táblázat szemlélteti:

A magyarok száma a Vajdaságban 1948–1991 között

Népszámlálás időpontja	Lélekszám	Magyarok a Vajdaság össznépességének százalékában
1948. III. 15.	428 932	25,8
1953. III. 31.	435 345	25,4
1961. III. 31.	442 561	23,9
1971. III. 31.	423 866	21,7
1981. III. 31.	385 356	18,9
1991. III. 31.	339 491	16,9

Az elmúlt harminc év alatt tehát a magyarság száma 103 070 fővel csökkent. A magyarság száma évente 3387 fővel, naponta pedig 9,2 fővel lett kevesebb. A csökkenés, mint ahogyan az látható a következő áttekintésből, elsősorban az 1961–1991 közötti időszakra korlátozódott, ennek előtte nőtt a magyarság száma.

A magyarok számának évi átlagos csökkenése (ezrelékben)

1948–1953	3,8
1953–1961	2,1
1961–1971	- 4,3
1971–1981	- 9,7
1981–1991	- 12,7

Az utóbbi két évtizedben már a szerbek száma is csökkent a Vajdaságban. Mégis, összehasonlítva a két fogyatkozást, meg kell állapítanunk, hogy a magyarok számának csökkenése mintegy kétszer-háromszor nagyobb méretű és gyorsabb volt a szerbekénél.

A szerbek átlagos életkora 37,9 volt, a magyaroké 41,5. A népesség előregedésében azonban már az átlagos 30 év is határértéket képez. Az előregedés indexe (a hatvanéves és idősebb népesség aránya a 0–19 éves népességhez viszonyítva) a szerbeknél 0,725 volt, a magyaroknál az elképesztő 1,142. Az előregedés indexének határértéke már 0,400-nál kezdődik.

Azonos paraméterek esetén tehát a magyarság eltűnésének üteme a szerbekhez viszonyítva kétszer gyorsabb, vagyis több mint fele olyan rövid idő alatt (63 százalék) bekövetkezhetne. Egészében véve a magyar népesség összetétele csaknem háromszor gyorsabban romlott, mint a népesség szükséges összetételének megőrzését biztosító ütem.

A magyar anyáktól született gyermekek száma 3621, arányszámuk ezrelékben kifejezve mindössze 10,6 volt 1991-ben. A népesség egyszerű reprodukciójához szükséges gyermekszám az egynegyede, vagyis 26 százaléka hiányzott ebben az évben. Valamelyest ez az arányszám még romolhatott is a következő években (pontosat nem tudni a háború következtében beállt

külső vándormozgalom miatt). Alapjában véve azonban azonosnak tekinthető, és nem mozdulhatott a 10,0-10,5 ezreléktől fölfelé. Mivel az 1991–1995 közötti években a háború miatt nagy volt a népesség külső vándormozgalma (az emigráció), természetesen vehető, hogy a szülők nagyobb számban nem mertek gyermeket vállalni. Ilyen születési ezrelékkel két várható élettartam alatt a magyar népesség teljesen eltűnne ebből a térségből.

A következő táblázat betekintést ad a magyar anyáktól született gyermekek alakulásába egy hosszabb számsor alapján.

A magyar gyermekek számának alakulása 1951–1996 között

1951	9500	-
1952	9036	-464
1953	8500	-536
1954	8000	-500
1955	8000	-
1956	7500	-500
1957	7325	-175
1958	6444	-881
1959	6305	-141
1960	7091	+786
1961	6778	-313
1962	6370	-408
1963	6210	-160
1964	6160	-50
1965	6000	-160
1966	5900	-100
1967	5500	-400
1968	5400	-100
1969	5200	-200
1970	4915	-285
1971	5032	+117
1972	5201	+169
1973	5163	-38
1974	5042	-121
1975	5159	+117
1976	5312	+153
1977	5244	-68
1978	5135	-109
1979	4976	-159
1980	4957	-19
1981	4719	-228
1982	4609	-110
1983	4469	-140
1984	4563	+94
1985	4349	-214
1986	4189	-160
1987	4170	-19

1988	4065	-105
1989	3862	-203
1990	3760	-102
1991	3621	-139
1992	3365	-256
1993	3251	-114
1994	3278	+27
1995	3336	+58
1996	3300	-36
1951–1996	250 261	-5992

Megjegyzés: A következő évekre csak becslés van: 1951, 1953, 1954, 1955, 1956, 1965, 1966, 1967, 1968 és 1969.

Ha megvizsgáljuk ezt a 46 éves időszakot, azt látjuk, hogy az egyes rövidebb időközökben különböző mértékben csökkent a magyar gyerekek száma.

A magyar gyermekek számának csökkenése az egyes időszakokban

Időszak	Index
1951–1961 (+2 év)	- 71,3
1961–1971 (+2 év)	- 74,0
1971–1981 (+2 év)	- 93,8
1981–1991 (+2 év)	- 76,7
1991–1996 (+1 év)	- 91,0
46 éves átlag	- 347,3

Bármilyen hihetetlen is, de a gyermekek száma 1996-ban az 1951. évinek harmadára csökkent. A gyermekek számát 1951–1971 között legjobban a szervezetlen és feje tetejére állított szovjet típusú, partizán módra végrehajtott iparosítás csökkentette. A családok tízezrei szakadtak szét a legkülönbözőbb okokból: az egyik házastárs falun maradt és a mezőgazdaságban talált munkát, a másik a városba kényszerült, otthonuk a falu volt; de előfordult az is, más-más városban kaptak munkát, mindketten ingáztak, vagy az egyik a városban lakott, a másik a falun, stb. A gyermekek számának alakulása valamelyest csak 1971–1981 között stabilizálódott. Ebben az időszakban az ország nagy külföldi hiteleket vett fel, megjavította az életszínvonalat és az emberek kezdtek jobban élni. Igaz, ekkor is csökkent a gyer-

mekek száma, de ez már a fokozottabb családtervezés módszereinek tudható be. Ez a látszatjólét nagyon rövid életű volt, mert 1981-től kezdve nemcsak a politikai élet vált ingataggá, hanem az ember élete is bizonytalanra. Az 1991–1996 közötti időszakban viszonylag kisebb arányú volt a csökkenés (1991–2000 közötti időszakban csak 18–20 százalék lenne). Véleményem szerint részben ez annak tudható be, hogy több, külföldön született gyermeket jelentettek be, másrészt az a magyarság, amelyik átészelte a háborút, úgy döntött, hogy itt marad. A Tisza menti helységekben a háború előtt is szép számban voltak három gyermeket vállaló családok, s a háború óta is ez tapasztalható. Ez a tény azonban csak keveset enyhít az egészében továbbra is tragikus helyzeten.

A népszámlálási adatokból kiszámíthatóvá vált, hogy a magyar nők 1953-ban még átlag 2,38 gyermeket szültek, 1961-ben 2,15-öt, 1971-ben 1,92-öt, 1981-ben 1,73-at és 1991-ben 1,68-at. Tehát 22-23 százaléknyi gyerek hiányzott a népesség egyszerű reprodukciójához e mutatószám alapján is.

Ha most tovább vizsgáljuk a születések alakulását, azt látjuk, hogy az 1948-as népszámlálás időpontjában élt magyar népesség még képes volt önmaga reprodukciójára, alapul véve az akkor várható élettartam hosszát, és az akkori magasabb születésszámnak (a várható élettartam akkor 60 év körül volt) köszönhetően. Ez az arány később egyre romlott. Így például az 1991-ben élt vajdasági magyar népesség a mostani csökkenő születésszámmal csak 110–120 év alatt lenne képes önmagát reprodukálni. A várható élettartam mindkét nem esetében 70 év körül alakulhatott 1991-ben.

Miután a fentiekben rámutattunk arra, hogy nem véletlen tényezőknek tudható be a gyermekszám csökkenése és egyáltalán a magyarok lélekszámának fogyása, a továbbiakban figyelmünket a következő kérdésekre irányítjuk: 1. a gyermekszám vagy a teljes népesség lélekszámának a csökkenése volt-e gyorsabb, illetve nagyobb méretű; 2. történelmi tájegységenként hol volt legkifejezettebb a gyermekek számának csökkenése; 3. a tömb-, szórvány- és szigetmagyarság összehasonlításában hol tapasztalható legjobban a gyermekek számának csökkenése.

Ahhoz, hogy fenti a jelenségeket megvilágítsuk, táblázatot állítottunk össze. Sajnos a további kutatás során az a nehézség tapasztalható, hogy az 1991-es népszámlálás adatai nem hasonlíthatók össze minden tekintetben az 1981-es, és még kevésbé a korábbi népszámlálási adatokkal. Ezt a nehézséget csak úgy lehetett áthidalni, hogy magának az 1991-es népszámlálás által kimutatott népesség struktúrájának a belső viszonyait világítottuk meg részletbe menően. Ebben az értelemben a következő táblázat az 1991-es népszámlálás adatai alapján tájegységenként és községenként szemlélteti a 0–4 éves, az 5–9 éves, a 10–14 éves és 15–19 éves korcsoportokat az össznépesség arányában.

A 0–19 éves magyarok az össznépesség százalékában (az 1991-es népszámlálás adatai alapján)

Község	Összesen	Korcsoportok			
		0–4	5–9	10–14	15–19
Vajdaság	339 491	15 796	17 341	19 219	19 334
Bácska	256 795	12 356	13 434	14 882	14 878
Bánság	77 186	3 228	3 665	4 092	4 172
Szerémség	5 510	212	242	245	284
Bácska					
Ada	16 625	910	927	1 003	1 059
Apatin	4 823	191	205	202	258
Bács	1 225	59	39	58	65
Palánka	1 529	60	49	79	81
Topolya	26 185	1 381	1 457	1 518	1 504
Petróc	94	2	3	7	4
Becse	23 224	1 130	1 358	1 475	1 335
Zsablya	294	9	9	6	9
Kanizsa	26 862	1 461	1 581	1 527	1 656
Kula	4 914	241	230	256	285
Kishegyes	8 452	492	492	516	535
Hódság	2 195	63	85	108	111
Zenta	23 281	1 273	1 316	1 408	1 391
Zombor	15 397	589	582	731	765
Szenttamás	4 587	204	230	264	250
Szabadka	64 277	2 932	3 278	3 901	3 785
Temerin	9 646	515	567	633	524
Titel	995	35	42	49	58
Verbász	3 443	184	184	219	231
Újvidék	20 245	625	800	922	72

A táblázat folytatása

Község	Összesen	Korcsoportok			
		0–4	5–9	10–14	15–19
Bánság					
Alibunár	340	9	21	18	18
Fehértemplom	582	27	31	26	40
Versec	3182	128	137	173	173
Begaszentgyörgy	5 081	214	191	240	268
Becskerek	17 264	653	818	956	922
Kikinda	9 874	401	456	503	552
Antalfalva	3 584	179	212	222	194
Keve	3 937	225	268	256	267
Magyarcsernye	2 993	144	138	137	148
Törökbecse	6 165	283	331	321	352
Törökkanizsa	4 676	184	249	260	236
Opovo	63	4	–	2	5
Pancsova	5 043	195	216	314	291
Plandište	1 813	70	85	82	91
Szécsány	2 468	131	125	119	134
Csóka	8 623	381	387	463	481
Szerémség					
Beocsin	271	3	11	16	11
Indija	1 087	45	46	57	64
Ürög	872	44	48	39	53
Pećinci	27	–	–	–	1
Ruma	1688	74	86	66	63
Mitrovica	901	25	35	42	47
Ópázova	145	2	1	5	7
Karlóca	224	9	8	8	18
Šid	295	10	7	12	20

A 0–19 éves korcsoportok indexei és arányuk az összmagyar népesség százalékában

Község	korcsoportok indexei			korcsoportok részesedése az össznépesség százalékában			
	0–4 15–19	5–9 15–19	0–4 10–14	0–4	5–9	10–14	15–19
Vajdaság	81,7	89,7	82,2	4,6	5,1	5,7	5,7
Bácska	83,0	90,0	83,0	4,8	5,2	5,8	5,8
Bánság	77,4	87,8	79,0	4,1	4,7	5,3	5,4
Szerémség	74,6	85,2	86,5	3,8	4,3	4,4	5,2
Bácska							
Ada	85,9	87,5	90,7	5,4	5,6	6,0	6,4

Apatin	74,0	79,5	94,6	3,9	4,2	4,2	5,3
Bács	90,7	60,0	101,7	4,8	3,1	4,7	5,3
Palánka	74,0	60,5	75,9	3,9	3,2	5,2	5,3
Topolya	91,8	96,8	91,0	5,2	5,6	5,8	5,7
Petróc	50,0	75,0	28,6	2,1	3,2	7,4	4,3
Becse	84,6	101,7	76,6	4,9	5,8	6,3	5,7
Zsablya	100,0	100,0	150,0	3,0	3,0	2,0	3,0
Kanizsa	88,2	95,5	95,7	5,4	5,9	5,7	6,2
Kula	84,6	80,7	94,1	4,9	4,7	5,2	5,8
Kishegyes	92,0	92,0	95,3	5,8	5,8	6,1	6,3
Hódság	56,8	76,6	58,3	2,8	3,8	4,9	5,0
Zenta	91,5	94,6	90,4	5,4	5,7	6,0	6,0
Zombor	77,0	76,1	80,6	3,8	3,8	4,7	5,0
Szenttamás	81,6	92,0	77,3	4,4	5,0	5,8	5,5
Szabadka	77,4	86,6	75,2	4,6	5,1	6,0	5,9
Temerin	98,3	108,2	81,4	5,3	5,9	6,6	5,4
Titel	60,3	72,4	71,2	3,5	4,2	4,9	5,8
Verbász	79,7	79,7	84,0	5,3	5,3	6,3	6,7
Újvidék	64,3	82,3	67,8	3,0	3,9	4,5	4,8
Bánság							
Alibunár	50,0	116,7	50,0	2,6	6,1	5,3	5,3
Fehértemplom	67,5	77,5	103,8	4,6	5,3	4,5	6,9
Versec	74,0	79,2	74,0	4,0	4,3	5,4	5,4
Begaszentgyörgy	80,0	71,3	89,2	4,2	3,7	4,7	5,3
Becskerek	70,8	88,7	68,3	3,8	4,7	5,5	5,3
Kikinda	72,6	82,6	79,7	4,0	4,6	5,1	5,6
Antalfalva	92,3	109,8	80,6	5,0	5,9	6,2	5,4
Keve	84,3	100,4	87,9	5,7	6,8	6,5	6,8
Magyarcsernye	97,3	93,2	105,1	4,8	4,6	4,6	4,9
Törökbecse	80,4	94,0	88,2	4,6	5,4	5,2	5,7
Törökkanizsa	77,9	105,5	70,8	3,9	5,3	5,6	5,0
Opovo	80,0	–	200,0	6,3	–	3,2	7,9
Pancsova	67,0	74,2	62,1	3,9	4,3	6,2	5,8
Plandište	76,9	93,4	85,3	3,9	4,7	5,2	5,0
Szécsány	97,8	93,3	110,0	5,3	5,1	4,8	5,4
Csóka	79,2	80,5	82,3	4,4	4,5	5,4	5,6
Szerémség							
Beocsin	27,2	100,0	18,8	1,1	4,0	5,9	4,0
Indija	70,3	71,9	78,9	4,1	4,2	5,2	5,9
Ürög	83,0	90,6	112,8	5,0	5,5	4,5	6,1
Pečinci	–	–	–	–	–	–	3,7
Ruma	117,5	136,5	112,1	4,4	5,1	3,9	3,7
Mitrovica	53,2	74,5	59,5	2,8	3,9	4,7	5,2
Ópázova	28,6	14,3	40,0	1,4	0,7	3,4	4,8
Karlóca	50,0	44,4	112,5	4,0	3,6	3,6	8,0
Šid	50,0	35,0	83,3	3,4	2,4	4,1	6,8

Az előző táblázatok több következtetést kínálnak:

1. A Südberg-féle különböző népességtípusok klasszifikációja szerint az a népesség, amelyben a 0–14 éves korcsoport az összes népesség 33 százalékát teszi ki, stagnáló vagy stacionált. Ahol ez a korcsoport csak húsz százalékot tesz ki, már az erősen regresszív típushoz tartozik. Ezek alapján elmondható, hogy a vajdasági magyar népességben az 1991-es népszámlálás adatai alapján a 0–14 éves korcsoport az össznépességnek már csak 15,4 százalékát tette ki. Ez rostaszerűvé, lyukacsossá teszi ezt a korcsoportot. Ugyanis ezen a szinten már nemcsak az újabb százalékos esések, hanem már tizedszázalékos csökkenés is iskolai tagozatok, óvodai csoportok megszűnéséhez vezethet.

2. Egy összehasonlítás azt mutatja, hogy a 0–19 éves korcsoport a vajdasági magyar népességnek 26,3 százaléka volt 1971-ben. Ez a részesedés 1991-re 21,0 százalékra csökkent. Az 5,3 százalékos esés 20 év alatt nagymértékben csökkentette a tanulók számát, s mint azt majd a továbbiakban látni fogjuk, számos, már összevont tagozat megszűnéséhez, magyar tannyelvű iskola vagy kihelyezett tagozat bezáráshoz (önállóságának megszűnéséhez) vezetett.

3. A 0–19 éves korcsoport a magyar népességnek 26,3 százaléka volt, ami 111 476 főt tett ki 1971-ben. Mint említettük, 1991-re ez a részesedés csak 21,0 százalékot tett ki, és ez már csak 71 609 főt jelentett. A csökkenés indexe 64,3 volt 1991–1971-ben. Ugyanebben az időszakban az össznépesség csökkenésének indexe 80,0 volt. A 0–19 éves korcsoport évi átlagos csökkenése 12,8, az össznépességé pedig 11,8. Nyilvánvaló tehát, hogy gyorsabban csökkent az említett korosztály száma, mint az össznépesség. Ebből az is következik, hogy az össznépesség csökkenésének egyik tényezője tagadhatatlanul a kevesebb gyermek az említett korosztályban.

A következő táblázat tájegységenként mutatja be, hol helyezkedtek el a magyar gyermekek korcsoportjai az 1991. évi népszámlálás idején.

	Össznépesség	Korcsoportok szerinti megoszlás %-ban			
		0–4	5–9	10–14	15–19
Vajdaság	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Bácska	75,7	78,3	77,5	77,4	77,0
Bánság	22,7	20,4	21,1	21,3	21,5
Szerémség	1,6	1,3	1,4	1,3	1,5

A vajdasági magyarság 75,7 százaléka a Bácskában élt. Ugyanakkor a 0–4 éves korcsoportoz tartozó gyermekek 78,3 százaléka jutott Bácskára. Nagyon hasonló volt a helyzet a többi korcsoport esetében is. A Bánságban éppen ennek az esetnek a fordítottja volt. A bánsági családokban kevesebb volt a gyermek. Igaz, nem feltétlenül azért, mert kevesebb született, hanem mert a család átköltözőben volt Bácskába, de ez a tényező mindenképpen jelen lehetett. A Bánság a vajdasági magyar népesség elvándorlási területe. Bánságban ebből kifolyólag sokkal több lehetett a szétesett magyar család: az egyik szülő még maradt, a másik pedig a gyermekkel már átjött Bácskába, vagy külföldre távozott.

4. A Bánságban minden korcsoport százalékos részesedése az össznépesség egészében fél százalékkal vagy fél százalékot meghaladó aránnyal volt kisebb, mint Bácskában.

5. Ha összehasonlítjuk az egyes korcsoportokat egymás között, valamennyi között 0,5 százalékot kitevő, vagy ezt az értéket is meghaladó különbséget – esést tapasztalunk. A Bánságban ez az esés még a bácskainál is kifejezettebb, a Szerémségben a csökkenés pedig már húsz éve tart, s ez idő alatt a 15–19 éves korcsoport nagysága csaknem megfeleződött a 0–4 éves korcsoportoz viszonyítva, amely 15 évvel később született.

6. Ha községenként vizsgáljuk meg a korcsoportok viszonyait, azt tapasztaljuk, hogy Szabadkán, Újvidéken, Zomborban, Becskereken és Becsén 1,5 százalékkal kisebb lett a 0–4 éves korcsoport részesedése az össznépesség arányában, mint a

10–14 éves korcsoporté (Pancsován majdnem két százalékkal). Ez arra enged következtetni, hogy a legfiatalabb korcsoport (a 0–4 évesek) csökkenése egyre gyorsuló tendenciát mutat. Újvidéken katasztrofálissá vált a helyzet már 1991-ben, mivel a 0–4 éves korcsoport részesedése 3 százalékot tett ki Újvidék össznépességének arányában. Ennek a következményei éppen ezekben az években válnak egyre kifejezettebbé. Szerémség viszonylag jó mutatószámait csak látszólagosan: tulajdonképpen ott egyetlen helységben sincs sok gyermek. A gyermekek nagyszámú településen szóródnak. Vonatkozott ez a Bánságra is, ahol a 0–19 éves korcsoportban 15 157 gyermek volt 1991-ben, és semmilyen lehetőség nem volt, hogy ennyi gyermekből 757, húsz fős iskolai tagozatot alakítsanak. Az esztelen ipartelepítés nem a magyarok helységeiben folyt, hanem a magyarokat kényszerítette arra, hogy szétköltözzenek azokba a helységekre, ahova az ipart telepítették és foglalkoztatási lehetőségek nyíltak.

Már ezek a vitális statisztikai eredmények is elég betekintést nyújtanak abba, hogy meggyőződjünk: az „emberanyag” biztosításával a magyar tannyelvű oktatás számára baj volt.

Ezen a vágányon haladva lehetséges a várható események bizonyos kivetítése is a közeljövőt illetően.

A születésekre vonatkozó legfrissebb, 1995-ös adatok a Vajdaság községeiben:

	Születésszám	A magyarok helységei száma
Vajdaság	3336	434
Bácska	2514	168
Bánság	769	171
Szerémség	53	95
Bácska		
Ada	160	5
Apatin	31	5
Bács	12	6
Palánka	22	13
Topolya	238	22
Petróc	4	4
Becse	241	5
Zsablya	10	4
Kanizsa	246	13

Kula	48	7
Kishegyes	88	3
Hódság	15	9
Zenta	285	5
Zombor	117	16
Szenttamás	50	3
Szabadka	597	18
Temerin	107	3
Titel	12	6
Verbász	40	6
Újvidék	191	15
Bánság		
Alibunár	9	10
Fehértemplom	12	13
Versec	36	21
Begaszentgyörgy	48	12
Becskerek	161	22
Kikinda	104	10
Antalfalva	34	8
Keve	54	10
Magyarcsernye	22	6
Törökbecse	68	4
Törökkanizsa	42	9
Opovo	–	4
Pancsova	52	10
Plandište	20	13
Szécsány	24	11
Csóka	83	8
Szerémség		
Beocsin	2	5
Indija	10	10
Ürög	8	9
Pečinci	–	10
Ruma	12	15
Mitrovica	11	19
Ópázova	1	9
Karlóca	4	1
Šid	5	17

1. Az utóbbi években a magyar tannyelvű általános iskolákban a tagozatok átlagos nagysága 20–22 tanuló volt, a csökkenés tendenciája pedig igen kifejezett. Ugyanakkor a törvény a nemzeti tannyelvű iskolákban 15 tanuló minimummal engedélyezi a nemzeti tannyelvű oktatás megszervezését. Mivel minden magyarlakta település potenciálisan részt vesz a gyermekek számának kialakításában, a települések számát is tényezőként kell

kezelni. Ennek alapján megállapítható, hogy Szerémségben és a Bánságban, ha a települések között arányosan és egyenletesen oszlana meg a gyermekek száma, szinte sehol sem lehetne többé megszervezni a magyar tannyelvű általános oktatást. Ugyanis mindössze 4,5 gyermek vagy még annál is kisebb jutna egy-egy településre. Csakhogy most már Bácskában is vannak olyan községek és települések, ahol a gyermekek kevesebb száma miatt lehetetlenné vált, vagy hamarosan lehetetlenné fog válni a magyar tannyelvű oktatás megszervezése. Ilyen községek Bácskában már most Apatin, Bács, Palánka, Petrőc, Kula, Zsablja, Hódság, Titel és Verbász.

2. A születésszám ezrelékéből kiindulva (amely, úgy tűnik, tartósan megállapodott a tíz körül), valamint az említett 15 fős törvényesített keretet figyelembe véve, első pillanatra úgy tűnik, hogy azokban a magyarlakta helységekből, ahol a magyar népesség nagysága meghaladja az 1500 főt, továbbra is meg lehet szervezni az osztatlan tagozatos magyar tannyelvű általános oktatást. Ez a szabály azonban csak akkor érvényes, ha a helység teljesen magyarlakta. Ha viszont a helység népessége szerb-magyar vagy más vonatkozásban etnikailag kevert, a tapasztalat szerint a gyermekek 20–40 százaléka vegyes házasságban születik. Ha csak a 25 százalékos átlagot vesszük is alapul, akkor is meg kell állapítanunk, hogy legalább 1900–2000 fős magyar közösségnek kell lennie egy településen ahhoz, hogy akadálytalanul meg lehessen szervezni az osztatlan tagozatos magyar tannyelvű általános oktatást. Ilyen település egyre kevesebb van. Ezek most még a következők: Ada, Mohol, Kupuszina, Bajsa, Topolya, Zentagunaras, Pacsér, Ómoravica, Becse, Bácsföldvár, Péterréve, Verbász, Torda, Becskerek, Versec, Kanizsa, Martonos, Kispiac, Orom, Oromhegyes, Horgos, Kikinda, Debelyacsa, Székelykeve, Kula, Kishegyes, Feketics, Magyarcsernye, Törökbecse, Törökkanizsa, Újvidék, Gombos, Pancsova, Felsőhegy, Zenta, Tornyos, Bezdán, Nemesmilitics, Telecska, Szenttamás, Bajmok, Bácsszőlős, Palics, Szabadka, Hajdújárás, Csantavér, Temerin, Padé és Csóka – összesen 49 helység. Ezek közül azonban több helységet az a veszély fenyeget, hogy a közeljövőben nem fogja tudni megszervezni az osz-

tatlan tagozatos anyanyelvű oktatást. Ezek között van Padé, Gunaras, Törökkanizsa, Törökbecse, Gombos, Pancsova, Nemesmilitics, Bezdán, Zombor. Viszont érthetetlen Verbász és Versec esete, nem volt számbeli akadálya a magyar tannyelvű oktatás megőrzésének, és mégis megszűnt. (Valószínűleg a vegyes házasságok rendkívül nagy száma és az elvándorlás következtében.) Még abban az esetben is, ha a gyermekek 30-35 százaléka származott vegyes házasságból való, meg lehetett volna őrizni a magyar tannyelvű oktatást. Újabban már bekövetkezett Versecen a magyar azonosságtudat elvesztése és az anyanyelv ápolásáról való lemondás is.

Várható folyamat 2005-ig (a migrációs folyamatok mellőzésével)

Az 1991–1996. évi időszakban (öt év) csupán a születési arányszám átlagosan évi -1,8 ezrelékkal csökkent. Ha ezt a csökkenést prognózisként lineárisan kivetítjük a magyar anyáktól született gyermekek esetében, azt látjuk, hogy a születésszám 2001-ben 3000–3100 között alakulna, 2005-ben meg már csak 2800 körül lenne. Ez a csökkenés igen valószínű, mert a legalacsonyabb szintű becslési alapon nyugszik, és a születésszám növekedése kizártnak tekinthető ilyen rövid idő alatt. Ez a születésszám magában foglalná a vegyes házasságban született gyermekeket is. A magyar anyától és magyar apától származó gyermekek száma azonban már nem fogja meghaladni a 2500-at 2001-ben, illetve a 2300-at 2005-ben. A magyar nemzetiségű általános iskolaköteles tanulók kontingense megközelítőleg 24 000–25 000 körül alakulna 2001-ben, illetve 22 000–23 000 körül 2005-ben, a magyar tannyelven tanuló iskolaköteles gyerekek kontingense azonban ennél jóval kevesebb lenne: 20 000–21 000 gyermek 2001-ben, illetve 17 000–18 000 gyermek 2005-ben.

A valóságban azonban mégsem a fenti becslés fog bekövetkezni. Elképzelhető ugyanis, hogy valamelyest javít a helyzeten bizonyos számú magyar anyától, vagy magyar apától vegyes há-

zasságban született gyermek is. A vegyes házasságból származó, elvált szülők gyermekének magyar tannyelvű iskolába íratása is ilyen „javulást” hozhat. Ily módon azonban csak néhány száz gyermekkel növekedne a magyar tannyelvű általános iskolások kontingense.

Továbbra is a legnagyobb bizonytalansági tényező (és számkra eddig teljesen ismeretlen): hány magyar távozott a Vajdaságból az 1991–1995-es balkáni háború idején, majd utána, és milyen volt a távozók korösszetétele? Ezek a tényezők meglepetéseket tartogathatnak, ezért célszerűbb tartózkodni a további előrejelzéstől. Az viszont több mint valószínű, hogy újabb osztatlan tagozatú iskolák válnak majd összevont tagozatúakká és a jelenlegi összevont tagozatok felszámolása várható. Bizonyos esetekben összevonásokra kerül majd sor Szabadkán, Újvidéken és Becskereken. Alapjában véve azonban sor kerül a magyar iskolák és tagozatok felszámolására.

Iskolai statisztikák szerinti megvilágítás

Az iskolai statisztikai adatok a tanulók számáról természetesen különböznek a vitális statisztikai adatoktól. Szükséges azonban az összevetés egymással, már csak azért is, hogy még pontosabb adathoz jussunk arról, mennyivel fog csökkenni a magyar tannyelvű általános iskolások száma 2001-ben. Ugyancsak szükséges az is, hogy megállapítsuk, hol generálódik elsősorban a tanulóhiány, s ebből kifolyólag hol válik valószínűvé, sőt biztossá a magyar tannyelvű iskolák bezárása (alapul véve a törvény által előírt 15 fős keretet egy tagozat megnyitásához).

A következő táblázat bemutatja a magyar tannyelvű általános oktatás csökkenő méreteit vajdasági szinten

Tanév	Iskola	Tagozat	Tanulók	Tanár
1988/89	123	1131	26 917	1147
1989/90	120	1132	26 593	1805
1990/91	118	1115	25 760	1758
1991/92	118	1095	25 277	1749
1992/93	116	1095	24 570	1768
1993/94	115	1081	23 471	1723
1994/95	116	1078	22 904	1744
1995/96	–	–	22 346	–
1996/97	113	–	21 848	–

Mint a táblázatból is látható, az 1988/89–1996/97-es tanévek között rendkívül nagy mértékben csökkent a magyar tannyelvű tanulók száma: 26 917-ről 21 848-ra. A csökkenés 5069 tanulót tett ki. Bennünket azonban különösen az érdekel, hogy 1991–1995 között mekkora volt a csökkenés: ez a szám 3429 tanuló, a csökkenési index pedig 86,4. Ennek alapján megállapítható, hogy a tanulók számának csökkenési indexe kifejezettebb volt, mint a születések számának csökkenése az azonos időszakban (86,4:92,7).

Ha megvizsgáljuk, hogy átlagban hány tanuló jutott egy tagozatra, azt látjuk, hogy 1988-ban ez a szám 23,8 volt, 1994-ben pedig már csak 21,2; 1996-ban minden bizonnyal ennél is kevesebb. Ha hat év alatt több mint 2,5 tanulóval csökkent az átlagos tagozat nagysága, nem nehéz elképzelni, hogy a következő 10–15 évben gyakorlatilag az egész magyar tannyelvű oktatásban az átlagos tanulószám tagozatonként a törvényben még megengedett 15 tanulóra csökkenne, természetesen akkor, ha nem növekedne a születések száma. Ennek viszont semmi jele nincs, és nem is lehetséges nagyobb méretű pozitív eltolódás ilyen rövid időszakban.

Ha ilyen rohamosan csökkenne a magyar tanulók száma, 10–15 év múlva csak azokban a helységeken lehet fenntartani a magyar tannyelvű oktatást, amelyekben a magyarság összlétszáma 3000–3500 főt tesz ki, az osztatlan tagozatú magyar tan-

nyelvű oktatást azonban csak az 5000–6000 főt számláló helységeken lehetne fenntartani.

Vizsgáljuk meg, hol csökken nagyobb és kisebb mértékben a tanulók száma. Ezt egy olyan táblázat szemlélteti, amelyben párhuzamosan mutatjuk be a magyar nemzetiségű tanulók számát, és azokat, akik közülük anyanyelvükön tanulnak.

Magyar nemzetiségű általános iskolai tanulók számának és az anyanyelvükön tanulók számának alakulása

Község	1990/91-es tanév			1996/97-es tanév			index 1990/91=100	
	tanuló	magy. tannyelv	száza- lékuk	tanuló	magy. tannyelv	száza- lékuk	tanuló	magy. tannyelv
Vajdaság	31200	25526	81,8	27584	21848	79,3	88,4	85,6
Bácska	24269	21077	86,8	21443	18034	84,1	88,4	85,6
Bánság	6532	4449	68,1	5727	3814	66,5	87,7	85,7
Szerémség	399	–	–	414	–	–	103,8	–
Bácska								
Ada	1541	1528	99,2	1390	1390	100,0	90,2	91,0
Apatin	345	250	72,5	377	277	73,5	109,3	110,8
Bács	68	–	–	67	–	–	98,5	–
Palánka	146	–	–	118	–	–	80,0	–
Topolya	2450	2395	97,8	2281	2183	85,7	93,1	91,1
Petróc	4	–	–	6	–	–	150,0	–
Becse	2282	2220	97,3	22071	1938	93,6	90,8	87,3
Zsablya	83	–	–	26	–	–	31,0	–
Kanizsa	2516	2505	99,6	2629	2608	99,2	104,5	104,1
Kula	426	209	49,1	462	197	42,7	108,5	95,2
Kishegyes	808	789	97,6	786	761	96,9	97,3	96,5
Hódság	167	121	72,5	139	94	67,7	83,3	77,7
Zenta	2235	2218	99,2	1979	1934	97,7	88,5	87,2
Zombor	1733	1339	77,3	1034	631	61,1	59,7	47,1
Szenttamás	385	345	89,6	381	333	87,4	99,0	96,5
Szabadka	6277	5368	85,5	5278	4388	83,2	84,1	81,7
Temerin	977	928	95,0	828	770	92,9	84,7	83,0
Titel	39	–	–	91	–	–	233,0	–
Verbász	347	73	21,0	329	12	3,6	94,8	16,4
Ujvidék	1440	789	54,8	1171	518	44,2	81,3	65,7
Bánság								
Alibunár	39	–	–	22	–	–	56,4	–
Fehértemplom	63	10	15,9	52	9	17,3	82,5	90,0
Versec	293	36	12,3	217	2	–	74,1	5,5
Begazentvörög	363	304	83,7	292	255	87,3	80,4	83,9
Becskerek	1537	1101	71,6	1128	822	72,9	73,4	74,7
Kikinda	711	442	62,2	837	517	61,8	117,7	117,0
Antalfalva	343	336	98,0	305	258	84,6	90,8	76,8
Keve	429	285	66,4	423	262	61,9	98,6	91,9
Magyarcsernye	243	228	93,8	223	221	99,1	91,8	96,9
Törökbecse	537	417	77,7	527	371	70,4	98,0	89,0
Törökkanizsa	423	381	90,0	353	310	87,9	83,5	81,4
Opovo	37	–	–	6	–	–	16,2	–
Pancsova	419	121	28,9	337	93	27,6	80,4	76,9

Plandište	142	64	45,1	153	64	41,8	107,7	100,0
Szécsány	214	22	10,3	236	24	10,2	110,3	109,0
Csóka	739	702	95,0	616	606	98,4	83,4	86,3
Szerémség								
Beocsin	23	–	–	20	–	–	87,0	–
Indija	103	–	–	107	–	–	103,9	–
Ürög	88	–	–	73	–	–	83,0	–
Pećinci	1	–	–	1	–	–	100,0	–
Ruma	100	–	–	127	–	–	127,0	–
Mitrovica	54	–	–	62	–	–	114,8	–
Ópázova	5	–	–	5	–	–	100,0	–
Šid	17	–	–	8	–	–	53,3	–
Karlóca	8	–	–	11	–	–	137,5	–

A fenti táblázat sok összefüggést tár föl. Ezek közül néhány:

1. Az 1991–1996 közötti években, mint azt már említettük is, a születésszám csökkenésének indexe 91,0 volt. Az átlagos csökkenés ezreléke 1,8-at tett ki. A fenti táblázatban azt látjuk, hogy ebben az időszakban a magyar nemzetiségű általános iskolások csökkenésének indexe 88,4 volt. Ennek az indexnek 2,4 évi átlagos csökkenés felelt meg a Vajdaságban. Bácskában a csökkenés indexe szintén 88,4 volt, viszont a Bánságban csak 87,7. Ennek több oka is lehetett. Például: bizonyos számú gyermeket nem iskoláztak be, vagy a fogyatékos gyermekek iskolájába kerültek, és bizonyos számú külföldre is távozott. Mindebből arra lehet következtetni, hogy azok a gyermekek, akik itt születtek a Vajdaságban, általában itt kerültek az általános iskolába (itt kezdték meg a tanulást és itt is fejezték be). Vannak olyan vélemények, hogy a magyar általános iskolások egy része is külföldön tanul, az adatok ezt cáfolják. Mégis fel kell figyelni erre a különbségre, mert mindössze öt év alatt 3616 gyermekkel csökkent az általános iskolások száma. Ennek a csökkenésnek egy része, 2826, a Bácskára, 805 pedig Bánságra jut. Ez évi 2,5 százalékos csökkenés. Ez azt jelzi, hogy az említett időszakban a Vajdaságban annyi magyar általános iskolás tűnt el, mint amennyi általános iskolás volt a Bánságban.

2. A csökkenés 72,6 százaléka Bácskában, 22,3 százaléka a Bánságban keletkezett. Ugyanakkor a magyar nemzetiségű általános iskolások 77,8 százalékát adta Bácska, Bánság pedig 20,9

százalékát. Ebből látható, hogy a Bánságban gyorsabb volt a magyar tanulók számának fogyása, mint Bácskában.

3. Ha a magyar nemzetiségű általános iskolások száma évi 2,5 százalékkal csökkent, megállapítható, hogy a csökkenés a magyar tannyelven tanulók esetében még nagyobb volt: évi 3 százalékot tett ki.

4. A magyar nemzetiségű általános iskolai tanulók és a közülük a magyar tannyelvű iskolában tanulók számának csökkenése és csökkenési üteme nagyobb volt, mint a népesség csökkenése. A születések számának alakulásán kívül tehát erre a csökkenésre más tényezők is hatottak.

5. A szülők nem csak azért adják gyermekeiket szerb tannyelvű iskolába, hogy megtanulják a környezet nyelvét, hanem mindenekelőtt azért, hogy kifejezésre juttassák beolvadási készségüket. A szórványosodás egyik legmegbízhatóbb mércéje az, hogy a magyar általános iskolások hány százaléka tanul szerb tannyelven. A regionális áttekintés ezt tökéletesen igazolja. A Vajdaságban 1990/91-ben a magyar nemzetiségű tanulók 18,2 százaléka (a Bácskában 13,2, a Bánságban pedig 31,9 százaléka) tanult szerb tannyelven. Ezek az arányok 1996-97-re még tovább romlottak: a Vajdaságban 20,7 százalék (Bácskában 15,9, Bánságban 33,5 százalék). Ennek a következtében például az újvidéki magyar általános iskolások 55,8 százaléka, a verbászi tanulók 96,4 százaléka, a becskerekai tanulók 27,1 százaléka, a kikindai tanulók 38,2 százaléka, a kevevári tanulók 38,1 százaléka és a pancsovai tanulók 72,4 százaléka tanul szerb tannyelven.

6. Az iskolai statisztikai elemzés is azt mutatja, hogy az osztatlan tagozatos a magyar tannyelvű oktatás fennmaradása kérdésessé válik már 2005-től szinte valamennyi községben, de mindenekelőtt a következőkben: Apatinban (Szilágyi és Kupuszina is), Kulán, Hódságon, Zomborban (Bezdán, Doroszló és Telecska), Verbászon, Újvidéken (Budiszava és Piros is), Fehértemplomban (Udvarszállással), Versecen, Becskereken (Lukácsfalvával, Szentmihállyal), Kikindán (Szajánnal, Kisoroszi-val, Töröktopolyával), Antalfalván, Törökbecsén, Törökkanizsán (Oroszlámossal), Pancsován (Sándorfalvával és Hertelendifalvával), Plandištén, Szécsányban, Begaszentgyörgyön, (Törzsud-

varnokkal, Magyarittabéval, Tordával és Tamásfalvával), Magyar-csernyén (Tóbával). Tulajdonképpen minden olyan településen veszélybe kerül a magyar tannyelvű oktatás, amelyben kevesebb mint háromezer magyar lakos él és a népessége több mint tíz százalékkal csökken, a magyar gyermekeknek a szerb tannyelvű iskolába való beíratásának gyakorlata pedig 20 százalékról 30 százalékra növekszik. Ne kerülje el azonban a figyelmüket az sem, hogy noha néhány községben, így elsősorban Kanizsán, Kikindán, Szécsányban, Apatinban és Kulán 1991–1996 között nőtt a magyar nemzetiségű tanulók száma, nem nőtt a magyar tannyelven tanulók aránya. Ebből kifolyólag a növekedés mégsem olyan biztató, mint amilyen lehetne, ha egy új gyakorlatnak és egy új iránynak a kezdetét jelentené. A bizakodás indokoltságát azonban egyetlen tudományosan megállapított tény sem támasztja alá.

A következő táblázatban a szabadkai községben a magyar tannyelvű általános iskolák első osztályaiba beírt tanulók száma látható. A táblázat áttekintést nyújt az elmúlt 25 évben első osztályba beírt tanulókról.

Szabadka község általános iskoláinak magyar tannyelvű első osztályaiba beírt tanulók

	Magyar tannyelven					
	Tanuló	+	Százalék	Tagozat	+	Százalék
1975/76	765	–	–	28	–	–
1976/77	661	-104	-13,6	25	-3	-10,7
1977/78	681	+20	+3,0	28	+3	+12,0
1978/79	663	-18	-2,6	26	-2	-7,1
1979/80	654	-9	-1,4	27	+1	+3,9
1980/81	711	+57	+8,7	26	-1	-3,7
1981/82	743	+32	+4,5	25	-1	-3,9
1982/83	792	+49	+6,6	29	+4	+16,0
1983/84	786	-6	-0,76	30	+1	+3,5
1984/85	801	+15	+1,9	27	-3	-10,0
1985/86	750	-51	-6,4	28	+1	+3,7
1986/87	725	-25	-3,3	26	-2	-7,1
1987/88	738	+13	+1,8	28	+2	+7,7
1988/89	671	-67	-9,1	27	-1	-3,6
1989/90	650	-21	-3,1	25	+2	+7,4
1990/91	588	-62	-9,5	26	+1	+4,0

1991/92	663	+75	+12,8	32	+6	+23,1
1992/93	609	-54	-8,1	26	-6	-18,8
1993/94	582	-27	-4,4	27	+1	+3,9
1994/95	555	-27	-4,6	25	-2	-7,4
1995/96	551	-4	-0,7	26	+1	+4,0
1996/97	529	-22	-4,0	24	-2	-7,7
1997/98	403	-126	-23,8	–	–	–

Mivel Szabadkának külön jelentősége van a vajdasági magyar oktatási, kulturális és közéleti szempontból, szükségesnek tartottuk ennek a táblázatnak a közlését. (Az Újvidékre és Becskerekre vonatkozó adatok még rosszabbak). Szabadkán nyolc év alatt 31,5 százalékkal csökkent az első osztályba beírt tanulók száma (1990/91–1997/98 között 588-ról 403-ra). Ha ezt a csökkenési arányt kivetítjük 2005-re, úgy már csak 276 első osztályos tanuló lenne magyar tannyelven Szabadka községben. Nyilvánvaló, hogy a következő 10–12 évben az általános iskoláknak a felét vagy be kell csukni, vagy össze kell vonni és úgy megszervezni a magyar tannyelvű oktatást.

Eltűnő középiskolai oktatás

Népességmozgalmi folyamatok

A két világháború közötti időszakhoz viszonyítva, a második világháború után, Európa minden országa valamennyi népességéhez hasonlóan, a jugoszláviai-szerbiai Vajdaságban élő magyar kisebbség iskolázottsági szintje is jó értelemben megváltozott – javult. A két világháború között a magyar nemzeti kisebbség patriarchális és civilizációs értelemben rendkívül elmaradott volt, egy balkáni jellegű paraszt társadalomban kényszerült élni, de maga is túlnyomórészt zárt jellegű falusi társadalmat képezett. A szocialista Jugoszláviában (Szerbiában) ehhez képest pozitív elmozdulás történt: az ország elindult az iparosodás

és városiasodás útján, s ennek megfelelően megnőttek a szakismereti követelmények, majd a népesség iskolázottsági szintje is.

Az iskoláztatás áldásaiból azonban nem minden nemzet és nemzetiség részesült arányosan. Ez abszurdumnak tekinthető egy olyan sok nemzetű és nemzetiségű országban, amilyen Jugoszlávia volt a második világháború utáni évtizedekben. A szerbek államalkotó és uralkodó nemzet maradtak a szocialista Jugoszláviában is; államilag, monopol helyzetükkel biztosították maguknak az előjogokat a foglalkoztatás minden terén, amely ösztönzően hatott iskolázatottságukra. Az irányító jellegű és legmagasabb képzettséggel járó munkahelyek leggyakrabban – olykor kizárólag – csak számukra voltak elérhetőek. A nemzetiségek csak akkor juthattak minőségi vagy vezetői munkahelyhez, ha szerbbé válásuknak, behódolásuknak és asszimilálásuknak több jelét is adták. Nyilvánvaló, hogy ez a helyzet ösztönzően hatott a szerbek azon törekvéseire, hogy egészen az egyetemi szintig bővítsék szakismereteiket. Destimulálóan hatott viszont a nemzetiségek, elsősorban a magyarok iskolázottságára. A különbségek 50 év után sem tűntek el a szerbek és a szerbiai nemzetiségek között; ellenkezőleg: állandósultak, sőt még növekedtek is. Az 1981. és 1991. évi népszámlálás szerint a 15 éves és ennél idősebb iskolázott népességben a következő különbségek mutatkoztak a szerbek és a magyarok között a Vajdaságban (%-ban kifejezve):

	Szerb	Crna Gora-i	Magyar
1981	28,1	36,7	23,6
1991	35,1	42,5	28,2

A magyarok iskolázottsági szintje emelkedésének üteme 20–25 éves lemaradásban volt a szerbekhez és Crna Gora-iakhoz viszonyítva.

A szerb iskolarendszer különböző módon kezeli a hároméves (szakmunkásképző) és négyéves (szakközépiskola és gimnázium) iskolákat. A statisztikában viszont együtt mutatják ki őket (mint egyenértékű középiskolákat), ami téves következtetésekhez vezethet a szerbek és magyarok iskolázottsági szintjének

megítélésében. Csupán a szakmunkásképzőt végzetek tekintetében volt a magyaroknál és a szerbeknél azonos részesedés az összes 15 éves és ennél idősebb iskolázott népesség százalékában. Már a gimnáziumi végzettségben a magyarok lemaradása a szerbekhez viszonyítva 25%-os volt, vagyis a gimnáziumot végzett szerbeknek csak a 75%-át érte el. A szakközépiskolák esetében a magyarok lemaradása már 34%-os volt, vagyis a szakközépiskolát végzett szerbek szintjének csak a 66%-át érték el. Nyilvánvaló, hogy amíg azonos idő alatt 10 szerb tanuló tett gimnáziumi érettségeit, addig csupán 7 magyarnak volt erre lehetősége; amíg 10 szerb tanuló szerzett szakiskolai (technikumi) oklevelet, addig azonos idő alatt ez csak 6 magyarnak adatott meg. (Az egyetemi képzettségben még nagyobbak lettek a különbségek a szerbek és a magyarok között, de ez nem témája írásunknak.)

Ezt a jelenséget nem lehet azzal magyarázni, hogy a magyaroknál kevesebb volt a gyermek, mint a szerbeknél. E ténynek ugyanis egyre kisebb szerepe van ebben az összehasonlításban, mert az őshonos vajdasági szerb lakosság esetében is a gyermekek száma vésszesen közelített a magyarokéhoz. A jelenség oka elsősorban a kisebbséggel, esetünkben a magyarokkal szembeni megkülönböztető, hátráltató-visszatartó tanügyi politikában keresendő.

A lemaradás üteme és méretei

Az iskolai statisztika adatai azt igazolják, hogy amíg az elmúlt évtizedekben a szerb nemzetiségű általános iskolát végzetek 96–97%-a folytatta a továbbtanulást valamilyen középfokú tanintézetben vagy szakmunkásképzőben, addig a magyar nemzetiségű általános iskolát végzeteknek csak 85%-a (pl. az 1980/81-es tanévben 86,2%). Ugyanakkor ahhoz képest, hogy milyen népes volt ez a generáció születésekor, az általános iskoláztatás folyamán olyan nagy volt a lemorzsolódás és az iskolából való kimaradás, hogy általában csak a nemzedékek fele jutott el a középiskolába. A született nemzedéknek tehát a fele vagy majdnem

a fele kimaradt a szakképzettség megszerzésének a lehetőségéből, és nem folytatta a tanulást sem magyar, sem szerb nyelven, hanem szakképzetlen munkássá vált. A szülők általában anyagi okok miatt nem vállalták

1. a taníttatás költségeit még a szakmunkásképzőben sem,
2. vagy igénytelenségük folytán egyszerűen fel sem fogták a továbbtanulás jelentőségét.

A magyar tannyelvű gimnáziumokba, szakiskolákba és szakmunkásképzőkbe iratkozott magyar nemzetiségű tanulók száma csökkent, egyrészt azért, mert a középfokú taníttatás költségei rendkívül megdrágultak, másrészt a gyermekek száma is csökkent. A középiskola első osztályába iratkozott magyar nemzetiségű középiskolások száma látható a következő táblázatban a Vajdaságban:

1970/71	2308
1975/76	3090
1980/81	3216
1985/86	–
1992/93	2154
1996/97	2096

Az 1970/71-es és 1975/76-os tanév között a magyar nemzetiségű tanulók száma azért nőtt meg ilyen nagymértékben, mert annak előtte a vajdasági magyarságnak még volt természetes szaporodása, és az ekkor végrehajtott iskolareform és az iskolahálózat bővítése is ilyen irányban hatott. A szülők már 1990-től sejtették, hogy a jugoszláv térségben háború lesz, és sokan gyerekektől emigráltak nyugat-európai, tengerentúli országokba és Magyarországra is. Ez a tanulók számának a csökkenéséhez vezetett.

Nemcsak a középfokú oktatás első osztályába iratkozott magyar tanulók számának csökkenése okozott gondot, hanem megoszlásuk is. Ez látható a következő táblázatból is:

Tanév	Összesen	Gimn. és szakköz.	Szakmunkásképz.	%
1970/71	2308	1077	1231	46,7:53,3
1992/93	2154	983	1171	45,6:54,4
1996/97	2096	1097	999	52,3:47,7

Mivel 1980–1995 között több iskolareformot is végrehajtottak, lehetetlen valamennyi időköz számszerű összehasonlítása. A tanügyi szervek beiratkozási politikáját a magyarokkal szemben azonban ebben a két évtizedben jegyzett tanévek is jól szemléltetik (a többi tanév csak köztük ingadozik). Alapjában véve 1996/97-es tanévig nem változott a tanügyi politika szándéka a magyarokkal szemben: úgy rendezni a beiratkozási–pályázati politika arányait és úgy felállítani az iskolahálózatot, hogy a magyar tanulók többsége mindig a hároméves szakmunkásképzőkbe iratkozzon, a szerbek többsége pedig a gimnáziumokba vagy szakközépiskolákba, hogy azután később, a munkahelyek betöltésekor jobb pozícióba kerüljön. Csak az 1996/97-es tanév utal arra, hogy végre a szerb tanulók is kezdenek azonos százalékban beiratkozni a szakmunkásképzőbe is a minisztériumi rendeletnek köszönhetően.

Miután rámutattunk a magyar tannyelvű középfokú oktatást alapvetően behatároló tényezőre, megvizsgálhatjuk egészében is, hogyan alakul a magyar tannyelvű iskolák, tagozatok, tanárok és tanulók aránya is. Ezt szemlélteti a következő vajdasági áttekintés is a magyar tannyelvű oktatás méreteiről :

Tanév	Iskola	Tagozat	Tanuló	Tanár
1966/67	27	156	4418	426
1970/71	–	–	6219	–
1975/76	88	–	8266	–
1980/81	67	404	9351	–
1985/86	–	–	–	–
1990/91	–	–	6860	–
1996/97	27	263	6459	938

Ezekből a foghíjas adatokból is nyilvánvalóan kitűnik a magyar tannyelven tanulók és a magyar tagozatok számának növekedése az elmúlt harminc évben, még akkor is, ha csak az 1966/67-es és 1996/97-es tanévet hasonlítjuk össze. Értékes lehet még

az 1990/91-es és az 1996/97-es tanév összehasonlítása is. Ekor ugyanis már csak kisebb változtatásokat eszközöltek a középiskolai rendszerben és hálózatban. (A többi adat összehasonlítása nem egyértelmű.) A sorozatos iskolareformok létrehozták az egységes középiskolák hálózatát is, ami az iskolák számának felduzzadásához, háromszorosára növekedéséhez vezetett. Megszüntetésük később ugyanannyival csökkentette számukat. Ezenkívül is történt azonban visszafejlesztés: számos középiskolát megszüntettek és szélnek eresztették a tantestületet. Ahol pedig felmorzsozták a tantestületet, ott létrehozni még egyszer magyar tannyelvű középiskolát a mai körülmények között teljesen reménytelen.

A tanerőre vonatkozó hivatalos adatok közönséges hamisításnak tekinthetők. A legtöbb esetben ugyanis nem magyar tanárról, sőt még csak nem is magyarul tudó tanárról, hanem csak a magyar tagozaton tanító pedagógusról van szó.

Érdekes módon míg az 1981. és 1991. évi népszámlálások arról tanúskodtak, hogy a magyarság száma a Vajdaságban 12%-kal csökkent, addig az iskolai statisztikai adatok egyértelműen azt bizonyítják, hogy a magyar tannyelvű középiskolások száma 27%-kal esett. A magyar tannyelven tanuló középiskolások számának ez a plusz 7%-os csökkenése 1990–1997 között valódi katasztrófális tragédiának minősíthető, s egyenes következménye a balkáni térségben dúló belháborúnak, amely szülőket és gyermekeket emigrációba kényszerített nyugat-európai, tengerentúli országokba és Magyarországra is. Gyakran megtörtént, hogy a szülők a befejezetlen középiskolából vitték el gyermekeiket.

Jogos a feltevés, hogy az egységes középiskolák megszüntetése után a magyar nemzetiségű tanulók ismét nagyobb számban kényszerültek szerb tannyelvű iskolákba és ezért csökkent számuk magyar tannyelvű iskolákban. Erre a következő táblázat ad feleletet:

	Magyar nemzetiségű középiskolások	Magyar tannyelven tanuló magyar nemzetiségű	%
1975/76	11 881	8266	69,6
1983/84	11 342	7996	70,7
1990/91	9 690	6860	70,7
1996/97	9 466	6362	67,2

Alapjában véve nem történt minőségi elmozdulás a magyar tannyelvű középfokú iskoláztatás terén sem ez alatt a 20 év alatt, sem az 1966/67-es tanévhez viszonyítva, amikor is, úgy látszik, titkos döntéssel véglegesítették, hogy meddig szabad fejleszteni a magyar tannyelvű iskolahálózatot. Semmilyen későbbi iskolareform nem javított a magyar tannyelvű iskolahálózat méretein, s még kevésbé az oktatás minőségén. Az esztelen iskolareformoknak is az volt a céljuk a Vajdaságban, hogy összezavarják a tanulók, szülők és tanárok tájékozottságát az iskolaügyekben. Vizsgáljuk meg ezek után egészében is, milyen méretű a magyar és szerb tannyelven tanuló megoszlása iskolatípus szerint:

	MAGYAR TANNYELVEN				SZERB TANNYELVEN			
	Összesen	Gimn. és szakköz.	Szaktanulmány-képzők	%	Összesen	Gimn. és szakköz.	Szaktanulmány-képzők	%
1990/91	7270	3483	3787	52,1	63 979	39 665	24 314	38,0
1996/97	6444	3496	2948	45,7	76 334	46 751	29 257	38,3

Megjegyzés: magyar tannyelven tanult bizonyos számú, magát jugoszláv vagy más nemzetiségűnek valló tanuló is, s ezért nem azonosak minden táblázatban a tanulókra vonatkozó számok. Különböznek a Statisztikai Intézet és a Tartományi Oktatási Titkárság adatai is.

Megállapítható, hogy még mindig aggasztóan nagy a különbség az összes magyar és szerb tannyelven tanuló megoszlásában az iskolatípusok szerint – a szerbek javára. Az összes szerb tannyelvű középiskolásoknak csak 38%-a iratkozott szakmunkásképzőbe. Úgy látszik, ez stratégiai irányelvnek mutatkozott a korábbi évtizedekben mindig. A magyar tannyelven tanuló összes diákok 52%-át, illetve 45,7%-át írták szakmunkásképzőbe. Bizonyos, korábban nem tapasztalt hallgatólagos engedékenység volt jelen a magyarokkal szemben az utóbbi években. Ez azonban még nem tüntette el a tanügyi és ezen belül a beirat-

kozási politikában tapasztalt, sok évtizeden át épített és jól bebetonozott válaszfalat a szerb és magyar tanulók lehetőségei között. A korlátozó tanügyi politika ugyanis nem akarta engedélyezni a magyar nemzetiségű végzős általános iskolások nagyobb számban való beiratkozását a gimnáziumokba és szakközépiskolákba, éppen ott, ahol nagyobb számban éltek (mindenekelőtt a Tisza mentén). Helyette ott volt lehetőség a nagyobb méretű beiratkozásra (ott is fejlesztették ki ezeket az iskolákat), ahol a magyar nemzetiségű végzős általános iskolások száma jóval kisebb. Ez fejtetőre állította a viszonyokat, és lehetetlenné tette a szegényebb szülőknek, hogy lakhelyüktől távolabb vállalják gyermekük iskoláztatását, így inkább a helybeli, de olcsóbb megoldással, szakmunkásképző iskola lehetőségével éltek. Ez leggyakrabban a helybeli szerb tannyelvű szakmunkásképző volt.

Hasonlítsuk össze az 1970/71-es tanévben magyar tagozaton tanuló középiskolások számát az 1996/97-es tanév magyar középiskolásaival és az összes középiskolás számával azokban a községekben, ahol a szerb tanügyi hatóság a Vajdaságban megszervezte a magyar tannyelvű középfokú oktatást:

Község	Tanév	Összes népesség	Ebből magyar	%	Összes középiskolás	Ebből magy. tannyelv	%
ADA	1970/71	22 537	17 823	79,1	538	417	78,3
	1996/97	21 506	16 625	77,3	747	585	78,3
TOPOLYA	1970/71	43 480	31 481	72,4	746	409	54,9
	1996/97	40 473	26 185	64,7	1 642	800	48,7
BECSE	1970/71	44 571	27 759	62,3	1 059	246	23,3
	1996/97	42 685	23 224	54,4	1 924	600	31,2
BECSKEREK	1970/71	129 846	21 925	16,9	7 891	263	3,4
	1996/97	136 778	17 264	12,6	7 667	122	1,6
KANIZSA	1970/71	33 794	29 869	88,9	558	558	100
	1996/97	30 668	26 862	27,6	490	407	83,1
ZENTA	1970/71	31 407	26 881	85,6	2 060	1050	51,0
	1996/97	28 779	23 281	80,8	1 008	567	56,3
SZENTTAMÁS	1970/71	19 514	6 180	31,7	395	26	6,6
	1996/97	17 365	4 587	26,4	299	–	–
SZABADKA	1970/71	146 755	72 928	49,7	5 728	1448	25,3
	1996/97	150 534	64 277	42,3	6 926	2355	34,0
ÚJVIDÉK	1970/71	214 048	28 381	13,3	12 811	280	2,6
	1996/97	265 464	20 245	7,6	18 471	243	1,3
TEMERIN	1970/71	19 640	10 323	52,6	263	124	47,2
	1996/97	24 939	9 646	38,6	386	143	37,0

ZOMBOR	1970/71	97 905	22 403	22,9	3 940	155	4,0
	1996/97	96 105	15 397	16,0	5 020	194	3,8
KIKINDA	1970/71	68 800	13 098	19,0	2 877	–	–
	1996/97	69 743	9 874	14,2	3 136	18	0,6
CSÓKA	1970/71	18 347	11 191	61,0	–	–	–
	1996/97	15 271	8 623	56,5	502	357	71,1
TÖRÖKKANIZSA	1970/71	16 448	6 797	41,2	333	–	–
	1996/97	13 816	4 676	33,8	224	85	37,9

Megjegyzés: Az összes és a magyar népesség száma az 1971. és 1991. évi népszámlálás szerint

Sajnos a fenti táblázatot nem lehetett a legtökéletesebben összeállítani úgy, hogy teljes egészében és minden tekintetben reális méreteiben adja vissza a magyar középfokú iskoláztatás (elhanyagolt) állapotát. Jelenleg ugyanis még nem rendelkezünk újabb adattal az összes népesség számáról, és az 1991. évi mutatókat vagyunk kénytelenek összehasonlítani a középiskolások 1996/97-es számával. Ez torzítja a középiskolai helyzetről nyújtott képet. Ez a táblázat azonban mégis néhány kétségbevonhatatlanul fontos összefüggést tár fel:

1. Megdöbbentő, hogy az említett időszakban a szerbek középiskolás tanulók számának arányát a népességükben 3,8%-ról 6,3%-ra növelték; ugyanebben az időszakban a magyarok a magyar tannyelven tanulók arányát a magyar népességben csak 1,2%-ról 1,9%-ra voltak képesek javítani. A lemaradás üteme – dinamikája csak évtizedekben mérhető és küzdhető le, és behozása végtére is kérdéses.

2. Ha együtt vizsgálunk a magyar és szerb tannyelven tanuló magyar nemzetiségű középiskolások arányát az összes magyar népességben, a százalékuk így sem haladná meg a 2,8%-ot. A magyar nemzetiség tehát sem így, sem úgy nem érvényesíti a középfokú iskoláztatásra való jogát, hanem jelentős része szakképzetlen marad, és civilizációs értelemben elszakad a fejlődés lehetőségétől (e lehetőségét hiányolva folyamatosan emigrál). A szerbek túlnyomórészt kisajátították a gimnáziumi és szakközépiskolai oktatás jogát.

3. Azok között a községek között, amelyekben megszervezték a magyar tannyelvű középiskolát (Topolya, Becse és Szabadka) abszolút mértékben növekedett a magyar tannyelvű középiskolások száma. (Úgy tűnik, a középiskolások mindinkább Szabadkára irányulnak). Relatív számukat illetően (a község összes középiskolásainak arányában) Becsén, Zentán és Szabadkán volt megközelítően kielégítő a helyzet.

4. A magyar középiskolások aránya az összes középiskolások számában csak Adán, Kanizsán és Temerinben volt megfelelő, ha a magyar népesség részesedését vesszük alapul a község össznépességének arányában. A nagyvárosokban (Újvidék, Kikinda, Zombor és Szabadka) ez az arány katasztrofálisan rossz volt.

5. A táblázatban feltüntetett 12 község volt hivatott felvállalni és az összes többi vajdasági község magyar nemzetiségű tanulója számára megszervezni a magyar nyelvű középiskolai oktatást.

6. Ugyanakkor e 12 község közül 10-ben aránytalanul kevesebb magyar nemzetiségű tanuló járt magyar középiskolába, mint ahogyan azt szükségessé vagy indokoltá tette a község magyar népességének részesedése az össznépesség arányában.

Végül megállapíthatjuk, hogy 1991–1997 között számos szülő emigrált az országból, s ez is hatott ugyan az arányok változására, de nem ez a döntő. Döntő tényező az, hogy a szerb állam évtizedeken át nem akarta, hogy fejlődjön a magyar tannyelvű középfokú oktatás, s méreteit becementezte 1966-ban. A magyar tannyelvű középfokú oktatás bővülését különféle hatalmi furfangokkal fogta vissza, s még a magyar nemzetiségű tanulók szerb tannyelven való tanulását is visszatartotta azáltal, hogy sok helységben megvonta a magyar tannyelvű általános oktatás jogát és lehetőségét is a magyar nemzetiségű tanulóktól. Ez leküzdhetetlen igénytelenséget és kishitúséget ültetett el a lelkekben.

Magyar középfokú iskoláztatás – magyar tannyelvű középfokú oktatás nélkül

1. A szerbiai magyar középiskolai oktatás jellemzője, hogy csupán névlegesen magyar, mert legtöbb tantárgyat szerb nemzetiségű tanárok vagy csak szerb nyelven beszélő pedagógusok tanítanak. Amikor egy magyar nemzetiségű tanár helye megüresedik, helyét leggyakrabban szerb nemzetiségű tanár tölti be. Ez a szerb tanügyi politikában az utóbbi években leplezetlen gyakorlat.

2. A középiskolákban csak anyanyelvből és irodalomból van magyar nyelvű tankönyv. A titói időben voltak magyar nyelvű, sőt magyar szerzők által írt tankönyvek is a humán tantárgyakból és az általános természettudományokból (matematika, fizika, kémia, biológia, földrajz). Az új nacionálszocialista rendszer első feladatának tartotta, hogy felszámolja e gyakorlatot. A szűkebb értelemben vett szaktantárgyak és a szakképesítést nyújtó ismeretek tárgyköréből nem voltak magyar nyelvű tankönyvek korábban sem, de az akkori Vajdasági Tanügyi Tanács sok esetben hivatalosan vagy hallgatólagosan engedélyezte Magyarországról való behozatalukat és használatukat mind a tanároknak, mind a tanulóknak. Ma a szerb tanügyi hatóságok szigorúan büntetik azt a tanárt, az elbocsátását is kilátásba helyezve, akit rajtakapnak magyarországi tankönyvek, tanári kézikönyvek vagy más segéd-eszközök használatán. A magyar tannyelvű középiskolák élén is (egy-két eset kivételével) szerb nemzetiségű igazgatók állnak, azzal a feladattal, hogy eszmeileg indoktrinálják szerb nacionalista szellemben a tanulókat és tanárokat egyaránt.

3. Az iskolatanácsokban (iskolaszékekben) túlnyomórészt szerbek ülnek, vagy olyanok, akik a szerb vadnacionalizmus előtt behódoltak, és fejbőlintással igazolják a fennálló tanügyi politikát.

4. Az igazgatók és az iskolaszékek összetétele kell hogy megakadályozzon minden magyar tanulói-szülői-tanári önszerveződést, minden szabad tevékenység vagy rendezvény magyar nyelven történő megszervezését az iskolában.

5. A törvény nem engedélyezi, hogy magyar tannyelvű közép-fokú oktatás szerveződjön abban az esetben, ha egy szakma valamelyik ágazatára nem jelentkezik legalább 15 tanuló. Szerb nyelven ilyen esetben is lehetséges az osztálynyitás.

6. Az iskolai életnek, az oktatási folyamatnak, a tanterveknek, tanmeneteknek és magának az iskolai rendnek a legapróbb részleteit is minisztériumi rendelet határozza meg. Az iskolai önkormányzatnak még a nyoma is eltűnt. A magyar nemzetiségű tanárok és tanulók minisztériumi engedély nélkül nem tarthatnak fenn semmilyen iskolai kapcsolatot az anyaországgal, illet azonban nem ad ki a minisztérium. Magyar tannyelvű középiskolát csak a szerb állami hatóság alapíthat, és az határozza meg az iskolában a magyarok iránti követelményeket.

7. Csaknem tíz éven át nem jelent meg semmilyen, a pedagógusok munkáját segítő magyar kézikönyv, segédeszköz, módszertani utasítás, folyóirat vagy újság, de behozatalukat és használatukat sem engedélyezik az iskolákban.

8. Az iskolákban a szerb sovinizmus gyanakvó légköre uralkodik.

9. A szerb tanulók többé nem tanulják a magyar nyelvet, mint a környezet nyelvét. Ugyanakkor a szerb osztályokba járó magyar nemzetiségű középiskolásoknak csak elenyésző hányada részesül anyanyelvápolásban. Megszervezésének esélye minimális, a tanügyi hatóság támogatottságát sem élvezzi.

10. Az ún. magyar tannyelvű középiskoláknak nem lehet, és nincs is hatásuk környezetükre. A hatalom célja, hogy lehetetlenné tegye az iskolák művelődési-kulturális hatását abban a környezetben, ahol működnek.

11. Az egész tanügyi rendszerre, így a közép-fokú oktatásra is jellemző a szerb nyelv tökéletes ismeretének hisztérikus megkövetelése a tanulóktól, tanártól (sőt még a szülőktől is) órákon és iskolai rendezvényeken egyaránt. A szerb nemzeti tartalmak áthatják az általános és humán műveltséget nyújtó tankönyvet és tantárgyat: a műfajismeretet és világirodalmi tananyagrészt is kizárólag szerb tartalmakon keresztül szemléltetik; a magyar nemzeti történelem és önismeret elkorcsosult formában jelenítődik

meg a szerbek által írt tankönyvekben; az internacionalizmust a szerbek saját nemzeti tartalmaik példáin oktatják.

A magyar nemzetiségű tanulók aránytalanul kis számban juthatnak be a diákotthonokba, s ez különösen fájó, mivel az egész magyar népesség anyagi helyzete igen rossz.

A magyar tanulók hátrányos helyzete

A magyarság jelentős része apró falvakban, tanyavilágon, külterületeken, külvárosokban és szórványokban él; olyan településeken, ahol nagyon kevés a szakképzett munkahelyi lehetőség, ahol a hagyományos szegénység formái nyomorgatnak és konzerválódtak, de már megjelentek az új formái is (többletmunka kisebb jövedelemért).

Eddigi kutatásaim azt mutatják: a magyar nemzetiségű középiskolások hátrányos helyzetének első számú tényezője, hogy magyar vagy szerb tannyelven tanultak-e, és befejezték-e az általános iskolát. Ahol arra kényszerültek, hogy szerb általános iskolába járjanak, a családokban általában eluralkodott a kishitűség és az igénytelenség. Pontosabban: az absztrakt igények nem találták meg a megvalósulás lehetőségeit. Persze ezek a szülők is szerették volna, ha a gyermekük gimnáziumba vagy szakközépiskolába kerül, de nem tudták, mit kellett volna tenni ennek érdekében. Tehetetlenségükben állandóan csökkentették igény szintjüket és a gyermekkel szembeni elvárásukat. Párhuzamosan azzal, hogy rádöbentek, gyermekük képtelen versenyhelyzetben megállni a helyét a szerb gyermekekkel szemben, nem is tehettek mást, minthogy elálljanak elvárásaiktól. Ezért már a beiratkozáskor belenyugodtak, hogy a gyermek nem való máshová, csak „inasiskolába”. Adatok bizonyítják, hogy Szerémségben, ahol már nincs magyar tannyelvű általános oktatás (tizenegynéhány gyermek kivételével), az elmúlt két évtizedben szinte minden magyar nemzetiségű gyermek szakmunkásképző iskolába iratkozott. Ez a jelenség már a bánási szórványokban is mindenütt tapasztalható. Ezek az ipari tanulók csak nagy kinnal tudtak később, felnőttként valamit behozni hát-

rányos helyzetükből, amelybe belekényszerítette őket vagy az, hogy lakóhelyükön nem szervezték meg a magyar oktatást, vagy a hamis szülői ambíció, hogy szerb tannyelvű általános iskolákba írátták őket egy állítólagos gyorsabb érvényesülés reményében. A szülői tudatlanság és meggondolatlanság azonban visszajára fordult, és úgy bosszulta meg magát, hogy a legnagyobb mértékben megrövidítette a gyermeket az érvényesülésben.

Az igényesség természetesen más okból kifolyólag is csupán absztrakt óhaj maradhat, és nem épül be sem az egyén motivációjába, sem a családi környezet törekvéseibe. Ilyen a szegénység, ami miatt a magyar tanulók aránytalanul nagy hányada a szakmunkásképző mellett döntött, csak hogy a család mielőbb keresőhöz jusson.

1. A magyarok hovatovább legnagyobb része olyan civilizációs környezetben él, ahol csak mezőgazdasági és élelmiszeripari termelés folyik, és ahol a szerb állam szisztematikusan visszafogta az ipar fejlődését. Kevés a szakmunkást igénylő munkahely a magyarlakta településeken.

2. A terület-, település- és iparfejlesztési koncepció általában elavult élelmiszeripari létesítményeket hozott létre ott, ahol a magyarok jelentős számban élnek. A műszaki fejlettség itt inkább betanított munkást igényelt, mint nagyobb számú technikust vagy mérnököt. Tőkeigényességük és termelékenységük alacsony, a nemzeti jövedelem kialakításában nem jelentős tényező. A magyarok jelentős része idénymunkából él és részfoglalkoztatásban van.

3. A szerb hatalom tudatos terület-, település-, és iparfejlesztési koncepciói azt eredményezték, hogy a magyarok 50-60%-a az alulfoglalkoztatottság és rejtett munkanélküliség gettójába van bezárva. Ebből a gettóból mindenki elvágódik és emigrálni szeretne.

4. A magyarok több mint 3/4-e a szegénységi küszöb alatt él. Nem a törekvés, hanem az igénytelenség rakódott a lelkekre. Az pusztít és tesz tönkre minden igyekezetet.

5. Ha mégis van törekvés, az csakis a saját szükségletre megtermelt naturális gazdálkodásban (főleg a háztájiban) valósítható meg többletmunkával, s a termékek és szolgáltatások egymás

közti, pénz nélküli cseréjében jut kifejezésre. Ez a túlélés stratégiája ott, ahol a magyarok élnek az elszegényült szerb társadalomban a nemzetközi büntető intézkedések feloldása után is.

6. A világrekord méretű infláció évtizede értelmetlenné tett minden követelményt a szaktudás megszerzése iránt. A szakemberek ugyanúgy nyomorogtak, csaknem azonos fizetésen, mint a szakképzetlenek. A szaktudás elértéktelenedése egyenesen arányos volt az infláció vágójával.

7. A magyar többségű községek szinte nevetségesen alacsony költségvetéssel rendelkeznek. Minden pénzeszköz a köztársasági költségvetésben és alapokban összpontosul, és abból csak a szerb jóakarát származtathat vissza morzsákat a magyarlakta községekbe. Leggyakrabban még az ingázó tanulók utazási költségeihez sem tudnak legalább résztámogatást nyújtani a költségvetésből.

8. A hagyományos szegénység mellett a szegénységnek még sok új formája is van. Ennek következménye az, hogy sok család demoralizálódott, elzüllött és a gyermekek magukra vannak hagyatva.

9. A magyar többségű községekben, a kigondolt pénzügyi hiányra hivatkozva, a szerb hatalom nem fejlesztette ki a középiskolák hálózatát a szükséges szinten. Leplezetlenül vallották, hogy a nemzetiségi iskolahálózatot nem kell fejleszteni, mert költséges. Ugyanakkor a szerb többségű községek középiskolai hálózatát túlfejlesztették, azzal a céllal, hogy ott tanuljanak a nemzetiségi tanulók is.

Végezetül a szakképzettséget követelő munkahelyek hiánya, a minden tekintetben fejletlen környezet nem jelent kihívást és követelményt törekvésre. Az impulzus kívülről kellene, hogy jöjjön az ilyen környezet számára, ám a szerb állam éppen ezt nem engedi és nem akarja. A szülők nincs mit átörökítsenek a maguk igénytelenségén kívül a gyerekeikre. A tanulók nincsenek iskolai versenyhelyzetben, mert már kezdettől fogva jól tudják, hogy környezetükben arra a kevés, szakképzettséget követelő munkahelyre úgymint mindig szerbek fognak kerülni a vállalatokban és a közgazgatásban – mindenütt.

1. melléklet

KÖZÉPISKOLÁK, TAGOZATOK ÉS TANULÓK SZÁMA
TANNYELVEK SZERINT
AZ 1996/97-ES TANÉVBEN

Tan- nyelv	ISKOLÁK				TAGOZATOK					TANULÓK				
	Gim- názium	Szak- közép- iskola	Műv-ti szak- közép.	Össze- sen	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.	IV. oszt.	Ösz- sze- sen	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.	IV. oszt.	Ösz- sze- sen
szerb tanny.	28	76	6	110	762	718	715	360	2555	24 073	21 264	20 281	10 716	76 334
magyar tanny.	8	19	1	28	81	75	71	30	257	2256	1798	1672	750	6476
szlovák tanny.	2	–	–	2	3	3	3	3	12	98	78	76	71	323
román tanny.	1	1	–	2	2	2	2	2	8	49	34	54	48	185
ruszin tanny.	1	–	–	1	1	1	1	1	4	23	15	24	15	77
összesen	28	76	6	110	849	799	792	396	2836	26 499	23 189	22 107	11 600	83395

Forrás: Tartományi Oktatási Titkárság kimutatása

2. melléklet

A NEMZETISÉGI TANNYELVEKEN TANULÓK SZÁMA A TANULÁS
IDŐTARTAMA SZERINT AZ 1996/97-ES TANÉVBEN

TANNYELV	A T A N U L Á S I D Ő T A R T A M A			
	2 év	3 év	4 év	Összesen
szerb	326	2257	46 751	76 334
magyar	32	2948	3496	6476
szlovák	–	–	323	323
román	–	–	185	185
ruszin	–	–	77	77
összesen	358	32 066	50 971	83 395

Forrás: Tartományi Oktatási Titkárság kimutatása

3. melléklet

A MAGYAR TANNYELVŰ KÖZÉPISKOLÁSOK MEGOSZLÁSA KÖZSÉGENKÉNT AZ 1996/97-ES TANÉVBEN A TANULÁS IDŐTARTAMA SZERINT

KÖZSÉG	TANULÓK A TANULÁS IDŐTARTAMA SZERINT				NEMZETISÉGI ÖSSZETÉTEL SZERINT				
	2 év	3 év	4 év	összesen	magyar	szlovák	román	ruszin	össz.
1. Ada	–	396	189	585	576	–	–	–	576
2. Topolya	32	371	397	800	731	41	–	27	799
3. Becse	–	264	336	600	580	–	–	–	580
4. Becskerek	–	–	122	122	122	–	–	–	122
5. Kanizsa	–	300	107	407	407	–	–	–	407
6. Kikinda	–	–	18	18	18	–	–	–	18
7. Újvidék	–	44	199	243	243	–	–	–	243
8. Zenta	–	99	468	567	551	–	–	–	551
9. Zombor	–	45	149	194	194	–	–	–	194
10. Szabadka	–	953	1402	2355	2355	–	–	–	2355
11. Temerin	–	143	–	143	143	–	–	–	143
12. Csóka	–	248	109	357	357	–	–	–	357
13. Törökkanizsa	–	85	–	85	85	–	–	–	85
Összesen	32	2948	3.496	6476	6362	41	–	27	6430

Forrás: Tartományi Oktatási Titkárság kimutatása

4. melléklet

A MAGYAR TANNYELVŰ ISKOLÁK, TAGOZATOK ÉS TANULÓK SZÁMA AZ 1996/97-ES TANÉVBEN

Község	ISKOLA				TAGOZAT					TANULÓ				
	Gimnázium	Szak-középi.	Műv.-i szak-középi.	Összesen	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.	IV. oszt.	Összesen	I. oszt.	II. oszt.	III. oszt.	IV. oszt.	Összesen
1. Ada	–	1	–	1	8	8	8	2	26	193	177	163	52	585
2. Topolya	1	2	–	3	11	9	8	4	32	296	219	197	88	800
3. Becse	1	2	–	3	6	6	6	3	21	200	161	151	88	600
4. Becskerek	1	1 ¹	–	2	2	1	1	1	5	59	21	21	21	122
5. Kanizsa	–	1	–	1	8	4	4	1	17	215	92	82	18	407
6. Kikinda	1 ²	–	–	1	1	–	–	–	1	18	–	–	–	18
7. Újvidék	1	1	–	2	3	3	3	2	11	73	63	65	42	243
8. Zenta	1	1	–	2	6	5	5	4	20	173	139	139	116	567
9. Zombor	1	2	–	3	2	3	3	2	10	51	55	52	36	194
10. Szabadka	1	5	1	7	25	26	24	10	85	767	689	637	262	2355
11. Temerin	–	1	–	1	2	2	2	–	6	60	40	43	–	143
12. Csóka	–	1	–	1	5	6	6	1	18	111	112	107	27	357
13. Törökkanizsa	–	1	–	1	2	2	1	–	5	40	30	15	–	85
Összesen	8	19	1	28	81	75	71	30	257	2256	1798	1672	750	6476

¹ A zentai egészségügyi iskola kihelyezett tagozata

² A törökkanizsai gimnázium kihelyezett tagozata

Pedagógushiány (tanárhiány) – mint a magyar nyelvű oktatás elsorvadásának jelentős tényezője a Vajdaságban

DR. TÓTH LAJOS

A magyar nyelvű oktatás visszafejlődése és elsorvadása a Vajdaságban az utóbbi évtizedben mind aggasztóbb méreteket öltött. Megnyilvánulási formáit és forrásait több tanulmányban igyekeztem feltárni. A helyzet azonban tovább romlott: az elsorvasztási-elsorvadási folyamatok enyhítésére és megállítására sem az erre hivatott államhatalmi (irányítási) szervek, sem a magyar érdekvédelmi és szakmai szervezetek nem tettek határozott lépéseket, ill. nem foganatosítottak hatékony intézkedéseket. A magyar ajkú pedagógusok, a szülők és az érettebb tanulók közül sokan aggódva szemlélik kisebbségi létünk eme alappilléreinek, az anyanyelvű oktatásnak a fokozatos leépítését, zsugorodását. Ebben a helyzetben egy-egy pozitív kezdeményezés vagy tünet (néhány magyar tagozat megnyitása, esetleg újjáélesztése) csak halvány reménysugár. Ugyanakkor nem elenyésző azok száma sem, akik mindezt közömbösen szemlélik, akik nem látnak kiutat és reményt a helyzet javulására. Léteznek olyan meghunyászkodók is, akik úgy vélik, hogy a helyzetbe bele kell nyugodnunk, mert még rosszabb is lehetne. Ezért (is) szükség van a helyzet, a változások időnkénti feltárására és elemzésére.

Ilyen körülmények között került sor a Magyarországtudató Tudományos Társaság szervezésében A vajdasági magyarság szakemberszükséglete elnevezésű kutatásra az 1997/98-as tanévben, melynek a most befejezett első része a pedagógushiány megállapítására irányult. Ezzel a korlátozott keretek között meg-

indított kutatásunkkal felöleltük az összes magyar és két tannyelvű általános és középiskolát, a magyar tannyelvű oktatás teljes hálózatát.

Jelenlegi helyzetkép (1998 májusa)

A Vajdaságban 76 teljes (nyolcosztályos) általános iskolában folyik magyar tannyelvű oktatás: Bácskában 57-ben, Bánát területén 19-ben a következő, községenkénti megoszlásban:

Bácska	Szabadka	15 iskola
	Topolya	7 iskola
	Kanizsa	3 iskola
	Zenta	5 iskola
	Ada	2 iskola
	Óbecse	6 iskola
	Kishegyes	2 iskola
	Kula	1 iskola
	Szenttamás	1 iskola
	Temerin	2 iskola
	Újvidék	5 iskola
	Zombor	5 iskola
	Apatin	2 iskola
	Hódság (Gombos)	1 iskola
	Összesen:	57 iskola (közülük tíz csak magyar tannyelvű)
Bánát	Kikinda	4 iskola
	Törökkanizsa	2 iskola
	Becskerek	2 iskola
	Csóka	3 iskola
	Magyarcsernye	1 iskola
	Begaszentgyörgy	2 iskola
	Törökbecse	1 iskola
	Antalfalva	1 iskola
	Kovin (Székelykeve)	1 iskola
	Pancsova	2 iskola
	Összesen:	19 iskola (közülük kettő csak magyar tannyelvű)

A fentiekén kívül magyar nyelvű oktatás folyik még hat olyan kihelyezett tagozaton (I– IV. osztály), amely szerb tannyelvű iskolához tartozik.

Középiskolai fokozaton a Vajdaságban 7 gimnáziumban és 19 szakközépiskolában folyik magyar tannyelvű oktatás is. Ezek a következő központok:

Szabadka	1 gimnázium	6 szakközépiskola
Topolya	1 gimnázium	2 szakközépiskola
Kanizsa	–	1 szakközépiskola
Zenta	1 gimnázium	1 szakközépiskola (+ egy kihelyezett tagozat)
Ada	–	1 szakközépiskola
Óbecse	1 gimnázium	2 szakközépiskola
Temerin	–	1 szakközépiskola
Újvidék	1 gimnázium	1 szakközépiskola
Zombor	1 gimnázium	2 szakközépiskola
Összesen	6 gimnázium	17 szakközépiskola
Becskerek	1 gimnázium	–
Csóka	–	1 szakközépiskola
Törökkanizsa	–	1 szakközépiskola (+ egy kihelyezett tagozat)
Összesen	1 gimnázium	2 szakközépiskola

Az utóbbi évek változásai az iskolahálózatban

Az 1990-es évek elejétől a verseci és a verbászi általános iskolában szüntették meg a magyar nyelvű oktatást. A zichyfalvi (plandištei) általános iskolához tartozó Ürményházán, és az adai Cseh Károly Általános Iskola keretei között működő Törökfalun a négyosztályos magyar tagozat nyolcosztályos iskolává alakult át.

A tiszta magyar tannyelvű általános iskolák száma Vajdaságban 1992-ben még tizenhatot tett ki.

A középiskolai fokozaton a szenttamási gimnáziumban, az újvidéki egészségügyi középiskolában és a nagybecskereki (zrenjanini) műszaki középiskolában szűnt meg a magyar nyelvű oktatás, majd három évvel ezelőtt Zentán megnyílt a zrenjanini egészségügyi középiskola kihelyezett tagozata, amelyben magyar és szerb nyelvű tanítás folyik.

A tanulók létszámának nagyméretű csökkenése a magyar tannyelvű oktatásban (szintén) aggasztó tünet, különösen az általános iskolákban:

–1992 és 1998 között az anyanyelvükön tanuló diákok száma 15,2%-kal,

–1958 és 1998 között pedig 53%-kal csökkent, miközben a szerb tagozatokba iratkozó magyar tanulók száma meghaladja a 20 százalékot.

Középiskolánkban 1992 és 1998 között az anyanyelvükön tanuló diákok száma kisebb mértékben (4 és 5 százalék között) csökkent, de a magyar nemzetiségű középiskolások összlétszámának csak mintegy 70%-a tanul anyanyelvén (a szakközépiskolákban mindössze 12 ágazatban 49 foglalkozás közül választhatnak; többségük a nem teljes egyenértékű középiskolai fokozatnak számító harmadik képzési fokozatot választják).

Pedagógushiány

A megfelelő szintű anyanyelvű oktatás egyik legfontosabb feltétele a magyar nyelvet és a szaknyelvet tökéletesen beszélő pedagóguskáder. Az 1945-ben megindított magyar nyelvű tanítóképzés egészen 1993-ig (amikor Szerbiában a tanítóképzést egyetemi szintre emelték és a nagy múltú szabadkai tanítóképzést Zomborba helyezték át) kielégítette a Vajdaság szükségletét. Ugyanez a megállapítás vonatkozik az Újvidéken, majd Szabadkán folyó magyar nyelvű óvóképzésre, mely az 1952/53-as tanévben indult be, és 1973-tól – a tanítóképzéshez hasonlóan – főiskolai szinten folytatódott.

1946-tól kezdve az újvidéki Tanárképző Főiskolán képeztek magyar szakos általános iskolai tanárokat, ezt 1959-től az újvidéki Bölcsészeti Karon megalakult Magyar Tanszék vette át és emelte egyetemi szintre. Más szakos általános iskolai tanárokat is az újvidéki Tanárképző Főiskolán képeztek elég nagyszámú magyar ajkú hallgató bevonásával. 1968 és 1975 között a szabadkai Tanárképző Főiskolán 229 magyar ajkú hallgató szerzett tanári oklevelet matematika, fizika-vegytan és a magyar, illetve szerb-horvát szakon. Miután az itt folyó magyar nyelvű általános iskolai tanárképzés a hetvenes évek közepén megrekedt (akkor tértek át az egységes, egyetemi szintű tanárképzésre), az után-

pótlás mind gyérebbé vált. Ennek következménye napjainkban is érezhető.

Hogy miképpen alakult a pedagógusok száma az elmúlt hat évben a magyar tannyelvű, illetve két tannyelvű iskoláinkban, vagyis abban a 24 községben, ahol magyar nyelvű oktatás folyik, arról a mellékelt, 1. és a 2. táblázat adatai tanúskodnak. Az első, általános iskoláinkat felölelő táblázatból kitűnik, hogy a tanítók létszáma 31-gyel, a tanároké pedig 101-gyel csökkent, és hogy általános iskoláinkban összesen 79 végzettség nélküli tanerőt foglalkoztatnak. A tanítók számának csökkenése jórészt a tagozatok számának csökkenésével magyarázható (emiat sok végzett tanító még mindig nem tud elhelyezkedni). A tanárhiánya viszont egyes szakok esetében mind égetőbb válik, különösen a szórványmagyarság vidékein. Ez a megállapítás a középiskolai szintre is vonatkozik (ahol harminc végzettség nélküli, vagy nem megfelelő végzettségű pedagógust alkalmaztak az elmúlt tanévben), habár a 2. táblázat adatai szerint számuk az elmúlt hatéves időszakban hetvenötrel emelkedett.

A pedagógushiány, különösen pedig a tanárhiány évek óta nyomasztó problémaként nehezedik iskoláinkra. Végző ideje, hogy méreteit megbízható adatokkal is alátámasszuk, és hozzálássunk a kérdés megoldásához, elsősorban a hiány enyhítéséhez.

Mivel a statisztikai hivatalokban a magyar tannyelvű iskolák pedagógusellátottságát kimutató adatokhoz nem lehet hozzájutni, a helyzet feltárására a következő eszközöket (forrásokat) és módszereket alkalmaztuk:

- a Tartományi (Vajdasági) Végrehajtó Tanács, illetve Oktatási és Művelődési Titkárság utóbbi években készített kimutató-sait, jelentéseit;

- kérdőíves módszerrel adatokat gyűjtöttünk a pedagógusellátottságról, illetve -hiányról azokban az iskolákban, amelyekben a magyar nyelvű oktatás (is) folyik;

- az adatgyűjtést egyénekkal folytatott interjúkkal egészítettük ki.

Az adat- és információgyűjtés minden lehetséges közvetlen és közvetett módját igénybe vettük, miközben munkánk komoly aka-

dályba ütközött. Az összesített adatok nem minden esetben tükrözik a teljes (rideg) valóságot, mivel a tanárhiányt legtöbb esetben százalékarányban tüntették fel iskolánként (egy-egy iskolában szakonként a hiány 0,5%-ot vagy ennél is kevesebbet tesz ki).

Az összesített adatok aggasztó helyzetet mutatnak: **általános iskoláinkban** a hiányzó tanárok száma 195, és a következő négy év folyamán még hatvanan mennek nyugdíjba. (A nyugdíjba készülő vagy kényszerülő pedagógusok számát nem lehet teljes pontossággal megállapítani, mert a nők maguk döntenek el, mikor mennek nyugdíjba 30 szolgálati év után).

Az 3. táblázatból megállapítható, hogy legnagyobb a hiány az angol szakos tanárokból, ezt követi a német szakos tanárok hiánya, de rossz a magyar pedagógusellátottság a műszaki oktatás, a matematika és a képzőművészeti nevelés, valamint a testnevelés terén is. Ezután következnek a történelem és földrajz szakos tanárok. (Néhány esetben a hiány kimutatásánál ezt a két szakot összekapcsolták.)

Némi tanítóhiány pillanatnyilag csak a szórványmagyarság vidékein tapasztalható, a gondot azonban súlyosbítni fogja, hogy 2001-ig 28 tanító nyugdíjazása várható; a magyar tagozatok számának csökkenése ezt csak részben ellensúlyozhatja.

Középiszkoláinkban szintén nagyarányú tanárhiányt mutat ki a 2. táblázat. Itt is az idegen nyelv szakosok vezetnek, őket követik a szaktantárgyak tanárai (mérnökök, közgazdászok, jogászok), továbbá a matematikusok és a filozófia szakosok. Az iskolák, illetve a tanulók számához viszonyítva középiszkoláinkban (az általános iskolákhoz képest) a tanárhiány még súlyosabb gondként jelentkezik, különösen ha figyelembe vesszük a nyugdíjazásra jogosultak nagy számát (32).

Aggasztó, hogy erre a problematikára egyetlen hivatalos fórum vagy szervezet sem figyelt fel kellőképpen, pedig évek óta többször is rámutattunk a kérdés rendkívüli időszzerűségére. A Köztársasági Oktatásügyi Minisztérium, mint az oktatásirányítás legfőbb szerve, sem tett semmit a kérdés megoldására, a hiány enyhítésére. A Vajdasági Magyar Pedagógusok Szervezete az Újvidéki Egyetem rektorához fordult azzal a kéréssel, hogy ve-

zessék be a kétszakos tanárképzést, és legalább részben teremtsék meg a magyar nyelvű tanárképzés lehetőségét kisebb csoportok részére is. Az ígéreteken kívül eddig semmi sem történt.

Szó van és megindultak a tárgyalások egy ún. konzultációs központ létrehozásáról a Szegedi József Attila Tudományegyetem bevonásával. Konkrét lépésnek számít viszont, hogy a becskerekai Műszaki Kar a szabadkai Ivo Lola Ribar általános iskolában készíti fel a hallgatókat a vizsgákra. (A konzultációk egyelőre két tantárgyból magyar nyelven is folynak, és ezekből tantárgyakból a hallgatók magyarul vizsgázhatnak). Eddig két évfolyamon 38 hallgatót ölelnek fel (nagyobb részüknek ez átképzést jelent), akik a műszaki oktatás tanári oklevelét szerezhetik meg.

Az Újvidéki Egyetemen csak a Magyar Tanszéken folyik magyar tannyelvű tanárképzés, a magyar szakosok tanárok esetében tehát van utánpótlás. A többi tanárképző karon, illetve tanszéken (idegen nyelv, történelem, matematika, fizika stb.) viszont az utóbbi 4–6 évben jelentősen megcsappant a magyar ajkú hallgatók száma, és szinte semmilyen utánpótlásra nincs kilátás a következő években. Ugyanakkor az anyaországi tanárképző főiskolákon és egyetemeken több száz vajdasági magyar fiatal végzi, vagy már be is fejezte tanulmányait, és tanári oklevelet szerzett. Továbbtanulásukba a magyar állam azért fektetett százmilliókat, hogy biztosítsa az utánpótlást iskoláinkban. Most halaszthatatlan feladattá vált megtalálni a módját, hogy minél több odaát végzett tanár visszakerüljön a Vajdaságba, amire erkölcsi kötelezettséget vállaltak.

Hogyan oldják meg a tanárhiányt iskoláinkban?

A teljhatalmú iskolaigazgatók néhány megoldás közül választhatnak:

– tanítókat alkalmaznak az általános iskola felső osztályában (51-et);

– nyugdíjasokat foglalkoztatnak (39-et az általános és 19-et a középiskolákban);

– végzettség nélkülieket (abszolvenszeket stb.) vagy nem megfelelő végzettségűeket, a szakiskolákban pedig külmunkatársakat vonnak be.

Emellett van még egy megoldási lehetőség (és ezt az iskola-törvények teszik lehetővé): a magyarul tökéletesen beszélő tanárok hiányára hivatkozva egyes tantárgyakból, részben vagy teljesen felszámolják az anyanyelvű oktatást, vagyis **szerb nyelvű oktatást vezessenek be**.

A rendelkezésünkre álló adatok szerint **a 76 általános iskolánkban** a következő helyzet alakult ki:

- 24-ben minden tantárgyat magyarul oktatnak,
- 21-ben egy tantárgyat tanítanak szerb nyelven,
- 13-ban két tantárgyat,
- 10-ben három tantárgyat,
- 7-ben négy tantárgyat,
- 1-ben öt tantárgyat.

Középiskoláinkban még rosszabb a helyzet:

- 7 iskolában minden tantárgyat magyarul oktatnak,
- 3 iskolában egy tantárgyat tanítanak szerb nyelven,
- 3 iskolában két tantárgyat tanítanak szerb nyelven,
- 2-ben három tantárgyat tanítanak szerb nyelven,
- 1 iskolában négy tantárgyat,
- 4-ben öt tantárgyat,
- 2 iskolában hat tantárgyat,
- 1 iskolában hét tantárgyat.
- 2 iskolában nyolc tantárgyat tanítanak szerb nyelven, és
- 5 iskolában tartják a szakmai gyakorlatokat szerb nyelven (ezek közül négy a már felsoroltak között van).

A kutatással felölelt pedagógusok, illetve iskolák a következő intézkedéseket javasolják a pedagógushiány megoldására:

- a kétszakos tanárképzés visszaállítását;
- a tanítóképzés keretei között egyszakos tanárok képzését;

– az egyetemi hallgatók ösztöndíjazását és segélyezését a pedagógushiányhoz, vagyis a jelenlegi és a távlatban várható szükségletekhez kötni;

– külön gondot fordítani (és megfelelő arányokat biztosítani) a magyar ajkú hallgatók felölelésére az Újvidéki Egyetem tanárképző karain;

– külön pótlékot és lakást adni a iskolaközpontoktól távol eső helységekből dolgozó (nehezebb körülmények között élő) pedagógusoknak;

– javítani a pedagógusok társadalmi és anyagi helyzetén;

– az általános és középiskolai törvényben kötelezni az iskola alapítóját és igazgatóját, hogy teremtsen meg az anyanyelvű oktatás feltételeit, és biztosítsa elsősorban a tanítás nyelvét (és a szaknyelvet) tökéletesen beszélő pedagóguskadert.

Távlati megoldásként csak a Szabadkán létesítendő magyar tannyelvű egyetem (vagy egyetemi kar) fogadható el, amely magába foglalná a pedagógusok összes profilját, a pedagógusképzés teljes rendszerét, a pedagógusok anyanyelvi továbbképzését, az ezzel kapcsolatos tudományos kutatómunkát és kiadótevékenységet. Keretei között Vajdaság más városaiban is működhetnének felsőoktatási intézmények (tanszékek). Addig, amíg ez meg valósul a tanárhiány enyhítése céljából, az anyanyelvi felvételi vizsgák és biztosításával, a Vajdaság-szerte eredményesen működő diáksegélyező egyesületek hatékonyabb támogatásával és az anyaország segélyezésével minél nagyobb számú magyar ajkú fiatalot kellene serkenteni és támogatni, hogy az Újvidéki Egyetem tanárképző karain folytassa tanulmányait.

A magyar nyelvű pedagógusképzés- és továbbképzés kérdése szorosan összefügg az itt csak részben érintett más kérdésekkel, az előttünk álló feladatok megvalósításával: az érdekeinknek teljesen megfelelő oktatási hálózat, iskolamodell, irányítási rendszerek stb. létrehozásával egy önálló magyar önkormányzati rendszer keretei között. Saját szellemi erőink latba vetésével csak így tudnánk eljutni egy minőségileg magasabb oktatási-nevelési szinthez, amely vonzóbbá tenné az anyanyelvű oktatást minden vajdasági magyar tanuló és szülő számára.

1. táblázat – általános iskolák

*A pedagógusok számának alakulása 1992–1998 között
községekként*

Bácska

Sor- szám	Község	Az iskolák száma	1992-ben		1998-ban		
			tanító	tanár	tanító	tanár	végzett. nélküli
1.	Szabadka	15	118	227	96	157	17
2.	Topolya	7	40	95	53	95	1
3.	Kanizsa	3	62	89	65	74	2
4.	Zenta	5	40	94	45	88	9
5.	Ada	2	38	77	36	55	1
6.	Óbecse	6	43	84	47	75	10
7.	Kishegyes	2	14	37	16	35	3
8.	Kula	1	4	11	4	7	4
9.	Szenttamás	1	10	9	8	13	4
10.	Temerin	2	16	31	17	28	2
11.	Újvidék	5	23	70	20	68	2
12.	Zombor	5	24	48	25	52	2
13.	Apatin	2	16	5	8	15	1
14.	Hódság	1	4	6	4	5	3
Ö s s z e s e n		57	458	863	443	762	61

Bánát

Sor- szám	Község	az iskolák száma	1992-ben		1998-ban		
			tanító	tanár	tanító	tanár	végzett. nélküli
1.	Kikinda	4	16	31	15	38	3
2.	Törökkanizsa	2	12	17	7	13	1
3.	Becskerek	2	26	50	19	44	–
4.	Csóka	3	16	26	17	26	–
5.	Magyarcsernye	1	7	13	6	13	3
6.	Begaszentgyörgy	2	9	18	9	17	1
7.	Törökbecse	1	7	14	6	16	–
8.	Antalfalva (Deb.)	1	9	15	5	17	4
9.	Kovin (Székely.)	1	6	12	6	10	4
10.	Pancsova	2	3	6	5	8	2
Ö s s z e s e n:		19	111	202	95	202	18
Bácska + Bánát		76	569	1065	538	964	79

2. táblázat – középiskolák

*A pedagógusok számának alakulása 1992–1998 között
községekként*

Bácska

Sor szám	Község	Az iskolák száma		1992-ben tanár	1998-ban tanár	Végzettség nélkül
		gimnázium -	szaközépisk.			
1.	Szabadka	1	6	235	240	13
2.	Topolya	1	2	48	90	–
3.	Kanizsa	–	1	44	47	3
4.	Zenta	1	2+1	57	71	–
5.	Ada	–	1	48	60	2
6.	Óbecse	1	2	34	45	6
7.	Újvidék	1	1	39	31	–
8.	Temerin	–	1	22	21	–
9.	Zombor	1	2	21	21	–
Ö s s z e s e n:		6	17	538	626	24

Bánát

Sor szám	Község	Az iskolák száma		1992-ben tanár	1998-ban tanár	Végzettség nélkül
		gimnázium -	szaközépisk.			
1.	Becskerek	1	–	9	9	–
2.	Csóka	–	1	24	24	5
3.	Törökkanizsa	–	1	7	4	1
Ö s s z e s e n:		1	2	40	37	6
Bácska + Bánát		7	19+1	578	663	30

3. táblázat

Tanárhiány a Vajdaság magyar tannyelvű és két tannyelvű általános iskoláiban

Szakok szerint		Nyugdíjba vonul 2001-ig
1. Magyar nyelv és irodalom	7	11
2. Szerb mint környezetnyelv	6	5
3. Angol nyelv	30	–
4. Német nyelv	13	2
5. Orosz nyelv	0,5	–
6. Történelem	12	4
7. Földrajz	12	4
8. Történelem–földrajz	–	2
9. Matematika	20	9
10. Fizika	10	1
11. Kémia	3	3
12. Biológia	8	4
13. Műszaki nevelés	27	4
14. Képzőművészeti nevelés	17	4
15. Zenei nevelés	9	3
16. Testnevelés	20	4
Összesen:	194,5	60
Tanítóhiány	5	28

4. táblázat

Tanárhiány a Vajdaság magyar tannyelvű és két tannyelvű középiskoláiban

Szakok szerint		Nyugdíjba vonul 2001-ig
1. Magyar nyelv és irodalom	–	3
2. Szerb mint környezetnyelv	2,0	1
3. Angol nyelv	14,0	1
4. Német nyelv	7,0	1
5. Orosz nyelv	1,0	–
6. Latin nyelv	3,0	–
7. Történelem	3,0	1
8. Földrajz	2,0	3
9. Filozófia és alkotmánytan	5,0	–
10. Szociológia	3,0	–
11. Pszichológia	4,0	–
12. Jog és alkotmánytan	6,0	–
13. Matematika	6,0	3
14. Fizika	3,5	1
15. Kémia	1,5	2
16. Biológia	2,5	2
17. Informatika-számítástechnika	3,5	–
18. Képzőművészeti nevelés	3,0	–
19. Zenei nevelés	2,0	–
20. Testnevelés	5,0	4
21. Szaktantárgyak	17,0	10
Összesen:	94,0	32

Vajdasági mi-tudat?

PAPP ÁRPÁD

Tanulmányom célja a napjainkban¹ sem lankadó vajdasági kivándorlás alanyai körében végzett életút-interjúk segítségével az identitástudat vagy pontosabban a címben is jelölt mi-tudat (közösségtudat), mint az etnikai csoport legmeghatározóbb jegyének körülhatárolása.

Tekintsük ezt kísérletnek, melynek során vizsgálatom tárgya a vajdasági regionális tudat bizonyos formái. A „körülhatárolás” szó esetében kényszerűség, hiszen a mi-tudat bemutatására a magukról és másokról alkotott sztereotípiák felsorakoztatásának módszerét választottam.

A címben feltett kérdést hat szempont alapján tisztázom:

1. A kulcsszavak, módszerek, kutatási stratégia kérdései;
2. Az ismeretlen előzmények;
3. A beilleszkedés körülményei;
4. A magyarországi közvélemény-kutatások;
5. Vajdasági válaszok;
6. Vajdasági mi-tudat.

Az osztályozási kísérletnél a sztereotípiákon kívül az előítéletekkel kapcsolatos megállapítások lesznek segítségemre, ennek hangsúlyozása már itt, a dolgozat elején szükséges, hiszen könnyen összetéveszthető fogalmakról beszélhetünk: mindkettő valamilyen valódi talajt vesztett előkép használata egy megváltozott közegben, nagyobb területre vetítve. „Az előítélet: a rossz

---

¹ A tanulmány a Magyar Néprajzi Társaság Lakitelken megtartott vándorgyűlésén hangzott el 1995 júniusában

feltételezése másokról elegendő bizonyíték nélkül."² Ennek megfogalmazása a sztereotípiák segítségével is történhet. A sztereotípiia ugyanis nem feltétlenül előítélet. A New English Dictionary szócikke alapján az előítélet: „Kedvező vagy kedvezőtlen érzés egy személy vagy dolog vonatkozásában, mely megelőzi a tényleges tapasztalatot, illetve nem azon alapul.”³

J. V. Bromlej az ethnoszra vonatkoztat olyan meghatározásokat, melyekből munkahipotézisemet kialakítottam:

„A lelki alkat mellett az ethnosznak mint egységes rendszernek a működésében nagy szerepet játszanak az úgynevezett jelentések, az adott ethnosz tagjaira jellemző fogalmakat, ismereteket, képességeket, viselkedési normákat rögzítő sztereotípiák... A jelentés-sztereotípiák összességükben az ethnosz tudatának köznapi szintjét, úgy is mondhatjuk; általános tudatát jelentik. Túlzott egyszerűsítés volna azonban feltételezni, hogy ez az általános ethnosz tagjai egyéni tudatának összességét adja.”⁴

Természetesen a túlzott egyszerűsítés a másik irányban is túlzottan egyszerű volna: az egyén tudata nem adhatja az ethnosz (a hasonlat miatt maradok az ethnosz meghatározásnál) tudatának általános képét.

Tovább nehezítené későbbi vizsgálatunkat az a tény, hogy a számos meghatározás ellenére⁵, melyek egy közösség különbö-

² Allport, G. W. 1977. 35. o.

³ Allport, G. W. 1977. 35. o.

⁴ Bromlej, J. V. 1976. 120. o.

⁵ A dolgozat további részében hivatkozni fogok olyan meghatározásokra, amelyek hol kiegészítik, hol utközzetik kategóriáikat. Nem egy meghatározás vagy fogalom más néven is ugyanazt fedi: etnikai, néprajzi vagy táji csoport fogalma gyakran összeolvad. Ezúttal csak a legkézzelfoghatóbbakat, a Magyar Néprajzi Lexikon III. kötetében Barabás Jenő által összefoglalt „néprajzi csoport” címszót közölném kivonatolva: „... egy népen belüli alegység ... Általában 2–3 elválasztó kategória esetén már szokás néprajzi csoportról beszélni, de egy-két kulturális elem sajátos volta nem elegendő... Néha önkényesen és indokolatlanul kiemelt jegyeknek (pl. fehér gyász, kebél, őzés) tulajdonítanak elhatalmító jelentőséget ... Az újabb kutatás az endogám-exogám gyakorlatot tette előtérbe a meghatározásban.” MNL. III.78

zóságát, másságának jegyeit ragadják meg, a csoportfogalom⁶ köre nincs megnyugtatóan tisztázva.

Azok a meghatározások, melyeket Bromlej előtt Sirokogorov hangoztatott, már tartalmazzák a mi-tudatot, mint meghatározó jellemzőt. Ettől a gyakorlattól a későbbiek során sem tértek el, sem a több ezres, sem a néhány személyből álló csoportok esetében.

Munkám többszörösen is támadható lenne a sztereotípiák központi kategóriaként való kezelése, illetve a kérdezettek (a minta) nagyságát illetően. A dolgozatom kísérleti jellegéhez alkalmazkodva (ami nem menti hibáit) tanulmányommal mindenekelőtt magára a jelenségre igyekeztem felhívni a figyelmet.

Téves lenne feltételezni, hogy a vizsgált csoport nem saját kulturális mintáját, modelljét vetíti ki új környezetére, legalábbis az első időkben⁷. A vélt vagy valós mássággal való szembesülés idején és az azt követő időszakban a sztereotípiák jelentősége és gyakorisága feltételezhetően nagyobb. Amennyiben a másságot (még ha az sztereotípiia is) egyértelműen definiálják, ezzel a mi-tudat közvetett hangoztatásával találkozunk.

1.1. A csoport definiálása

Mely hagyományosan körülírt kategóriák határai közé helyezhetjük a vizsgált csoportot, vagy tágabb értelmezésben a vajdasági áttelepülőket, menekülőket?

⁶ „Nagyon is meggondolandó az, hogy több tucat néprajzinak nevezett csoportunkról máris elég biztosan tudjuk, hogy kulturális szempontból környezetüktől nem különbülnek el, ilyen sajátosságokkal nem rendelkeznek... Mai ismereteink szintjén már jogosan megkérdézhajjuk, hogy vajon milyen kulturális ismervek alapján különítjük el Göcsejt vagy Órséget.” Barab's J., 1980, 32.

⁷ Az ezt követő, éles határokkal nem rendelkező asszimiláció fogalommal leírt jelenség a MNL I. 148. oldalán Ecsedy Csaba rövid meghatározásában így hangzik: „olyan folyamat, amelynek a legvégén a különböző eredetű heterogén kultúrájú, közös vagy szomszédos területen élő népcsoportok általános kulturális közelséget, majd azonos azonosságot érnek el, s ennek eredményeként egység jön létre.”

A definiálás nélkülözhetetlen annak ellenére, hogy három tény akár már a kezdet kezdetén lehetetlenné tehetné további munkámat: a megkérdezettek viszonylag kis száma (ezen belül is alcsoportot képez a specifikusság), Vajdaságnak, mint területi egységnek viszonylag rövid fennállása⁸, valamint az eddig említett és más, nem kevésbé lényegtelen terminológiai buktatók és meghatározások tisztázatlansága.

Induljunk ki abból a feltételezésből, hogy van egy viszonylag homogén közösség, valamilyen kulturális egységgel, annak ellenére, hogy:

„...nem mindegyik viszonylagos kulturális egységgel rendelkező embercsoport tekinthető etnosznak. Mint már említettük, az etnosz fő jellemzője a mi-ők antitézis. Ennél fogva etnosznak csak az az emberi közösség tekinthető, amely önmagát ilyennek tartja, és ezzel különbséget tesz maga és más hasonló közösségek között.”⁹ A csoport mi-tudata nem feltételezi a külső definíciók alkalmazhatóságát ugyanarra a csoportra.

1.2. A vizsgálati módszer meghatározása

A számomra már korábban fontos terület volt, és ezért is választottam kutatásom tárgyául a vajdasági, pontosabban szabadkai magyar fiatalok egy csoportjának kivándorlását Magyarországra, beilleszkedésüket a magyar társadalomba.

A jelenség feldolgozása több szempontból lehetséges, illetve értelemszerűen szükséges: egyrészt a menekültekkel-áttelepülőkkel kényszerűen kapcsolatba kerülő befogadó ország lakossága közvéleményének elemzésével, másrészt az áttelepülők megkérdezésével indítékaikról és a fogadtatásukról.

A szabadkai fiatalok egy olyan csoportját vizsgáltam, akik Szabadkán ugyan nem tartoztak egy szűkebb (baráti) csoportba, de

⁸ Először 1849 és 1861, majd 1945 és 1989 között. A különállás történeti háttere miatt fontos megjegyezni az időszakot, mivel a „rendi-társadalmi kiváltság, területi elkülönülés” is meghatározó lehet a mi-tudat kialakulásánál. Kósa L. – Filep A. 1983. 40.

⁹ Bromlej, J.V., 1976., 35.

ismerték egymást, gondolkodásukat, kultúrájukat azonos tényezők alakították, és többségük áttelepedett Magyarországra. Állításaik markánsabb hangsúlyozására a magyarországi közvélemény-kutatások menekültekre és bevándorlókra vonatkozó megállapításait mutatom be.

Emellett további munkámban választ szeretnék kapni a napjainkban is tartó kivándorlás tényleges okaira, mikéntjére, kihasználva a résztvevő megfigyelés vitathatatlan előnyeit. Megkíséreltem a vajdasági magyar-magyar azonosulás nyomon követését, s a vele kapcsolatban felmerülő konfliktusok felvázolását.

S végül egészen pontosan: arra a kérdésre keresem a választ, létezik-e csoporttudat és összetartozás, s ha igen, miképpen fogalmazódik meg, hogyan határozzák meg azokat a társadalmi jegeket, melyek az elkülönülést, ha ilyenről beszélhetünk, indokoltá teszik.

1.3. A kutatási stratégia

Mivel viszonylag kisszámú csoport jöhetett számításba az áttelepülők nagy száma ellenére, így a panel-vizsgálat módszerét tartottam előnyösnek, esetemben ez tíz, húsz és harmincöt év közötti személy életútja alakulásának figyelemmel kísérése meghatározott időközönként.

A másságra utaló jegyek megléte, hangsúlyozása akár olyan következtetésekre is lehetőséget nyújthatna, hogy „etnikai csoportról” beszélhessünk, hiszen a néprajzi vagy etnikai csoportnak egyik altípusa: „Azok a csoportok, amelyek sajátos mi-tudatukkal határolják el magukat környezetüktől... Az elkülönítésnek történeti háttere van: rendi-társadalmi kiváltság, területi elkülönülés, idegen népektől való származás tudata...”¹⁰ Elemzésünk szempontjából az első meghatározás, a mi-tudat kifejtése kecsesget eredményel.

Tudomásul veszem azt a tényét, hogy az általam vizsgált cohors nem azonos a teljes kivándorló népességgel, csupán an-

¹⁰ Kósa L. - Filep A. 1983.,40.

nak egy kis specifikus szelete. Az elvégzett munka egy fiatalokból álló, értelmiségi réteg kivándorlási és beilleszkedési tendenciáit vázolja fel.

1.4. A mintavételi alap és a minta

Egészen pontosan: hány otthonát időszakosan vagy örökre elhagyó személyről beszélhetünk?

Amennyiben a menekültek számára (akik elvándorlását életük, szabadságuk vagy jólétük veszélyeztetettsége indokolja) vagyunk kíváncsiak (értelemszerűen¹¹ más kategóriába tartoznak a kivándorlók, akik esetleg még megtervezhetik távozásuk körülményeit, és más kategóriába a menekültek) az említett időszakban, akkor a következő értékeket kapjuk¹² (az összehasonlítás kedvéért a romániai menekültek bejegyzett adatait is feltüntettem):

Év	Összes érkező	Román állampolgár	Jugoszláv állampolgár
1988.	13 173	13 173	–
1989.	17 448	17 365	–
1990.	18 283	17 416	–
1991.	53 359	3728	48 489
1992.	19 204	844	15 021
Összes	118 467	52 526	63 506
%	100%	44,3%	53,6%

A becslések szerint a jugoszláv menekültek esetében velük azonos számú, az országban illegálisan tartózkodó személlyel is számolni lehet.¹³

„Bonyolítja a dolgot, hogy nemcsak menekültekkel kell az adminisztrációnak foglalkoznia. Az „egyéb” csoportok nagyon dur-

¹¹ A megkülönböztetés gyakran lehetetlen. Nagyvonalakban: „A menekülés-szerű népmozgalmakra legtöbbször hirtelen kilakult életveszélyes körülmények között kerül sor ...Az önként kivándorlóknak rendszerint több idejük van arra, hogy megtervezzék mozgásukat, és végső fokon – ha nem is azonnal – képesek társadalmi-gazdasági helyzetük javítására.” Menekültek, 1991., 38.

¹² Tóth Pál P. 1993.192.

¹³ L. Rédei M. 1993.27

ván a következő módon definiálhatók: *bevándorlók (kivándorlók)*, akik engedéllyel, általában alapos felkészülésre időt adó procedura után jöttek Magyarországra;

– *hazatérők*, akik (vagy akiknek felmenői) korábban Magyarországon éltek;

– átmenetileg itt élő *külföldiek*, akik több-kevesebb ideig itt élnek, de formálisan nem tervezik ezt legitimálni.¹⁴

Mindhárom csoportban található vajdasági illetőségű.

Az 1992-es adatok a menekültek nemzetiségi összetételére is fényt derítenek, mivel a bejegyzett és nyilvántartott menekültek adatait feldolgozták.¹⁵

	Összesen	%	Menekültügyi szervnél	%	Rokonoknál, ismerősöknél	%
Összes	15 021	100	6282	41,8	8739	58,2
Magyar	5 059	33,6	709	14	4350	86
Horvát	1 759	11,7	380	21,6	1379	78,4
Muzulmán	7 136	47,9	4616	64,7	2520	35,3
Egyéb	1 067	7,1	577	54	490	46

A menekültügyi szerveknél elsősorban „valódi menekültek” jelentkeztek a háború sújtotta övezetekből. A rokonoknál, ismerősöknél menedéket találó magyarok és horvátok nem teljesen ismeretlen területre érkeztek, mint ahogy a későbbi vizsgálódásunk alanyai, a szabadkaiak sem.

Feltételezhető, hogy az egyéb kategóriában, a rokoni és baráti kapcsolatok révén a menekültügyi szerveknél bejegyzett, közel egyharmadnyi magyar nemzetiségű menekülnél nagyobb számban és arányban található latens, ki nem mutatott egyének ezrei.

Csupán a számadatok tükrében gondolkodva arra a következtetésre juthatunk, hogy a sajtóban időnként megjelenő és vész-

¹⁴ Sík E. 1991. 106.

¹⁵ Tóth Pál P. 1993. 27.

jósló negyven-ötvenezeres vajdasági magyar kivándorlás mérete korántsem túlzás.¹⁶

Mindezek után mintám túl kicsinek tűnhet, hacsak két határozott szempontot nem hangsúlyoznánk elégszer: a megkérdoztetek megközelítően azonos, pontosan körülhatárolt környezetből és körülmények közül váltak ki, másrészt az a köztudatban már rögzült feltételezés, miszerint a háború elől az értelmiségiek, képzett szakemberek menekültek el elsősorban.¹⁷ Ez a megállapítás, akárcsak a sztereotípiák, elfogadott, de nem ellenőrzött tényként él.

Mégsem állíthatjuk, hogy „összvajdasági” sztereotípiák kerültek lejegyzésre, hanem csak tíz személy véleménye, általánosítása.

2.1. A letelepedés helyének kiválasztásában érvényesített főbb szempontok

Amennyiben a vajdasági, elsősorban magyar nemzetiségű áttelepülők helykiválasztását vizsgálánk, elsősorban a rokon és gazdasági síkok mentén szerveződő egységekről számolhatunk be. „Feltételezhető, hogy a háború elől menekülők viszonylag kiszámú településen, koncentráltan élnek, és a hazatérés reményében nem próbálnak *integrálódni* a magyar társadalomba. Így némileg rejtve maradnak mutatónk elől.”¹⁸ (kiemelés: P.Á.) Integrálódás helyett inkább önszerveződés és bezárkózás esetével találkozunk. A vizsgált csoport helykiválasztása alátámasztja a feltételezést: meghatározó volt a rokonok és csak másodsorban

¹⁶ Újabb, megbízhatóan nem ellenőrzött információk szerint a kivándorló népesség közel egyharmada visszatért otthonába.

¹⁷ A feltételezés természetesen korántsem pontos ilyen megközelítésben. Az az elképzelés, hogy 56 és 68 után is az értelmiség hagyta el az országot, csak látszólagos. Ez esetben a populáció minden rétege képviselve van a kivándorlásban. Pontos kimutatások hiányában arányokról sem érdemes beszélni.

¹⁸ Kovács R. 1992. 61.

magyarországi ismerősök jelenléte. Az első hullámot követő többiben már az új környezetben magukat feltaláló, otthoni ismerősök segítik az áttelepülni vágyókat. Tényként kell elfogadni – és ezzel az előbbi állításnak némiképp ellentmondani –, hogy a már magukat feltalált menekült rokonok vagy ismerősök, illetve a „magyar” barátok tulajdonképpen az integrálódás kritikus szakaszán segítik át a kérdezetteket. A legutóbbi terepmunkám (1995 márciusa) során már gyakorlatilag változatlan állapotokat rögzíthettem.

2.2. A távozásra kényszerítő körülmények

Első pillanatban értelmetlennek tűnhet kérdésfeltevés, hiszen „... a Vajdaságból érkezők döntő többsége azt válaszolta kérdésekre, hogy a megtorlás, a katonai bevonulás és a várható nehézségek elől jött Magyarországra,”¹⁹ viszont a válaszok a motiváció háborúval közvetetten összefüggő vonatkozását is felfedik:

„Otthon nekem nem volt semmi bajom, csak pénzt nem lehetett keresni...”, „Nem tudtam volna a gyerekeimnek mit enni adni”. Számos esetben a megváltozott körülmények, a régi arculat, hangulat eltűnése készítették távozásra, s a régi ismerősök felkutatása volt a cél. A felsorolt indokok mellett a legmarkánsabb tényező a labilis helyzetből való menekülés, az önállósulási igény, az eddigi életmód feladása, egy új életforma kialakítása volt: „El akartam jönni otthonról”, „El akartam valamit kezdeni valamit egyedül”. Mégis a bizonytalanság, a háborús körülmények indították el a kérdezettek nagy hányadát (ennek csak egy része a behívótól való félelem), csupán egy személy mondta, hogy „ha nincs ez a háború, akkor is átjöttem volna”.

Elvileg nem zárható ki annak valószínűsége sem, hogy pusztán a pénzkereseti lehetőségek beszűkülése, vagy a korábbi, nagyszámú németországi vendégmunkás önmaga számára „lát-

¹⁹ Gyurok J. 1994. 52.

ványos fogyasztást" biztosító rétegének viselkedése lett volna mintaadó, s így leegyszerűsítve vendégmunkásokról beszélhetünk a vizsgált csoportnál is. Az elképzelést két tény teszi kérdéssé:

a) annak ellenére, hogy Jugoszlávia munkaképes lakosságának tekintélyes hányada külföldi vendégmunkából élt, az ilyen célú elvándorlás nagy régiókban gondolkodva inkább az egykori Jugoszlávia központi részére volt jellemző.²⁰ A szabadkai község a háborút megelőző időszakban a köztársasági székhelyek körzetében található községekhez hasonlóan, állandó lakosságnövekedésnek volt kitéve.²¹ A Vajdaság, elsősorban a Bánság gazdaságilag kevésbé fejlett részeiről a hatvanas évektől a magyar lakosság tömeges kivándorlása is tapasztalható.

b) a vizsgált csoport környezetében rokonok között nem volt vendégmunkás vagy kivándorló. A jelenség ugyan ismert volt számukra, a látványos eredményekről is tudtak, mégsem ezt helyezték előtérbe beszélgetéseink alatt.

3.1. Párkapcsolatok és alakulásuk

Külön kategóriát alkotnak azok a kapcsolatok, melyek már az új, vállalt szerepben alakulnak ki, amikor is a vajdasági fiatalok, akik (objektív vagy szubjektív okból) periférikus helyzetükben egy hasonlóképp periférikus helyzetben levő személy iránt éreznek vonzalmat: ők, hasonlóképpen a szabadkaiakhoz, kicsit vendégeknek érzik magukat azokban a városokban, és az egymásrautaltság és sorsközösségek az, ami egymáshoz közelíti őket. Leginkább más városból, más országból érkező diákok, munkavállalók lesznek a párkapcsolat másik résztvevői. Helyszűke miatt itt közzé nem tett válaszokból kiderül, hogy a vizsgált csoport nem akulturálódik, hanem belső emigrációban él, esetleg a hasonlóan marginális helyzetbe került csoporttal integrálódik. Ez természetesen nem etnikai identitás, ami „idegen” közegbe integrálólólag kerülve hathat, hanem inkább egy szociokulturális közegből „kilógó” csoport védekezési mechanizmusa. „Nem a hagyomány jelöli meg, hogy kiket kell vagy kiket nem szabad választanom. Viszont a hagyomány, s ezen belül a kultúra az, ami a választás szabályszerűségeit, kódjait meghatározza.”²²

3.2. Közösségi élet

Nagyvonalakban szemlélve az elmúlt négy év folyamatait, egy szinte kézzelfogható törvényszerűsége figyelhetünk fel: a kezdetben egymásra utalt személyek a mesterséges közösségek megteremtése után, melyek szerveződési alapja a régi szálak és a területi összetartozás eszméje volt, az idők folyamán, mikor már nem az a foglalkozásuk, hogy menekültek, a munkahely és érdekeltség alapján alakítják ki társaságukat, ami már értelemszerűen nem lesz homogén. Ha mégis létrejön ilyen, vagy ehhez hasonló alkalmi társulás, az csak kérészerű, és csupán az első időszakra jellemző.

²² Bíró G. 1993. 24.

²⁰ Az általam használt forrás 1971 és 1981 között dolgozza fel a községek emigrációs és imigrációs tendenciáit. Bosznia és Hercegovina részvétele rendkívül magas, illetve Szlovénia részvétele alacsony a vándorlásban. A feldolgozás nem tér ki külön a külföldi és községek közötti migrációra, a tendencia viszont jól kivehető: az ország tengelye alatt elhelyezkedő, infrastruktúrával és iparral alig rendelkező, elsősorban önellátásra berendezkedett községek a fejlettebb északi, valamint a köztársasági székhelyek körzetébe irányítják munkaerőfellegüket, vagy szerencsésebb esetben külföldre. Közel negyed évszázados adatokat időszerűsítették, látszólag tévesen. A más helyen történő munkavállalás kiváltó okainak megszüntetésére viszont sem régen nem voltak és ma sincsenek meg a kellő feltételek. Amíg az áramlásnak meglesznek a feltételei (pl. munkaerőfelleg), addig számottevő változás sem igazán várható. 1991-től kezdve a menekülés lesz a terület jellemző mozgásformája, ami nem azonos fajsúlyú a vendégmunkával. Breznik D. 1991. 33.

²¹ Hasonló növekedésnek (0,1-től 4,0%-ig) Vajdaságban még Zrenjanin (Beckerek) és Temerin községek voltak helyszínei. Breznik D. 1991. 33.

A kezdeti akadályok leküzdése után mindenki feloldódik új közegeiben, ennek semmi akadálya sincs, mivel „... egy hét alatt fél várost megismertük, ami jó, mert itt hasonló a helyzet, mint Szabadkán, legalábbis ami a társaságot illeti.” Mégis visszaköszön valamilyen romantika, mert „...akiket megismertünk, azok jó társaság, de előbb-utóbb leszűkül, és a szabadkaiak maradnak.”

3.3. A régi ismerősök sorsa

Míg eleinte élénken foglalkoztatta a személyek többségét a barátok sorsa, addig a közelmúlt már csak olyan barátokat, ismerősöket őrzött meg, akik helyzetüknél fogva egymásra vannak utalva. Ennek tudható be, hogy noha egymás hollétét tudják, csak a legritkább esetben keresik fel egymást. Ez magyarázható a távolsággal (sokan más külföldi városban tartózkodnak), másrészt az új körülményekbe való asszimilációval is.

Röviden összefoglalva az eddig leírtakat elmondható, hogy a vizsgált időszak és vele kapcsolatos megállapítások kettős képet mutatnak: míg a másság (melyet alább tárgyalunk), határozott jegeket mutat, addig a látható folyamat beilleszkedési, azonosulási kísérletekkel teli.

4.1. A közvélemény-kutatások

Az általános képhez hozzátartozik azon közvélemény-kutatásokra való hivatkozás, melyek a menekültekkel, bevándorlókkal kapcsolatos attitűdökre mutatnak rá. Voltaképpen hogyan gondolkodott Magyarország lakossága az említett időszakban az „idegenekről”? Pontosabban: hogyan mutatták be a közvélemény-kutatások Magyarország közvéleményét? Ezek ritkán nyújtanak pontos képet, az eredmények gyakran félrevezetnek, és akár görbe tükör is lehet, mivel a felmérés során nemcsak az érintett területekről és egyénektől származik adat, hanem egy általános véleményt mutatnak be.²³

A közvélemény-kutatások és médiák kapcsolata, egymásra hatása egyértelmű. Pokol Béla gondolatával élve: a médiák a

(politikai) közvéleményt, mint vélhetően elemi pontot, a vektoralgebra szabályai szerint befolyásolják. Ha a vektorok összege nulla (nyugalmi rendszer), akkor a politikai pluralizmus a médiák szintjén is jelen van.

Más esetben, ha egy politikai tábor számára jól jön egy esemény nyilvánosságra hozatala, akkor napilapok, tévéadók ismertetik a közvélemény-kutatások eredményét, s „ekkor több millió ember tudja meg, mi is a „köz véleménye”²⁴.

A továbbiakban bemutatásra kerülő felmérés még a jugoszláv, illetve a vajdasági menekültek érkezése előtt készült, és két szakaszt már lezárt, és csupán a harmadik felmérés során válhattak számottevő tényezővé. A kutatás célja elsősorban a romániai menekültek társadalmi megítélésének felmérése volt. A Szondalpszosz felmérései a következő állításokra kértek és kaptak százalékos kimutatott választ:

- Szerencsétlenek, ezért segíteni kell rajtuk: 1989:85, 1990:68, 1992:70,
- Az itt élő magyarokban erősítik a nemzeti érzést: 1989:70, 1990: 44, 1992:40,
- Nekik köszönhető, hogy nem fogy Magyarország lakossága: 1989: 41, 1990: 28, 1992: 26,
- Fegyelmezettebbek, mint az itthoniak: 1989: 37, 1990:19, 1992:17,
- Cserbenhagyják az ottani magyarságot: 1989:32, 1990:47, 1992: 42,
- Elveszik az itteni magyaroktól a munkahelyet: 1989: 27, 1990:40, 1992:43,
- Nem is igazán magyarok. 1989:13, 1990:26, 1992:25,
- Felesznek mindent: 1989:7, 1990:14, 1992:13.

Észrevétel: A pozitív tartalmú állítások elfogadottsága az évek folyamán csökkent, a negatívaké pedig nőtt.

²³ Az összehasonlíthatóság szempontjából ez látszólag hátrányos. Indoklását abban látom, hogy a sztereotípiákhoz hasonlóan, sarkítottak.

²⁴ Pokol B. 1995. 16.

A későbbi, a vajdaságiak között végzett kérdőíves vizsgálatom a pozitív tartalmú állításokat megerősítette, a negatívakat pedig, a várakozásnak megfelelően, elutasította.

A közvélemény-kutatás adatainak felsorolása azért volt szükséges, mert: „Vélhetően hasonlóak lehetnek napjainkban az ugyancsak veszélyeztetett, a jugoszláviai háború elől menekülő magyarokkal szembeni érzések, vélekedések is.”²⁵

Mint azt a szerző is megállapította, a közvélemény-kutatás két jelölt évszámának ideje alatt az általános vélekedést befolyásoló események nem történtek, kivéve a polgárháború folytán Magyarországra érkezők nagy csoportjával való szembesülést.

Milyen tényezők hatottak a kérdőív elkészítése idején, illetve milyen közhangulat tükröződik a válaszokból.

1. A politikai menekülteket megértően fogadják, a gazdasági menekülteket ellenszenvvel. Mivel a menekültek nagy hányada politikai okokat sorakoztat fel, megértéssel fogadják.

2. Az ideérkezők közt nagyszámú a magyar nemzetiségű. „A magyar társadalomban az egyik leglényegesebb differenciáló szempont a magyar–nem magyar dimenzió, a magyarok kedvezőbb megítélésével.”

3. A szomszédos országokból érkezetteket szívesebben látják.

Az ellenható tényezők:

1. A lakosság türelme fogy az érkezettek százezres nagyságát látva.

2. Az új menekülthullámmal nem magyarok is érkeznek, őket bizalmatlanabban fogadják.

3. Nemcsak a szomszédos ország magyarjai menekülnek, de távolabbi országokból is érkeznek menekültek.

És mire számíthatnak a menekültek Magyarországon?

„Az emberek többsége alapvető létfeltételeket (a menekülttábori elhelyezést, átmeneti szállást, információt a letelepedésről, napi háromszori meleg étkezést) is nyújtana a menekülteknek. A

beilleszkedést, az integrációt elősegítő lehetőségek megteremtését azonban már kevésbé tartják központilag támogatandónak.”²⁶

5. A vajdasági válaszok

Nagyobb teret érdemel az a gyűjtőfogalom, melyet gyakran az adaptáció terminussal definiálunk. Amennyiben kísérletet teszünk felosztására, három, nem egészen pontosan megvonható határral rendelkező lépcsőt kell megkülönböztetnünk: első a kontaktus, a mássággal való szembesülés, a második a krízis, a harmadik maga a szűkebb értelemben vett adaptáció. Ez utóbbi nem végfázis. A kritikus helyzetet radikálisan kétféleképpen lehetett feloldani: beilleszkedéssel, illetve ellenállással, visszavonulással.

Az előítéletek az első szakaszra és az azt megelőző időszakra jellemzők, míg a sztereotípiák (az önazonosságra, öngazolásra törekvők esetében) a krízis idején erősek. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a harmadik szakasz mentes tőlük, vagy bizonyos sztereotípiák szakaszokat jelölne.

A feldolgozás legkényesebb szakasza az interjúk alatt tett kijelentések értelmezése és besorolása volt egy önkényesen meghatározott, sztereotípiákat tartalmazó csoportba.

További felosztási lehetőség még bőven van, közülük csak kettőt emelnék ki, melyek viszonylag könnyen társíthatók eredeti elképzelésünkkel. Az első a csoportidentitás, mely „identitás aggregátumokon keresztül”²⁷ hat: a) státusidentitás (azonosság, kedvező önkép), b) kulturális identitás (otthonosság, hovatartozás) kategóriákra bontható. A másik lehetőségünk az 1987-ben és 1992-ben, nemzeti identitás kérdéskörre magyarok, zsidók, cigányok közt és róluk készült felmérés mintájára végzett kategorizálás lehetne. A kutatás négy-nyolc (pozitív-negatív) attribúciós

²⁵ Závecz T. 1993. 168., táblázat ugyanott

²⁶ Závecz T. 1992. 57.

²⁷ Vö. Lázár G. 1995. 30.

mintát emelt ki: viselkedési, erkölcsi, életformára, valamint nemzeti összefogásra vonatkozót.²⁸ Ez a második kísérlet átfedéseket tartalmaz ugyan, de árnyaltabb képet nyújthat. Ez utóbbit fogom használni. Következzenek tehát azok a kijelentések, melyek sztereotípiáknak tekinthetők, alapállást tükröznek, noha azokat (természetesen) nem mindegyik beszélgetőtársam hangoztatta, ugyanakkor burkoltan megtalálható, ha rákérdezzük.²⁹

Nincs szándékomban nyolc, csupán négy csoportot kialakítani, tehát csak csomópontokat jelöltem ki.

5.2. Hogyan fogalmazódik meg a másság?

1. **Viselkedés:** „Mi vajdaságiak egész másként állunk a dolgokhoz, nem vagyunk olyan kekkek, nem vagyunk olyan pacalok, például amikor lekezelünk valakivel, megszorítjuk a másik kezét, nem mindig szorítják vissza, aktatáskás üzletemberek se harmincezer forintos öltönyben, és így félrenéznek, amikor lekezelnek... ez egy fontos tényező.”

„Az az érdekes, hogy azok közül, akik átjöttek, sokan feltalálták magukat, és ezt sokan nem jó szemmel nézik...(Az itteniek)... szívesebben lenéznek valakit, minthogy el kelljen ismerniük, hogy az a valaki (az idegen, a menekült) ér valamit... és azt hiszem, hogy ebből kifolyólag irigyek ránk.”

„Ezek, akik jugoszlávokkal barátkoznak, elég különös emberek, mert vállalják annak a bélyegét, hogy igen, te ezekkel barátkozol, szóval ez érdekes dolog, sok mindent vállalnak ezzel. egy kicsit a zsidóság helyzetére hasonlít nekem...” (az új barátok viselkedésének, helyzetének megítélése).

„Az itteniek zárkózottabbak.”

2. **Erkölcsi normák:** „Mi egy rendszerváltás elején kerültünk ide, ezért egy kicsit kívülállóként látom ezt az egészet, mondjuk

²⁸ Lázár G. 1995. 39.

²⁹ Más kérdés, hogy a rákérdezés egy irányított interjú veszélyét hordozza.

Magyarországot is, meg általában az embereket, hogy el vannak ájulva, hogy hú, most nyugat van, mi már átértük mindezt, nekik meg minden új, közben... nem tudom, talán nem az igazi értékeket látják meg.”

„Erkölcselem meg...hát elég erkölcstelen, úgy érzem. Egészen más az általános morál, nem igazán tetszik...mindenki hirtelen akar meggazdagodni, és a legegyszerűbb módja, ha elfogadod a csúszópénzt, és ez elég visszataszító.”

„A másik dolog, ami nagyon zavar, az a csúszópénz, mindennél jelen van, az egészségügytől kezdve a rendőrségig... nem is csoda, hogy a bűnözők összedolgoznak velük”.

„Az az érzésem, hogy a becsülettel nem állnak jól, inkább a „vágj át, akit csak tudsz” elv érvényesül, de ez látszik is a bíróságok munkáján.”

„Magyarországot nem érzem Mekkának, jó ország meg minden, de úgy látom, hogy nagyon sok sunyi ember él itt, mint mindenhol, és birkák az emberek, meg olyanok, hogy ha hasonló helyzetbe kerülnének, mint mi Jugoszláviában, a magyarok se viselkednének se különben, se civilizáltabban, se kulturáltabban.”

„Nem szeretem a magyarországiakat, nem felfogásbeli eltérésről van szó, hanem ízlésetérésről.”

3. **Életforma:** „Máshogy gondolkodnak. Egész más dolgok érdeklik őket, másképpen állnak hozzá mindenhez.”

Önmaguk mentségére, öngazolásra is van példa:

„Annak idején Jugoszláviában meg voltam elégedve a helyzettel, nekem ott jó volt, a kutya se bántott, nem volt abból problémám, hogy nem voltam szerb, döntő volt viszont, hogy a gyerekeknek nem tudtam mit adni enni. ”

„Mikor az emberek egymásra vannak utalva, keresik egymás társaságát. Itt az emberi kapcsolatok az adni-kapni elven működnek. Amióta ezt tudom, azóta boldogan találkozom az emberekkel.”

„Elvannak az emberek, mint a befőttek... feltalálták magukat, pénzt keresnek, kialakították maguknak egy kis mikrokozmoszt, amelyben mozognak.”

„Ami az itteni fogadtatásomat illeti, teljesen elfogadtak, ami

konfliktushelyzet adódott, az a vállalatokban mindig meglévő sűrűlódások miatt volt, de ez teljesen érthető. "

4. **Szolidaritás, nemzeti összefogás:** „Úgy érzem, Vajdaságban gondolkodás szempontjából homogénabb közösség alakult ki, de azok az emberek tudtak egymás mellett élni, és ezeket az embereket megvadították, igaz nem mindet lehetett."

„Még csak nem is abba szekrénybe tettek bennünket, nem hogy alacsony vagy magas polcra tettek volna."

„Szerintem mindenki ebben a hülye helyzetben van, nem arról van szó, hogy negatívan különbözünk, hanem egyszerűen nem akarják elismerni az identitásunkat, az idetartozásunkat."

„Nem tudunk velük azonosulni, mert egyszerűen mások... Lehet, hogy az elmúlt húsz évben a másfajta életvitel alakította ki ezt a másságot... mi nem vagyunk ilyenek."

„Nagyon sokáig volt, hogy amikor magyarországiakkal voltunk, akkor nem nagyon lehetett velük beszélgetni, de ha szabadkaiakkal vagy vajdaságiakkal, akkor jobban lehetett beszélni, más szinten vannak."

„Azért jöttem K.-ra, mert itt voltak az emberek (barátok – megjegyz.: P.Á.), ha máshova mentem volna, nem lehettem volna ilyen erős."

Talán a kívülálló éleslátásának, talán a védekezési mechanizmusnak köszönhetően erősen bírálták a visszasságokat: az erkölcstelenséget, a korrupciót és puhányságot. Véleménynyilvánításukban ezenkívül nyomatékosan megtalálhatók a lokális identitás, regionális etnocentrizmus is, a nyílt felsőbbrendűséget sugalmazó kijelentések, akárcsak a tényszerű közlések és felismerések is.

5.3. Milyen tényezők hatottak a válaszadás idején?

1. A kérdezett csoport már egy viszonylag „telített" területre érkezett, fogadtatásuk tehát nem volt olyan akadálytalan és gondo-

san előkészített, mint lehetett volna, pl. öt évvel korábban.

2. Egy fokozatosan romló szociális hálót találnak, ők maguk meg nem a gazdaságilag jó háttérrel bíró rétegből szakadtak ki.

3. Megítélésüket sajnálatosan rontja a bűnözés mind nagyobb elharapózása, amit a magyarországi közvélemény az újonnan érkezők számlájára ír.

4. Az első időszakban (1991–93) az integrálódás akadályai még inkább a felszínre hozzák a jelképes értékeket, amelyek fokozott hangsúlyt kapnak. A mi-tudat ez által nőhet.

5. Az első időszak még reményekkel teli, a visszatérési vágy erős, csak a második szakasz (1995 végén) tudatosítja bennük, hogy a visszatérés lehetetlen.

6. A másság érzését gyakran definiálják a multikulturalitás pozitív voltával.

(A tényezők a vizsgált csoportra értendők, nem általánosíthatók.)

6. Van-e vajdasági mi-tudat?

A válaszok azt sugalmazzák, hogy igen, beszélhetünk ilyenről. Az, hogy egy területi egység kialakítása, legyen az bármennyire is kényszerű, az addig összetartozókat nemcsak két vagy több részre osztja, hanem saját tudattal is felruházza, nem új megállapítás. A jelenség konfliktusok láncolatát vonhatja maga után, gondoljunk csak a néhai keletnémet-nyugatnémet állampolgárok látszólagos egységére. Másrészt tény, hogy az esettanulmányok nem egész Vajdaság, hanem csak tíz fiatal véleményét tartalmazták, így még nem beszélhetünk „vajdasági öntudatról".

Másik kínálkozó bizonyítási alkalom az etnonímia bevonása lehetne:

„... az etnikum az együttműködésnek az élet egészét átfogó, a számon tartó, a számon tartott rokonsági vagy fiktív rokonsági csoportnál szélesebb körű szervezete, amely népként (azaz nem vélt vagy valós vérségi kötelékkel) összetartozásának tudatában van, ezt a tény *etnonim* alkalmazásával kifejezésre juttatja, vagy pedig olyan emberek együttese, akik valamikor ilyen átfogó ösz-

szertartozás-tudattal és névvel rendelkező egyesülésben éltek, de abból kiszakadva az összetartozás tudatát őrzik csak."³⁰

A megkérdezett csoport nem, vagy csak ritkán használja a vajdasági, szabadkai megjelölést saját identifikálására. Másrészt a magyarországi átlagember a „jűgő” gyűjtőszót alkalmazza rájuk. „Az emberek a köznapi tudat szintjén úgy jelölik meg valamely etnoszhoz való tartozásukat, hogy magukénak vallják az illető etnosz olyan felszíni jegyét, mint pl. annak megnevezése. Az ilyen elnevezés (etnonim) megléte maga is arról tanúskodik, hogy az adott etnosz tagjai érzékelik sajátos egységüket és a hasonló közösségek tagjaitól való elkülönülésüket.”³¹

Az etnonim a legszembeötlőbb etnikai ismérvek is tekinthető. Ha ezt a másik csoport fogalmazza meg, abban az esetben semmiképp sem tekinthető önelnevezésnek.

Szerencsésebb dolog lenne lokális identitástudatról beszélni, ami ez esetben mondjuk szabadkaiságot, Tisza mentiséget jelenthetne, de hasonló megnevezést bárholnan vehetünk: „Az etnikai hovatartozás tudata gyakran többértelmű...A normandiaiak vagy gascogne-iak pl. szűkebb hazájukban megkülönböztetik magukat a többi franciától. Franciaország határain túl azonban mindenekelőtt franciák, s csak azután gascogne-iak vagy normandiaiak.”³²

Összegzés

A szülőföldjüket elhagyók kis csoportjának vélekedését szerettem volna rögzíteni, a közeget, amelyik befogadta vagy elviseli őket. Mindkét csoport esetében összehasonlítást végeztem sztereotípiáik segítségével.

Nem szándékoztam újabb terminusokkal gazdagítani a csoportelnevezések amúgy is nagy halmazát. Szándékom a bemutatás és figyelemfelkeltés volt, túlnöve annak kísérleti jellegét, amit munkám elején, mint elgondolást hangsúlyoztam.

³⁰ Sárkány M. 1980. 47.

³¹ Bromlej, V.J. 1976. 123.

³² Bromlej, V.J. 1976. 125.

BIBLIOGRÁFIA

ALLPORT, W. GORDON

1977 Az előítélet. Gondolat, Budapest

ANDRÁSFALVY BERTALAN

1980 A csoportmeghatározás elvi kérdései. In: Hoppál Mihály (sorozatszerkesztő): Előmunkálatok a magyarság néprajzához 7. Néprajzi csoportok kutatási módszerei (Sárospatak, 1977. november 15-16.). 77-81.

BARABÁS JENŐ

1980 A népi kultúra zonális struktúrája. In: Hoppál Mihály (sorozatszerkesztő): Előmunkálatok a magyarság néprajzához 7. Néprajzi csoportok kutatási módszerei (Sárospatak, 1977. november 15-16.). 23-41.

BÍRÓ GÁSPÁR

1993 Az identitásválasztás szabadsága. In: Molnár G.(szerk.): Autonómia és integráció. 18-64.

BREZNIK, DUŠAN

1991 Stanovništvo Jugoslavije, Chronos, Zagreb

BROMLEJ, JULIAN VLAGYIMIROVICS

1976 Etnosz és néprajz, Gondolat, Budapest

GYUROK JÁNOS

1994 Jugoszláviai menekültek Magyarországon. Regio, IV. évf. 4. sz. 50-66.

KOVÁCS RÓBERT

1992 Az „idegenek” Magyarországon – Települések és menekültek. In: Útkeresők. A MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi Migráció Kutatócsoportjának Évkönyve. 49-65.

KÓSA LÁSZLÓ – FILEP ANTAL

1983 A magyar nép táji történeti tagolódása, Budapest

LÁZÁR GUY

1995 A kisebbségek szerepe a nemzeti identitás kialakulásában. Regio, V. évf. 1–2. sz. 28–64.

L. RÉDEI MÁRIA

1993 A nemzetközi népességmozgás negyven éve Magyarországon. In: (Tamás Pál és Inotai András szerk.) Új Exodus, Budapest

MENEKÜLTEK

1991 Az üldözések különböző formái, Gondolat, Budapest

MOLNÁR GUSZTÁV

1993 A belső és külső integrációról. In : Autonómia és integráció. 5–18.

SÁRKÁNY MIHÁLY

1980 Kultúra, etnikum, etnikai csoport. In: Hoppál Mihály (sorozatszerkesztő): Előmunkálatok a magyarság néprajzához 7. Néprajzi csoportok kutatási módszerei (Sárospatak, 1977. november 15–16.). 41–57.

SÍK ENDRE

1991 Menekülésről, vándorlásról. Mozgó Világ 1991/1.103-109.

TÓTH JUDIT

1994 Menedékjog, kérdőjelekkel, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest

VOIGT VILMOS

1987 Nép, etnosz, nemzetiség. In: Uő.:Modern folklorisztikai tanulmányok, Folklor és Etnográfia 34., Debrecen, 67–81.

ZÁVE CZ TIBOR

1992 Csökkenő rokonszenv. In: Menekülők, vándorlók, szerencsét próbálók. A MTA Politikai Tudományok Intézetének Nemzetközi Migráció Kutatócsoport Évkönyve. 49–57.

ZÁVE CZ TIBOR

1993 Előítéletek a menekültekkel szemben, Új Exodus, 168–175.

ELMÉLET ÉS GYAKORLAT

Világítótornyot nemzeti megmaradásunk országútja fölé!

(Gondolatok egy oktatási tanács létrehozásához)

DR. ÁGOSTON MIHÁLY

Homályos, sötét országutak vezetnek a jövőbe. A magunk holnapjait keresve botorkálunk, mialatt egyre fogyatkozunk anyanyelvünkben, közösségünk erejében, nemzeti identitásunkban és nemzettudatunkban.

Távlati tervünk mutasson utat világítótornyoként, s a toronyban álljanak őrt éber, felelős emberek, hogy szünet nélkül láthassuk, hová léptünk, s merre tartunk!

Ahhoz, hogy egy szuverén, más nyelvű nemzet közegében nemzeti azonosságunk legfontosabb jegyét, anyanyelvünket életképes szinten megtanulhassuk és megőrizhessük, s általa a magyar nemzet többi részéhez nyelvben és kultúrában – a XXI. század várható igényeinek megfelelően – szervesen fölzárkózzassunk, mégpedig anyanyelvünk életföltételeinek gondozásával, illetve fokozatos megteremtésével, szükség lesz a mainál korszerűbb és intenzívebb önszerveződésünkre és felelősségvállalásunkra, többek között anyanyelvű oktatási rendszerünk kialakításában.

Egy fölkerített értelmiségi csoport 1995–96-ban Óbecsén egyetértett abban, hogy a Vajdaság oktatási rendszerében a délvidéki magyar tanulók anyanyelve aggasztó mértékben és rohamosan fokozódva háttérbe szorul és sorvad. A csoport ezért kidolgozta a délvidéki magyar oktatási rendszer körvonalazott anyanyelvű-

sítési tervezetét (AT). Ezt a távlati tervezetet a tizenkét tagú csoportból tízen aláírták. (Magam is az aláírók között voltam.)

Az értelmiségi csoport aláírói 1996 tavaszán Óbecsén, hazai és Kárpát-medencei vendégek előtt, bemutatta a tervezetet, és külön ismertette annak koncepcióját.

1996 júniusában napilapunk egy hónapos közvitára bocsátotta az AT-t, s megjelentetésével a nagyközönség számára is hozzáférhetővé tette. – Elmarasztaló reagálás nem érkezett sem a szerkesztőségbe, sem Óbecsére. A csoport a kapott észrevételekkel kiegészítette a tervezetet (Függelék), és azóta elfogadottnak tekinti.

A következő hónapokban a tervezet közvetlen ismertetésére több helyen sor került. A VMSZ válaszmánya az elsők között jelezte érdeklődését, majd a polgármesterek értekezlete foglalkozott vele, ismertető előadás keretében. Interjúkkal, tudósításokkal a hazai magyar tömegtájékoztató általánosan is igyekezett a köztudatba vinni tartalmát. De szerepelt az anyaországi televízió műsorában is, s eljutott a határon túli többi alrégióba, valamint a tengerentúlra is.

Ez a tervezet (AT) már konvergálta a korábbi ilyen tárgyú kezdeményezéseket, terveket, gondolatokat, sőt azok szerzői jórészt maguk is tagjai voltak az AT-csoportnak.

A tervezetnek az oktatási tanácsra vonatkozó szakaszában így hangzik az első mondat: „Mielőbb létre kell hozni a magyar oktatási tanácsot, mégpedig pártoktól függetlenül, szakmai avatottságú személyekből.” (Anyanyelvűsítési tervezet, Óbecse, 1996., II. fejezet 3. szakasz – 6. oldal.)

Tehát már két évvel ezelőtt megállapodtunk abban, hogy a délvidéki magyarságnak szüksége van egy olyan testületre, mely avatottan és felelősséggel öröklik oktatásügyünk fölött, és ahol kell, kezdeményezi vagy összehangolja a halaszthatatlan teendőket, figyelemmel kíséri az itteni magyarság anyanyelvű oktatási rendszerének fokozatos kiépítésére irányuló törekvéseket, mégpedig a szükségnek megfelelően kapcsolatteremtéssel, szaktanácskozások megszervezésével, közbenjárással, tanácsokkal igyekszik az AT távlati programjának fokozatos megvalósítását elősegíteni.

Nem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül, hogy szinte semmi sem valósítható meg, hogyha a testület létrehozásához és működéséhez nem találunk elegendő megfelelő és vállalkozó személyt és azok tevékenységéhez szolid anyagi fedezetet.

Ugyanis noha föltétlenül megtsztelő a délvidéki magyar közösség oktatásügyéért, illetve anyanyelvéért földadatot vállalni és végezni, itt nem tiszteletbeli szerepek betöltéséről van szó, hanem avatott és felelős koordinálásáról a sokrétű szakföldadatkörnek.

Egy ilyen tanács létrehozására a közelmúltban meglepő, sőt megdöbbenően abszurd javaslat is született:

Noha már a 96-os írásos dokumentumban (AT, Óbecse) megfogalmaztuk az oktatási tanács arculatát, létrehozásának, összetételének elvét, és – ami ezeket predesztinálja – rendeltetését és hatáskörét is, 1998 elején éppen a már közvitán is elfogadott Anyanyelvűsítési tervezet (AT) egyik aláírója „képviselési alapon” történő tanácsválasztási javaslatával próbálta – akarva, akaratlanul – kisiklatni azt a nemzeti törekvést, hogy az említett dokumentumban megfogalmazott rövid és hosszú távú terv az oktatási tanács irányításával megvalósulhasson. Nem tartom kizártnak, persze, hogy az abszurd javaslat külső sugallat alapján került nyilvánosság elé, mondjuk, összetévesztve ezt a létrehozandó szaktestületet az ugyancsak hiányzó nemzeti tanáccsal.

A helybeli olvasó nyilván emlékszik rá, hogy noha a közvitára bocsátott Anyanyelvűsítési tervezettel kapcsolatban nem érkezett be nyílt ellenző vélemény, sem elmarasztaló észrevétel, mégis tapasztalhattunk szándék-megnyilatkozásokat és törekvéseket burkolt formában az anyanyelvűsítés és a nemzeti megmaradás elvi és konkrét megfogalmazásának (meg)akadályozására.

A tanácsválasztásra meghívandó (és fölkérendő) válaszmány nem lehet kis létszámú, de meghatározatlan sem. Létszámbeli behatárolása nem új jelenség még értelmiségi találkozóinkon sem; a tóthfalusin pl. negyven, név szerint meghívott személy vett és vehetett részt a tanácskozási helyiség befogadó képességének megfelelően. Ez a szempont ebben az esetben sem meg-

kerülhető; ahhoz azonban, hogy a szaktestület a maga soraiból a teljes tagságú tanácsot megválaszthassa, nyilvánvalóan a tóthfalusinál nagyobb létszámú választmányra lesz szükség.

Szükséges lenne ugyanis már nemcsak a tanácsot, hanem annak választmányát is úgy toborozni, hogy ez a testület lehetőleg tájékozott legyen az AT távlati tervezetének koncepciója alapján létrehozandó anyanyelvű oktatási rendszer problematikájában: az alapvető didaktikai, pedagógiai, nyelvpolitikai és oktatáskorszerűsítési kisebbségi törekvésekben globálisan éppúgy, mint az olyan részkérdésekben, amilyen a pedagógusképzés problémája kisebbségi területeken, tankönyvírásé, nyelvhasználaté, a nyelvromlásé stb. Ennek a tanácsnak hivatása lenne majd esetenként vagy esettípusonként többé-kevésbé széleskörű kapcsolatteremtéssel is tanácsot, példát vagy segítséget nyújtania, illetve támogatást szereznie magyar, jugoszláv, szerb és más vonalon. Mindenesetre az átfogó és hosszú távú, folyamatos föladatkomplexumhoz a tanácsnak magas fokú szakmai avatottságra és felelősségvállalásra lesz szüksége, mégpedig külön és együttesen is minden tagjának.

Amerre megfordulok a Délvidéken, többen is megkérdezik: mikor lesz ismét értelmiségi találkozóink? Ezt az érdeklődést fölfoghatjuk biztató jelnek: hogy a magyarság egy része lát megvitandó kérdéseket, azaz látja értelmét az eszmecserének közösségünkön belül. Csakhogy a mindenes találkozók elkerülhetetlen illúzióvesztései éppen ezt a reményt kockáztatják. Nemcsak hagyományos előkészítetlenségükkel és a szóhoz nem jutottak csalódottságával, hanem elsősorban azzal, hogy a behatárolatlan témakörből – a véletlenszerű jelenléti és megnyilatkozási esély következtében – általában nem lehet kitörni, az ilyenkor fölmerült panasz- és ötletözönből a cselekvés második lépéséig, a megoldás felé.

A létszám- és témabehatárolás (más-más okból) a tervszerű és felelős munkában elkerülhetetlen. Viszont sohasem lenne szabad egy-egy tanácskozás résztvevőinek egy részét (gyakran a zömét) statisztaszerepre kényszeríteni, sem olyan helyzetbe hoz-

ni a meghívottakat, hogy a földrajzi távolság miatt ne tehessenek eleget a meghívásnak.

Nos, a mindenes tanácskozásoktól a második lépésig többek között azért nem jutunk el, mert ahhoz általában nem elég a kis-sé népgyűlésszerű értelmiségi találkozók kötetlensége, de még inkább az előkészítetlensége. Pl. az oktatási tanács létrehozását jobbra úgy képzelték el a kezdeményezők, hogy versengve-licitálva összeállítottak egy névsort. Nyilvánvaló pedig, hogy majd nem az így rögtönzött tanácsnak kell meghatároznia a maga rendeltetését, hanem az adott vagy elvárando föladatkörhöz kell keresni és találni és demokratikusan megválasztani megfelelő és illetékes tanácstagokat.

Mivel az oktatási tanácsnak, a majdaninak (ha eljutunk a létrehozásáig) az lenne a fő feladata, hogy a legnagyobb előrelátással és felelőséggel elősegítse és koordinálja a vajdasági magyar nemzeti kisebbség oktatási rendszerének kiépítését és egyidejű anyanyelvűsítését: a tanács hatékonyságának elemi föltétele, hogy tagjai az Anyanyelvűsítési tervezet koncepciója alapján akarjanak és legyenek képesek tevékenykedni.

A létrehozandó tanács ugyanis hivatva lesz fölállalni az anyanyelvűsítés távlati megvalósításának állandó szemmel tartását és elősegítését, sőt bizonyos fokig az irányítását is.

Nem kétséges, hogy egy ilyen oktatási tanács nem működhet tanügyi hivatalként, sem valamelyik párt bizottságaként, de a testület munkája nem lehet politikamentes sem. Csakhogy politikai jellege nyelvpolitika, melynek alapján nem áll hatalmi igény, sem rivalizálás vagy pártprogram, hanem mindenekelőtt az anyanyelvi önvédelem az általános műveltség és a szakképzés korszerű és színvonalas megszervezésének folyamatában. Ezért fontos, hogy valóban akarja és képes legyen szolgálni a magyar nemzeti kisebbség közösségi és egyéni érdekeit, s fontos, hogy ennek ürügyén tevékenységébe ne vegyüljön nacionalizmus, karrierizmus, személyi ellentét vagy más hátráltató, demoralizáló mozzanat.

A tanácstagok kijelölése előtt kell tehát megtalálnunk és megfogalmaznunk az eszméinkhez méltó nevelési és oktatási célo-

kat. Olyan tanács kell ugyanis, mely egyidejűleg lesz a pedagógustársadalom és a szülők demokratikus fóruma és anyanyelvi őrtorony a jelenünk fölött, valamint világítótorony a jövőnkben remélt távlati célok felé vezető út el nem tévesztéséhez. Éber és körültekintő munkával. Szükséges lenne, hogy olyan világítótorony legyen, melynek fénye nemcsak a járható utak közül megmutatja a járandót, hanem általa a tanács bepillantást nyerhet a tantermekbe is, a parlamentbe is; és alkalmas időben és módon rávilágít a fölismerendő problémákra és teendőkre, melyek a századforduló oktatási igényeivel lehetnek kapcsolatosak.

Aki tehát ezt a nem könnyű, de nemes célkitűzést magáévá tette, a maga közösségi és egyéni érdekét is meglátja benne, az – ha megvan hozzá a szakmai jártassága – bátran vállalhatja a tagságot egy ilyen tanácsban. Más szóval, akit egyrészt nem érdekel igazán anyanyelvi és nemzeti kisebbségünk anyanyelvsorvasztó és kultúraprovincializáló elterjedtsége, másrészt akit nem igazán érdekel égető és megoldandó problémaként a munkanélküliek, koldusok, hajléktalanok reménytelen helyzete, a kis- és nagykorú bűnözők fenyegető világa, a rácson belülieké és kívülieké (vagyis a kis tolvajoké és a tocsikmártaké), attól – ha vállalná is – aligha várhatunk el hasznos tanácsot, irányító gondoskodást, szellemi kalauzólást; az anyanyelvi őrtoronyozólattal az olyan pedagógus kis eséllyel vállalkozhat.

Biztató lenne, ha olyan jó szakemberek vállalnának tagságot a tanácsban, akik személyes kiállással ezt a bizalmat már eddig is kiérdemelték. Mert aki gyerekének anyanyelvű oktatásához még nehezebb körülmények között is ragaszkodott, vagyis a külön áldozatvállalás elhárítása érdekében nem mondott le gyerekének anyanyelvéről (akár nem tudatosan is), azaz nem a nemzeti beolvadás útját választotta, annak lehet erkölcsi joga oktatásügyünk felelős irányítására és gondozására. De ettől függetlenül is remélhetjük, hogy akik vállalják a jelöltetést, azok bíznak abban, hogy noha még homályosak a holnapjaink kilátásai, majd alkalmuk nyílik képességüknek megfelelően lényegeset is tenni anyanyelvi közösségünkért. Ma ugyanis nem kisebb felelősséggel jár a délvidéki magyar értelmiséginek nem cselekednie

akkor és ott, amikor s ahol hasznosan és hatékonyan – cselekedhetne nemzeti kisebbségünkért.

A „pártoktól független” jelzőszerkezet pedig (AT II. 3.) eleve nem azt jelenti, hogy a választmány vagy a tanács tagja nem lehet párttag. Hiszen a mai pártokívüliek volt párttagsága gyakran ma sem jelent kisebb politikai orientáltságot vagy elkötelezettséget. (Ezt napjainkban csak az nem látja meg, aki nem akarja meg- vagy belátni.) De ez annyira világos, hogy aligha fog gondot okozni a tanácsstagok megválasztásakor. Sokkal inkább figyelmet érdemel az a körülmény, hogy ennek a szakterületnek az elsődleges társadalmi háttere a délvidéki magyar pedagógusok közössége, akár tagjai a pedagógusszövetségnek, akár nem. Ugyanakkor a több tekintetben is heterogén magyar nemzeti kisebbség egésze számára is jelentős, különösképpen a beolvadást elutasító réteg számára, ezért a tanácsnak szélesebb körben is szüksége lesz közvetett vagy közvetlen kapcsolatra. Reméljük azonban, hogy az átfogó etnikai felelősséget és kérdéskomplexumot majd egy nemzeti tanács fogja fölállalni – egészen más alapon és más hatáskörrel. De függetlenül attól, hogy nemzeti tanácsunk még nincsen, az oktatási tanács sem rendeltetésében, sem összetételében, sem működésében nem lehet más, mint a magyar nyelvű oktatási rendszer kialakítása és működtetése körüli teendőket koordináló testület. A nemzeti tanácsnál nem kevesebb, nem is több, hanem más. Miként más lenne egy egészségügyi testület, vagy egy munkaügyi.

Hogy ne „mindig a nulláról” induljunk, miként hagyományosan megtörténik, és hangzik róla a panaszunk, az óbecsei Anyanyelvűsítési tervezet (1996) az oktatási tanácsnak nemcsak a szükségességét említi már, hanem előirányozza létrehozásának módját, a tanács összetételét, rendeltetését és működésének elvét is. Erre a későbbiekben ki is fogok térni.

Az anyanyelvűsítést a tervezet kisebb-nagyobb lépésekben, a meglévő s a megteremtett lehetőségtől függően tanácsolja, tehát fokozatosan, de mindig a kitűzött távlati céllal összhangban. Ha tehát egy ideig még tovább fogy is anyanyelvűségünk, céltudatos reformmal kell törekednünk az elhalás lassítására, majd a meg-

állítására, hogy azáltal anyanyelvünkben s nemzeti identitásunkban megmaradhassunk. A hegemonizmust kell megállítanunk, hogy leküzdjük az anyanyelvi és nemzeti hegemoniát, hogy megtarthassa anyanyelvét a délvidéki magyarságnak az a rétege, mely ragaszkodik hozzá, s amely szeretné megtartani utódaiban is.

Hogy majd az oktatási tanács és a tanácsot létrehozó választmány a teendők meghatározását, menetirányát és sürgősségi rendjét – főbb vonalaiban – lehetőleg nem rögtönözve, hanem megfelelő arányérzékkel tervezhesse is, a testületnek már beindításakor szüksége lesz bizonyos munkaköri írott áttekintésre és tervre. Ennek elősegítése érdekében ismertetek az alábbiakban a fontosnak vélt okok, célok közül gondolatébresztő szándékkal, valamint a rendeltetésének szempontjaiból és várható föladataiból.

Egy ilyen átfogó jellegű testület létrehozásának és működtetésének legfőbb oka az lehet, hogy a többségi állam legmagasabb hivatalaiban sincsen a nemzeti kisebbség anyanyelvű oktatásának megfelelő intézménye, sem intézményi szerve, mely avatottan figyelhetné és koordinálhatná az oktatási rendszer kiépítése és átfogó, gyökeres anyanyelvűsítése körüli teendőket.

A másik ok a jelenlegi anyanyelvűség általános elégtelensége és fölgyorsult sorvadása a határon túli magyar tanulók oktatási rendszerében. (Rendszer-en értjük a tanítás nyelvét, a pedagógusok képzettségének nyelvét, a tankönyveket, a pedagógusképzést, az intézmények igazgatását, a tanfelügyelést, a tudásmérő diákversenyeket, az iskolaszéket, az óvodák, felsőoktatási intézmények tannyelvét, a fölvételi vizsgákat, az iskolai naplővezetést – egyszerűen majdnem mindazt, amit a közoktatás a többségi diákok anyanyelvén megad és biztosít.) Ez a két tény (anyanyelvűségbeli elégtelenség és az anyanyelvűség sorvadása) egyúttal sürgősségi ok is, mert évente, havonta aggasztóak az asszimilációs következményei.

A harmadik ok nem kevésbé motiváló: a problémamegoldó, helyzetjavító kezdeményezések, tervek összehangolatlansága,

ill. bizonyos kezdeményezések hiánya vagy hiányzó folytatásuk és egymást átfedő kísérletei, helyenkénti szervezetlensége stb. – mind átfogó és összefogó, összehangoló szerv gondoskodását igényli.

Végül a legdominánsabb és legsúlyosabb ok: Szerbia Köztársaság területén él több százezernyi magyar nemzeti kisebbség, de nincs önálló oktatási rendszere, s közvetlenül ebből ered megannyi krónikus és akut probléma, mint amilyen a magyar nyelvű oktatás gyorsuló minőségi és mennyiségi sorvadása. Ilyenek továbbá:

A Délvidéken a magyar fiatalok nem tanulhatnak anyanyelvükön a felsőoktatásban. (Viszonylag jelentéktelen kivétel a magyar szakos pedagógusképzés, valamint a szabadkai közgazdasági karon és az építészetben egy-két szak részleges anyanyelvűsége.)

A magyar gyerekek zöme nem tanulhat anyanyelvén az állami középiskolákban. (Ami megvan, az sokat ér; ami hiányzik, az tragikusan kevés a pályaválasztáshoz és a középfokú szakképzéshez.)

A magyar gyerekek jelentős része nem anyanyelvén tanul az általános iskolában sem. Ezek helyenként nem is tanulhatnának, mert nincs ilyen tagozat helyben, más részük az anyanyelvű továbbtanulás kilátástalansága miatt már a szülők akaratából kerül nem anyanyelvű tagozatra kezdettől fogva.

A magyar gyerekek jelentős része már óvodában sem tanul anyanyelvén, sok helyütt nem is tanulhat, mert nincs ilyen tagozat.

A magyar tagozatok száma (ahol csak van ilyen) évről évre csökken.

A magyar tagozatok anyanyelvűsége évtizedek óta csonka, és egyre csonkább: mind több az olyan tantárgy, melyet már nem tanulhatnak anyanyelvükön, hanem az államnyelv az oktatás nyelve a nem szerb tanulók számára is.

Egyre kevesebb a magyarul előadott tantárgyhoz szolgáló tankönyv.

A nálunk működő magyar tagozatokon használt tankönyvek (ha egyáltalán vannak!), az anyanyelvi kivétellel, egyrészt to-

vábra is fordítással készülnek, azaz tankönyvként eleve alkalmatlanok az oktatás céljára, másrészt nem is anyanyelvűek.

A magyar tagozatos tanulók csak idegen nyelvű atlaszokból, falitérképekről tanulhatnak földrajzot és történelmet, ami a szakszavak és a földrajzi nevek nyelvi zűrzavarát és rendszerbomlását idézi elő.

A magyar tagozattal még rendelkező oktatási intézmények között egyre kevesebbet vezet magyar vagy magyarul is tudó igazgató.

A magyar tagozatokon olyan pedagógusok tanítanak, akik nem eléggé (vagy alig) ismerik tantárgyuk szaknyelvét, mivel szakképzettségüket idegen nyelven (szerbül többnyire) szerezték.

A magyar tagozatok munkáját nagyrészt magyarul nem tudó inspektorok felügyelik.

A magyar diákok (és a többi kisebbségbeliek) nem anyanyelvükön versenyeznek a tudásmérő vetélkedőkön.

Sorvad a magyar tagozatok egész hálózatának anyanyelvűsége általánosan.

Az oktatási intézmények diák- és tanári könyvtárai, ha léteznek is valahol, jobbára nem rendelkeznek a diákok anyanyelvén írt kézikönyvvel, megközelítő mértékben sem.

A magyarság anyanyelvtudatában – az anyanyelvűségnek az oktatási rendszerben kialakult és folyamatos sorvasztásával párhuzamosan – fokozódik a kisebbségrendűség és fokozódik az anyanyelvi készség életképtelensége, valamint ebben a készségben a nyelvi rendszerbomlás terjedése.

A megalakítandó tanács nyilvánvaló rendeltetéséről és céljáról még indokoltabb lehet szólnunk, hiszen máris tapasztalhattuk, hogy az elvárásokba sok minden egyéb is belevegyült, másrészt a globális teendők, ha elengedhetetlenek is, gyakran nem sugallják eléggé a részfeladatokat, melyek helyenként és időről időre különbözőek is lehetnek.

Anyanyelvűségünk ilyen predesztinált és hegemonisztikus beszűkítésével, sőt (el)ijesztő kilátástalanságával a huszonegyedik

század magyar értelmiségének, sőt szellemi életünk általános oxigénhiányával gazdasági talpon maradásunknak is sürgős és hatékony változásokra van (vagy lenne?) szüksége a hazai oktatási rendszerben. Mivel azonban a kívánt változásokat nem remélhetjük mástól, így célszerű pontosítanunk: változtatásokra van szükség, mégpedig felelős önkezdemenyvezéssel, és – ha lépésről lépésre haladva is – nem a következményeket foltozva, hanem az okot fokozatosan, de minél gyorsabban megszüntetve: a teljes oktatási rendszerben a teljes anyanyelvűsítés felé haladva kell hatékonyan részt vállalnunk anyanyelvűségünk immár szemmel látható elhalásának megállításában és a magyar nemzeti kisebbség azonosságátudatának és azonosságának megtartásában. Ezt a célt szolgálja (többek között) a sajtóközvetítő már elfogadott, 1996-os Anyanyelvűsítési terv és annak külön is megfogalmazott koncepciója.

Az oktatási tanács (VMOT) elsődleges célja tehát átfogóan (azaz Bezdántól Fehértemplomig, illetve az óvodától az egyetemi diplomálásig) nemcsak a tanításban, hanem hogy ne váljon szándékunk illúzióvá, az egész oktatási rendszerben sokrétű központi ügyeletével segítsen az itteni oktatásügynek, az ügyünkért felelős művelődési, politikai, tudományos és más illetékes intézményeknek, szervezeteknek és magánszemélyeknek az anyanyelvűsítés helyreállításában mindenekelőtt, de abban nem kevésbé, hogy majd az anyanyelvűség azt hozza meg a jövő évszázad itteni (a még erősen tőlünk függő) nemzedékének, ami az anyanyelv alaptermészete: a tudásbeli és nevelésbeli többletet is, a minőségi együttléphetést a többségiekkel és az anyaországi magyarokkal.

Az oktatási tanácsnak nemcsak feladata, hanem kell, hogy célja is legyen a „feketefolt”-ok megszüntetése. A délvidéki alrégióban ugyanis vannak olyan magyarlakta települések, ahol nem is volt anyanyelvű oktatás az elmúlt fél évszázadban. A szórványok azonban nemcsak a nyelvterület peremén találhatók. S a valóban átfogó ügyismerethez és ügygondozáshoz erős központi tájékozottság és központban összehangolt irányítás és kezdeményezések kellenek. Mert nemcsak a szórvány kaphat így reálisabb és hatékonyabb segítséget – ha a központ valóban a

megfelelő cselekvés központja –, hanem ez erkölcsi elhivatottsága is a tömbmagyarságnak, miként a nemzetrészeket az anyaország is a teljesebb közösség nagyobb megmaradási esélyéért támogatja szellemi és anyagi erőttöbbletével.

A soknyelvű és soknemzetű szálakkal összefonódott Kelet-Európában a XXI. századhoz már ma sem úgy kell közelednünk, hogy területben gondolkodunk (mert ez erkölcsi és politikai zsákutcába vezet), hanem hogy a nemzet konkrét emberekből áll, a modern idők eszközeivel elérhető emberekből, bármerre szóródtak is azok szét a határon túl vagy a nagyvilágban.

A tanácsnak másik alapvető célja, hogy a létező anyanyelvi életfeltételek föl kutatásával és fölhasználatásával, valamint a hiányzó, de nélkülözhetetlen életfeltételek (anyanyelviek) megteremtésével a hazai oktatási káder- és nyelvpolitikát emberi jogi alapon, de toleránsan, sőt humánusan és bizalomteremtéssel, észérvekkel Európához méltó irányba terelni segítsen azoknak a többségieknek és más országbelieknek is, akik (máris) ugyanezt akarják.

Nyilvánvaló, hogy ehhez a szinte esélytelenül nehéz, de magas célnak, melynek elérése bármennyire is égetően sürgős lenne, az oktatási tanács – rutin, sőt tapasztalat nélkül ugyan, de akarva és reménnyel, hittel – óvatosan körültekintve közeledhet: mindenekelőtt sokoldalú és jó kapcsolatteremtéssel, alapos tájékozottsággal, okosan differenciált szakbizottságok alakításával – a VMPSZ pedagógustársadalmának zömére támaszkodva, a hazai és az anyaországi hivatalok és intézmények bizalmát megnyerve.

Lássuk ismét, mit mond erről az Anyanyelvűsítési tervezet (Óbecse, 1996., II. fejezet 3. szakasz b pont)!

„A magyar oktatási tanács szorosan együttműködik az oktatási minisztériummal, valamint a magyar lakta községek önkormányzati szerveivel és a magyar érdekvédelmi szervezetekkel. Működését a demokratikus elveknek megfelelően kell kialakítani és ellenőrizni. – Szükséges, hogy a tanács folyamatosan kapcsolatban álljon az iskolákkal, a szülőkkel és a tanulók képviselőivel.

A tanács gondoskodik a pedagógusok rendszeres és átfogó továbbképzéséről (anyanyelven!), az iskolák tanfölszerelésbeli ellátottságáról, a tanárképzősök ösztöndíjazásáról.

Ennek a tanácsnak a hatáskörébe tartozik gondoskodón fölügyelni a diákbuszok megszervezésére, diákotthonok létesítésére, kaderszükségletek nyilvántartására (tanítók, óvónők, tanárok, pszichológusok, iskolapedagógusok, igazgatók, nevelőtanárok, szociális munkások stb.).

Ez a tanács ellenőrzi, számon tartja a tagozatnyitást, iskolalétesítési lehetőségeket és szükségleteket, a diákkönyvtárak és tanári szakkönyvtárak létesítését és fejlesztését, szervezi és irányítja a diákok nyári táborozását, figyelemmel kíséri a helység, a kerületek demográfiai változásait.

A tanács illetékessége a jutalmazás, megrovás és az elbocsátás is.

Mindenekelőtt azonban fölügyel az oktatási hálózat anyanyelvűségére.”

Egy oktatási tanács létrehozásának átfogó célja korántsem a pusztán anyanyelvűsítés megvalósítása lehet, noha az logikusan magával hozza az oktatási rendszer átadóképességének, valamint a magyar diákság szellemi befogadóképességének ugrásszerű megnövekedését, ami alapot teremt ahhoz, hogy az itteni magyar ifjúság, immár anyanyelven, szellemi és pedagógiai gyarapodásában lépést tarthasson a hazai többség és az anyaországi magyarság közoktatásbeli és tudományos élete fejlesztésének színvonalával, még ha (kisebbségi helyzeténél fogva) mindkettőnél jóval nagyobb erőfeszítések árán teremt is erre esélyt.

A tanács rendeltetésének másik síkja az oktatási rendszer korszerűsítése: hogy ez az oktatási rendszer – lehetőleg nem is „majd”, hanem szinte máától kezdve – a magyar nemzeti kisebbség fiatal nemzedékét anyanyelven (!) készítse elő a század- és ezredforduló Európájának szellemi követelményeire. Ti. ez a nemzedék lesz – bárhogyan alakul is oktatási rendszerünk ügye – a Szerbia köztársaságbeli magyarság közösségi létének ilyen vagy olyan meghatározója, nemzeti életképességünk eldöntője.

Mégpedig annak a realiztikus esélymérlegelésnek alapján, hogy a kis-jugoszláviai, ill. Szerbia köztársaságbeli magyarság a század- és ezredfordulót az Európai Unió kivül, tehát az anyaországtól politikailag bizonyára meglehetősen elhatárolva, de a világháló korának lehetőségei révén szellemileg és művelődési életében az anyaországtól és a többi nemzetrésztől újabb vasfüggönnyel már el nem szigetelve, azaz mégis Európában fogja megélni és átélni. Természetesen a nemzetközi békének és a szomszéd népek bizalmának, sőt barátságának remélt föltételei mellett.

Ha illuzórikusnak hat is, hogy mi mindenre kellene futnia erőnkől vagy legalább a figyelmünkől, a föntiekhez kapcsolva egy aligha emlegetett anyanyelvi jelenségre is fölhívom a figyelmet:

Sajátos anyanyelvi helyzet származhat abból, hogy a magyar s a többi nyelvközösségbeli értelmiség írásban is, beszédben is egyre többet kommunikál angolul, tehát nem anyanyelvén – szakfolyóiratokban, Interneten, kongresszusokon stb.

Mivel anyanyelvünknek nemcsak a megtarthatására lesz valódi szükségünk, sőt Európának s a tudománynak is, nyilván majd tudatosan elő kell segítenünk anyanyelvünkben, azaz önmagunkban annak az anyanyelvi immunrendszernek a fölerősítését, mely ellensúlyozhatja az angol, ill. más idegen nyelvek kommunikációélményeit, vagyis amely képes lesz ellensúlyozni az anyanyelvünkben folyamatosan keletkező hatalmas hézagokat.

Lehetségesnek tartom, hogy ez az anyanyelvi immunrendszer valóban fölerősíthető (esetleg erősödik az ösztönösen is), mivel egyrészt a kor békés adottságaiból is meríthetők tudatosan lehetőségek, másrészt a nemzetközi vizuális nyelvi kommunikáció egyre több nem nyelvi (tehát nem is angol vagy más idegen) elemet tartalmaz. Ez utóbbi jelenleg újabb hézagokat teremt egyébként, de már az angolban is. (Vö. önkiszolgáló boltok, automaták, kártyás-úrlapos hivatalok, közélet, közlekedés, világháló stb.)

Mindenesetre a közoktatás rendszerének (program, pedagógusképzés...) hosszabb távon ezzel is számolnia kell. S így a ta-

nács rendeltetésének, céljának témaköréből már át is léptünk a föladatakör várható világába.

Az Anyanyelvűsítési tervezet az esélyes föladatokról így szól (II. 3.a):

„A magyar oktatási tanács hatás- és föladataköre... az átmeneti időszakban... elsősorban ezekre terjed ki:

- Döntéshozatal, amikor határozat születik
    - a magyar oktatáshálózat kialakításáról
    - magyar iskolák alapításáról
    - a magyar tanfelügyelők és iskolaszékek kinevezéséről
    - iskolaigazgatók megválasztására vonatkozó pályázatok kiírásáról
    - az oktatásfejlesztés megszervezéséről
    - a nemzeti azonosságunk megőrzését elsődlegesen szolgáló tantervek kidolgozásáról és elfogadásáról
    - a tankönyvellátásról, ideértve a tankönyvbehozatalt is
    - vendégtanárok, előadók meghívásáról
    - a hálózat fenntartását szolgáló anyagi eszközök elosztásáról
    - általában a pénzelési kérdésekről
- (Az igazgatókat a tantestület választja meg, de kinevezésüket a tanács hagyja jóvá.)”

Nagyobb tagszámú tanácsra nem azért lenne szükség, hogy ezzel a fölkéréssel, illetve megbízatással minél több érdemes személyt megtiszteljünk, hanem mert egyrészt sokféle és számos részföladat vár megoldásra, megkísérlésre, elindításra, fölismerésre, másrészt mert egy-egy tag felelőséggel csak keveset vállalhat föl a teendőkből.

A tanács nem működhet tanügyi hatóságként, azaz nem követelhet és nem rendelhet el tevékenységet vagy tilalmat. Oktatásügyünket szakmai tekintélyű tanácsként kellene majd szolgálnia, tanácsadó testületként, amelytől senki nem fél, nem függ, de amelyben pedagógusaink és a szülők bíznak, s amelytől okkal s joggal elvárnak. A tanács ezért kezdettől fogva arra törekszik, hogy a fölismert és vállalt feladatkörben jól helytálljon, hogy okta-

tásügyünk folyamatosan közeledhessen a kitűzött célhoz a tervszerű anyanyelvűsítésben. Ez a szaktestület azonban nem a föladata vállalással, hanem korrekt és kézzelfogható föladattal-
jesítéssel szerezhet bizalmat akár a hazai minisztérium részéről, akár az anyaországból, a többi peremországból vagy a Kárpát-medencétől távolabb élő nemzetrészekről, de mindeneke előtt a délvidéki magyar pedagógustársadalomban.

Föladatait a tanács maga gyűjti össze, maga szelektálja és fogalmazza meg, de úgy lehetőleg, hogy az Anyanyelvűsítési tervzetnek és Konceptiójának szellemében felelősséggel szolgálhassa a délvidéki magyarság oktatásügyét. Elsősorban a jugoszláviai magyar pedagógusok munkájával összefüggő kérdések megoldását kívánja elősegíteni föladata vállalással, tanács-
csal, kezdeményezéssel, szakvéleménnyel, fölkinált közbenjáró és közvetítő segítséggel. Sokrétűen és körültekintően hivatott alakítani és ápolni a hazai, az anyaországi és a külföldi kapcsolatokat az anyanyelvűsítésben és a korszerűsítésben.

A tanács alapföladatai között szerepel a tájékozódás és tájékoztatás, továbbá a tanácskozások, rendezvények és az akciók időzítésében, irányelvében és céltudatosságában végzendő összehangolás, valamint a munkához szükséges föltételek föl kutatása és megteremtése.

A tanácsi föladata vállalás és -végzés konkrét részterületeit – némi bokrosítással – célszerű lesz a tanácstagok között (a megfelelés és az önkéntesség alapján) fölosztani esetenként vagy hosszabb periódusokra. Ilyen részterületek globális föladatakon belül (lásd AT II. 3a) bizonyára több síkban is találkozhatnak, de ez az átfedés aligha okoz majd zavart a tanács munkájában, hiszen egyébként is minden döntésüket együttesen hozzák meg. Íme, egyfajta elképzelés a részföladatokról!

1: egyetemek, főiskolák, középiskolák, általános iskolák, óvodák

2: tankönyvbehozatal, atlaszok, falitérképek, kézikönyvek, tankönyvkiadás (magyarul megírt tankönyveké), diákkönyvtárak, tanári szakkönyvek, magnó- és videókazetták, filmek, magyar szemléltetőeszközök

3: tanterv és heti óraszám, anyanyelvűsítés, tagozatnyitás, iskolalétesítés, számítógépek, korszerűsítés, „feketefolt”

4: munkahelyek betöltése, szerzése, oklevélhonosítás, vendégtanárok, kádercsere, káderképzés, továbbképzés (anyanyelven)

5: igazgatókinevezés, inspektorkinevezés, iskolaszék, szülők, jogszabályok, minisztérium, külföldi kapcsolatok, anyaországi kapcsolatok, peremmagyarság.

6: diákverseny, fölvételi, naplóvezetés, oktatási oklevelek, diákcsere, iskolai rendezvények

7: pályaválasztás, szociális kérdések, ösztöndíjak, diáksegélyezés, diákbuszok, diákothonok, beutazó diákok

8: elismerés, kitüntetések, díjak, jutalmak, fegyelmi kérdések, pénzkezelés

9: tanácsadó közönségszolgálat, időbeli, tematikai összehangolás, tanács, vélemény, kiértékelés, megvitatás, vitaszervezés, kezdeményezés, közvetítés, előterjesztés, tanácskozás megszervezése, beszerzés, javaslat, kérelem, képviselés, szaktár-
gyak, pedagógia

10: nemzettudat, anyanyelvi egység, kivételes tehetségek gondozása, bűnözés, kábítószer, koldulás, egészségügy, világháló

A fönti fogalomsorhoz megjegyzést kell fűznöm. Majd a gyakorlat mutatja meg végül, hogy elsősorban mit kell vagy mit lehet tenni, mi a sürgős és fontos. Alapelvként fontos, pl., hogy a tanács az anyanyelvűsítésben és a korszerűsítésben átfogja az oktatási rendszer minden szintjét és típusát, másrészt a magyar nemzeti kisebbségnek az anyanyelvű oktatásban érdekelt horizontális és vertikális rétegeit. Fontos továbbá, hogy bármit tesz a tanács, mindig tekintetbe vegye a magyar kisebbség és az itteni magyar pedagógustársadalom politikai orientáltságának heterogén voltát, továbbá azt az AT-beli alapelvet, hogy egy-egy nemzeti kisebbségnek a hegemonizmus ellen kifejtett anyanyelvi önvédelme nem lehet belügye sem ennek a kisebbségnek, sem a többségi államnak, sem az anyaországnak, hanem általános emberi jog és nemzetközi ügy; másrészt pedig szintén emberi joga

egyének, szülőnek anyanyelvet, hazát, nemzetiséget cserélni. Az anyanyelvűsítés az oktatási rendszerben tehát nem korlátozva a személyi szabadságot, hanem ellenkezőleg: választási és döntési lehetőséget teremt a magyarság azon rétege számára, mely anyanyelvét (saját vagy gyerekéét) akarja vagy szeretné életképes szinten elsajátítani és megtartani. Ezért kell, hogy a tanács céljai, föladatai és törekvései nyíltak és mindenki számára nyitottak maradjanak.

A tanács köteles minden tevékenységében arra törekedni, hogy elősegítse az egységes magyar köznyelv megfelelő elsajátításához szükséges didaktikai, politikai, társadalmi és szociális föltételek biztosítását. Ennek érdekében dönt és cselekszik; és munkáját nem mennyiségben, hanem célirányú hatékonyságában méri. Ezért elemi szükség lesz a tanácson belüli teljes elvi egyetértésre.

A tanácsnak igyekeznie kell megfelelően, hatékonyan és gyorsan elősegíteni az oktatásügyben fölmerült közvetlen és közvetett anyanyelvűsítési és korszerűsítési kérdések megoldását, ill. megfelelő szinten és szintre közvetíteni, előterjeszteni azokat.

Kell, hogy az oktatási tanács mozgékony testület legyen, mely képes mindig ott lenni azonnal, ahol kell, akár engedélykérésről van szó, akár tankönyvbehozatalról, igénylésről, javaslattevésről pl. tagozatok megnyitására vagy megtartására, igazgatói pályázatok elbírálására, minisztériumi meghallgatásra, káderek toborzására, oklevelek honosítására, óvodák föltérképezésére és tagozatok megnyitására, az anyanyelvi életföltételek megvédésére vagy megteremtésére stb. Megfelelő szakmai fölkészültség nélkül a leendő tanács a legjobb akarata ellenére is csak árthat a magyarság ügyének.

Erkölcsei felelősségének tudatában a tanács köteles és jogos betekintést szerezni és adni az időnként szerzett anyagi támogatás fölhasználásáról. Ezzel ugyanis elosztók és fölhasználók egyaránt tartoznak a vajdasági magyarságnak, az anyaországnak és a hazai tanügyi hatóságnak. De mindenekelőtt a délvidéki magyar pedagógusoknak.

A tanácsba nem „neveket” kell keresni, hanem cselekvőképes és cselekedni kész, felelős szakembereket, akik vállalják és vál-

lhatnak mindenekelőtt az anyanyelvűsítés átfogó megvalósítását. Elsősorban az elnökséget alkotó hat tanácsstagtól (az elnöktől, a titkártól és a négy alelnöktől) kellene elvárunk ezt a kritériumot, de mandátumuk alatt is szükség lehet tisztségviselők cseréjére. Mindenesetre úgy lenne célszerű tanácsot létrehozni, hogy az elnökre majd ne kelljen várni, ha lépni kell. Vagyis ajánlatos lenne, hogy az elnök másutt ne legyen vezetőbeosztásban.

A tanács működését már kezdettől fogva független tevékenységnek célszerű fölfognunk. Ez a függetlenség egyaránt vonatkozzon föladatvállalásra, döntéshozatalra és a föladatmegoldás módjának megválasztására is. – Ugyanakkor a tanács egészének kell felelősséget vállalnia azért, hogy mialatt céltudatosan végzi munkáját, tevékenységével semmiben nem hat zavarólag vagy hátrányosan valamely oktatási intézmény vagy oktatásügyi hivatal munkájára, és hogy önmaga iránt a bizalmat nem elvárja, hanem igyekszik elnyerni Vajdaság-szerte, de Belgrádban és Budapesten is.

A tanács hatásköréről és kapcsolatairól csak gondolatébresztő szándékkal tesztek említést fejtegetésem végén.

Elsősorban azokkal az oktatásügyi hivatalokkal és oktatási intézményekkel igyekszik állandó kapcsolatot teremteni, mégpedig idehaza és az anyaországban, melyek az itteni magyar nyelvű oktatási rendszer kialakításában és fejlesztésében segíthetnek. Mindenekelőtt a hazai és az anyaországi oktatási minisztériummal. De célszerű lesz törekednie nemzetközi kapcsolatok kialakítására is, s nem kevésbé a peremmagyarság többi alrégiójával.

Oktatásügyben a tanács egész testülete dönt; az elnökség szervező és végrehajtó munkában esetenként lehet önálló is. A titkár tagja a tanácsnak, de adminisztratív munkát is végez.

A tanács kapcsolataiban jelentős szerepet kell adni a pedagógusszövetségnek, az Anyanyelvápolók Szövetségének, az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetségének, a HTMH-nak, az MVSZ-nek, az Anyanyelvi Konferenciának, a Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesületnek, a hazai önkormányzatoknak, a hazai magyar pártok oktatási bizottságainak, a Magyarságkutató Tudományos Társaságnak, a tartományi oktatásügyi hivataloknak stb.

A tanács működését alapszabály határozza meg. Legfontosabb elvének tartom a demokratizmust, a szakavatottságot és a felelős tevékenységet, ahol a nemcselekvés is erkölcsi felelőséggel jár. Idesorolom azt is, hogy az üléseken való részvétel a tanácstagok számára kötelező legyen – az odautazás költségeinek megtérítésével. S azt is, hogy a tanács rendszeresen adjon tájékoztatást a munkájáról a nyilvánosságnak.

A tanácsot titkos szavazással választja meg a maga jelen lévő tagjai közül a személyes fölkéréssel összehívott választmány. A tisztségviselőket már a tanács is megválaszthatja a maga sorából: az elnököt, a titkárt (lehetőleg helybelieket), valamint a négy alelnököt pl. ilyen területi föladatvállalással: (1) Észak-Bácska keleti része, (2) Észak- és Közép-Bánság, (3) Dél- és Nyugat-Bácska, (4) Dél-Bánság és Szerémség.

Egy ilyen tanács működésének székhelyéül etnikailag és urbanisztikailag legalkalmasabb lesz Szabadkát választani. De közlekedés szempontjából is. Ne feledjük, hogy nem Belgrádkhoz kell közel lennie, sem a tartományi székvároshoz, hanem a magyar nyelvű oktatási színhelyéhez!

Meggyőződésem, hogy az itteni magyarságban, de távolabb is, sokan vallják, hogy sürgős szükség lenne oktatási tanácsra. Nem az a legfontosabb, hogy kik kerülnek ebbe a tanácsba, ill. „ki nem jut be”, hanem hogy cselekvőképes lesz-e, meg tudja-e majd nyerni a munkájához szükséges bizalmat, koncepciójában tud-e megfelelően azonosulni az anyanyelvűsítés és a korszerűsítés globális föladatkörével.

Lehet és nyilván kell is a fönti elképzelést bírálni, de nem kevésbé lesz próbaköve szándékunknak és életképességünknek az, ha minél többen teszünk valamit azért, hogy egy megfelelő oktatási tanács mielőbb létrejöjjön és működhessen. Működése, ha létrejön is megfelelő föltételekkel, függvénye lesz nemcsak saját erejének, hanem a mi előlegezett bizalmunknak is, éber se-

gítségünknek is. Ha majd arról folyamatosan meggyőződhetünk, hogy a menetirány jó, akkor nem lesz baj, ha menet közben módosítunk a menetrenden vagy akár a szerelvényen is.

Egyenrangú és egyenrangúbb hivatalos nyelvek

Gondolatok a szerbiai nyelvhasználati törvény hiányosságairól

IFJ. KORHECZ TAMÁS MGR.

A hivatalos nyelv fogalmáról

A köztudatban gyakran összemosódik a „nyilvános” és a „hivatalos” nyelvhasználat fogalma. Ez nem is csoda, hiszen a hivatalos nyelvhasználatot, a maga teljességében a nemzetközi jog nem definiálta, az egyes országok jogszabályai pedig eltérően határozzák meg a hivatalos nyelvhasználat területeit. Mindazonáltal e tanulmány erejéig a hivatalos nyelven a közhatalmat gyakoroló szervek, szervezetek és testületek munkája során használt nyelvet, valamint a közokiratok és a közfeliratok nyelvét értjük. A „közhatalmat gyakorló szervek”, a „közokiratok” és a „közfeliratok” fogalma is természetesen pontosításra és értelmezésre szorulhat. Ennek a dolgozatnak nem célja részletesen és kimerítően meghatározni ezeket a közjogi fogalmakat, noha a későbbiekben részletesebben is szólni fogunk róluk. A fenti kategóriákba nem sorolható, de közterületen történő nyelvhasználatot nyilvános nyelvhasználatnak nevezzük. A hivatalos és nyilvános nyelvhasználat között az a leglényegesebb különbség, hogy a nyilvánosan használt nyelvet legtöbbször a jog nem szabályozza. Ez a nyelvhasználat a civilszféra részét képezi, és mint ilyen a jogi szabályozáson kívül esik, más szóval ezeket a viszonyokat a polgárok maguk szabályozzák, saját érdekeik mentén. Ilyen nyelvhasználat az üzleti világban, a kereskedelemben, a gazda-

ságban, a nyilvános rendezvényeken, szórakozóhelyeken, a művészetben, és a művelődésben használt nyelv stb.

A hivatalos nyelv kérdése és szabályozása különösen a többnemzetiségű, többnyelvű országokban bír nagy jelentőséggel. Ott, ahol az állam bizonyos régióiban, városaiban, településeiben a lakosság többsége nem az államalkotó nemzet nyelvét beszéli, mindig felvetődik a kérdés: az adott régióban, településen mely nyelv(ek) legyen(ek) hivatalos használatban? Alapvetően ehhez a problémához két, homlokegyenest ellenkező hozzáállást tapasztalhatunk világszerte a két opció megannyi változatával tárva.

Az első: a nemzetállami felfogás értelmében az állam az egységes politikai nemzet szervezete. Az egységes politikai nemzet egységes nyelvet követel, és minthogy minden közhatalmi jogosítvány az egységes politikai nemzetből származik, megengedhetetlen és konceptuálisan kizárt, hogy a közhatalmat gyakorló szervek, szervezetek és testületek az egységes nemzet nyelvén kívül más nyelvet is használjanak. Ennek a felfogásnak az alapvető gyengesége abban nyilvánul meg, hogy szándékosan megfeledkezik arról az „apróságról”, hogy az „egységes politikai nemzet” fogalma etnikailag, kulturálisan és nyelvileg nem semleges. Konceptuálisan ugyan az állampolgárok összességét magában foglalja, de valójában a többségi, domináns etnikum hagyományainak, nyelvének és értékeinek hordozója. Ezáltal az egységes politikai nemzetből „táplálkozó”, „etikailag semleges” államhatalom a többségi etnikum értékeinek hordozója és védelmezője lesz. A többségi etnikumtól nyelvileg, kulturálisan különböző „nemzeti kisebbségek” rendszeridegen, nemkívánatos elemként jelennek meg, akiktől az egységes politikai nemzethez való lojalitásuk jeléül „jogosan” követelhető meg, hogy különbözőségüket adják fel, asszimilálódjanak – vagy legalábbis különbözőségeiket szorítsák a magánszféra keretei közé. Tekintettel arra, hogy az emberek kulturális kötődései nem, de legalábbis főleg nem szabad elhatározásuk kérdése, az ilyen egységes állam nem más, mint a többségi etnikumnak a kisebbségek elnyomását szolgáló, legalizált eszköze. A hivatalos nyelv (államnyelv) talán a legjobb példa rá, hogy az állam sohasem lehet etnikailag teljesen semle-

ges, ennek deklarálása pedig csupán a lényeg elkendőzését szolgálja. Ez a nemzetállami felfogás különösen azokban az országokban okozhat súlyos etnikai, politikai és társadalmi válságokat, amelyek lakossága nyelvileg, etnikailag, jelentős mértékben heterogén, és amelyekben a nemzeti kisebbségek erős, önálló nemzettudattal és kulturális kötődésekkel rendelkeznek. Olyan ez, mintha a halat nem olajjal és sóval, hanem cukorral szeretnénk tartósítani. Ezekben az országokban a kisebbségek a számukra idegen, vagy másodlagos nyelven „megszólaló” államhatalmat idegennek érzik, lojalitásuk csupán az államhatalom által megtestesített erő és kényszer függvénye.

A fent említett nemzetállami felfogással szemben, amelyet leginkább a Francia Köztársaság alkotmánya testesít meg, a nemzetközi gyakorlatban megjelent a „többnemzetiségű” állam fogalma, amely magában foglalja a többi hivatalos nyelvet is. A többnemzetiségű országokban, alkotmányos elv szintjére emelték az ország lakosságát alkotó etnikumok különbözőségét, tehát a centralizált nemzetállami modelltől eltérően a többség és kisebbség mellérendelt, és nem alárendelt viszonyban van egymással. Különböző önkormányzati modellek, decentralizáció biztosítja, hogy a demokratikus intézményeken keresztül az etnikai többség ne erőltethesse rá akaratát a kisebbségre. Ezen államok többsége szövetségi államberendezésű (Belgium, Kanada, Svájc), de lehet unitárius, decentralizált állam is (Finnország, Olaszország, Szlovénia, Spanyolország). A többnemzetiségű államokban a hivatalos nyelv kérdését különböző módon szabályozzák. Vannak országok, ahol a kisebbség és a többség nyelve egyaránt hivatalos az egész ország területén, máshol a különböző tartományokban más-más a hivatalos nyelv, míg a szövetségi szinten több nyelv is hivatalos. Más esetekben a kisebbségek nyelve, a többségével párhuzamosan, csakis ott hivatalos, ahol nagy számban élnek.

Jugoszlávia, Szerbia és a hivatalos nyelv

1918 óta legalább három Jugoszláviáról beszélhetünk. Számos markáns különbözőségük ellenére abban mindenképpen hasonlítanak egymásra, hogy lakosságuk igen magas hányada valamely nemzeti kisebbséghez tartozott. Az SZHSZ Királyság (később Jugoszláv Királyság) államberendezése és alkotmánya nem tükrözte ezt a nemzeti többszínűséget. A relatív többséget képező szerb lakosság politikai vezetői, élükön a Karađorđević dinasztiaival megkísérelték elnyomni a nem szerb közösségek nemzeti sajátosságait, és mindent központi irányítás alá vonni. Ez a „govori državni jezikom” feliratok és a nemzeti sajátosságok tagadásának időszaka volt. A szerb nacionalizmus azonban nemhogy erősítette, hanem gyengítette az ország erejét és egységét, felerősítve a többi nemzet elszakadási törekvéseit. Ennek eredményeként az első délszláv állam 1941 áprilisában napok alatt összeomlott. A Jugoszláv Kommunista Párt a két világháború között felismerte, hogy Jugoszlávia csupán úgy maradhat fenn, ha államberendezése teljességében tükrözi az ország többnemzetiségű jellegét és sajátosságait. Ennek következményeként a második, szocialista Jugoszlávia minden alkotmánya több hivatalos nyelvről szólt. A szerbhorvát, illetve horvátszerb nyelven kívül a szövetségi állami szervekben hivatalos volt a szlovén és a macedón nyelv is, a köztársaságokban és a tartományokban pedig a nemzeti kisebbségek (nemzetiségek) nyelve is hivatalos volt. Vajdaságban az 1974-es alkotmánymódosítást követően külön törvény¹ szabályozta a nemzetek és nemzetiségek egyenrangú nyelvhasználatát a hivatalos nyelvhasználat számos területén. A nyolcvanas évek végén bekövetkezett politikai változások nyomán, a feléledő szerb nacionalizmus hatására, egyre gyakrabban hangzott el az a politikai jelszó, hogy „Szerbiában a nemzeti-

ségeknél *túl sok* joguk van”, illetve „több joguk van, mint a szerbeknek”, ezért ezeket a jogokat, beléértve a hivatalos nyelvhasználatot is, korlátozni kellene, és megszokott európai szintre hozni. E demagógia mögött voltaképpen a központosított szerb nemzetállam kiépítésének igénye húzódott meg. Természetesen Szerbia etnikailag továbbra is többnemzetiségű volt (lakosságának több mint egyharmada nem szerb nemzetiségű), ezért a nemzetállam kiépítése csakis a kisebbségek elnyomásán, leszárazásán és megfélemlítésén keresztül valósulhatott meg. Az 1990-es szerbiai alkotmányt és az 1991-es nyelvtörvényt voltaképpen egy sajátos kompromisszum szülte: megálmodóik megkísérelték ötvözni a kisebbségek hivatalos nyelvhasználatának gazdag hagyományait a szerb nacionalizmus nemzetállami törekvéseivel. Egyfelől az alkotmány és a törvény továbbra is elismeri a kisebbségek hivatalos nyelvhasználatát², de ugyanakkor több területen korlátozta is, valamint bevezette a szerb nyelv primátusát az eddigi egyenrangúsággal szemben.

A hivatalos nyelv- és íráshasználatról szóló köztársasági törvény³ fogytékosságai és ellentmondásai

A továbbiakban a szerbiai nyelvtörvény néhány olyan rendelkezését veszem górcső alá, amelyek lényegesen korlátozzák a kisebbségek hivatalos nyelvhasználatát, az előző tartományi szabályozáshoz viszonyítva, illetve önmagukban is ellentmondások és sértik a kisebbségek nemzetközileg elismert jogait.

¹ A Nemzetek és nemzetiségek nyelvének és írásának egyenrangú érvényesítéséről. szóló tartományi törvény. Szerb nyelvű forrás: „Zakon o načinu ostvarivanja ravnopravnosti jezika i pisama naroda i narodnosti u određenim organima, organizacijama i zajednicama”, Vajdaság SZAT Hivatalos lapja, 29/1977. szám

² Lásd: Szerbia Köztársaság Alkotmánya, 8. szakasz. (Službeni glasnik RS 1/90)

³ Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisama (Službeni glasnik RS 45/91)

Mi minősül hivatalos nyelvhasználatnak?

A törvény 2. és 3. szakasza részletesen ismerteti, hogy mi minősül hivatalos nyelvhasználatnak. A 2. szakasz kimondja: „*Hivatalos nyelv- és íráshasználatnak e törvény értelmében az állami szervek, az autonóm tartományok, városok és községek szervei (a továbbiakban: szervek), a közfeladatokat ellátó intézmények és vállalatok és más szervezetek (a továbbiakban: közhatalmat gyakoroló szervek) munkájában való hivatalos nyelv- és íráshasználatot kell tekinteni.*

Hivatalos nyelv- és íráshasználatnak kell tekinteni e törvény értelmében a közzállalatok, közszolgálati intézmények és más szervezetek munkája során használt nyelvet és írást, ha azok ebben a törvényben meghatározott teendőket látnak el.

A 3. szakasz így folytatja a hivatalos nyelv- és íráshasználat meghatározását:

„*Hivatalos nyelv- és íráshasználatnak különösen a következő nyelv- és íráshasználat tekintendő:*

1. *a szervek és szervezetek egymás közötti, valamint az ügyfelekkel folytatott szóbeli és írásbeli értekezése;*
2. *a polgárok jogainak, kötelezettségeinek és felelősségeinek érvényesítésével és védelmével kapcsolatos eljárás lefolytatása;*
3. *a községi szervek, valamint a község területén közfeladatokat ellátó szervek által vezetett nyilvántartás (a továbbiakban nyilvántartás) vezetése;*
4. *a polgárok törvényben megállapított jogainak érvényesítése szempontjából fontos közokiratok, valamint egyéb iratok kiadása;*
5. *a dolgozók munkájukból eredő, és a munkájuk alapján megvalósított jogainak, kötelezettségeinek és felelősségének érvényesítése.*

Hivatalos nyelv- és íráshasználatnak tekintendő a nyelv- és írás használata a következő esetekben is: a helységnevek és más földrajzi nevek, a terek és utcák nevének, a szervek, szervezetek és cégek nevének kiírása, a nyilvános felhívások megjelenítése, az értesítések és figyelmeztetések közzététele, valamint más nyilvános feliratok kiírása.

Azt hiszem, hogy a felszínes olvasó számára is szembeűnő, milyen széleskörűen határozza meg a nyelvtörvény a hivatalos nyelv- és íráshasználat fogalmát. A 3. szakasz 2. bekezdése kiterjeszti a hivatalos nyelvhasználat szabályait olyan hagyományosan civil területekre is, mint a nyilvános felhívások, tájékoztatások stb. Ennek értelmében például a kereskedések nemcsak cégtáblájukat, de minden egyéb feliratukat is csak a hivatalos nyelven, vagy adott esetben nyelveken tehetik közzé! Szerintem ez a rendelkezés a túlszabályozás olyan példája, amely durván sérti a polgárok civil szféráját, betartatása pedig helyenként teljességgel lehetetlen. Hasonlóan elrettentő a 3. szakasz 1.) pontja is, amely a szervek és szervezetek közötti szóbeli értekezést is szigorú nyelvi szabályozás tárgyává teszi. Érdekes megemlíteni, hogy a törvény lehetővé teszi a kisebbségek nyelvének hivatalos használatát, de csakis azokon a területeken, módon és terjedelemben, ahogy azt a törvény biztosítja. Magyarán: a nyelvtörvény fent idézett második és harmadik szakaszában felsorolt területeknek csupán egy részére terjeszti ki a kisebbségek hivatalos nyelvhasználatát. Például a közhatalmi jogosítványokkal rendelkező szervek és szervezetek egymás közti és az ügyfelekkel történő kommunikációja hivatalos nyelvhasználatnak számít, de ez még azokon a területeken is csupán szerb nyelven folyhat, ahol a kisebbségek nyelve is hivatalos használatban van. Ezek szerint két zentai magyar anyanyelvű hivatalnok négy szemközt sem tárgyalhatja anyanyelvén a hivatali ügyet.

A nyelvtörvény külön fejezetben (III.), kimerítően szabályozza a kisebbségek nyelvének hivatalos használatát, annak tartalmát és terjedelmét a hivatalos nyelvhasználat egy-egy területén.

Az anyanyelvhasználat joga a közigazgatási és bírósági eljárásokban

A köztársasági nyelvtörvény az eljárásokra vonatkozó szabályokat a 12–17. terjedő szakasza tartalmazza.

A nyelvtörvény 12. szakaszának 1., 2. és 3. bekezdése így szól: „*Az első fokú közigazgatási, büntető, polgári illetve más el-*

járás, amelyben a polgár jogairól és kötelezettségeiről döntenek, szerb nyelven folyik.

Az 1. bekezdésben említett eljárás az eljárást vezető szervnél és szervezetnél hivatalos használatban lévő nemzetiségek nyelvén is lefolytatható.

Amennyiben az eljárást lefolytató szervet vagy szervezetet több község területére hozták létre, az eljárást azokon a nemzetiségi nyelveken is le lehet folytatni, amelyek hivatalosak a szerv vagy szervezet illetékességi területéhez tartozó községekben, és az eljárásban résztvevő nemzetiséghez tartozó ügyfél lakóhelye abban a községben van, ahol az a nyelv hivatalos használatban van."

A fentiekben idézett szabályok nem szorulnak bővebb magyarázatra, hiszen csupán azt határozzák meg, hogy bizonyos esetekben a bíróságokon hivatalos kisebbségi nyelveken is lefolytathatók a különféle eljárások, azt azonban, hogy az eljárást mikor és hogyan kell a kisebbségek nyelvén lefolytatni, a 12. szakasz 4., 5. és 6. bekezdése határozza meg. Mielőtt azonban rátérnék ismertetésükre, tisztázni kell a 2. és 3. bekezdés azon rendelkezéseit, amelyek az egy vagy több község területére létrehozott szerv vagy szervezet „hivatalos nyelvéről” szólnak. Mint már említettük a kisebbségi nyelvek hivatalos használatának területi bevezetéséről a községi önkormányzatok döntenek (nyelvtörvény, 11. szakasz). Ebből annak kellene következnie, hogy a községek területén működő szervekben és szervezetekben a községi önkormányzat által bevezetett nyelvek a hivatalosak. A törvényalkotó azonban némi értelmezési zavart keltve, külön beszél a szerveknél hivatalos nyelvekről, még akkor is, ha azok egy község területén végzik jogosítványukat. Noha a gyakorlatban a községi önkormányzat által bevezetett hivatalos nyelvek legtöbbször megegyeznek a területükön működő szervek hivatalos nyelveivel, komoly eltérések is tapasztalhatók, ami a kétértelmű jogi szabályozás következménye.⁴

⁴ Példaként említhetjük, hogy a szabadkai kerületi bíróságon a horvát nyelv nincs hivatalos használatban a bíróság alapokmányai értelmében, noha a szabadkai önkormányzat a horvát nyelvet hivatalos nyelvként ismerte el a város státútumában.

A 12. szakasz 4. bekezdése kimondja, hogy: *„Amennyiben az eljárásban egy ügyfél vesz részt, és a fél nemzetiségi, az eljárás az ügyfél kérésére a nemzetiség nyelvén folyik, ha az hivatalos használatban van az eljárást vezető szervben vagy szervezetben”.*

Ez a szabály teljesen egyértelmű. Amennyiben a kisebbség nyelve hivatalos az adott szervben, az egy ügyfeles eljárásokban, a kisebbségi személy kérésére kötelezően az ő nyelvén kell lefolytatni az első fokú eljárást. Nincs mérlegelési jog, a szabály kogens jellegű. Ilyen eljárás például a szabálysértési bírók által lefolytatott azon eljárás, amelynek egy terheltje van.

Sajnos az ellentmondásos, két vagy több ügyfeles eljárások esetében a szabály már nem ilyen kisebbségbarát. A 12. szakasz 5. és 6. bekezdése kimondja: *„Amennyiben az eljárásban több ügyfél vesz részt, akiknek a nyelve nem azonos, az eljárást azon nyelvek egyikén kell lefolytatni, amely az eljárást vezető szervben, illetve szervezetben, hivatalos használatban van, és amelyben az ügyfelek megegyeznek.*

Amennyiben az ügyfelek nem értenek egyet az eljárás nyelvét illetően, az eljárás nyelvét az eljárást vezető szerv, illetve szervezet határozza meg, kivéve, ha az egyik ügyfél azt követeli, hogy az eljárást szerb nyelven folytassák – ebben az esetben az eljárást ezen a nyelven kell lefolytatni.”

Ez az utolsó félmondat jelzi legtömörebben azt a jogcsorbítást, amelyet a hatályos szerbiai nyelvhasználati jogszabályok eredményeztek az előző vajdasági törvényekhez képest. Miről is van szó? Amíg a vajdasági jogszabályok „egyenrangú” nyelvhasználatot emlegettek (tehát a szerbhorvát és kisebbségi nyelvek következetes egyenrangúságát definiálták), addig a ma hatályos szerbiai jogszabályok az „egyenrangú” és „egyenrangúbb” nyelvek felfogását képviselik. Hiszen hivatalos lehet a kisebbség nyelve is az eljárásban, de ellentétes érdekek esetén a szerb nyelvet kell használni az eljárás nyelveként.

A szerb nyelv elsőbbségének bevezetésén kívül még két igen lényeges visszalépés történt az előző vajdasági törvényhez képest. Az egyik az, hogy a köztársasági nyelvtörvény csupán az első fokon teszi lehetővé a nemzeti kisebbségek nyelvén folyó el-

járás. A nyelvtörvény 15. szakasza kimondja, hogy a „*másodfokú eljárás szerb nyelven folyik*” (azzal, hogy a másodfokú iratokat az első fokú eljárás nyelvére a szerveknek kell lefordítaniuk, a felek pedig a beadványokat a kisebbségi nyelven is átadhatják). A második visszalépést pedig a nyelvtörvény 14. szakasza tartalmazza, amely kimondja, hogy: „*az első fokú eljárás jegyzőkönyvét és határozatait teljes egészében le kell fordítani szerb nyelvre, amennyiben az eljárás nemzetiségi nyelven folyt*”. Ez az első hallásra formáságnak tűnő jogszabály gyakorlatilag megszüntette a kisebbségi nyelven folyó eljárásokat az egész Vajdaság területén.

Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy az előző vajdasági nyelvtörvény nem irányozta elő egyik nyelv prioritását sem az eljárások során, másodsor: lehetővé tette az eljárások lefolytatását első foktól a jogerősségig a kisebbségek nyelvén is, és harmadszor: semmiféle jegyzőkönyv- és határozatfordítási kötelezettséget sem írt elő a nemzetiségi nyelven folyó eljárások esetében⁵. Az alábbiakban ismertetett adatok szemléletesen bizonyítják, milyen nagy jelentősége van a fent említett korlátozó szabályoknak.

Egy korabeli tanulmány szerint⁶ 1983-ban a szabadkai kerületi bírósághoz tartozó öt községi bíróságon a befejezett polgári peres ügyek kb. 20% folyt magyar nyelven (4809 közül 980), azzal, hogy például Kanizsán a peres ügyek 66% magyarul folyt. A hagyatéki ügyekben ennél is nagyobb volt a magyar nyelvű eljárások száma, így Adán, Topolyán, Kanizsán és Zentán a hagyatéki eljárások több mint 70%-a magyarul folyt (1915 közül 1372). Ugyanebben az évben, a szabadkai kerületi bíróságon a befeje-

⁵ A nemzetek és nemzetiségek nyelvének és írásának egyenrangú érvényesítéséről szóló tartományi törvény. Szerb nyelvű forrás: „Zakon o načinu ostvarivanja ravnopravnosti jezika i pisama naroda i narodnosti u određenim organima, organizacijama i zajednicama” 9., 10., 11., 12. és 13. szakasz, Vajdaság SZAT Hivatalos lapja, 29/1977 szám

⁶ Szerb nyelvű forrás: Id.dr.Korhecz Tamás: „Ravnopravna upotreba jezika i pisma naroda i narodnosti u parničnom – vanparničnom postupku pred opštinskim sudovima na području višeg suda Subotica”, 4. oldal, Szabadka, 1984.

zett másodfokú eljárások 25%-a volt magyar nyelvű (1325 ügyből 328). A büntető eljárások is gyakran folytak magyar nyelven, de számuk kisebb volt, mint a polgári peres és hagyatéki eljárások száma. Az 1983-1991-ig terjedő időszakra ugyanilyen rendszerezett adataink nincsenek, de különféle bírák és ügyvédek egybehangzó véleménye szerint a magyar nyelvű eljárások száma nem változott lényegesen az 1990-es évekig, azaz a Vajdaság önállóságának a megszűnéséig és a nyelvtörvény elfogadásáig. Ezzel szemben napjainkra úgyszólván teljes egészében megszűntek a magyar nyelven folyó bírósági eljárások az egész Vajdaság területén. Még az olyan községi bíróságokon is csak elvétve folyik egy-egy eljárás magyarul, ahol előtte az eljárások több mint fele magyar nyelvű volt, és ahol a felek 80-90%-a is magyar. A magyar eljárásokra vonatkozó adatok⁷ igencsak lehangolóak. A szabadkai kerületi bírósághoz tartozó községi bíróságokon az 1996-ban a befejezett több tízezer polgári peres, büntető és hagyatéki eljárásból összesen, írd és mond, 45 folyt magyar nyelven. Az adai községi bíróságon 3 polgári peres eljárás folyt magyarul, a kanizsain 2 polgári peres és 3 büntetőeljárás, Zentán 10 hagyatéki eljárás, 6 büntető és 9 polgári peres eljárás nyelve volt magyar. A topolyai községi bíróságon 4 polgári peres és 5 hagyatéki eljárást, míg a szabadkai községi bíróságon mindössze 3 hagyatéki eljárást folytattak le magyar nyelven. A szabadkai kerületi bíróságon öt másodfokú polgári peres eljárás folyt magyar nyelven (Ezek 1991 előtt elkezdett ügyek, a nyelvtörvény nem teszi lehetővé a magyar nyelvű másodfokú eljárásokat). A szabadkai kerületi bíróság területén kívül úgyszólván még mutatóban sincs olyan bírósági eljárás, ahol az eljárás nyelve ne lenne szerb, azzal, hogy ezeken a területeken az előző szabályozás idején is kevesebb volt a nemzetiségi nyelven folytatott eljárás. A nagybecskerekai kerületi bíróságon több mint egy évig állt egy ügy csak azért, mert a felek kérésére az eljáró bíró a per nyelvének a

⁷ A magyar nyelvű eljárásokra vonatkozó adatok abból a hivatalos kimutatásból származnak, amelyet ezen tanulmány szerzőjének kérésére a szabadkai kerületi bíróság elnöke, Milovan Salatić úr állított össze. Az átirat iktatószáma VIII.Su.74/97-6, kelt Szabadkán 1997. június 12-én

magyart határozta meg. Az történt ugyanis, hogy a bírói döntést, eljárási szabálysértésre hivatkozva az alperes szerb nemzetiségű ügyvédje megfellebbezte! Végül több mint egy év után, a fellebbezése nyomán a kerületi bíróság úgy döntött, hogy az eljárás nyelve szerb lesz⁸. Ezt a példát csak azért említettem, hogy illusztráljam, milyen nehézségeket okozhat a pereskedő feleknek – főleg a szabadkai körzeten kívül –, ha ragaszkodnak törvény biztosította nyelvhasználati jogaikhoz. Megállapítható, hogy a fentiekben számszerűsített hatalmas visszaesésnek több oka is van. A másodfokú magyar nyelvű bírósági eljárásokat maga a nyelvtörvény kogens rendelkezése (15. szakasz) tiltotta be, tehát itt nem szükségeltetik bővebb magyarázat. Az első fokú magyar nyelvű bírósági eljárások drasztikus csökkenéséhez közvetlenül, illetve közvetve két törvényes rendelkezés vezetett. Először is a nyelvtörvény már ismertetett 12. szakasza (6), amely a felek ellenérdekeltsége esetén a szerb nyelvű eljárást teszi kötelezővé (magyarán, ha mondjuk a két felperes és a tíz alperes közül bárki szerb nyelvű eljárást kér, az eljárás nyelve kötelezően szerb lesz), közvetlenül a magyar nyelvű eljárások csökkenéséhez vezetett. Ugyancsak említést érdemel, hogy a korábbi vajdasági szabályok értelmében a kisebbségek nemzeti egyenrangú nyelvhasználatát a hivatalos nyelvhasználat egészét magában foglalta (amennyiben hivatalos volt valamely kisebbség nyelve), ezzel szemben a szerbiai nyelvtörvény csupán a hivatalos nyelvhasználatát egyes területein teszi lehetővé a nemzetiségi nyelvek használatát (pl. a már tárgyalta különböző első fokú eljárások), mindazonáltal számos területre nem terjed ki a nemzetiségek hivatalos nyelvhasználatát (pl. a különböző szervek és szervezetek egymás közötti, szóbeli és írásbeli kommunikációja). A fenti okokon kívül a magyar nyelvű bírósági eljárások gyakorlati megszűnését részben az is elősegítette, hogy az elmúlt 7–8 esztendőben jelentősen csökkent a magyar nemzetiségű és magyarul

⁸ Lásd a nagybecskereki (zrenjanini) kerületi bíróság G–1389/94-2 számú polgári peres ügyét!

író, beszélő bírák, ügyészek, jegyzőkönyvezetők (gépírók) száma, valamint hogy az úvidéki jogi karon megszüntették a magyar jogi terminológia oktatását.

Véleményünk szerint a fentiekben ismertetett kedvezőtlen irányzatok csakis a hatályos nyelvtörvény ide vonatkozó rendelkezéseinek a módosításával orvosolhatók. A Vajdasági Magyar Szövetség jóvoltából ezek a módosítási javaslatok már a szerbiai parlament elnökének asztalán fekszenek, sorsuk azonban a mindenkori parlamenti többség akaratától függ, amely mint tudjuk a többségi nemzet képviselőiből áll. A törvény hiányosságainak kiküszöbölésével természetesen önmagában még nem oldódna meg a kisebbségek hivatalos nyelvhasználatának minden fonák-sága, hiszen a meglévő kisebbségbarát paragrafusokat sem tisztelik maradéktalanul, sőt a törvénysértésben leggyakrabban az állami szervek mutatnak példát. Elég ha megemlítem, hogy a törvény 18. szakasza előírja az összes közokirat (személyi igazolvány, anyakönyvi kivonat, bizonyítvány, telekkönyvi kivonat, hatósági igazolás stb.) kötelező kiadását a kisebbségek nyelvén is, ugyanakkor ezt a gyakorlatban csak elvétve tartják tiszteletben. Hovatovább a köztársasági minisztériumok szabályzataikban, rendeleteikben maguk zárják ki a kétnyelvű közokiratok kiadásának lehetőségét – természetesen teljesen alkotmány- és törvényellenesen. Hogy ez hogyan lehetséges egy jogállamban? ...Sehogy!

A külföldi diplomák honosítási problémái (Jogi szempontok)

DR. SZALMA JÓZSEF

I.

A nemzetközi kapcsolatok joga tágabb értelemben felöleli nemcsak a gazdasági, hanem az oktatással és kultúrával kapcsolatos jogi szabályozást is.

E téren ma egyetlen ország sem engedheti meg magának a kizárólagosságot. Az Európai Közösség alapvető szabadságelvei (a demokratikus társadalmi berendezés, a jogállamiság, a szabad áru- és szolgáltatásforgalom, a munkaerőpiac szabadsága) nem képzelhetők el többek között a **képzés** konvergenciája, valamint a különböző országokban szerzett **diplomák** (oklevelek) kölcsönös elismerése nélkül. Ha ez így működik az Európai Közösségben (márpedig igen), különösen fontosnak kell lennie a szomszédos országok egymás közti viszonyában, hiszen itt közvetlenül jut kifejezésre az egyén érdekeltsége egy másik országban való teljes vagy részképzés iránt. Az oklevelek kölcsönös elismerése lehetővé teszi a szomszédos országokban való foglalkoztatást, az érintett országok társadalmi és gazdasági rendjének, valamint nyelvének és kultúrájának ismeretében a gazdasági és kulturális, valamint oktatási és tudományos kapcsolatainak fejlesztését. Különösen jelentős a diplomák kölcsönös elismerése olyan országok esetében, amikor a földrajzi helyzet adottsága folytán a jószomszédi viszonyt is gazdagítja a másik országban élő **kisebbség**; Magyarország és Szerbia esetében a

Vajdaságban élő magyar kisebbség, és a Magyarországon élő (igaz jóval kisebb számú) szerb kisebbség.

A diplomahonosítás alapvető feltétele általában az adott képzési szinteken az **oktatási tartalmak konvergenciája** és a megfelelő szintű nyelvismeret.

Nehézségek általában akkor merülnek fel, ha az oktatási tartalmak és formák, valamint a képzési szintek két érdekelt ország esetében szembeütközően **eltérnek** egymástól. Általában nem kellene, hogy normatív szempontból gondot okozzon a kisebb-nagyobb programbeli eltérés, hiszen **adott** országban is előfordulhat, hogy ugyanazon oktatási szint a kötelező alaptantárgyak mellett számos eltérést mutat. Ezért az érdekelt két ország *bilaterális* oktatási, azaz a diplomák kölcsönös elismerésére vonatkozó *egyezménye* elsősorban az adott végzettség, szakma, profil **minimumait** határozza meg, így pl. egy orvosi diploma **kölcsönös elismerésének azon tantárgyak** összességét, mely nélkül egyik országban sem érvényesíthető a másik országban szerzett diploma. Általában azonban a nemzetközi bilaterális egyezményi (szabályozási) gyakorlat nem részletező, de tartalmazza a honosítási kereteket meghatározó fontos *alapelveket*.

A honosítási keretegyezmények és a velük összhangban meghozott *belső honosítási törvények* általában az adott *oktatási intézmények közreműködését* irányozzák elő. (Pl. a honosítási kérelem elbírálásában az illetékes egyetemi kar honosítási bizottsága járhat el.) Az oktatási tartalmak egybevetése ugyanis szakmai kérdés. (Magyarországon erre vonatkozó okmány pl. a 47/1995. (IV.27) Kormányrendelet A külföldi felsőoktatási intézményben szerzett fokozatok, oklevelek és diplomák elismeréséről és honosításáról. E rendelet alapján ismerik el a Szerbiában, azaz a Vajdaságban szerzett okleveleket a Magyarországon továbbtanulók vagy átköltözött személyek esetében. Hasonlóképpen jelentős a 192/1992. (XI. 4) Kormányrendelet A külföldiek magyarországi és a magyarok külföldi felsőfokú tanulmányainak egyes kérdéseiről. Közben természetesen relevánsak az idevágó magyarországi törvények is, az 1993-as LXXX. törvény A felsőoktatásról, az 1993-as LXXVI. törvény A közoktatásról, s az

1993-as XXI., a Felzárkózás az európai felsőoktatáshoz című törvény.)

Magyarország a szomszédos országok csaknem mindegyikével bilaterális nemzetközi egyezményekkel szabályozta az oklevelek kölcsönös elismerésének feltételeit, így többek között a volt Jugoszláviával is (1979). A szomszédos országokkal kötött magyar bilaterális egyezmények közül példaként említjük meg a korábbi, hatályon kívül nem helyezett normák közül az 1975 évi 1. törvény erejű rendeletet A középiskolákban, szakközépiskolákban és felsőoktatási intézményekben befejezett tanulmányokról kiadott okiratok, valamint tudományos fokozatok és címek odaítéléséről szóló okiratok egyenértékűségének kölcsönös elismerése tárgyában az 1972. június 7-én, Prágában aláírt egyezményt. Az újabb magyar, a szomszédos országokkal kötött oklevelek kölcsönös elismerését rögzítő jelentős bilaterális egyezmények közül megemlíthetjük a 159/1994. (XII. 2.) Kormányrendeletet a Magyar Köztársaság kormánya és az Osztrák Köztársaság kormánya között a szakképzési együttműködésről és szakképzettségi vizsgabizonyítványok egyenértékűségének kölcsönös elismeréséről, melyet Bécsben, az 1994. április 6-án aláírt Egyezmény alapján kötöttek meg. Megemlítenénk még az újabbak közül a 106/1998 (V. 27) Kormányrendeletet a Magyar Köztársaság kormánya és a Horvát Köztársaság kormánya között a Magyarországon és a Horvátországban kiállított iskolai végzettségeket, felsőfokú tanulmányokat tanúsító bizonyítványok és oklevelek fokozatos elismeréséről szóló Egyezmény kihirdetéséről.

A *jugoszláv* és a szerbiai alkotmány a nemzetközi egyezmények tekintetében mind a két állam szövetsége, mind a tagköztársaságok számára külön-külön lehetővé teszi a nemzetközi egyezmények megkötését. Érthetőek ugyan, de nem menthetőek azok az okok, amelyek mindkét esetben (szövetség és köztársaság) a bilaterális egyezmények megkötésében, így az oktatás terén is késnek. Az okok Jugoszláviában, azaz Szerbiában kerecsendők. Az egyezmények hiánya főként az amúgy is hátrányos

helyzetben levő magyar kisebbséget érinti. Míg a magyar fél a Jugoszláviában szerzett diplomákat továbbra is jobbra a korábban aláírt egyezmény alapján honosítja (kivételek akadnak), addig Jugoszláviában (Szerbiában) a hiányos új jogszabályok, de főként a jogalkalmazás sokszor érthetetlen módon akadályt gördítenek a külföldön szerzett, hazatérő szakemberek diplomáinak honosítása elé. Egyes jugoszláviai (szerbiai) honosításra illetékes karokon azonos jogszabályok ellenére megengedhetetlenül eltérő gyakorlat tapasztalható; ez nem mindig a jóhiszeműség hiánya (bár sajnos ez is előfordul), hanem inkább a hézagos jogszabályozás miatt állt be.

Gond akkor merülhet fel, ha két országban pl. az egyetemi graduális vagy posztgraduális képzés időtartamában és típusában többé-kevésbé eltér. Előfordul az is, hogy egy adott országban valamely képzési szint idővel jelentősen módosul. Így pl. ismeretes, hogy Magyarországon a rendszerváltás előtti posztgraduális fokozatok (a tudományok kandidátusa, a tudományok doktora) merőben eltértek a most érvényben levő doktoranduszi rendszertől (PhD).

Mindenesetre fontos az a pozitív fejlemény, hogy Magyarországon a törvényi szabályozás a rendszerváltás óta messzemenően figyelembe veszi az európai oktatási követelményeit. (Az európai követelmények nem mindig kötelezően magasabb szintűek, mint a magyarországiak. Itt elsősorban a képzés típusairól, konvergenciájáról van szó, valamint általában a képzésben szerzett oklevelek használhatóságáról, azaz a magyarországi fiatalok jobb külföldi képzési lehetőségeiről.) E szándékot tükrözi példamutatóan a 142/1997 (VII. 29) számú Kormányrendelet, mely lehetővé teszi a Magyar Köztársaság és az Európai Közösség tagállamai között az olyan együttműködést, hogy Magyarország részt vegyen szakképzés, ifjúságügy és oktatás területén megvalósuló közösségi programokban (ezt a 1/97. számú határozatával hirdette ki). Szerbia esetében az európai követelményektől való elmaradás tapasztalható. Ez nem jelenti azonnal és automatikusan a szerbiai képzés lemaradását, de hosszabb távon sajnos igen. A lemaradáshoz hozzájárul az európai tapasztalatoktól való távolmaradás és az együttműködés hiánya. Sajnos, ez a körül-

mény a Vajdaságban élő magyar kisebbség oktatására is messzemenően negatívan hat – annak ellenére, hogy a vajdasági magyar kisebbség maradéktalanul (politikailag és szakmailag is) kifejezte igényét az anyaországi és európai oktatási kapcsolatok fenntartására és ápolására.

Ezen túlmenően a honosítási gondok az eltérő oktatási rendszerek miatt is kifejezésre jutnak. Vonatkozik ez mind az oktatási tartalmakra, mind az iskoláztatási rendszerre és a szakmai, hivatási vagy tudományos fokozatok elérésének feltételeire. Az eltérések miatt azonban nem kellene kötelezően nosztrifikációs (sem két-, sem egyoldalú) akadályokat emelni. Ez ugyanis negatívan befolyásolja az amúgy is hátrányos kisebbségi helyzetet és a két ország szomszédjogi, azaz gazdasági, kulturális és egyéb viszonyait.

Eltérő oktatási rendszerekben is lehetséges az oklevél ekvivalencia, ha megvan a jóhiszeműség.

A volt Jugoszláviában és a jelenlegi Szerbiában is a posztgraduális képzés valamelyest eltért és eltér a magyarországi rendszerváltás előtti posztgraduális képzéstől; jelenleg némi eltéréssel ugyan, de közel áll a PhD-képzés rendszeréhez. Az eltérések a következők: a magyarországi PhD-s képzés három évig tart, és nem előzi meg a Jugoszláviában továbbra is érvényes magiszteri képzés. Jugoszláviában ugyanis a (tudományos) doktori fokozat elérésének feltétele, hogy előzze meg posztgraduális magiszteriumi stúdium és a magiszteri fokozat elérése. A korábbi és a magyarországi rendszerváltást követő magyarországi honosítási gyakorlat azt mutatta (igaz, hogy csak egyéni elbírálási gyakorlat alapján és elsősorban a társadalomtudományokra vonatkozóan, hogy a korábbi jugoszláviai magiszterium a magyar kandidátusi fokozatnak felelt meg. Számos Magyarországon szerzett diploma a volt Jugoszláviában ekvivalensként nyert elismerést.

Eltérések mutatkozhatnak az oktatás időtartamában. Így pl. a magyarországi jogi képzés tíz szemeszteres, Jugoszláviában pedig nyolc. Természetesen az időtartam nagyon fontos, de az eltérésekből – ha az oktatási tárgykörök konvergensek és a kevesebb félévben fokozott az óraszám – nem kötelezően következik az

ekvivalenciahiány. Természetesen, vice versa, többek között a nagyobb számú magyarországi szemesztertartamnak általában, rendes körülmények között, hozzá kellene járulniuk a Jugoszláviában való honosítás megkönnyítéséhez.

A képzés területén természetesen nem várhatók el rossz értelemben vett engedmények. Mégis, a kisebbségek esetében ezek annyiban elengedhetetlenek, hogy a különböző (indokolt és érthető) okoknál fogva a másik országban tanulmányainak egészét vagy részét folytató fiatal ne kerüljön nehezebb helyzetbe annál, aki tanulmányai egészét csak az egyik országban végezte.

A kisebbségben levő vajdasági magyarok szempontjából a hiányszakmák miatt van szükség magyarországi teljes vagy rész-képzésre, illetve posztgraduális képzésre, azzal, hogy a Magyarországon diplomát szerzett fiatalok visszatérve a Vajdaságba, legalább részben pótolják a foglalkoztatottsági hézagokat. A visszatérők számára a szerbiai honosítási jogszabályrendszernek és a honosítási gyakorlatnak messzemenően kedvezményesnek és procedúramentesnek kellene lennie. A procedura annál kevésbé kellene, hogy értékelési gonddal járjon, mivel a magyarországi képzés európai és világmércékkel mérve is magas szintű. A nehézségek inkább fordított esetben merülhetnének fel: a jugoszláv diplomák magyarországi honosításakor. Habár az elmúlt években oktatásunk rendkívül súlyos helyzetben volt, úgy gondolom, hogy az oktatók helytállásának köszönhetően (a magyar tannyelvű oktatást is beleértve) az itthon szerzett oklevelek nagyobb része megfelel a jelenlegi magyarországi oktatási követelményeknek. Más kérdés, hogy a humán szakok (tantárgyak) esetében, de valószínűleg a természettudományi képzésnél (tantárgyaknál) is tapasztalható különbség, ami a több helyen eltérő oktatási rendszerből vagy programokból adódik. E különbségeket részben ellensúlyozza az időközben sok területen megszervezett magyarországi, sőt hazai részképzés vagy továbbképzés. A differencia specifikus-t nyilván nem a magyar kisebbség okozhatta, ezért a magyarországi honosítási gyakorlat a behozandókat, úgy gondolom, nem a honosítási eljárásban érvényesíti. Az elmúlt évek tapasztalata azt mutatta, hogy a Vajdaságban végzetek és Magyarországon továbbtanulók nagy részé-

nek tudásszintje, oktatási nehézségeink ellenére, nem mutat lényeges eltérést a megfelelő magyarországi tanulókhöz tudásához viszonyítva. Ez alól nyilván kivétel az anyanyelvismeret, de a hátrány behozhatónak mutatkozott; sőt előfordult az is, hogy e téren sem volt tapasztalható lényeges eltérés.

Véleményem szerint az eltérő képzési rendszerek esetén annak az elvnek kellene érvényt szereznie, amely lehetővé tenné a két országnál fennálló oktatási tartalmak figyelembevételével az adott vizsgálathoz mért „legközelebbi” végzettség elismerését, tekintetbe véve az adott eset egyedi sajátosságait. Annak a következményét, hogy nincs meg a nemzetközi kapcsolatok bilaterális szabályozási szintje, a magyar kisebbség az esélyegyenlőtlenségben látja kárát, különösen az egyéni jogok érvényesítésében. Ezek közé tartozik az oklevelek honosítása és az ezzel járó nehézségek, akadályok is. Itt elsősorban Szerbiának és Jugoszláviának van tennivalója, de mindenképpen hasznos lenne az is, hogy mint eddig, e kérdés minden vonatkozását messzemenően figyelembe vegye a magyar fél is, s ne csak szükség szerint, hanem elvi alapokon is átértékelje.

II.

Jól tudjuk, mit hozott az egyetemi oktatásról szóló új szerbiai törvény, hogy (indokolatlanul) mennyire belenyúlt az egyetemi oktatás autonómiájába, és csak (baljósan) sejtjük, hogy milyen feltételek között folyik majd, ha e törvény érvényben marad, az egyetemi oktatás.

Egyedül e törvénynek (SZK HK 20/1998, 1998. május 28-ai szám) a külföldön szerzett oklevelek honosítására vonatkozó, korábban is elveiben elfogadható rendelkezései (139–151. szakasz) nem módosultak jelentősebben. A probléma itt is, mint általában más kérdéseknél is, inkább a gyakorlatban, pontosabban a honosítást végző Kari Tanács megválasztásának szabályaiban merülhet fel (túl nagy az egyetemen és a szakmán kívüli befolyás lehetősége), s kevésbé az eljárás törvénnyel megállapított szabályaiban. A Kari Tanács ugyan kifejezetten szakmai szerv

(egyetemi oktatók és szakmunkatársak), de a Tanácsnak kötelezően tagja a dékán is, akit a kormányzat közvetlenül nevez ki, s akinek a véleménye, közvetlenül vagy közvetve, nagyobb súllyal esik a latba. (Lásd a törvény 104., 88–99., 122., 123. és 124. szakaszait.)

A honosítást továbbra is a megfelelő karon kell kérelmezni. A honosítás eljárásának lebonyolítására a Kari Tanács illetékes (140/1 szakasz). Ha a köztársaságban nincs megfelelő kar, az oklevélhonosítás kivételesen az egyetem tanácsának eljárási hatáskörébe tartozik (140/2 szakasz).

A karok, azaz az egyetem alapszabályaikban kötelesek a honosítás és oklevél ekvivalencia feltételeit pontosan szabályozni (140/3 szakasz).

Az egyetemekről szóló törvény a külföldön szerzett egyetemi oklevél hazaival azonos érvényét (ekvivalencia) vagy honosítását (nosztrifikációját) a következő szempontok alapján hagyja jóvá: tekintetbe kell venni azon ország oktatási rendszerét, amelyben a kérelmező az oklevelet (azaz oktatási – iskolai – közokiratot) megszerezte; az egyetemi stúdium tantervét és programját; a stúdium időtartamát; az oklevél által biztosított jogosultságokat; más körülményeket, melyek befolyásolhatják az oklevél honosítását vagy egyenértékűségét (141/1 szakasz). Ha a tantervek és programok jelentősen különböznek, a kar vagy egyetem a honosítást megfelelő (különbözeti) vizsgák, vagy más, a tantervben vagy programban előírt kötelezettségek teljesítéséhez kötheti (141/2 szakasz). Az egyenértékűségről vagy honosításról szóló végzést az eljárást lefolytató Tanács a végzés meghozatalát követő tizenöt napon belül megküldi az Oktatásügyi Minisztériumnak (142 szakasz). A kar, azaz egyetem köteles tartósan megőrizni a nosztrifikációs és ekvivalenciával kapcsolatos okmányokat, s a kiadott végzésekről külön kimutatást vezet, amelynek formai kellékeit az oktatásügyi miniszter írja elő.

A törvény szava szerint tehát az oktatásügyi országos hatóságoknak nincs közvetlen befolyásuk a nosztrifikációs eljárásra, ami helyes. Közvetett hatósági befolyást gyakorolhat azonban a kar dékánja megválasztásának módja és túlfokozott hatásköre alapján.

III.

A képzés és a megfelelő képzési szint elismerése a magyar kisebbség számára – függetlenül attól, hogy a végzettségét bizonyító oklevelet melyik országban szerezte – mind az anyaországban, mind az anyaországgal szomszédos országokban rendkívül jelentős kisebbségi jog. A megfelelő bilaterális nemzetközi egyezmények hiánya megnehezíti az anyaországgal való, nemzetközileg szavatolt szabad kapcsolattartási jogot és az anyaországban végzett tanulmányok befejezése után a szülőhelyre való visszatelepülést. Ezért ahol még nem került rá sor, szükségesnek tartjuk a bilaterális oktatási és oklevélhonosítási egyezmények megkötését, függetlenül az érintett ország esetleges nemzetközi státusának kérdéses voltától. Ezekben a peremországokban a magyar parlamenti képviselőknek is megfelelő törvényjavító indítványozásokat kell kezdeményezni.

A magyar tudományos kutatók utánpótlása a Vajdaságban

DR. RIBÁR BÉLA

A Vajdaság egyetemi karain és főiskoláin a magyar lakosság számarányához képest sokkal kevesebb a magyar ajkú tanár és tanársegéd, mint a többségi nemzeté, ami az irántunk tanúsított hátrányos megkülönböztetés következménye. Különösen az ún. „joghurt forradalom” után csak elvétve választottak meg magyar nemzetiségű fiatal tanársegédnek, még ha jobb átlageredménnyel is fejezte be tanulmányait, és több tudományos publikációt is megjelentetett, mint a többségi nemzethez tartozó pályázó. A Magyar Szó hasábjain 1994-ben és 1995-ben ezt az állításumat két írásomban konkrétan is bizonyítottam. A hátrányos megkülönböztetés jellemző példaként megemlítem, hogy a jogi karon a szerb sovíniszta buzgólkodók 10 magyar docenst és tanárt el is bocsátottak állásából.

A fiatal magyar kutatók számának csökkenéséhez az is hozzájárult, hogy a legutóbbi délszláv háború következtében többen is elhagyták szülőföldjüket és külföldre költöztek. A kosovói helyzet miatt ez a veszély újra fenyeget bennünket.

A fiatal magyar kutatók zömében az egyetemi karokon és a főiskolákon tanársegédként dolgoznak. Sajnos **egyetlen** magyar ajkú tanársegéd sincs a jogi és a gépészeti karon, a Természet-tudományi Kar matematikai és földrajz, a Bölcsészettudományi Kar pedagógiai és filozófiai tanszékén, valamint az újvidéki és nagybecskereki főiskolákon.

Mindössze egy-egy magyar nemzetiségű tanársegéd dolgozik a mezőgazdasági, a közgazdasági, az elektrotechnikai, a technológiai és a nagybecskereki műszaki karon, a TTK biológiai,

fizikai, valamint a BTK német, pszichológiai és szociológiai tan-
széken. Jobb a helyzet az orvostudományi karon, ahol több mint
tíz magyar tanársegédet foglalkoztatnak, valamint a szabadkai
karokon és különösen a szabadkai műszaki főiskolán.

Igen üdvös és dicséretes, hogy az egyetem szféráin kívül (az
iparban, egészségügyben, tanügyben és másutt) dolgozó ma-
gyarok is folytathatnak posztgraduális tanulmányokat. Csakhogy
amíg az egyetemen és főiskolán dolgozók mentesülnek a tandíj
és vizsgadíj fizetése alól, addig az utóbbiak saját zsebből fizetik
a tan- és vizsgadíjat, ami nem kis összeg, és sokakat elriaszt a
posztgraduális tanulmányoktól, mivel képtelenek ezeket az ösz-
szegeket előteremtteni.

Sajnos, az anyaországban évente tízegynéhány, doktorandu-
szi tanulmányokat folytató fiatal a doktori titulus (PhD) megszer-
zése után, munkahely hiányában, csak elvétve tér vissza szülő-
földjére. Ezért inkább a posztgraduális tanulmányokat itthon
folytató fiatalokat kellene jobban serkenteni és anyagilag támo-
gatni. E cél érdekében az Újvidéki Diáksegélyező Egyesület több
anyaországi alapítványhoz és a magyar Művelődési és Közokta-
tási Minisztériumhoz fordult támogatásért, de egyedül a Kölcsey
Ferenc Alapítvány nyújtott már négy ízben is pénzsegélyt Magya-
rországon kapható szakkönyvek vásárlására.

Tudományos kutatói káderünk utánpótlását szolgálhatják a
Bolyai János Kutatási Ösztöndíjak, amelyeket a Magyar Tudomá-
nyos Akadémia ítél oda, évente több százat is (köztük számos
határon túli magyar fiatalnak), valamint a Művelődési és Közok-
tatási Minisztérium Határon Túli Magyar Ösztöndíjtanács kutatói
és más ösztöndíjai. (A Bolyai János Kutatási Ösztöndíj elnyeré-
sének feltételeit és módját ismertettem a Magyar Szó 1998. feb-
ruár 26-ai, valamint a Családi Kör 1998. március 5-ei számában.)
Ezeket a lehetőségeket kell maximálisan kihasználni azoknak,
akik itthon jelentették be magiszteri vagy doktori disszertációju-
kat. Ugyanis az anyaországi egyetemek és intézetek tudomá-
nyos folyóiratokkal való ellátottsága összehasonlíthatatlanul jobb
a hazainál, hiszen idehaza már közel egy évtizede az egyetemek
karai csak elvétve jutnak nyugati folyóiratokhoz. Hasonlóképpen

jobb és gazdagabb a hazainál az anyaországi egyetemek és in-
tézetek műszerállománya.

Mindazok a fiatalok tehát, akik a természettudományok, a mű-
szaki, agrár- és orvostudományok tárgyköréből választottak kuta-
tási témát, a fent említett ösztöndíj egyikének elnyerése esetén
egy magasabb minőségű disszertációt készíthetnek el, mint
azok, akik csak itthon végzik a disszertációval kapcsolatos kuta-
tásokat.

Nyelvhasználat és anyanyelvű oktatás

DR. HORVÁTH MÁTYÁS

A nemzetiségi lét körülményei között példaértékűnek tekintem a világ legrégebbi nemzeti és vallási kisebbségének, a zsidóságnak a viselkedésformáit. Ez az etnikum, bárhová is került hányattatása során, igyekezett minél gyorsabban integrálódni környezetével. Elsősorban elsajátította annak a nemzetközösségnek a nyelvét, amellyel együtt élt. Egzisztenciális kérdés volt ez a számára, a fennmaradás alapvető feltétele. Ugyanakkor „bűnös nemzetként” kiszorultak a közéletből. A fennmaradás egyetlen útja maradt a számukra: a gazdasági érvényesülés. Ehhez viszont elengedhetetlen volt a nyelvtudás. Ki kellett építeni a gazdasági kapcsolatokat, tehát az üzletfél anyanyelvét is kellett beszélniük.

Napjainkban Közép-Európában unalomig hangoztatják a piacgazdálkodást. Amennyiben ez az elv ismét megvalósul, úgy érvényesülni fog a két- vagy többnyelvűséggel járó előny is. Ennek kezdeti haszonélvezői a nemzetiségek lehetnek, akiket társadalmi helyzetük kényszerített a kétnyelvűségre. A termelő és értékesítő azonban érdekeltté válik, hogy nyelvtudása révén fokozza profitját. Ez oda vezet, hogy nem csupán a kisebbségi ember beszél majd a közösség nyelveit, hanem a többségi nemzet tagjai is megtanulják a kisebbség nyelvét – gazdasági érdekből.

Magyarországon vannak jelek az irányzat érvényesülésére, mint ahogy érvényesült Jugoszláviában is a polgárháború előtt. De érdekes megvizsgálnunk a kérdést a magyar polgárosodás felgyorsulása korában, a kiegyezéskor. 1868-ban a 44. törvénycikk rendezte a nemzeti egyenjogúság kérdését. Már bevezetőjében leszögezi: „...a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú...”. A törvény a továbbiakban pontosan

meghatározza, hogy ha a közigazgatási egység területén a lakosság legalább egyötöde más nemzetiségű, nyelve hivatalos nyelv azon a területen, úgyszintén az igazságszolgáltatásban.

A törvény a közoktatásban még liberálisabb: „...a közoktatás sikere, a közművelődés és közjólét szempontjából az államnak is legfőbb célja lévén: **köteleles** (kiemelés dr. H.M.) az állami tanintézetben a lehetőségig gondoskodni arról, hogy a hon bármely nemzetiségű, nagyobb tömegben együtt élő polgárai az általuk lakott vidékek közelében anyanyelvükön képezhessék magukat egészen addig, hol a magasabb akadémiai képzés kezdődik.” Az egyetemi képzésben viszont előirányozták „az országban divatozó” nyelvek és irodalmak tanszékeinek felállítását.

Minden elfogultság nélkül állíthatjuk, hogy 130 évvel ezelőtt eleink olyan magasfokú megértést tanúsítottak az ország nem magyar nemzetiségű polgárai iránt, hogy egyes államokban példaként szolgálhatna ma is.

De nézzük jelenünket! Szerbiában 1991 júliusában fogadták el a nyelvhasználati törvényt. Ennek 1. szakasza a 3. bekezdésben rendezi a kisebbségi nyelvhasználatot:

„A Szerb Köztársaság azon körzeteiben, ahol kisebbségek élnek, a szerb nyelv mellett a kisebbségi nyelvek és írásuk is hivatalos nyelvnek számít e törvény előírásaival összhangban.”

A 11. szakasz előírja:

„Azok a községek, ahol kisebbségek élnek, előírják, hogy mely esetekben hivatalos nyelv a kisebbségek nyelve is.

A kisebbségi nyelvhasználatot a községi státutumok határozzák meg.”

Konkrét esetben, Szabadka státutumában a 7. szakasz szerez érvényt a nyelvhasználati törvény előírásainak:

„A község területén hivatalosan használatos párhuzamosan a szerb, horvát és magyar nyelv.”

Mindössze ennyi, holott természetes lenne, hogy az a társadalmi közeg, amelyben élünk, konkretizálná az egyébként igen liberális nyelvhasználati törvény általános előírásait. Az iskolákban ugyan kétnyelvű osztálynaplók vannak, de a közigazgatás anyakönyvei egynyelvűek és cirill betűsek. Az anyakönyvvezetők ugyan tudják, hogy az érintett ügyfelek kérhetik, hogy születés

vagy haláleset alkalmával magyar helyesírással írják be az újszülöttek vagy elhunytak neveit, de az ügyfél nem ismeri törvényes jogait. Így kerül sor aztán a magyar család- és keresztnév eltorzítására! Pl. a Görög, György, Ürmös családnevekből Gereg, Djerdj, Irmeš lesz személyazonossági igazolványban, iskolai bizonyítványban, útlevelemben egyaránt. Holott a nyelvhasználati törvény 18. szakasza egyértelmű:

„Azokon a területeken, ahol a kisebbségek nyelve is hivatalos használatban van, az iskolai bizonyítványokat – ha a tanítás a kisebbségek nyelvén folyik -, más közokiratokat...a kisebbségi polgár követelésére azon a nyelven is kiadják.”

Ez rendjén is volna – ha a törvényt minden kisebbségi polgár részleteiben is ismerné. Az illetékes tisztviselő azonban erről nem tájékoztatja az érintett feleket. Jómagam, mivel ismerem a törvény rendelkezéseit, megkövetelhettem, hogy mind a személyazonossági igazolványomban, mind az új, cirill betűs útlevelemben a nevemet a magyar helyesírás szerint írják.

Más példa: újjászerveztük a királyhalmi művelődési egyesületet. A rendőrségnek eljuttattuk a Petőfi Sándor Művelődési Egyesület alapszabályait – magyar nyelven. Az illetékes visszaküldte azzal, hogy fordítsuk le szerbre. Tehát a nyelvhasználati jog gyakorlása olykor nem csupán a törvényes előírások ismerete hiányában nem valósul meg, hanem az illetékes hivatalos szervek elszabotálják a pozitív előírásokat. Pl. azt is, hogy a különféle úrlapokat Szabadkán és másutt, ahol kisebbségek élnek, a kisebbségek nyelvén ki kellene nyomtatni.

A közoktatásban más a helyzet. A jugoszláv alkotmány 46. szakasza képezi a kisebbségi oktatás alapját:

„A nemzeti kisebbségeknek joguk van az anyanyelvű oktatásra a törvénnyel összhangban, és az anyanyelvű tájékoztatásra”. A jogi feltételek azonban mindig egy adott populációra érvényesek. A statisztikai adatok viszont óriási létszámcsökkenésről beszélnek az elmúlt fél évszázadban a délvidéki magyarságot illetően.

A magyar általános iskolások száma:

1947/48	1959/60	1964/65	1977/78	1997/98.
31 798	45 223	44 262	30 794	21 400

Szemmel látható, hogy 1965 után csökken a magyar iskolások száma. A jelenség háttérében két elvándorlási hullám van.

– 1965-ben kezdődött az első jugoszláv gazdasági reform, amely hallgatóságosan szakított a teljes foglalkoztatás elvével. Ez egybeesett a nyugat-európai országokban a gazdasági fölfutással, és a felszabaduló munkaerő mind nagyobb számban hagyta el az országot. A statisztikusok becslése szerint 1990 előtt kb.1 millió jugoszláv vendégmunkás dolgozott külföldön. Ebben a számban megfelelő arányban ott voltak a magyarok is.

– A második nagy kivándorlási hullám a polgárháborúval kezdődött. Az előállott történelmi helyzet döntő módon hatott a délvideki magyarság magatartására. Az 1991/92-es évben tízezrek határozták el, hogy elhagyják ősi otthonukat, mert:

- nem akartak részt venni egy testvérgyilkos háborúban,
- a veszélyérzet távozásra készítette őket.

Az ösztönös pánikhangulatot bizonyos politikai körök alig lepezett szándékkal még növelték is, hogy a távozók után etnikailag tiszta területeket hozzanak létre.

A távozottak, mindkét migrációs hullám alkalmával, zömmel képzett emberek voltak: A polgárháború előtti időszakban az ausztriai magyar vendégmunkások iskolázottsági szintjének átlaga magasabb volt az őslakosság képzettségi átlagánál. Ez így van a Magyarországra költöztek esetében is!

A gazdasági és politikai migráció elsősorban a munkaképes nemzedéket ragadta magával. Munkaképes és – termékeny generációkat! Ugyanis a születési arányszám drasztikus csökkenése a tanulók számának csökkenését eredményezte, annak egyes következménye. Egyetlen település, lakóhelyem adataival szemléltetném ezeket a tragikus arányokat.

Királyhalmának 1976-ban 2840 lakosa volt, a helyi általános iskolának pedig 280 tanulója, azaz évfolyamonként átlag 35 tanuló. Az 1997/98-as tanévben az 1. osztályba 13 gyermeket írtak

be. Ugyanakkor 1998 első negyedében 14 halottunk volt! Településenként sorolhatnám a hasonló jelenségeket, de azt hiszem, ez az egyetlen példa is jellemzi a délvideki magyarság jelenlegi helyzetét.

A natalitás csökkenése természetesen kimutatható a középiskolai tanulók számának alakulásában is. A Magyar Szó április 1998. 19-ei száma közli, hogy az 1990/91-es tanévben a Vajdaságban 9690 magyar középiskolás volt, 1996/97-es tanévben viszont létszámuk 6476-ra csökkent. 30%-os a csökkenés, mint az általános iskolások esetében!

A továbbiakban az itthon maradt délvideki magyar fiatalok oktatási problémáival szeretnék foglalkozni. Láttuk, az alkotmányos jogok biztosítják a kisebbségeknek az anyanyelvű oktatást. Az általános iskolai törvény 5. szakasza leszögezi:

„A nemzetiségek számára az óratervet és tantervet anyanyelvükön valósítják meg, illetve kétnyelvű oktatással, ha az 1. osztályba legalább 15 tanuló iratkozik be.

Az iskola megszervezheti a nemzetiségek nyelvén vagy kétnyelvű formában az oktatást 15-nél kevesebb tanuló számára is a Köznevelési Minisztérium jóváhagyásával.

A kétnyelvű oktatás feltételeit és módját a köznevelési miniszter írja elő.

Ha az oktatást a nemzetiségek nyelvén szervezik meg, a tanulók tanulják a szerb nyelvet is.

Ha az oktatást szerb nyelven szervezik, a nemzetiségek számára biztosítják az anyanyelvőpolást a nemzeti kultúra elemeinek megismertetésével.”

Ebben a paragrafusban két külön figyelmet érdemel. Az első a kétnyelvű oktatás létrehozásának lehetősége. A törvényes előírással ugyanis a Minisztérium megteremtette annak lehetőségét, hogy ha a felső tagozaton egy-egy tantárgyra pályázatkor nem jelentkezik magyar nemzetiségű vagy magyarul tudó tanár, az iskola minden további nélkül felvehet megfelelő végzettségű szerb nemzetiségű tanárt. Következmény: egyelőre a középiskolákban megszokott jelenség, hogy egy-egy szaktantárgyat szerbül tanítanak, mert nincs megfelelő végzettségű magyar nemzetiségű szaktanár. Ám a magyar egyetemi hallgatók fogyatkozásával

számítani lehet arra is, hogy ez a gyakorlat elterjed az általános iskolákban is. Következményei beláthatatlanok, azaz egyértelműek: fokozatosan megszűnnek a tiszta magyar tanítási nyelvű iskolák!

A paragrafus másik figyelmet érdemlő előírása az anyanyelv-ápolás bevezetése azon kisebbségi fiatalok számára, akik szerb tannyelvű iskolákba járnak. A törvény mint lehetőséget említi, nem kötelezettséget. Ám szinte biztos, hogy a szülő nem ismeri a törvényt, így az iskolai hatóságtól nem követelheti gyermeke számára az anyanyelv-ápolás megszervezését.

A következő gond, hogy ha történetesen az iskola meg is szervezi az anyanyelv-ápolást, miből tanítják ezt a tantárgyat? Hiszen a 3. és 7. osztály számára írott tankönyveim pontosan 25 évvel (1973-ban) ezelőtt jelentek meg! Szóba jöhetne ugyan az anyanyelvű olvasókönyvek használata, ezek viszont nem felelnek meg annak a követelménynek, hogy a nyelv-ápolás mellett a nemzeti kultúrával is megismertessék az anyanyelv-ápoló fiatalokat.

A nyolcvanas évek végéig kb. 23 000 szerb általános iskolás tanulta a magyart, mint idegen nyelvet. Jelenleg is bevezethető az iskolába, de a költségeket a helyi önkormányzatnak kell vállalnia. Így ez a tantárgy szinte eltűnt az oktatási gyakorlatból. Ám a szerb szülők és gyerekek egy része továbbra is szeretne magyarul tanulni, és jelentkeznek az anyanyelv-ápolási órákra. Találkoztam olyan anyanyelv-ápolási csoporttal, amelyben egyetlen magyar nemzetiségű gyermek sem volt, tehát ott, ahol megszervezik e tantárgy tanítását, számolniuk kell legalább a vegyes nemzetiségű tanulócsoporthoz. Ez viszont különleges módszertani megközelítést és tankönyveket igényel az oktatási hatóságoktól és a pedagógusoktól.

A nemzeti kultúra megismertetését ennél a tantárgynál előírnyozza a törvény. Az anyanyelvű iskoláztatás esetében azonban nem foglalkozik ezzel a kérdéssel a tanterv. Egy időben a vajdasági sajtó folyamatosan tárgyalta a magyar történelem elemeinek tanítását. De foglalkoznunk kellene kultúránk más elemeivel is, ilyen pl. a magyar képzőművészet, zene, az anyaország földrajza. A nemzettudat ugyanis szerintem kizárólag az értékismereten alapulhat: ha a tanuló nem ismeri a magyar tudomány, zene, kép-

zőművészet nemzetközi mércékkel mért rangos helyet elfoglaló értékeit, mire lehet büszke magyarságát illetően?

A törvény 69. szakaszának 2. és 4. bekezdése tartalmaz figyelemreméltó előírásokat:

„Szerb nyelven vagy a nemzetiségek nyelvén az 1–4. osztályban olyan személy taníthat, aki iskolai végzettségét a tanítási nyelven szerezte meg, vagy a megfelelő főiskolán, egyetemen karon a tanítási nyelvből és módszertanból levizsgázott.

...

A szaktárgyak tanítását olyan személy végezheti, aki megfelelő végzettséggel rendelkezik.”

E törvényes előírás szerint még a tanítóképzés sem feltétlenül kell, hogy magyar nyelvű legyen. Elegendő, ha a pedagógus a magyar nyelvtant és módszertant hallgatta magyarul. És ez a gyakorlatban így is van! A zombori Tanítóképző Kar magyar tagozatán a tantárgyak kb. egy harmadát tanítják magyarul, a többit a hallgatók szerbül tanulják és vizsgáznak. Hasonló a helyzet a szabadkai Óvóképző Főiskolán is. A fenti előírás az óvodai nevelés és az alsó tagozatban folyó munka számára potenciális veszélyt jelent. Itt alapozódik meg ugyanis az anyanyelvű kultúra, és kérdés, hogy az idegen nyelven képzett pedagógus rendelkezik-e olyan anyanyelvű műveltséggel, hogy e fontos küldetésnek eleget tegyen?

A 4. bekezdés pedig egyértelműen a kétnyelvű oktatás potenciális meglétét és gyakorlatát tartja számon. Gyakorlatilag ez azt jelenti, hogy az ún. kisebbségi iskolában a felső tagozaton akár a tantárgyak zömét is taníthatják szerb nyelven még akkor is, ha ez szöges ellentétben áll az alkotmány által szavatolt anyanyelvű oktatás elvével.

1989 előtt nem magyar nemzetiségű tanár csak akkor taníthatott magyar iskolában, ha az újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Tanszékén nyelvvizsgát tett. Ugyanez a tanszék a bölcsészkar hallgatóinak biztosította a magyar mint idegen nyelv tanulását, a magyar nemzetiségű hallgatóknak pedig a magyar lektori órákat. Ezzel azok a szerb, horvát fiatalok, akik általános és középiskolában idegen nyelvként tanulták a magyart, tökéletesíthették nyelvtudásukat, s így mind a szerb, mind a magyar tago-

zatokon taníthattak. A magyar tanárjelölt pedig megfelelő anyanyelvi műveltséget szerzett tanári hivatása betöltéséhez.

Összegezőként leszögezhetjük: a nyelvhasználati jog és az anyanyelvű oktatás joga nem csupán jogi kérdés. A feltételeket is meg kell teremteni az egyértelmű és teljes megvalósításhoz.

Az anyanyelven való tanulás a jugoszláviai magyarok körében

DR. MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ

Kisebbségi körülmények között az anyanyelven való tanulás nem magától értetődő dolog. Még ha a törvények lehetővé teszik is a nemzetiségi nyelvű iskoláztatást, a körülmények és a viszonyok miatt nem mindig kerül rá sor. Elsősorban az általános képzés folyik anyanyelven, a magyar diákok mintegy 4/5-e részesül benne Vajdaságban. Némelyik helységben gyakorlatilag minden magyar gyerek magyar tannyelvű tagozatra jár, de akad olyan is, ahol csak a töredékük. A középiskolákban körülbelül 2/3 a magyarul tanulók aránya. A főiskolákon és egyetemi karokon ennél kisebb méretű az anyanyelven való tanulás (56%, illetve 35%) a magyar nemzetiségűek körében.

A vajdasági községek több csoportba oszthatók abból a szempontból, hogy milyen helyzetben van a magyar nyelvű általános iskolai oktatás:

1. Azok a vajdasági községek, amelyekben a magyar lakosság aránya annyira minimális, hogy nincs reális lehetőség az anyanyelvű oktatásra (2% alatt): Alibunár, Mitrovica, Opoava, Pazova, Pećinci, Petrőc, Šid, Zsablya;

2. Azok a vajdasági községek, amelyekben 2 és 10% között van a magyar lakosság, és nem szervezték meg magyar nyelven az általános oktatást: Beočin, Ruma, Bács, Ürög, Titel, Indija, Palánka (az utóbbi háromban a hetvenes években még volt);

3. Azok a vajdasági községek, amelyekben 10%-nál kevesebb magyar él, mégis van magyar nyelvű általános oktatás: Fehértemplom, Pancsova, Versec (megszűnőben), Verbász (szintén), Hódság, Újvidék;

4. A községben 10 és 50% közötti magyar él és megszervezték a magyar nyelvű általános oktatást: Apatin, Csernye, Kikinda, Kovačica, Kovin, Kúla, Plandište, Szabadka, Szécsány, Szenttamás, Temerin, Törökbecse, Törökkanizsa, Becskerek, Begaszentgyörgy, Zombor;

5. A község lakossága többségében magyar nemzetiségű, minden iskolában lehetőség van a magyar nyelvű általános oktatásra: Ada, Becse, Csóka, Kanizsa, Kishegyes, Topolya, Zenta.

A magyar tagozatra járó általános iskolai tanulók aránya szerint a következőképpen csoportosíthatók a vajdasági községek:

a) A magyar tagozatra járó általános iskolai tanulók aránya megközelíti vagy meghaladja a magyar nemzetiségűeket: Ada, Becse, Csernye, Csóka, Kanizsa, Kishegyes, Temerin, Topolya, Zenta. (Amint látjuk, ebbe a csoportban nemcsak a magyar többségű községek sorolhatók.);

b) A magyar tagozatos diákok aránya 80–90%: Begaszentgyörgy, Kovačica (a 90-es évekig 90%-on felül), Szabadka, Szenttamás (korábban meghaladta a 90%-ot), Törökkanizsa;

c) A magyar tagozatra járó tanulók részesedése 70–80%-os: Apatin, Törökbecse (azelőtt olykor 80%-on felül is), Becskerek;

d) Mintegy 60–70%-ot tesz ki a magyar tagozatos diákok aránya: Hódság (a 90-es évekig 70%-on felül) Zombor, Kikinda (a 80-as években 70%-on felül, a 70-es években 80%-on felül);

e) A diákok 15–45%-a jár magyar tagozatra: Fehértemplom, Kúla (a 80-as években 50% körül, a 70-es években 60%-on felül), Pancsova, Plandište, Újvidék (a 80-as években 50–60%);

f) A magyar tagozatra járó tanulók aránya nem éri el a 15%-ot: Szécsány, Verbász (a 80-as években 25% körül, a 70-es években 40% körül), Versec (a 70-es években 40% körül).

Egyes községekben a magyarul tanuló diákok aránya olykor meghaladja a magyar nemzetiségűekét (tehát 100% felett van), elsősorban Kanizsán (a 70-es és a 80-as években is), 1987/88-ban Adán, Becsén, Csernyén, Topolyán, Zentán, 1989/90-ben Adán, Csernyén, Topolyán, Zentán is, stb.

Az 1996/97-es tanévben 22 062 tanuló részesült magyar nyelvű oktatásban, zömük (21 848) magyar nemzetiségű, 214 pedig

más nemzetiségűnek vallotta magát. Összesen 27 584 magyar nemzetiségű tanuló járt általános iskolába, 79,2%-uk magyar tannyelvű tagozatra, 20,76%-uk (5726 tanuló) szerb tagozatra, további 9 diák ruszin, 1 pedig román nyelven tanult. Az előző tanévhez (1995/96) képest a magyar nemzetiségű tanulók száma 498-cal, vagyis 1,77%-kal csökkent, főleg Zentán (143 tanulóval), Szabadkán (113-mal), Topolyán (78-cal), Zomborban (70-nel), Törökkanizsán (63-mal) stb. A magyar nyelven tanulók száma 569-cel (azaz 2,52%-kal) csökkent az előző tanévhez viszonyítva. 83 általános iskolában és 35 kihelyezett tagozaton (összesen 1042 tagozaton) folyik magyar nyelvű oktatás. Nyílt ugyan új kihelyezett tagozat (Udvarnokon a begaszentgyörgyi általános iskola keretében), összességében véve viszont 18-cal kevesebb lett a magyar tagozatok száma.

A szerb tannyelvű tagozatra járó magyar diákok közül 1663 (29,04%) részesül anyanyelvápolásban, valamint további 579 olyan tanuló is látogatja ezeket az órákat, akik nem magyar nemzetiségűek (többnyire vegyes házasságból származó gyermekek).

A tanügyi hatóság kérdést intézett azokhoz az iskolákhoz, amelyekben szerb nyelven tanuló magyar diákok vannak, hogy az első osztályba való iratkozás alkalmával kikéri-e a szülők véleményét az anyanyelvápolással kapcsolatban. A 226 iskola közül csupán 79 küldött igenlő választ, 5 nemmel felelt, 142 pedig nem reagált a kérdésre (vagyis ignorálta a dolgot).

A vajdasági középiskolákban az 1996/97-es tanévben 9466 magyar diák tanult, közülük 6362-ten anyanyelvükön (67,21%), 3104-en pedig szerb nyelven. A magyar tannyelvű tagozatokra a magyar nemzetiségű tanulókon kívül 46 délszláv, 41 szlovák és 27 ruszin is jár. 12 község 28 középiskolájában folyik magyar nyelvű oktatás, mégpedig 8 gimnáziumban (Zentán, Szabadkán, Becsén, Topolyán, Zomborban, Újvidéken, Becskereken és – a kikindai gimnázium kihelyezett tagozataként – Törökkanizsán), a tagozatok száma 51 (ugyanannyi, mint az 1995/96-os tanévben), a tanulóké pedig 1290 (40-nel több), továbbá 19 szakközépiskolában (mégpedig öt szabadkaiban, két-két topolyaiban, becsei-ben, zomboriban, zentaiban – egyik a becskerekéi egészségügyi középiskola kihelyezett tagozata –, valamint egy-egy adaiban,

kanizsaiban, újvidékiben, temeriniben és csókaiban, továbbá egy zeneiskolában, Szabadkán. A tanulók száma 5186, a tagozatoké 206 (a létszám 37-tel, a tagozatoké 2-vel csökkent), ebből 2206 tanuló négyéves technikumban, 2948 hároméves szakmunkás-képzőben, 32 pedig kétévesben tanul

A szerb tagozatra járó magyar diákok számára 1996/97-ben nem szerveztek anyanyelvápolást, mert „nem volt rá igény”.

A középiskolai tanulók száma a 80-as évek végéhez viszonyítva némelyik községben jelentős mértékben csökkent: Szabadkán mintegy 400-zal, Kanizsán 200-zal, Becskerekken 100-zal stb., viszont Topolyán, Újvidéken, Zomborban nagyjából azonos maradt. Egyes községekben növekedés tapasztalható, mégpedig Becsén (100), Csókán (110), Törökkanizsán (50) stb.

Vajdaság 9 főiskoláján 1996/97-ben 550 magyar végezte tanulmányait (10,83%), 33-mal több mint az előző tanévben. A magyarok közül 307-en anyanyelvükön tanulnak (55,82%), 243-an pedig szerb nyelven. A magyar nyelvű szakokon nem minden tárgyat adnak elő magyarul (a szabadkai óvónőképző főiskolán 28-ból 15 tantárgy, az újvidékin pedig 26-ból 13 tárgy van magyarul).

Az egyetemi karokra 1296 magyar nemzetiségű hallgató járt az 1996/97-es tanévben, 54-gyel kevesebb mint 1995/96-ban. Közülük 366 (28,24%) magyar nyelven, 930 pedig szerbül végezte tanulmányait. Teljesen magyar nyelvű képzés csak az újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Tanszékén folyik, a többi karon csupán részleges: a szabadkai Közgazdasági Karon 6 tárgyat adnak elő magyarul, a szabadkai Építészeti Karon 7-et, a zombori Tanítóképző Karon 9-et, az újvidéki Művészeti Akadémián 4-et. A magyarul tanuló egyetemisták száma 100-zal kisebb volt, mint az előző tanévben.

A 70-es évekhez képest az Újvidéki Egyetem magyar nemzetiségű hallgatóinak száma 2000-ről 1300-ra csökkent. A Műszaki Karon növekedésre került sor, és a Természettudományi Karon is minimális a csökkenés (103-ról 176-ra, illetve 185-ről 162-re).

A tankönyvellátás az általános iskolák szintjén kielégítő, a középiskolákban és a felsőoktatásban viszont kisebb-nagyobb hiányosságok vannak. A tankönyvek zöme fordítás. Ezek nem mindig kifogástalan nyelvezetűek. Az iskolában csak hazai

tankönyvek használhatóak, Magyarországról behozott tankönyvek alkalmazására nincs olyan lehetőség, mint korábban. 1965 és 1990 között 364 féle tankönyvet hoztak be Magyarországról (ez mintegy egyötöde a felhasználtaknak). A Tartományi Tankönyvkiadó Intézet ebben az időszakban 1483 címszót jelentetett meg magyar nyelven.

Az oktatás irányítása 1990-ig többé-kevésbé decentralizált volt, a kisebbségi oktatás kérdéseivel Vajdaság Tanügyi Tanácsa foglalkozott, a tanügyi tanácsosok döntöttek róla. Napjainkban a központosítás elve érvényesül, minden szál Belgrádban, az Oktatási Minisztériumban fut össze. A minisztériumnak nincsen olyan osztálya, amely a nemzeti kisebbségek oktatási problémáival foglalkozna.

Szerencsére a Tartományi Végreható Tanács Kisebbségi Titkársága jóindulattal és segítőkészen áll ki a kisebbségi nyelvű oktatás mellett, ha szükség van rá. A minisztériumnak mindössze négy magyar tanfelügyelője van a Vajdaságban (7%). Az általános iskolai magyar igazgatók száma 21, és 42 iskolában pedig magyarul általában nem is tudó délszláv végzi az igazgatói teendőket. A 26 középiskola közül, ahol magyar tagozatok is működnek, 8-ban magyar az igazgató. A viszonylag korlátozott hatáskörű iskolaszékek nemzetiségi összetétele is meglehetősen aránytalan.

Mindezek a tényezők többé-kevésbé befolyásolják a magyar nyelvű tanítás minőségét és hatékonyságát. Reméljük, hogy a helyzet kedvezőbbre fordul az elkövetkező időszakban!

Irodalom

Tájékoztató Vajdaság AT-ban a nemzeti kisebbségi (magyar, szlovák, román és ruszin) tanulók és egyetemi hallgatók általános és középiskolai, valamint felsőoktatásról és nevelésről, Novi Sad, 1997. május, Vajdaság Autonóm Tartomány Végrehajtó Tanácsa

Ruža Petrović: Demografski razvitak Vojvodine, Novi Sad, 1973., Centar političke studije i društveno-političko obrazovanje

Tóth Lajos: Magyar nyelvű oktatás a Vajdaságban 1944-től napjainkig, 1995., Szabadka, Életjel

A Szövetségi és a Tartományi Statisztikai Intézet évkönyvei, közlönyei és egyéb kiadványai

Breznik Dušan: Demografija: analiza, metodi i modeli, Beograd, 1980., Naučna knjiga

Az általános oktatás szakmai feltételei Szabadka község általános iskoláiban¹

KUCSERA GÉZA–SZIVERI REZSŐ

Az utóbbi években, amikor az oktatási illetékesek az általános és középiskolák 1. osztályaiba történt beiratkozásokról készítettek tájékoztatót, kifejezett szükség mutatkozott rá, hogy megkülönböztetett figyelmet szenteljenek a szabadkai általános iskolákban folyó oktató-nevelő munka egy másik fontos vetületének, az oktatás szakmai fedettségének. A pedagógusok, tanárok szakképzettsége ugyanis közvetlenül kihat a tanulók felkészültségére, további iskolázatásukra. (Egy ilyen tájékoztató elkészítése ugyan az Oktatásügyi Minisztérium feladata, valamint az is, hogy az eredményekről tájékoztassa a nyilvánosságot, és javasoljon orvoslást a helyzetre. Ez azonban eddig nem történt meg.) Szabadka Község Képviselő-testületének Társadalmi Tevékenységügyi Osztálya a rendelkezésére álló adatok alapján készítette el az alábbi tájékoztatót, amely – bár nem átfogó –, alapul szolgálhat, hogy a gondokat és a tennivalókat teljes mélységükben lássuk.

A tájékoztató az 1997/98-as tanév elején uralkodó állapotot térképezi fel az általános iskolákban, és összehasonlítást nyújt az 1994/95-ös tanév adataival. Az adatok forrása az 1994/95-ös tanévre vonatkozó éves munkaprogram, valamint az 1997/98-as tanévre vonatkozó CENUS formanyomtatvány (vagyis azok az adatok, amelyek alapul szolgálnak az Oktatásügyi Minisztérium felé történő elszámolásra). Adatgyűjtéskor a tájékoztató készítői gyakran ütköztek az iskolaigazgatók, valamint a Minisztérium ille-

¹ A tanulmány a Szabadkai Képviselőtestület számára összeállított tájékoztató alapján készült.

tékeseinek ellenállásába, akik azzal a magyarázattal próbálták a munkát gátolni, hogy az iskolák nem kötelesek adatot szolgáltatni az önkormányzatnak. Mivel tanév elejei adatokról van szó (amikor még néhány utólagos pályázat folyamatban volt), a valós helyzettől egy minimális eltérés lehetséges.

Tájékoztatónk célja, hogy bemutassa az oktatás szakmai fedettségét az általános iskolákban, és javaslatokat tegyen a meglévő helyzet orvoslására. A tájékoztató összeállítói külön rá szeretnének mutatni az anyanyelvhasználati jogok megvalósításának problémáira, valamint az anyanyelvi oktatásra való jog gyakorlásának nehézségeire. A kapott általános kép alapján készültek javaslatok a szabadkai iskolahálózat ésszerűsítésére.

Az oktatás szakmai fedettségét az alábbi táblázat tükrözi globálisan:

1. táblázat

Tanév	Diákok száma	Tagozatok száma	Szükséges dolgozók száma	Szakképzetlen dolgozók	Százalék
1994/1995	15 287	615	433,54	99,54	22,96%
1997/1998	14 797	610	422,32	92,00	21,78%

A fenti adatok alapján leszögezhető, hogy a vizsgált időszakban a tanulók szám jelentősen csökkent (490-nel kevesebb) míg a tagozatok száma mindössze 5-tel lett kevesebb, tehát a tagozatok kialakítása kevésbé volt ésszerű, mint az előző időszakban. A szakmai fedettség, a szerény javulás ellenére is igen rossznak minősíthető. A fenti táblázat adatai tannyelvi lebontásban sokkal többről árulkodnak.

2. táblázat

Szerb tannyelvű tagozatok

Tanév	Diákok száma	Tagozatok száma	Szükséges dolgozók száma	Szakképzetlen dolgozók	Százalék
1994/1995	10 578	407	272,93	50,65	18,56%
1997/1998	10 469	414	276,60	49,98	18,7%

3. táblázat

Magyar tannyelvű tagozatok

Tanév	Diákok száma	Tagozatok száma	Szükséges dolgozók száma	Szakképzetlen dolgozók	Százalék
1994/1995	4.709	208	160,61	48,89	30,44%
1997/1998	4.328	196	145,72	42,02	28,84%

A szerb tanulók száma 109-cel lett kevesebb, ugyanakkor a tagozatok száma 7-tel több, bár logikusabb és gazdaságosabb lenne a tagozatok számának csökkentése is. A magyar tagozatos tanulók száma 381-gyel csökkent, és 12-vel kevesebb lett a tagozatok száma. Ami pedig a szakmai fedettséget illeti, a helyzet hasonlóan kedvezőtlen arányú. A szerb tagozatokon a pedagógusok 18,075%-a szakképzetlen, amit már nagyon magasnak tekintünk, a magyar tagozatokon még ennél is több: 28,84%. Iskolánként még drámaibb a kép. Az alábbi, 4. táblázatban azokat az iskolákat soroljuk fel, amelyekben az oktatás mindkét tannyelven, párhuzamosan folyik.

4. táblázat

Iskola	Szerb tannyelv					
	1994/95			1997/98		
	Szük. dolg.	Szak-kép-zetlen	%	Szük. dolg.	Szak-kép-zetlen	%
1. Sonja Marinković	28,62	4,61	16,11	26,76	1,03	3,85
2. Djuro Salaj	20,31	5,51	27,13	20,08	4,11	20,47
3. I.G.Kovačić	16,16	2,27	14,05	16,03	0	0
4. J.J. Žmaj	18,85	2,16	11,46	16,03	0	0
5. Kizur István	13,44	2,10	15,63	14,67	1,85	12,61
6. Jovan Mikić	11,59	0,37	3,19	10,69	3,88	36,30
7. Október 10.	5,38	0,59	10,97	5,34	2,94	55,06
8. Miloš Crnjanski	11,11	5,29	47,61	10,69	2,65	24,79
9. VIII. Vajdasági R.	12,14	0,94	7,74	14,67	2,71	18,47
10. Szent Száva	22,12	6,30	28,48	24,06	5,23	21,74
11. V. Nazor, Palić	10,79	2,66	24,65	12,00	3,20	26,67
12. Néphősök, Csant.	5,38	0,37	6,88	5,34	0,75	14,04
13. V. Karađžić, Bajm.	16,14	2,79	17,29	16,03	2,72	16,97
Összesen:	192,0	35,96	18,73	192,3	31,07	16,15

Iskola	Magyar tannyelv					
	1994/95			1997/98		
	Szük. dolg.	Szak- képz etlen	%	Szük. dolg.	Szak képz etlen	%
1. Sonja Marinković	10,58	3,93	37,15	7,42	1,62	21,83
2. Djuro Salaj	3,97	1,67	27,97	5,95	2,41	40,57
3. I.G. Kovačić	3,97	1,35	22,61	5,95	2,46	41,34
4. J.J. Zmaj	5,97	2,45	41,04	5,95	1,61	27,06
5. Kizur István	9,06	1,79	19,76	7,44	3,16	42,47
6. Jovan Mikić	5,97	0,18	3,02	5,95	1,69	28,40
7. Október 10.	5,97	1,77	29,65	5,45	3,15	52,44
8. Miloš Crnjanski	5,97	2,36	39,53	5,95	1,76	29,58
9. VIII. Vajdasági R.	14,88	2,90	19,49	13,43	3,32	24,72
10. Szent Száva	5,97	3,17	53,10	5,95	2,66	44,71
11. V. Nazor, Palić	16,38	3,11	18,99	14,90	4,44	29,80
12. Néphősök, Csant.	19,90	5,26	26,43	17,72	5,61	31,66
13. V. Karađžić, Bajm.	5,97	3,04	50,92	5,95	2,94	49,41
Összesen:	118,5	32,98	27,82	108,5	36,83	33,94

A táblázatból jól látható, hogy a felsorolt 13 általános iskolában a szerb tannyelvű oktatás a képzetlen pedagógusok számát illetően 18,73%-ról 16,16%-ra javult, míg a magyar tannyelvű tagozatokon 27,82%-ról 33,94%-ra romlott, s egyes iskolákban foglalkoztatott pedagógusok egy harmadát teszi ki. Az adatok még legsújtóbbak, ha az iskolákat egyenként vizsgáljuk. Egyes iskolákban a szerb tannyelvű oktatás szakmai fedettsége 100%-os (I.G. Kovačić, J.J. Zmaj), ugyanakkor vannak iskolák, ahol a nem szakemberek foglalkoztatása 55,06%-ot is kitesz. A magyar oktatásban a legalacsonyabb százalék 21,83%, a legmagasabb az 52,44% (az Október 10. Általános Iskolában). Joggal merül fel a kérdés: szükség van-e ilyen iskolára? Ehhez még hozzá kell tenni azt is, hogy egyes iskolákban az igen rossz helyzet állandósult.

Ha tantárgyanként szemléljük a szakmai fedettséget, szinte „vészhelyzetről” kell beszélnünk, amelyben a magyar tagozatokon uralkodó állapotok ismét rosszabbak. Összességében szemlélve megállapítható és mindkét tannyelvű tagozatokra vonatkozatható, hogy legkifejezettebb a szakemberhiány a műszaki nevelésben: 16 szaktanár hiányzik, vagyis 52% (a magyar tannyelvű tagozatokon 78%). Ezt követik az idegen nyelvek, itt a

gyakorló pedagógusok 44%-a nem szaktanár. Ha tudjuk azt, hogy ezek a tantárgyak, valamint a matematika (melyet 23%-ban nem szaktanár ad elő) milyen fontosak az informatikai tudás megszerzéséhez, világossá válik, hogy általános iskoláink még nem készültek fel a 21. századra.

A magyar tannyelvű oktatás fedettségét vizsgálva egyértelműnek látszik, hogy az utóbbi néhány évben nem történt semmi a helyzet javítására. Ha tudjuk, hogy hazánkban a magyar nyelv- és irodalomtanárok képzésén kívül nem folyik más tanárképzés magyar nyelven, magától értetődik a kérdés: mit várhatunk? Az Oktatásügyi Minisztérium, amelynek feladata lenne a polgárok oktatással kapcsolatos jogairól gondot viselni, nem tesz semmit, pontosabban más malmára hajtja a vizet. A szabadkai Tanítóképző bezárása és a zombori Tanítóképző Főiskola megnyitása súlyos csapás volt a magyar nyelvű oktatásnak. A főiskolai csoportlétszám (15 egyetemista) ésszerűtlen meghatározása a kisebbségi nyelveken történő tanárképzés elsorvadásához vezetett. A külföldön szerzett tanári diplomák hitelesítésének hosszadalmas és bonyolult eljárása nehezíti a képzett pedagógusok visszatérését és bekapcsolódását az oktatási rendszerbe.

Mindehhez hozzá kell adni még a tankönyvellátással kapcsolatos nehézségeket. A kisebbségek számára készült általános iskolai tankönyvek általában fordítások, és nem tartalmazzák a nemzeti kultúra alapjait. (A középiskolákban még lesújtóbb a helyzet, mert csak az általános tantárgyakra vannak meg a megfelelő könyvek, szakirodalomból általános a hiány.) A Minisztérium merev viszonyulása lehetetlenné teszi külföldi tankönyvek és segédeszközök behozatalát, ezért a diákok arra kényszerülnek, hogy jegyzeteikből vagy a Magyarországról behozott tankönyvekből, illegálisan tanuljanak. Ez is hozzájárul, hogy a magyar tannyelvű tagozatokon drasztikusan csökken a diákok száma.

Ha összehasonlítjuk az 1987/88-as tanévben iskolába járó tanulók számát, amikor szerb tagozatra 10 425 diák, magyarra 5954 diák járt, a 10 évvel későbbi adatokkal, amikor 10 469 a szerb tagozatra járó tanulók száma és 4328 a magyar tannyelvűre, drasztikus tanulócsökkenést tapasztalhatunk a magyar tannyelvű tagozatokon. Magától adódik a kérdés: mi az oka, hogy

1926-tal csökkent a magyar oktatásban részesülő diákok száma. A politikai események minden biztonnal hozzájárultak, de nem zárhatjuk ki az oktatás szakmai fedettségének problémáit sem, mint igen fontos tényezőt. A szülők szeretnék, ha gyermekeik oktatása zavartalan lenne, s gyermek képességeiknek megfelelően tudnának szakmát választani. Hogyan tudja ezt az olyan iskola szavatolni, ahol a tanárok több, mint felének nincsen megfelelő szakképesítése? Két megoldás közül választhat a szülő: vagy egy távolabbi, szakmailag jobb magyar iskolába adja a gyermekét, vagy a szerb tannyelvű tagozatra írattja, és ezzel egyúttal a felvételihez is jobb felkészültséget tesz számára lehetővé és egyúttal több szakmából is választhat. A 4. táblázatból látszik, hogy a község mely részein és mely iskolákban kifejezettebb ez a jelenség.

A vezetők, szakmunkatársak és adminisztratív munkások jegyzéke is érdekes mutatókat tár fel a kétnyelvű iskolákban.

Joggal várhatnánk, hogy azokban az iskolákban, ahol az oktatás két nyelven folyik, legalább a szakszolgálatban dolgozók (igazgató, igazgató-helyettes, pedagógus, pszichológus, könyvtáros és titkár) egy része ismerje a másik tannyelvet is, ami megkönnyítené a tanulókkal és szülőkkel való kommunikációt és érvényt szerezzen az anyanyelvhasználati jognak. Itt merül fel a horvát tannyelvű iskola megnyitásának szükségessége: a lakosság nemzeti összetételének ismeretében ez joggal el is várható. Ismerte azonban az iskolaszékek tagjainak kinevezése körüli problémákat és az iskolaigazgatók kiválasztásának körülményeit, nehezen számíthatunk a helyzet javulására.

Noha a középiskolákra vonatkozó adataink nincsenek, megítélésünk szerint a helyzet még rosszabb, mivel magyar pedagógusok hiányában igen gyakran szerb nyelven folyik a tanítás a magyar tagozatokon. Ez a gyakorlat sajnos kezd mindennappossá válni az általános iskolákban is.

5. táblázat

A két tannyelvű iskolák vezetősége, szakmunkatársai és adminisztratív foglalkoztatottjai

ISKOLA	IGAZGATÓ	IGAZGATÓ-HELYETTES	PEDAGÓGUS	PSZICHOLÓGUS	KÖNYVTÁROS	TITKÁR
SONJA MARINKOVIĆ	RADOSLAV SVIRČEV	SLAĐANA PAVLIŠIN	MILENKO LUKOVIĆ	VESNA ŠTRICKI	ANA VEREŠ	SPOMENKA ARAMBAŠIĆ
ĐURO SALAJ	MIČO UZELAC	SLOBODANKA ŠUSTRAN	MARIJANA PLEČAŠ	-	-	SLAVICA LETIĆ
IVAN GORAN KOVAČIĆ	VOJISLAV VLADUŠIĆ	-	ZDENKA KUNČAK	-	-	JELENA NJARI
KIZUR ISTVÁN	SLAVICA MEDENICA	-	SUZANA CIMBALJEVIĆ	-	NEVENKA AJNBERGER	STEVKA PEŠIKAN
JOVAN J. ZMAJ	MIRA STANKOV	-	DUŠAN ADAN	DRAGAN ČUMURDIJA	SEIDA PODBIČANIN	SOMOGYI VALÉRIA
JOVAN MIKIĆ	BOŠKO MARAVIĆ	-	LJILJANA MOK. BOGDANOVIĆ	-	-	LJUBICA PAVLUKOVIĆ
OKTÓBER 10.	VESNA ORČIĆ	-	MILA ŠPIRTA	-	-	PETAR BOGDANOVIĆ
MILOŠ CRNJANSKI	MIRJANA ČUKVAS	-	TATJANA TOT KARAKAŠ	-	MARIJA LJUBIŠIĆ	MIRJANA VUČKOVIĆ
VIII. VADASÁGI ROHAMBRIGÁD	EDITA F. SIGMUND	GLADI ARANKA	RONCSÁK ERIKA	-	KUKTIN ERZSÉBET	ERIKA ILIĆ
SZENT SZÁVA	RADMILA PAKAŠKI	-	DESANKA VIDAKOVIĆ	-	TOMA VUČINIĆ	TASI ERZSÉBET
MIROSLAV ANTIĆ	LJUBICA RAŠIĆ	-	SVETLANA BELANČIĆ	-	KENÉZ PIROSKA	LJUBICA ŠARČEVIĆ
NÉPHŐSÖK Á.I. CSANTAVÉR	GERE FERENC	-	BALASA MAGDOLNA	SINKOVITS CSABA	FEKECS TÜNDE	VIKTORIJA TELČER
VUK KARADŽIĆ BAJMOK	RAJKO DUJOVIĆ	-	DUJO ČUPURDIJA	RAJKO T. TOMANOVIĆ	KOLLÁR JÁNOS	ANĐELKA RADULOVIĆ

6. táblázat

Összehasonlító áttekintés a szakkaderekről a két tannyelvű iskolákban

Tantárgy	1994/95-ös tanév								
	Szükséges szakemberek száma			Szakképzetlen előadók száma			Szakképzetlen előadók %		
	össz.	szerb	magy.	össz.	szerb	magy.	össz.	szerb	magy.
Szerb nyelv	45,46	45,46	-	0,65	0,65	-	1,43	1,43	-
Magyar nyelv	23,52	-	23,52	-	-	-	-	-	-
Szerb (nem anyanyelv)	15,35	-	15,35	-	-	-	-	-	-
Idegen ny.	46,56	30,56	16,00	23,57	14,67	8,90	50,62	48,00	55,63
Zene	18,31	12,30	6,28	6,39	5,43	0,96	34,90	45,14	15,29
Képzőműv.	18,31	12,03	6,28	2,97	1,20	1,77	16,22	9,98	28,18
Történelem	25,55	16,63	8,92	7,35	1,57	5,78	28,77	9,44	6,80
Földrajz	25,55	16,63	8,92	5,97	1,09	4,88	23,37	6,55	54,71
Fizika	21,68	14,08	7,60	4,51	3,76	0,75	20,80	26,70	9,87
Matematika	64,88	42,64	22,24	14,60	8,85	5,75	22,50	20,76	25,85
Biológia	29,18	19,18	10,00	6,18	1,63	4,55	21,18	8,50	45,50
Vegytan	14,39	9,09	5,30	1,27	0,91	0,36	8,83	10,01	6,79
Műszaki nev.	30,23	18,55	11,68	15,63	6,35	9,28	51,70	34,23	79,45
Testnevelés	43,08	28,78	14,30	6,15	1,88	4,27	14,28	6,53	29,86

MŰHELY

Tantárgy	1997/98-as tanév								
	Szükséges szakemberek száma			Szakképzetlen előadók száma			Szakképzetlen előadók %		
	össz.	szerb	magy.	össz.	szerb	magy.	össz.	szerb	magy.
Szerb nyelv	48,86	48,86	-	2,28	2,28	-	4,67	4,67	-
Magyar nyelv	23,18	-	23,18	-	-	-	-	-	-
Szerb (nem anyanyelv)	14,87	-	14,87	-	-	-	-	-	-
Idegen ny.	46,61	31,53	15,08	20,49	12,62	7,87	43,96	40,03	52,19
Zene	19,15	12,95	6,20	7,15	4,70	2,45	37,34	36,29	39,52
Képzőműv.	19,15	12,95	6,20	5,70	2,05	3,65	29,77	15,83	58,57
Történelem	26,60	18,10	8,50	1,65	0,20	1,45	6,20	1,10	17,06
Földrajz	26,60	18,10	8,50	6,55	1,50	5,05	24,62	8,29	59,41
Fizika	22,70	15,50	7,20	3,40	2,00	1,40	14,98	12,90	19,44
Matematika	67,80	46,01	21,79	15,67	10,78	4,89	23,11	23,43	22,44
Biológia	30,50	20,70	9,80	3,20	1,80	1,40	10,49	8,70	14,29
Vegytan	15,30	10,50	4,80	2,60	1,20	1,40	16,99	11,43	29,17
Műszaki nev.	30,50	20,70	9,80	15,85	8,20	7,65	51,97	39,61	78,01
Testnevelés	30,50	20,70	9,80	4,80	1,70	3,10	4,80	8,21	31,63

Biflázók előnyben?

MIHÁLYI KATALIN

Évek óta felháborodást vált ki a pedagógusok, szülők körében annak a feladatgyűjteménynek a színvonala, amely a nyolcadikosok számára készül minden évben, s magyar nyelvből és irodalomból (volna) hivatott megkönnyíteni a középiskolai felvételi vizsgára való felkészülést.

Az, hogy az érintettek mit rónak fel a feladatgyűjteményt és a helyes válaszokat tartalmazó kiadvány készítőinek, a következőképp foglalható össze: számos, nem egyértelmű kérdés és helyesírási hiba található benne, és a helyes válaszokat tartalmazó megoldásban, az ún. „kulcsban” is sok a homályos megfogalmazás, sőt van tárgyi tévedés is.

A magyartanárok, szülők azt kifogásolják elsősorban, hogy a kiadvány szerzője (esetenként szerzői) a biflázókat előnyben részesíti. Ezt igazolja például az 1997-ben megjelent feladatgyűjtemény, amely szerint 15 író, költő születési – és jó néhány esetben elhalálozási – dátumát kell tudniuk a diákoknak ahhoz, hogy maximális pontszámot érjenek el a minősítő vizsgán magyar nyelvből. A 300 kérdés közül 5 megoldás a dátum ismeretét kéri, a hatodiknál pedig az évszám alapján kell felismerni az író nevét. Van olyan feladvány, ahol egy, kettő, öt, hat, sőt az egyik kérdésben tíz születési (illetve születési és elhalálozási) dátumot kell tudni a hibátlan megoldáshoz. Ahhoz, hogy reális képet kapjunk az egészségügyi, villamossági, közgazdasági középiskolába pályázók felkészültségéről, nem biztos, hogy épp az ilyen irodalomtörténeti adatok a legfontosabbak. Vannak ugyanis olyan lelkiismeretes, igazán kiváló magyartanárok, akik megelégszenek azzal, hogy a diákok csak néhány nagy írónk, költőnk – Petőfi,

Ády, József Attila – születésének és elhalálozásának évét „fűjják fejből”, s a többiek esetében megelégszenek azzal, ha el tudják őket helyezni a korban (a század elején született, X. Y. kortársa volt, stb.). Bizonyára van, aki felháborodik ezen a hozzáálláson, de sajnos az igazság az, hogy a diákok többségének irodalmi tájékozottsága, tudása igen hézagos, s a legtöbb tanuló meghökkenően és felháborítóan keveset olvas, s bizony más tantárgyakból is gyakran feleslegesen túlterhelik számadatokkal a diáksereget. Féltő, hogy a gyerek elveszik a sok adatban. Nem fér kétség ahhoz, hogy a szorgosabb tanulók a felvételi vizsgára be fogják biflázni az összes dátumot, s a megmérettetés idején – de csakis akkor – tudni fogják, rövid idő múlva azonban a számadatok nagy része kitörlődik emlékezetükből.

A magyartanárok zöme azt a meggyőződést vallja, hogy a diákok többsége az évszámok helyett szívesebben egészíti ki például Juhász Gyula: Milyen volt ... című költeményének első szakaszában a verssorokat, s minden bizonnyal fantáziadúsabb, kreatívabb feladat egy olyan kérdésre válaszolni, hogy melyik évszáz hiányzik az említett versből.

A feladatgyűjtemény tartalmaz meghökkenően könnyű kérdéseket is. Az egyik például az kéri, hogy a diák írja le a vonalra visszafelé olvasva Léda nevét. (Az ilyen kérdések nem méltóak a nyolcadikos tanuló értelmi szintjéhez – véli az egyik tanár). Az 1998-as feladatgyűjteményben van olyan kérdés is, ahol az „igenev neve” feltüntetéséhez három vonal áll a tanuló rendelkezésére a szükséges négy helyett, s a felkészülés során tanár, diák nem tudja, hogy ez beugrató kérdés vagy nyomdahiba, illetve a gyerek rátermettségéről kívánnak meggyőződni. A múlt évi feladatgyűjtemény 78-as példájában hiányos mondat keresése a feladat, a „Jó estét kívánok!” mondat viszont nem hiányos. Ugyanis az 1. és 2. személyű alanyt a személyrag félreérthetetlenül megnevezi. A Magyar Tudományos Akadémia leíró nyelvtanának és minden nyelvtankönyvnek ez az álláspontja. Lehet, hogy diákbeugrató-buktató kérdéstről van szó? Zavart kelt az is, amikor két-három kérdés azonos tartalmú, csak más-más megfogalmazásban. Mire jó ez?

Más: Húzd alá a főnévi igenevű állítmányokat – kéri az egyik feladat, de a József Attila-versrészletben nincs állítmány, így joggal merül fel kérdés: nem lett volna egyszerűbb a főnévi igenevek megjelölését kérni? Az ideai kérdésgyűjteményben van olyan feladvány is, amely ellenkezik a pedagógiai elvekkel: a gyakorló pedagógusok ugyanis azt tanulták, hogy soha semmit sem szabad hibás formában a táblára írni, mert az életkori sajátosságból adódóan a gyerek a téves alakot fogja megjegyezni. A feladatgyűjtemény viszont azt kéri, hogy a felvételiző írja le helyesen, hogy véccség, fáraccsák, mozgacc.

Sok érintett kifogásolja a minden évben jelentkező nagyszámú helyesírási hibát, de azt is felróják, hogy gyakran, amikor a feladatlapban a helyes felelet előtti betűt kell bekarikázni, a szerző nem mondja meg, hogy hány választ vár. Vagy – gondolta a kiadvány készítője – ez úgyis kiderül a „kulcsból”?

S íme még egy jellemző példa (ezúttal az 1996-ban kiadott feladatgyűjteményből is). Érdekes idézni a kiadványt elemző Túri Gábor néhány mondatát: „Ha mi vagyunk a csalhatatlan szak tekintély pozícióján, nem tehetjük meg, hogy ugyanazt a hibát elkövessük, amit másan szigorúan számon kérünk. Ami a 118. gyakorlatban – hibázás esetén pontvesztést jelentő feladat – az a 61-esben sem szerepelhet hibásan (ahol kérdés megfogalmazásában mi magunk használjuk): 3-mas. (A 3 már tartalmazza az m-et, ez tehát feloldva így festene: hármmas.)”

Az ideai, vagyis az 1998-as feladatgyűjteményben is akad hasonló hiba. Íme az egyik: Május ötödike – ezt a dátumot négyféle módon kell leírnia a gyereknek. A megoldást feltüntető „kulcsban” az a. pont alatt a következőképp hangzik a helyes válasz: Május 5-én. Mi van akkor, ha a javítást végző tanár szigorúan tartja magát a „kulcsban” található megoldáshoz, és a május 5-e alakban jelentkező (helyes) választ hibásnak minősíti? Ez sajnos reális feltételezés, ugyanis épp az idén történt meg, hogy két olyan feladvány is szerepelt a felvételi vizsgán, amelynek megoldása hibásan szerepelt a „kulcsban”. Az egyik diák felkészítő tanárnőjének utasítása alapján a következőt írta válasz gyanánt: „a helyes válasz...”, „a kulcs szerinti válasz...”. A tesztet kijavító tanár 2 pontot levont tőle. Valószínűleg elfogadhatatlannak, sőt

(kockáztassuk meg) szemtelennek minősítette a diák eljárását, s nem is gondolt rá, hogy pedagógiai szempontból mekkorát vétett. Egy másik középiskolában ugyanis az említett két feladvány esetén elfogadták a „kulcs” szerinti választ is, de ha a gyerek mellett a ténylegesen jó választ is feltüntette, azt sem minősítették vétségnek, tekintélyrombolásnak.

Egyébként felfoghatatlan, hogy ha az idén a 350 felkészítő feladvány közül 50-be valamilyen hiba csúszott, illetve ennyi nem mondható egyértelműnek, világosnak, akkor a 20 vizsgakérdés közé hogyan kerülhetett kettő az említett kérdéses példák közül. Létezik, hogy a vizsgakérdések kiválasztója ennyire nem tartotta tiszteletben diákok érdekeit?! Az is felfoghatatlan, hogy a Magyar Tanszék szakemberei által készített revízió után miért nem adták ki a javítások jegyzékét, egyrészt hogy számos kellemetlenségtől megkíméljék a diákot, a felkészítő tanárt, és a szülőt, másrészt pedig a pedagógiai szempontok érvényesítése miatt (a tizenéveseknek ezzel is példát mutathattak volna, hogy ha valaki hibázik, igyekezzen helyrehozni, s mindig vállalja cselekedeteiért a felelősséget), arról nem is szólva, hogy a gyakorló pedagógus tekintélyét is rombolják az ilyen hibák, tévedések. A tanuló ugyanis a kérdéses szabályokat, jelenségeket másképp tanulta tanárától, s megtörténhet, hogy kétségbe vonja a vele foglalkozó pedagógus szaktudását, hisz az lenne a logikus, hogy az oktatási minisztérium nevével fémjelzett kiadványban szereplő állítások pontosságához semmiképp sem fér(hetne) kétség.

Alaposabb munkával, több körültekintéssel mindez elkerülhető lett volna, s akkor diákjaink nem tapogatóztak volna a sötétben, hanem tudták volna mihez tartani magukat, s az sem mellékes, hogy sok-sok idegességtől megkímélték volna őket. Ezért lenne jó megoldás, ha nem a oktatási minisztérium munkatársai, hanem gyakorló magyartanárokból álló szakcsoport állítaná össze a feladatgyűjteményt, illetve ha ilyen feladatot nem bíznának rájuk, akkor egy általános és középiskolai, valamint egyetemi tanárokból álló testület még kézirat formájában átnézné e fontos kiadványt. Abból az elvből kiindulva ugyanis, hogy adassék legnagyobb tisztelet a gyermeknek, nem volna szabad megengedni, hogy ilyen hiányosságok előforduljanak a példatárban. Ha a gya-

korló pedagógusok állítanák össze a kérdéseket, akkor valószínűleg egyértelműbb – a diákok számára közelebbi – lenne a kérdésfeltevés, igazodna a nyolcadikosok életkorához, tudásához, s bizonyára nem kellene kétszer-háromszor elolvasni egy-egy feladatot, hogy kiderüljön, mi a tanuló teendője. Ha a gyakorló pedagógusok állítanák össze a feladatgyűjteményt, valószínűleg jobban érvényesülne a diák tudása, kreativitása.

Jó példa erre a zombori Tanítóképző Fakultás és a szabadkai Óvóképző Főiskola felvételi feladatgyűjteménye, amelynek kérdésfeltevése világos, s a feladványokat jóval könnyebb megválaszolni, mint a négy évvel fiatalabb generációnak szánt kiadványban szereplő kérdéseket.

Összegezés: Végre a gyakorló pedagógusokra kell bízni a nyolcadikosok számára készülő anyanyelvi és irodalmi feladatgyűjtemény összeállítását.

Hagyománytisztelő óvodai nevelés¹

SZŐKE ANNA

Mottó:

*„Mert azt tanultam mindenütt,
azt láttam minden nagy nemzetnél,
hogyan az apák dolgát
folytatják az utódok...
Ugyanezt látjuk északon és délen
minden olyan nemzetnél,
akikhez mi tanulni járunk,
hogyan hazajöve
lebecsülhessünk mindent,
ami a miénk,
merthogy itthon nincsen készen
akkora kultúra, akkora művészet,
mint amilyent hozhatunk
könnyen, készen – külföldről.
Mert nekünk azt előbb csinálnunk
kellene. Mert össze kellene
szednünk nagy fáradsággal az ország
minden részéről a széjjelszórt
köveket, hogy azokkal
a magunk képére építhessünk.
És ehhez hit is kellene,
és nagy fanatizmus is,
és rettenetesen sok munka...”*

Kós Károly
(A régi Kalotaszeg, 1911)

---

¹ Elhangzott Gödöllőn, a Hagyományápoló óvodai nevelés c. országos konferencián, 1998. április 24-én

Változás-e a változás?

Az elmúlt évek során a Vajdasági Magyar Óvodapedagógusok Egyesülete egymást segítő tagjai egymás munkája iránt érdeklődő, jó közösséggé fejlődött. Ezt több közös rendezvényünk is igazolja. Mind tudatosabban építjük be munkánkba a helyi népszokásokat, a néphagyományokra épülő kismesterségeket. Szólamokat hallottunk már eleget, helyettük céltudatos, jövőt építő MUNKÁRA van szükség. Hogy ez létrejöjjön, három tényező megerősítésére van szükség:

1. A szülő, illetve a család jó kapcsolatára a nevelővel (intézménnyel);
2. Pontos helyzetfelmérésre, hogy mi nevelők tudjuk, mit kell felvállalnunk;
3. Tudnunk kell, hogy mi vállal az óvodát fenntartó igazgatóság, helyi közösség.

Korábbi munkánk során is beépült bizonyos válogatás a néphagyományokból az óvodai tantervbe: népzene, mondóka, népi gyermekjátékok, ez azonban nem volt tervszerű és tudatos, nem alkotott egységes egészet témakörökön belül. Teljesen az óvónőtől függött, hogy az oktatási-nevelési folyamatba mennyit és hogyan épített be.

A természetes anyagok közelsége kell, hogy motiválja a gyermeket. A gyermek az óvónő irányításával saját elképzelése alapján kreatívan és kitartóan tud tevékenykedni. Igyekezzünk megragadni minden alkalmat, hogy a gyermekekkel felfedezzük a környező világot, meglátassuk a természet szépségét, értékét. Műanyagközpontú világunkban nagy szükség van a természetes anyagból készült és nem utolsósorban a saját kezűleg készített játékszerekre. Igaz, hogy sérülékenyebbek, nem olyan hosszú életűek, mint műanyag társaik, de általuk a gyermekek közelebb kerülnek a természethez.

A gyermekek, a szülők, a nagyszülők folyamatosan gyűjtik, válogatják, rendszerezik a természet adta kincseket. Késő ősszel a gyékény, a vessző, a szalma, télen a csutka gyűjtése nagy él-

mény. A csutkajáték, a vesszőfonás ősi mesterség volt. A mindennapi tevékenységbe jól beilleszkedik a játékeszközök készítése. Közben jó alkalom nyílik a beszélgetésre, mondókák, dalok, versek felidézésére. A gyerekeket a közösen átélt élmények a környezetükhöz kötik. A környezet alakítása, a szülőföld szépségének megláttatása alakítja vizuális látásmódját. Ez az alap, melyre a gyerekek művészetre nevelése épül.

A természetes anyagokból készült gyermekjátékokból, használati tárgyakkól, eszközökből egy egész önálló kiállítási anyag gyűlhet össze.

Ahhoz, hogy a néphagyomány értékeit napjainkban is életben tartsuk, a nevelők állandó érdeklődésére, önképzésére van szükség. Ennek érdekében egyesületünk havonta szakmai továbbképzést szervez különböző helyszíneken. Mindenre, amit elsajátítunk, szeretnénk megtanítani az érdeklődő gyermekeinket, hogy a nevelés folyamán pozitív érzelmi viszonyt tudjanak kialakítani a falujukhoz, szülőföldjükhöz, a nemzeti kultúra hagyományaihoz. Néphagyományainkat az óvodai nevelés komplex részeként beépítjük ünnepeinkbe, hétköznapjainkba, a mese- és versfeldolgozásba, barkácsolásba, ének- és zenehallgatásba, mozgásos játékokba.

Tematikus tervezés

A témákban való gondolkodás jelentősége abban nyilvánul meg, hogy a pedagógus az évi tervet átfogó, széleskörű témákban látja. A témában való gondolkodás során a nevelő határozottabban érzi a nevelői feladatokat és egy-egy téma lezárásakor szembevetőbb az elért, illetve kívánt hatás.

A tantárgyi nevelés céljait egy téma keretében valósítjuk meg, az ismeretnyújtást nem tördeljük mozaikszerűen tantárgyakra. Az élményanyag egy értelmes egésznek kell, hogy képezzen. A baj a szigorúan elkülönített foglalkozásokkal kezdődött. Ezért fontos, hogy a mai óvodai nevelés olyan erősen egységes képet adjon, amely kialakítja egy nemzedék folyamatos életritmusát.

A közös munka megszervezése

A gyerekek tevékeny részvétele az anyagrészek, témák feldolgozásában lényegesen többet jelent annál, minthogy az elhangzó kérdésekre kézfelemeléssel feleljenek. Bekapcsolódásuk meg kell, hogy haladja a kérdezz–felelünk szintjét.

Egy-egy téma (ünnepekör, hagyomány) megkezdésekor beszélni kell arról, hogy mi az, amivel most hosszabb időn keresztül foglalkozni fogunk. Ki milyen gyűjtőmunkát tud elvállalni, mire lesz szükségünk az anyagrészek feldolgozásakor, milyen illusztrációkat, segédeszközöket tudnak hozni. Szóba jöhet-e kirándulás, séta, filmvetítés? Tehát körülhatároljuk a feladatokat. A beindításnál, a bevezető beszélgetéskor körvonalazni kell a téma súlypontját, s mielőtt lezárnánk egy témát, ünnepekört, szokást stb., a megbeszélte eseményláncolatnak egységes egészévé kell érnie, legyen az András-nap, farsang vagy éppen pünkösd.

Az óvoda napjainak ilyenfajta megszervezése, jellemzője bensőséges, családias légkör kialakulását eredményezi. A szülő–gyermek–óvónő együttműködésére alapozunk. Gyakran kell nyilvános csoportbemutatót tartani.

A dramatikus játék, a szavalás az óvodai élet szerves része kell, hogy legyen. Az ilyen témákban való gondolkodás változatos, élményszerű, gazdag tartalmú óvodai ünnepek műsorának alapja.

Kiemelt szerep jut a munkára nevelésnek a kézműves technikák elsajátításától kezdve a mezőgazdasági munkákon át egészen a szociális–egészségügyi feladatok elvégzéséig.

Tárjuk ki az óvoda kapuit! A legtöbb időt töltsük a szabadban! Csodáltassuk meg a bogarakat, a rügyező fákat, az autómekanikus munkáját, a kertészt! Az élményekkel átszőtt tapasztalatok nagyon fontosak. Amikor gyermekeink felismerik, hogy ezzel már tavaly is foglalkoztunk, s hogy hagyományos ünnepeink, szokásaink évente rendszeresen ismétlődnek, felfedezik az élet legősibb törvényét: a nappalok és az éjszakák, a nyarak és telek, a

születés és halál örök egymásutánját, a biológiai jelenségeket, amelyek örök mozgásban tartják a világot.

A témaközpontú nevelőmunka (amikor hosszabb időn át egy téma dominál) a SZÜLŐFÖLD megismerésével kezdődjön, kiindulópontja és központja a szülőföld néphagyománya legyen.

A szülőföld sajátos kultúráját, annak megőrzését, óvását tűzzük ki célul. (Ezt a nyugati államok már rég megtették). Szülőháza és nemzetünk szellemi értékei döntőek jövőnk sorsunkra.

Mindezek kutatása és tanulmányozása a pedagógusnak is feladat. Ha egy közösségen belül élnek a hagyományok, nemzedékek folytonosságát alapozzuk meg. A hagyományok PERIODIKUSAN ismétlődő rendszere az örömforrással együtt erősíti a közösséget (szűkebb és tágabb értelemben). Folytonosságot teremtenek életünkben, sajátos arculatunk kiemelkedik, s válik nemzedékeket összekapcsoló erővé.

A nemzetben tehát élnie kell az összetartozás tudatának. Az összetartozás érzését ma már a közös nyelv, a közös szokások, a közös erkölcs, gyakran a vallás, egyszóval a közös hagyomány alakítja ki.

A műanyagáradat ellenünk dolgozik. A nyugati világ majmolásán felnevelkedett gyerekeink nem ismerik fel a népművészetben rejlő művészi értékeket. Csak néphagyományainkban lelhetünk védelmet. A hosszú időn át belénk plántált kisebbségi tudat miatt megszégyenítő tempóban tagadtuk meg ősi kultúránkat.

Új értékrendek alakulnak: számítógép, videó, rock, az előrajzolt kifestők, a készen kapható játékszerek a teremtés örömétől fosztják meg a gyermeket.

Korunk egyik jellemzője a passzivitás. Felbillent az ősi egyensúly alkotó és befogadó között. Már gyermekeink is csak fogyasztják a művészetet. Lelki sajátosságait tekintve a kisgyermek elsősorban érzelmi lény, érzelmein keresztül tapasztalja meg a világot, érzelmein keresztül lehet hatni rá. Minden, gyermekkel foglalkozó ember szükségét érzi, hogy megkeresse azokat a módszereket, amelyekkel hatni tud neveltjeire. A gyermeki rezonancia megőrzői főképp az óvónők lehetnek. Felelősségteljes munkájuk sikerének feltétele, hogy ismerjék az egyes ünnepek

körökhöz kapcsolódó folklórt, otthonosan mozogjanak a szokások, rituálék, játékok világában. Legyenek képesek tovább is adni a népviseleti és viselkedési kultúrát.

A következőkben néhány példával – a teljesség igénye nélkül –, szeretném szemléltetni hogy melyek a mai óvodai nevelés jellegzetes kérdésfelvetései.

Úgy cselekszem, „mintha”... Drámapedagógia az óvodában

A reformpedagógiákat a századfordulón az új társadalmi szemléletváltás hozta létre, és ekkor szaporodtak el újabbnál újabb változatai. A különböző premisszákra alapozó gyermekközpontú szemlélet ismertebb és kevésbé ismert alternatív pedagógiai műhelyeket vagy iskolákat hozott létre: E. Claparède funkcionális nevelési programja, a Rudolf Steiner alapította Waldorf-iskolák, C. Freinet „munkaiskolája”, vagy Carl E. Rogers önismereti eszméin alapuló nevelési programok. Közös bennük, hogy nem az iskolarendszert próbálták felforgatni fenekestül újabb és újabb strukturális és tartalmi koncepciókkal, hanem csak életközeli helyzetbe hozták a tanulót olyan környezetet és légkört teremtve, ahova szívesen járnak a gyerekek. Minden nevelési program biztosította a szabad kibontakozást, előtérbe helyezte a kezdeményezőkézséget, tekintetbe vette a spontaneitást, nem tompította az érdeklődést. Ennélfogva kialakult egy új nevelési szemlélet, amely a gyermekek személyiségének szabad kibontakozását helyezte előtérbe.

A reformpedagógia térhódítása óvodáinkban még kísérleti fázisban van. Ismeretek hiányában csak tapogatózunk, inkább kérdezősködünk, tájékozódunk.

Érezzük a változás szükségességét, azt, hogy már nem elég a szürke tanítási órákra szorítkoznunk. Elmúltak azok az idők, amikor szigorú óravázlatok szerint kellett megtartanunk egy-egy foglalkozást, tanítási szintekre darabolva napjainkat. A médiák által erősen befolyásolt és megváltoztatott gyermekvilág megköveteli tőlünk, hogy a gyermek a benne rejlő produktív erőket kifejez-

hesse. Igaz ugyan, hogy a kreativitás és a spontaneitás hangsúlyozása szembefordulás az egyszólamú oktatással, az óvónő részéről megnyilvánuló autokráciával. A reformpedagógiák az egyéni erők minőségét tárják fel, viszonylagos szabadsággal ajándékozzák meg a gyermeket, elutasítják azt a módszert, hogy mindent készen, szájbarágra kapjon meg. Az óvodapedagógusnak kell ügyelnie, hogy ne korlátozza a gyermeket. Amit lehet, együtt döntsenek el, és együtt valósítsanak meg. (Ha műsort állít össze, az a csoport napi életét tükrözze, a gyermekek kedvenc dalait, mondókáit.)

Drámapedagógiával, mint a reformpedagógia egyik ágával, évekkor ezelőtt ismerkedtem meg, közel egy évtizede. A jeles vagy kevésbé jeles személyiségekkel való találkozásaim során ösztönzést kaptam a módszer alkalmazására. A szellemi kaland, az alkotó együttműködés ihletett meg abban, hogy búvárkodni kezdtem a szakirodalomban, s bátorságot nyertem, hogy a megtapasztaltakat munkámban alkalmazzam.

Talán még annyit: a drámapedagógiában a többi reformpedagógiai irányzattól eltérően, megkülönböztetetten jelen van a színházművészet, a színjátékkalkotás, a folklór és nem utolsósorban a konfliktusmegoldó játék. A gyermek szerephelyzetbe kerül, felszabadul, beleplántálja érzéseit, gondolatait az alkotó szerepjátékba.

Milyen környezetből jön a gyermek? A kreativitás kérdésköre az óvodában

Pedagógiai munkámban Helvetius tézisét vallom és vallottam: „A nevelés tesz bennünket azzá, amik vagyunk.” Most is hiszem mindazonáltal, hogy minden nevelésnek vannak „akaratlan következményei”. A jelenség, amelyről itt most szó lesz, mindenképpen megérdemli a figyelmet.

A nevelésben új korszakot nyitott a modern tömegkommunikációs eszközök elterjedése: televízió, videó, számítógép. Az elektromos média nemcsak egy társadalmi réteget hódított meg, ha-

nem Földünk lakosságának többségét. Ha feltesszük fel a kérdést: Nézzük meg, honnan is jön a gyermek? – a válasz egyszerű: a televízió mellől. A közelmúltban készítettem egy felmérést óvodások és kisiskolások körében. Mit csinálsz közvetlenül az után, hogy felébredtél? Nézem a rajzfilmet. Vagy már megy a műsor, és csak a képernyő elé ül, vagy azonnal bekapcsolja a készüléket. Kérdezem: ez a gyermek kivel beszélget reggel? A családok zöménél a televízió műsorprogramja alakítja a családok életvitelét. A gyermek érdeklődése a médiák szerint alakul. A korszerű technikának „köszönhetően” a gyermek elfelejtenek beszélni, passzív emberré válnak. A túlzott, mértéktelen televíziózás leszoktatja őket a gondolkodásról, rontja beszédképességüket, elszegényíti képzelőerejüket, arról nem is beszélve, mennyire eltorzítja ízlésüket. Viselkedési, értékrendbeli normáik, a valósághoz való viszonyulásuk kettősségen alapszik: az egyik a televízió által behozott, képen látható világ, a másik a családi és óvodai élet.

A tömegkultúra fogyasztása által a nevelés értékrendje s a gyermeki lét megváltozott. Az utóbbi időben már közhelyszerűen nehezen nevelhető jelzővel illetjük a hiperaktív, túlonatúl ragaszkodó, túlbuzgó, fontoskodó stb. gyermeket, e kifejezésbe ugyanis benne foglalhatnak a legkülönbözőbb magatartási rendellenességek: gátlásosság, túlzott mozgékonyosság, túlzott szeretetigény, bátortalanság, az agresszivitás, makacsság, a társakkal szembeni ellenséges magatartás, a verbális agresszió stb. Sajnos szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy a szülő mindinkább csak felügyelő és ellátó szerepet tölt be (tisztelet a kivételnek). Nem őket kell ezért okolni – már a mai fiatal szülők is a tömegkultúrán nevelkedtek. Gyermekeiknél a kivédés és ellensúlyozás feladata most ránk, nevelőkre hárul. Nem hunyhatunk szemet e társadalmi tényező felett; hamis nevelői tudatban élünk, ha nem veszünk tudomást valóságunknak erről az arcáról.

Írásomban megkísérlem néhány példával segíteni az óvónők munkáját. Előrebocsátom, nem vagyok a technika vívmányai ellensége, de csökkentjük minimálisra nézettségüket legalább az óvodában. Tudom magamról, kényelmesebb videókazettán végignézni egy ismeretterjesztő filmet, mint konstrukciós játékkal kreativitásra nevelni. Pedig a gyerekek imádnak alkotni – szükség-

gük is van a sikerélményre –, főleg ha az valamilyen eseményhez (ünnephez) kapcsolódik.

Néphagyományunk gazdag, egyik ünnepkör követi a másikat. A farsang a kreatitásnak és bohóckodásnak ezer megnyilvánulási formáját kínálja. Készítsünk papírból álarcot, de otthoni feladatként is elkészíthető a szülővel együtt. Otthonról hozzon olyan ruhaneműt, amelyre már nincs szükség, s az óvoda tulajdonában maradhat. A gyerekek öltözködjének, készüljenek a farsangra kedvükre, szárnyaljon képzeletük. Belopva egy kis drámapedagógiát, ötletadással eljátszhatnak egy rögtönzött, kitalált mesét. Alapfeltétel: az óvónőnek mindig a játszó gyermekek közt kell lennie. Társnak a játékban.

Szervezzünk az óvoda környékén álarcos fölvonulást. (Hagyjuk el minél gyakrabban az óvoda épületét!) A farsangi jelmez egyébként régen a hidegre való tekintettel vastag, meleg ruhából készült, készülhet most is. Különösen az állatalakoskodás volt szokásban, valamint ördögök, boszorkányok megszemélyesítése.

Eljátszhatnak tréfás lakodalmas játékot is. Egy kisfiú legyen a menyasszony, egy kislány a vőlegény. Fokhagymakoszorú a fejdísz (a fölzsabadultság hihetetlenül segíti a szocializációt), feldíszített kóróseprű a csokor.

Hogyan búcsúztatjuk a telet? Játékkal, tánccal. Vidám télűző felvonulással, tréfás gyermekmondókák felhasználásával színebbé tehetjük. Helyet kaphatnak benne a csúfolódók is, pl.: Zsuzsika, örök bőgő muzsika!, Halász, vadász, madarász, üres zsákba kotorász, Ildikó, rúgjon meg a kiscsikó.

Készítsünk a szülőkkel kiszababot szalmából, ciroksöprű is lehet, az személyesíti meg a telet, majd a multság végén a tél jelképét elégetik, vagy a folyóba dobják.

Farsangi multságunkra hívjuk meg a szülőket, lehet, hogy lesz is, aki vállalja, hogy jelmezbe öltözzön. Egy ilyen élmény feltehetően lehet.

A téli időszakban előkerülhetnek az időjárásról szóló jóslatok, medvehiedelmek.

A farsangi előkészületeknek, az alakoskodásnak, a felvonulásnak, a szocializációnak a kreativitás fejlesztése és az élménynyújtás mellett van egy lényeges szegmense: tudatosítjuk a gyermekben, hogy régen így üzték el a rossz szellemeket, így búcsúztatták a telet az emberek. Együtt voltak, vidámak voltak, bohóckodtak.

Sajnos, a tömegtájékoztató eszközök is hozzájárultak a hagyományok elkorcsosulásához. A modernizáció során megváltozott a néphagyomány átörökítésének módja. A népi kultúra átörökítésének alanyai és hordozói jelen pillanatban az óvónők, a nevelők.

Tevékenységi formák

Játék

A játék klasszikus tartalma kiegészülhet népi játékokkal:

– **Énekes-táncos játékok:** párcserélő játékok, fogyó gyarapodó játékok, leánykérő játékok, gyűrűsdi, szembekötősdí, vásáros játékok, fufangos játékok;

– **Mozgásos és küzdő játékok:** versengő, váltó hidas játékok, körüljárás;

– **Népi játékszerek készítése:** bábuk, játékbútorok, rongybabák, napraforgószár-lovacska.

A dramatikus népszokások játékaikhoz szükséges kellékek, hangulati elemek beszerzésében, készítésében az óvónő kell, hogy irányítsa, és ő motiválja a gyermeket.

Az összetartozás: az óvónő a játékban lehet egyenrangú játéktárs is.

Az óvónő tudatosítja a szülőknél a játék személyiségfejlesztő hatását.

Az óvodai környezetben jelenjenek meg a néphagyományápolás eszközei.

Legyen egy állandó hely, sarok, amely a műhely szerepét tölti be kézműves foglalkozások céljából: agyagozás, nemezelés, hímzés, madzagszövés, szövés, növényből készült játékok, vesszőfonás, gyermekhangszerek, sárkánykészítés, rongybabák stb.

Jeles napok jelképei

- húsvéti tojás díszítése;
- májusfa állítása;
- pünkösd koszorú, bodzaág a kapukra;
- adventi koszorú;
- mézeskalács, mézesbábok;
- farsangi jelmezek, álarcok.

(Sokkal nagyobb a hatása, ha mi sütjük ki a mézeskalácsot az óvodában, mintha kivágunk papírból egy fenyőfát, megragasztjuk és hazaküldjük. Egészen más, ha farsangra közösen gyűjtjük be, és együtt választjuk ki a ruhákat, mintha kiosztjuk a feladatot, hogy hozzatok otthonról jelmezt).

Mozgás

1. Mozgáskultúra, mozgáskoordináció fejlesztése, különösen a népi mozgásos és egyéb játékok által.

2. Szabad mozgás. Különböző terepeken gyakorolják a természetes és egyéb mozgásokat: fogó, árokba macska, mászás, gurulás, bújócska, labdajátékok.

Irodalom, vers, mese

Valamikor a kisgyermek, elsősorban a nagyszülőknek köszönhetően, állandó és közeli kapcsolatban volt a népköltészeti alkotásokkal. Lírai légkörben cseperedett: bölcsődalokat énekeltek neki, dúdoltak, eltapsikolták a mondókákat, s mindez érzelmi biztonságát erősítette. A népköltészeti alkotások végigkísérték a gyermekkorát. A népi mondókákban rejlő ritmikusság a gyermeket jókedvre derítette. A népmesék állásfoglalásra készítik a gyermeket, ítélőképessége alakulását segítik.

Közmondásokat, szólásokat napjában többször is használjunk.

Énekes játék, ének-zene

Őseink munkájuk egyhangúságát énekléssel oldották fel. Érzelmeket, örömeiket, bánatukat dalba öntötték. Gyermeküket éneklésre ringatták a bölcsőben. Ölbe vevő mondókákra dajkálják egymást a gyerekek, sőt az óvónő is, vegyék ölbe egymást, és tapsolják el egymásnak az altatót, a csiklandozót. Gyermekünk ezt imádják.

Az énekes népszokások: Lucázás, pásztorjáték, farsang, komatálzás, pünkösdlés, lakodalmás, szüreti multság.

A dalos játékok a lányok számára a lányos mozgás és viselkedés szabályait is közvetítik. Mit hogyan illik.

Vizuális tevékenységek

Hagyományőrző elemek:

- a népi kismesterségek technikái;
- a jeles napok jelképkészítő technikái.

A kézimunkák között megjelenik a nemezelés, a kézi szövés, tojásfestés, játékok készítése, gyertyaöntés, fonás stb.

Ajánlatos a természetes anyagok beszerzése:

- termékek: kukorica, makk, gesztenye, csipkebogyó, bogáncs, csuhé, zöldségek,
- növények: nád, sás, gyékény, szalma, vessző,
- állati eredetűek: gyapjú, toll, méhviasz, bőr,
- textíliák, fonatok, spárgák, agyag, kavics, homok, zsák.

Jeles napok

A jeles napokhoz fűződő színjátékszerű népszokások sokrétű, mondhatnánk komplex nevelési lehetőséget nyújtanak. Itt találkozunk ugyanis a művészetek több ága, helyet kap benne a játék, a dramatizálás, a gyerekek nyelvi improvizációja, a népzene, a

néptánc, a népi díszítőművészet (maszkok, kellékek, tárgyak, viselet) tréfa, ünnepi ételek stb.

Lényegében olyan közösségi jellegű színjátékszerű szokásokról van szó, ahol a próbák, a betanulás, a játékhoz tartozó gesztusok rögzítése, a térbeni elhelyezkedés mind a közösségi szellemet hivatott elmélyíteni. A közös élmény az alapja a művészi befogadásnak. A nevelő dolga, hogy segítse ezt távolról irányított, észrevétlen műhelymunkával, amelyben a gyermek szabadon megnyilvánulhat, kifejezheti gondolatait, érzéseit. Az együttlét örömeinek ízét akarja megéreztetni a gyermekkel.

Vezesse be a gyermeket a nemzeti kultúra, s ezzel az egész emberi kultúra közösségébe, hogy a gyermek felismerje a maga helyét ebben a közösségben.

Hagyománytisztelő óvodai nevelésünkben nagy szerep jut az irodalomnak:

- dramatikus népszokások;
- szólások;
- találós kérdések;
- közmondások;
- népmesék;
- mondák;
- mondókák.

Ismertessünk olyan jeles napokat is, amelyek a magyar nép életében fontosak, de nem fűződik hozzájuk dramatikus szokás, pl. az emberi étellel és a mezőgazdasági munkával kapcsolatosak.

A dramatizált népszokások megtanulása, játszása ösztönzést nyújt a gyermeknek a játék újbóli eljátszására. Egy-egy népszokás betanításánál különösen fontos, hogy ne mindig ugyanazok a gyerekek játsszák a szerepet. (Pl. mondókával, kiszámolóval történjen a pünkösdi királynéválasztás, Lucázáskor a gazda szerepének kijelölése, és így tovább.)

Egy-egy jeles napra készített dramatikus játékot vigyünk ki az óvoda kapuján. Játsszuk el minél több helyen: tereken, sarkokon, könyvtárakban, városházán, iskolákban stb., ezáltal is serkentjük a gyermek szocializálódását, tápláljuk önbizalmát, felszabadultságát.

A szülő jelenléte az óvodában

Az új tanterv megvalósításához lényegesnek tartjuk a szülők, családtagok és más kívülállók bevonását. Ahhoz, hogy sikeresebben váltsuk valóra célkitűzéseinket, a szülőértekezletek tartalmát és a szülőkkel való együttműködés formáit is módosítanunk kell. Egyesületünk tapasztalata szerint az elmúlt évek gyakorlata kevésnek bizonyult a valódi együttműködés kialakításához.

Formai elemként szülőértekezleten alkalmazzuk a körben ülést, asztalok nélkül. Így senki nem érzi magát kívülállóknak. Valamennyien ismerjük azokat a kommunikációs géteket, amelyek ilyenkor felmerülnek, ezért az óvónő kezdeményezzen, hangulat-keltő bevezetőjében mondja el, mennyire fontos az óvodában is, és majd az iskolában is a szülőknek ismerniük egymást, tudni azt, hogy gyermekük milyen közösséghez tartozik. Tudatosítani kell, hogy később, az iskolai évek során nem az osztályzat lesz a leglényegesebb, s nem lesz elég csak arról tudomást szerezni. Ahhoz, hogy a szülő a gyermek személyiségét irányítani tudja, meg kell ismernie a környezetet is, ahol napja felét eltölti.

Szülőértekezletek alkalmával a szülők egymás jelenlétében mondják el, milyennek látják gyermeküket, milyen változást tapasztalnak gyermekükön, és melyek a jó tulajdonságai.

Egy ilyen oldott, közvetlen légkör megteremtése után megkezdődhet az együttműködést feltáró beszélgetés. A tájékoztató semmi esetre se sugallja szakmai fölényünket a szülővel szemben, a szülő ugyanis nem képzett pedagógus, mégis előnyben van velünk szemben, hisz a gyermek őt szereti legjobban.

Az évek folyamán szerzett tapasztalatom megerősített abban, hogy a régi rendszerű, ún. nyílt tanítási napok nem járnak olyan eredménnyel, mint újabban az alkalmi látogatások: amikor is a szülő együtt játszik, dolgozik a gyermekkel. Az alkalmi látogatások sokkal nagyobb betekintést nyújtanak az óvodai életbe.

A legnagyobb segítséget a szokásrend kialakításában várhatjuk el a szülőktől, illetve ez legyen elsődleges feladatunk. Fontos

felhívni a szülő figyelmét az együtt töltött idő szükségességére, a közös játékokra, mesélésre, amit semmilyen tévé- és videóprogramnak nem szabad kiszorítania.

Nálam kéthetenként látogathatják a szülők óvodánkat, főleg játékidőben, amikor együtt játszanak, alkotnak gyermekünkkel. A szülő nem megfigyelője az óvodában folyó tevékenységnek, hanem részese. Egy anyuka távozáskor megjegyezte: „Nem emlékszem, mikor töltöttem együtt ennyi időt a gyermekemmel, és mikor játszottam legutóbb. Az ördög vigye el azt a tévét! Hívjon máskor is, s köszönjük az alkalmat.”

Az óvoda aktivistái azok a személyek, akik vállalják az együttműködést a csoporttal:

- a bácsika, aki megtanította a kosárfonást, és a seprűkötést gyerekekkel (és az óvónővel);

- az orvos, aki játszott a gyermekekkel, feloldotta félelmüket az orvostól, beavatta őket a betegség megelőzésének fontosságába. Megvizsgálta őket, s ők is a doktor bácsit;

- a festőművész, aki rajzolt velük, s meghívta műtermébe a csoportot, hogy bekukkantsanak a művész világába;

- a nagypapa, aki mesélt.

Ezeket a közvetlen tapasztalatokat különös élményként éli meg a gyermek. Az óvodapedagógus engedje a gyermeket elmélyülten keresni, kutatni. Teremtsen olyan helyzetet számára, amikor élményszerűen megtapasztalhatja: cselekvő részese lehet a gyermek tudásszerzésének.

A séták, kirándulások nemcsak természeti ismeretekkel gazdagítják a gyerekeket, de társas viszonyulásait is alakítják. Ezért a séták jelentősége túlnőhet a nagyobb élményt nyújtó, de egyszerű kiránduláson.

Helyünk a térben, az időben és a közösségben

Az elmondottakból következik, ránk vár az újrafelfedezés, hogy a régi korok embere együtt élt a természettel, s ezt az örökséget ápolni. Célunk az is, hogy továbbadjuk azokat az értékeket, amelyek világunkat is harmonikusabbá tehetik. Ezt tanítani kell.

Gyűjtéseim során fogalmazódott meg bennem: népszokásaink megismertetése legkisebbjeinkkel már nem feladat, hanem erkölcsi kötelesség éppúgy, mint az anyanyelv ápolása. Jelenünk a múlt és a jövő közt lebeg. A gyökértelenség korát éljük.

Mint már említettem, a kisgyermekre érzelmeim keresztül lehet legjobban hatni. Ebből egyenesen következik az is, hogy gyermekeinknek a legszerencsésebb körülmények között – a hangulatot előkészítve, meleg, családi légkörben – kell találkozniuk a népköltészet remekeivel: verssel, mesével, zenével. Ha ezt nem mulasztjuk el, a kisgyermek biztosan nyitottá válik a szép befogadására. Különösen fontos, hogy a mai, folyamatosan jobbára csak a tévét és videót néző, mind passzívabb befogadásra kényszerülő gyermek és ifjúság újra átélje népe kultúráját.

Az óvónők és nevelők bíznak benne, hogy a mondókákba sűrített bölcs megfigyelések, évszázados tapasztalatok belopják magukat a gyermekek szívébe, és TE is összekötő kapocsá válsz MÚLT és JÖVŐ között.

Érdemes még szép, egyenes tartással létezni. Senki sem járt jobban, ha kétrét görnyedve eladta magyarságát. Ha van tartásunk nekünk, nevelőknek, óvónőknek, ha érzünk még magunkban szervezőerőt néphagyományaink továbbadására, újraélesztésére, megőrizhetjük nemzeti értékeinket.

Átörökítés

A szokásvilág változását az egykori Jugoszlávia gazdasági felvirágzása felgyorsította. Ez természetesen észrevétlenül folyt, és akkor még nem voltunk tudatában. Maradinak tartottuk azt, aki őrizte néphagyományainkat. Én abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy szülémmel egy fedél alatt éltünk, bármikor vele lehettem, s hallgathattam meséit, eltapsoltuk a versikéket (mondókákat), nótáztunk, mesélt dédszüleim életéről, akiket nem ismertem, de a hallottak alapján még ma is tiszta kép él bennem életmódjukról. Emlékszem a pünkösdőlkre, néztük a mimimamázókat abban a reményben, hogy ha megnövök, én is járhatom. Addigra már senki sem tette.

A megváltozott társadalmi viszonyok között, a női egyenjogúság beköszöntésével letűnt az igazi anyamodell, és dolgozó nő lett belőle. Nők napját ünnepeltünk, nem is tudtuk, hogy van anyák napja. Elmaradtak a farsangi szokások és általában a népi dramatikus játékok. A hatvanas évek gyermekeinek a néphagyományból már csak vérszegényen jutott. Az új életforma más színterek felé terelte az embereket. Jellegtelen erők és szervezetek alanyai alakították a kultúrát és értékeit. Mivel az óvodában a társadalmi egyenlőtlenség nem jutott kifejezésre, nemzedékről nemzedékre öröklődtek a kultúra kollektív mintázatai: teadélutánok, stafétavárás, sportrendezvények, felvonulások, utazás, s az elmaradhatatlan Adria.

Az olyan tárgyak, mint az olasz falvédők, velencei gondolák és más turistaemlékek olyannyira elterjedtek, hogy szinte minden mást kiszorítottak. Nemzedékek életében volt feledésre ítélve a hagyományos karácsonyfa-díszítés.

A tárgyi alkotóművészet terén az iparművészet indul hódító útjára: a kerámia tárgyak, a muránói kristály, a Romániából hozott olcsó üvegtárgyak.

A televízió megjelenése a szájhagyományozást szorítja háttérbe.

A hagyomány egyre inkább halványodott a jóléti kultúra egészében.

A jóléti társadalom felbomlásával értékrendszerünk is megváltozott. A nyolcvanas évek végén Vajdaságon áthullámozott egy áramlat, amely a figyelmet a helyi néphagyományokra irányította. Népszerű lett a nemzeti öntudatra való hivatkozás. A nemzeti jelleget a néptáncmozgalmakban, a hazafias kicsengésű rendezvényekben kerestük. Újraszerveződtek vagy megalakultak a művelődési egyesületek a hagyományok újraélesztése céljából. A mozgalom felfutásával megjelentek a kézművességek: nemezelés, hímzés, gyöngyfüzés, korongozás, népi hangszerkészítés, fafaragás. A népviselettől a nemezzsatyrokig, a hímes tojástól a kopjafák újra terjedő divatjáig rendkívül sok néprajzi jelenség volt tapasztalható.

Ebben az értelemben a kultúra ugyanazt jelenti, mint amit mi KULTURÁLIS ÁTÖRÖKÍTÉSEN értettünk a kilencvenes évek el-

ső felében. Másképpen fogalmazva: a fél évszázaddal ezelőtt megszakadt néphagyományainkat próbáltuk az identitásunk alakításához idomítani, és közösségünk javára hasznosítani, mert a megváltozott társadalmi folyamat másféle nemzeti identitást igényelt.

Ez az egyik legfontosabb ismérve napjaink népművészetének. Az elmúlt néhány év kísérlet volt rá, hogy a népi kultúra egészét visszahódítsuk a jelenbe, s ez az újrafelfedezés folytatódjon a jövőben is.

Fiatal ismerősöm egy mai témájú művelődési műsor kapcsán nyomatékosan közölte velem, hogy a műsor tetszett neki, mert a jelenről szólt. Nem szereti a hagyományokat, a jelent kell vizsgálnunk, a jelennel kell foglalkoznunk. Tisztelem ifjú barátomat őszinte véleményéért, de engem azóta is foglalkoztat a kérdés: sokféle próbálkozásunk segítette-e fiataljaink értékrendjének kialakítását, illetve alakulásában? Motiválják-e őket néphagyományaink? Értékválasztásuk hogyan nemesíti meg mindennapi életüket, ünnepeiket?

A hagyományápolás hét-nyolc éve van jelen a közművelődésben. A köznevelésben és a közoktatásban csak művelődési egyesületeken keresztül valósulhat meg: táborokban, alkotó és játszóházakban, valamint az egyesületek szakosztályaiban (néptánc, népzene, hímezők stb.).

Óvodáink utóbbi egy évtizedes fejlődését lassúbb és kedvetlen időszakok jellemzik. A rendszerváltással átalakultak az intézmények szervezeti felépítései is. Az új körzetesítéssel a régi pedagógiai központok funkciójukat veszítették, így a szabadkai is.

Jelenleg az óvodai nevelés legforradalmibb időszakát éljük. Az új tanterv életbelépésével pánikhangulat tapasztalható a nevelők körében. Talán a megszokás hatalma, talán a program nyújtotta szabadság, elbizonytalanította őket. Véleményem szerint az új módszertani lehetőségeket nyújtó program – amelyet dr. Emil Kamenov, az Újvidéki Egyetem Pedagógiai Tanszékének tanára dolgozott ki –, nagy előrelépést jelent a nevelőmunkában. Míg korábban a szigorúan elkülönített foglalkozások alkották az oktatói-nevelői munka gerincét, most a témákban való gondolko-

dás az alapja. Ehhez természetesen olyan nevelőkre van szükség, akik ezt vállalni is tudják.

Nálunk ma még a szakosított, ún. választott programú óvodai nevelés elképzelhetetlen. A korszerűsítéshez, ahhoz, hogy mint módszer tematikusan egy problémakörhöz kapcsolódó tevékenység keretében integráltan dolgozzuk fel a különböző ismerettartalmakat, az óvónők képzettsége és érdekeltsége, törekvése is hiányzik. (Itt a zenei, hagyománypótló, nyelvi, környezetvédelmi stb. óvodákra gondolok.) Ezzel szemben a közösségek belső struktúrájának teljesen szabad a dinamikája. Pl. ha egy csoportunk fokozottabban szeretne hagyományápolással foglalkozni, akadály legfeljebb csak a teremhiány lehet, illetve a közös munkaszobák használata okozhat gondot. (Általában két váltásban folyik az oktatói-nevelői munka: 7–12-ig és 12–17 óráig.) De mint említettem, képzettség és törekvés hiányában eddig még nem került rá sor.

Mindezek tudatában azt szeretnénk volna elérni, hogy az óvodai élet fellendüljön, hogy az átmenet zilált viszonyai között az Óvodapedagógusok Egyesülete legyen biztos pont, amely tudományos és elvi segítséget nyújt az elbizonytalanodott kollégáknak.

A speciális igények kielégítésére szerveződő szakmai irányultságú egyesület a pedagógiai folyamatok jellegzetességét figyelembe véve évente meghozza munkatervét, amelyet a tanév kezdetén eljuttatunk a központoknak. Amikor 1995 júniusában elhatároztuk az első összejevetel megrendezését, helyzetünk felmérésére, a világban való eligazodásra és a jövő útjainak kijelölésére gondoltunk elsősorban.

Mint minden szervezet munkája, így az Óvodapedagógusok Egyesületének munkája is attól függ, hogyan dolgozik vezetősége. Ebből a szempontból tiszta a kép. A sok-sok megpróbáltatás ellenére sem szóródott szét a vezetőség. Folyamatosan és eredményesen dolgozunk Becsén, Zentán, Szabadkán, Csókán, Törökbecsén, Adán és Kikindán. Ritkán hallat magáról, de él és dolgozik a szórványmagarság: Csonoplya, Maradék, Ürményháza, Piros, Székelykeve stb.

Az egyesület feladatköre: segíteni az értékekben való eligazodást, megvédeni a régi maradandó értékeket, terjeszti és elfogadásra ajánlani az újakat.

A továbbképzéseket általában egynaposra szervezzük különböző helyszíneken, amely az óvodai gyakorlatból indul ki, és sajátos megközelítésben tárja fel a gyermek, a szülő és az óvoda kapcsolatát.

Örömmel számolhatok be egy hagyományossá váló kezdeményezésről, mely felfrissülését jelent és szakmánkat segíti: idén május 14-én és 15-én harmadszor rendeztük meg Kishegyesen a Vajdasági Magyar Óvodás Színjátszó Találkozót. Nagy várakozással tekintettünk a Találkozó elé, mert változatos, népi gyermekjátékokkal, népdalokkal gazdagított előadásokat láttunk. Az első napon hagyományörző népi dramatikus játékok kerültek bemutatásra, a második nap a mesemondásé és a dramatizációé volt. Mindkét napon rangos nemzetközi zsűri segítette és értékelte a munkát.

Jómagam a gyermekfolklór meghonosításán fáradozom, amely mindenekelőtt az anyanyelvhez való kötődést kell, hogy erősítse a határon túli magyarság életében. Szeretném tudatosítani a szülőknél a család szerepét a hagyományok megalapozásában: érezzék fontosnak a néphagyomány megőrzését, melyen keresztül a gyermek fogékonnyá válik az esztétika, az erkölcsi normák tiszteletben tartása iránt, s rendszerességre nevel. Azon munkálkodunk, hogy az óvodaközpontok olyan alkotóműhelyekké váljanak, amelyek hatékonyan propagálják a hagyományápolást, annak jelentőségét a gyermek, de később a felnőtt életében is. Persze mindez szakember segítségét igényli.

Összegezés

A néphagyomány alkotó része kell, hogy legyen napjainknak. Több évszázados folytonosságot képvisel anyanyelvünkkel összefonódva. Elválaszthatatlan része a magyar műveltségnek. A hagyományörző szemléletű óvodai nevelés tudatosan fordít figyelmet az anyanyelv szépségére. Ha igaz értékekkel bíró gyermekeket akarunk nevelni, kiemelt helyet kell, hogy elfoglaljon a mindennapi szóbeli közlésen túl a mindennapi mondókázás, a fantáziagazdagító népmesekincsünk. A mese cselekményének eljátszása, a kiegészítő eszközök elkészítése lendületbe hozza a gyermeket, különösen ha a természettel való együttélés az alapja. Számára összetartozik az ég, a föld, éjszaka és nappal, legendák, mítoszok, mesék világa és a tegnap megtörténtek. Ezért fontos, hogy a mai óvoda olyan egységesen erős képet nyújtson, amelyet semmiféle későbbi hatás nem törhet szét.

Megszégyenítő tempóban tagadtuk meg ősi népi kultúránkat, s helyet adtunk a giccсарadatoknak, s a hosszú időn át belénk plántált kisebbségi tudatnak.

Az nemzeti azonosságtudat alapja a néphagyomány, elsősorban a nyelv és a zene. Kodály azt javasolja, hogy a néphagyomány talaján találkozzon össze minden művészet, és így próbáljon egységes lenni. Az óvoda legyen a nemzeti műveltség megalapozója.

Dolgozatomat Gabonai Katalin gondolatával zárom: „Ezt a kincset nem lehet médiára, könyvre, kazettára bízni. Véren át és lelken át, tenyérből tenyéren, testtel a testhez érve, zöldellő búzacsíra fölé hajolva vagy épp az ünnepi gyertyát gyújtva csak az együttes élmény során adható át a hagyomány. Itt és most mutasd neki, tedd meg vele, amikor annak a tettnek ideje van.”

A nyelvpolitika érvényesülése általános iskoláinkban¹

PÉTER KLÁRA

Kétféle nyelvpolitika létezik térségünkben: az oktatási minisztérium nyelvpolitikája, ami nem más, mint a többségi nemzet egyértelmű nyelvpolitikai törekvése, és a nemzeti kisebbség azonoságtudatának gyengítését szolgálja, és a nemzeti kisebbség – a magyarság – önvédelmi nyelvpolitikája: harc a fennmaradásért.

Ez a két ellentétes törekvés állandó összeütközésbe kerül, és az egyik legkirívóbb és legfájdalmasabb ütközőpont az általános iskolai oktatás. Az állami szervek tudják, hogy mit akarnak, törekvésük, tervezésük egységes. A magyarság viszont nyelvének mentésében sajnos csak időszakos és részeredményeket tud felmutatni. A különböző pártok és szervezetek más-más módon képzelik el az oktatás problémáinak enyhítését. Az idő közben múlik, és nemzedékek kerülnek ki egyre szegényesebb anyanyelvi képzettséggel az iskolából.

Az állami médiák nap mint nap azt hangoztatják: „Nálunk a kisebbségek jogai meghaladják a nemzetközi mércéket.” Ez a nagyképű megállapítás nem helytálló. Más a jog, és más a gyakorlat. Idézem a Szabad 7 Nap VMSZ Körkép 1998. V. 6-ai számából: „... egyes kormány-, illetve miniszteri rendeletek nincsenek összhangban a nyelvhasználati törvénnyel, a közigazgatási szervek pedig a miniszteri rendeletet, nem pedig a törvényt alkalmazzák. ...Az anyanyelvű oktatással kapcsolatos minden kérdésben a köztársasági oktatási minisztérium az illetékes.” Min-

---

¹ Elhangzott Kecskeméten a Lőrincze-nap '98 elnevezésű találkozón 1998. május 18-án

den munkafolyamatot, tervezést a minisztérium egyetlen tollvonással megszüntethet, más irány szabhat neki, vagy teljesen új követelményt helyezhet kilátásba. Megszűnt a Pedagógiai Intézet, melynek keretében az anyanyelvi oktatást kiváló szakemberek irányították. Az új körzetesítés bevezetésével nincs pedagógiai tanácsadás, csak ellenőrzés. Ez sokban rontotta az oktatás színvonalát.

Az általános iskolákban – akár többnemzetiségű, akár nem – minden adminisztráció vezetése (tervezés, óravázlatok, beszámoló, jegyzőkönyvek, bizonyítványok kitöltése) szerb nyelven, esetenként mindkét nyelven történik. Ez ugyan óriási többletmunkát jelent a pedagógusoknak, de ez mégsem a gyerekeket közvetlenül érintő, romboló tényező. Ennél sokkal jobban hátráltatja a gyerekek anyanyelvi felkészítését, biztonságának kialakulását a tanárok nem megfelelő magyar nyelvi képzettsége, szakterületük alacsony szintű nyelvi kultúrája, a tankönyvek kifogásolható színvonala és különböző nyelvileg igénytelen nyomtatványok, úrlapok beszivárgása az iskolába.

Mivel a magyar tagozatokon dolgozó tanárok egyetemi képzése (kivéve a Magyar Tanszéket) államnyelven történik, fokozatosan elkorcsosodik a magyar oktatás nyelve. Ezt számtalan szomorú példa szemlélteti. A helyes magyarsággal előadni és írni nem tudó pedagógus a gyerekek beszédét és írását sem tudja javítani. Ez különösen nagy gondot okoz az idegen nyelvek (angol, német) tanításában. A tanár a szó szerinti fordítást, magyartalan szövegszerkesztést, a magyar igekötős igék helytelen használatát, a dátum idegenszerű írását követeli... – sorolhatnánk vég nélkül. Idegen nyelvről szerbre nyelvre kell fordítani és fordítva. A tanuló képtelen egyszerre két idegen nyelvvvel megbirkózni, idegen nyelvet egy másik idegen nyelv közvetítésével tanulni – ez anyanyelvi gondolkodásának, tudásának és biztonságának van kárára. Minden, általános iskolában használatos tankönyv (a magyar olvasókönyv és nyelvtan kivételével) szerb nyelvből készült fordítás. A fordítók, még ha jó szakemberek is, nem ismerik a magyar nyelvet olyan szinten, ami feltétlen követelmény egy tankönyv megírásához. Szemléltetésül csak néhány példát említek. A Műszaki ismeretek 6. osztályosok számára című tankönyvből: „A la-

kás olyan alapsejt, amelynek az a rendeltetése, hogy kielégítse a család tagjainak alapvető szükségleteit. A tervezésben részt kell venni a család minden tagjának, hogy valamennyiük szükséglete ki legyen elégítve. ...A gyermek hálószobája egyben játékszoba is legyen. A bútor itt legyen stabil, az asztal magassága pedig állítható legyen.” A 3. és 4. osztályok számára írt Zeneművészet című tankönyvben 11 magyar és 16 szerb népdal szerepel. A Népszokások címszó alatt egyetlen magyar népszokást sem említi a könyv, csak néhány szerbiait Vuk Karađžić gyűjtéséből, furulyamuzsika, illetve a furulya szemléltetésére a gradaci kolostor egy XIII. századbéli freskórészlete szolgál. A fordító ilyen (és ehhez hasonló) szakkifejezéseket használ: félhalk, középerős... stb. (helyesen: mérsékeltén erős, mérsékeltén halk). Sajnos sok hasonló példa van a tankönyvekben; ugyan melyik szülő, pedagógus győzi mindezt javítani, átformálni?

A magyar nyelv és irodalom tankönyvek is bővelkednek szláv irodalomból átvett szemelvényekben, ugyanakkor a magyar irodalom kincseiből kevés található bennük. Az iskolák könyvtára legalább 15 éve egyetlen könyvvel sem gyarapodott, a házi olvasmányok beszerzése körülményes, esetleg az oktatási minisztérium engedélyével hébe-hóba megjelenik néhány könyv. Iskolai dolgozatfüzetek csak szerb nyelvű feliratokkal jelennek meg, kitöltésük magyar gyerekek számára elég nehéz. Sok olyan szerb nyelvű és rossz fordítással megírt felirat, plakát, hirdetés kerül az iskolák hirdetőtábláira, amelyek szinte megcsúfolják a magyar nyelvet. A szerb tagozatra járó diákok tized része sem hajlandó fakultatív magyar nyelvet tanulni.

Mindezek az észrevételek talán apróságnak tűnhetnek, de ezek a jelentéktelen apróságok mind gyakrabban belopakodnak az iskolába, az oktatásba, a nevelésbe – és nagyon veszélyesek.

Hogyan lehet ellensúlyozni ezt a romboló törekvést, hogyan orvosolható a baj? Csak a magyartanárokra hárul a felelősség? És ha azok sem érzik a felelősséget? Csak egyes emberek egyéni harca és szívügye maradjon a magyar oktatás romlásának megállítása? Nemcsak a nyelvi diszkriminációban érezhető ez a jelenség, hanem társadalmi vonatkozásban is: a felnőttekről a gyerekekre hagyományozódik a nemzettudat és az érvényesülés

bizonytalansága. Mi mással magyarázható, hogy iskolánkban a végzős magyar nyolcadikosok 49%-a iratkozik négyéves középiskolába, míg a szerb anyanyelvű nyolcadikosoknak 70%-a? Így fogatkozik a jövő magyar értelmisége?

Azok a szerveződések, versenyek, vetélkedők, anyanyelvápolást szolgáló táborok, amelyeket időnként szerveznek, nem állandó jellegűek, kevés gyereket ölelnek fel, nem átfogóak és nem eléggé hatékonyak. Egy-egy verseny vagy pályázat sikeres résztvevőit, győzteseit ideig-óráig dédelgetjük, talán helyes pályára is irányítjuk, de a tömeg – a gyerekek zöme – kicsúszik a kezünkől, és csúszik lefelé a lejtőn.

Hiányzik a gondosan megszervezett, iskolai szintű egységes anyanyelvápolási terv és tevékenység. A korábbi időszakban a szakaktívák keretében a pedagógiai tanácsosok segítségével láttuk el ezt a feladatot, hathatós eredménnyel. Napjainkban hiányzik a tanárok magabiztos fellépése, tenni akarása, és nem utolsósorban a társadalmi megbecsülés és anyagi biztonság. (Ez is az oktatáspolitikai egyik vetülete!) Szükségesnek és rendkívül fontosnak tartom a magyar nyelven tanító pedagógusok legalább időnkénti nyelvi továbbképzését. Egy-egy iskolán vagy községen belül van olyan magyartanár vagy nyelvész, aki vállalná legalább a szakkifejezések, a leggyakrabban előforduló nyelvi problémák korrigálását, nyelvhelyességi problémák, bizonytalanságok elemzését, kiigazítását – anyagi ellenszolgáltatás nélkül. (Úgyis megszoktuk!) Csak legyen rá igény a pedagógusok és megértés az iskolavezetés részéről. Hiszen saját magunkon és gyerekeinken segítünk.

Sokat tehet a magyartanár és a tanító a saját óráján vagy egyéb foglalkozások keretében tanítványai nyelvi kifejezőképességének fejlesztéséért. Csak néhány példa saját tapasztalatomból: Ha belépek az órára, egy szép idézet vár a táblán, amit névsor szerint minden nap másik tanuló ír fel. Ez a „bemelegítő feladat”, ezzel kezdődik az óra. Aki felírta a vers- vagy prózarészletet, szépen felolvassa, elmondja, hogy miért ezt választotta, és számára mi benne a szép, megható vagy figyelemreméltó. Lehet, hogy tíz percet is elvesz az órából ez a kis közzjáték, de irodalmi ízlésre, nyelvi igényre és kutatómunkára nevel. Nem kötelező,

ezért a gyerekek nagyon szeretik. Üres a nap, ha nincs idézet a táblán. Persze én is kiegészítem néhány gondolattal, és így tudnak meg valamit Zrínyiről, Balassiról, Szent-Györgyiről vagy Domonkos Istvánról. Másik nagyon népszerű feladat a hibák gyűjtése. Mert nemcsak az iskola oktat, hanem a rádió, televízió, az újság és sok-sok felnőtt beszéde, véleménye. És nyelvhelyességi, helyesírási hibából, sajnos van éppen elég. Ha összegyűjtök már valamennyit, kis papírlapokra írva kiosztom az osztályban. Főolvasás, egyénileg vagy közösen kijavítják. Az Újvidéki Gyermekrádió tesó, tancsi, törcsi, rág-csi és egyéb „remekeitől” kezdve a Jó Pajtás Kislexikonján és különféle reklámszövegein át a Képes Ifjúság szörnyszülött nyelvezetéig sok-sok javításra szoruló példát találnak a gyerekek. Az Újvidéki Rádió nyelvűvelő rovatát is hallgatják, és beszámolnak róla. Legnagyobb örömmre szolgál, ha megállítanak a folyosón, vagy óra elején jelentkeznek, hogy: Képzeld, mit hallottam megint az Újvidéki Rádióban! A háttározott névelőt hangsúlyozta a bemondó, pedig nem azt kellett volna, hanem... stb.

Ha egy gyerek nyitott szemmel jár és észreveszi a hibát, akkor ő már nem követi el ugyanazt. De észreveszi a jót és szépet is! Erre azonban nevelni kell, és nem csak magyarórán.

J E L E N L É T Ü N K ¹

Tudományos konferenciák, tanácskozások

Dr. ÁGOSTON MIHÁLY

A fogadó intézmény neve: Magyar Tudományos Akadémia
 A rendezvény megnevezése: A Kárpát-medencei Professzorok Első Találkozója
 Helyszíne: Nyíregyháza, Magyarország
 Időpontja: 1997. november 14–15.
 Témája: A peremmagyarság anyanyelvi oktatásának időszerű kérdései
 Eredménye: Plenáris előadás, szekcióvezetés

A fogadó intézmény neve: Magyarok Világszövetsége
 A rendezvény megnevezése: Magyar Professzorok Első Világtalálkozója
 Helyszíne: Budapest, Magyarország
 Időpontja: 1998. április 20–24.
 Témája: A határon túli magyarság oktatásügyének anyanyelvi kérdése
 Eredménye: Plenáris előadás

Dr. BALLA FERENC

A fogadó intézmény neve: JMMT Kiss Lajos Néprajzi Szakosztály
 A rendezvény megnevezése: VII. Néprajzi tanácskozás
 Helyszíne: Zentai Városi Múzeum
 Időpontja: 1997. június 28.
 Témája: Hagyomány és modernizáció a gabona betakarításában
 Eredménye: Előadás: A bezdáni aratóünnepségek nyomában

A fogadó intézmény neve: JMMT Kiss Lajos Néprajzi

¹ A jelentésben a MTT tagjaitól augusztus 20-áig beérkezett adatok szerepelnek, többnyire a szerzők közlése alapján

A rendezvény megnevezése: Szakosztály
 VI. Néprajzi Konferencia
 Helyszíne: Szabadka
 Időpontja: 1997. október 16.
 Témája: Népi vallásosság
 Eredménye: Előadás: A kántor,
 a hagyományos közösség vallási
 életének szervezője

A fogadó intézmény neve: Kiss Lajos Néprajzi Társaság,
 Thurzó Lajos Közművelődési
 Központ, Zenta és Zentai Múzeum
 A rendezvény megnevezése: VIII. Néprajzi Tanácskozás
 Helyszíne: Thurzó Lajos Közművelődési
 Központ, Zenta
 Időpontja: 1998. június 20.
 Témája: Szőlőművelés
 Eredménye: Előadás: A bezdáni szüreti
 ünnepségek nyomában

EHMANN IMRE

A fogadó intézmény neve: Római Katolikus Püspökség és a
 Kölcsey Kör
 A rendezvény megnevezése: Jakabffy Napok
 Helyszíne: Szatmárnémeti, Románia
 Időpontja: 1997. június 20–22.
 Témája: Az egyházak szerepvállalása a
 nemzeti közösségek
 önépítésében
 Eredménye: Hozzászólás a témához

GÁBRITYNÉ dr. MOLNÁR IRÉN

A fogadó intézmény neve: Emberközpontú Fenntartó
 Társadalomért Alapítvány és
 a Közép-Európa Klub
 A rendezvény megnevezése: Közép-Európa mint perspektíva
 Konferencia IV.
 Helyszíne: Kiskunfélegyháza, Ópusztaszer
 Időpontja: 1996. április 13–14.
 Témája: Honfoglalás, honfenntartás,
 honmegóvás
 Eredménye: Előadás: Civil szerveződés a
 tudomány és a kultúra
 területén régióinkban
 megmaradásunk érdekében

A fogadó intézmény neve: Ifjúsági Európai Központ
 A rendezvény jellege: Szociológusok nemzetközi
 tanácskozása
 Helyszíne: Budapest
 Időpontja: 1997. március 28–29.
 Témája: A fiatalok identitástudata
 Eredménye: Előadás: Nemzeti
 identitástudatunk a Vajdaságban

A fogadó intézmény neve: Római Katolikus Püspökség
 és a Kölcsey Kör
 A rendezvény megnevezése: Jakabffy Napok
 Helyszíne: Szatmárnémeti, Románia
 Időpontja: 1997. június 20–22.
 Témája: Az egyházak szerepvállalása a
 nemzeti közösségek önépítésében
 Eredménye: Előadás: A nemzeti és egyházi
 tudat egybefonódása a Délvidéken

A fogadó intézmény neve: A Vajdasági Pax Romana
 J.R.K.E. Diakóniai Szolgálat
 A rendezvény megnevezése: Tanulmányi hétvége
 Helyszíne: Feketicsi Leuenbergi Otthon
 Időpontja: 1997. szeptember 27–28.
 Témája: Értelmiségi vallásosság ma
 Eredménye: Előadás: A vajdasági fiatalok
 vallási élete ma

A fogadó intézmény neve: Magyar Tudományos Akadémia
 A rendezvény megnevezése: A magyar tudományosság
 külföldön
 Helyszíne: Debrecen, Magyarország
 Időpontja: 1997. november 13–14.
 Témája: A magyar tudományos műhelyek
 külföldön
 Eredménye: Kapcsolatteremtés, bemutatkozás

A fogadó intézmény neve: Magyar Tudományos Akadémia
 fiókja
 A rendezvény megnevezése: Kárpát-medencei Professzorok
 Első Találkozója
 Helyszíne: Nyíregyháza, Magyarország
 Időpontja: 1997. november 14–15.
 Témája: A Kárpát-medencei professzorok
 együttműködése
 Eredménye: Kapcsolatteremtés, elnökségi tag

A fogadó intézmény neve: Magyarok Világszövetsége

A rendezvény megnevezése:	A Magyar Professzorok Első Világtalálkozója
Helyszíne:	Budapest, Magyarország
Időpontja:	1998. április 20–24.
Témája:	Kapcsolatteremtés szekcióüléseken
Eredménye:	Vita a szakcsoportban, interjú
A fogadó intézmény neve:	Kárpát-Alpok Alapítvány
A rendezvény jellege:	Kárpát-medencei tanácskozás
Helyszíne:	Kovácsptak, Szlovákia
Témája:	Iskola és anyanyelv
Időpontja:	1998. szeptember 11–13.
Eredménye:	Előadás: A vajdasági magyar iskolahálózat időszeri kérdései
A fogadó intézmény neve:	Magyar Szociológiai Társaság Nagyalföldi Szakosztálya, a Debreceni Akadémiai Bizottság Szociológiai Munkabizottsága és a KLTE Szociológiai Tanszéke
A rendezvény jellege:	Nemzetközi tanácskozás
Helyszíne:	Debrecen, Magyarország
Időpontja:	1998. szeptember 19.
Témája:	Multikulturalizmus és oktatás
Eredménye:	Előadás: Nemzeti kisebbségek anyanyelvű oktatásának feltételei multikulturális környezetben
Dr. HEGEDŰS ANTAL	
A fogadó intézmény neve:	Római Katolikus Püspökség és a Kölcsey Kör
A rendezvény megnevezése:	Jakabffy Napok
Helyszíne:	Szatmárnémeti, Románia
Időpontja:	1997. június 20–22.
Témája:	Az egyházak szerepvállalása a nemzeti közösségek önépítésében
Eredménye:	Aktív részvétel
Dr. HORVÁTH MÁTYÁS	
A fogadó intézmény neve:	Tanítóképző Főiskola
A rendezvény megnevezése:	Lőrincze-nap
Helyszíne:	Kecskemét, Magyarország
Időpontja:	1998. május 18.
Témája:	Nyelvpolitika és az oktatás általános kérdései

Eredménye:	Előadás: Nyelvhasználat és magyar nyelvű oktatás Szerbiában
A fogadó intézmény neve:	Magyar Irodalomtörténeti Társaság
A rendezvény jellege:	Nemzetközi tanácskozás
Helyszíne:	Gyula – Nagyszalonta – Kolsó
Időpontja:	1998. szeptember 4-6.
Témája:	Petőfi születésének 150. évfordulója
Eredménye:	Aktív részvétel Hotvát Katalinnal
MIRNICS KÁROLY	
A fogadó intézmény neve:	A Magyar Köztársaság Miniszterelnöke, Budapest
A rendezvény megnevezése:	II. Magyarország–2000 – a világ magyarjainak tanácskozása
Helyszíne:	Budapest
Időpontja:	1997. május 30–31.
Témája:	Magyarország képe a nagyvilágban
Eredménye:	Magyarország-kép Szerbiában – tanulmány (fölkért előadó)
A fogadóintézmény neve:	JMMT Kiss Lajos Néprajzi Szakosztály
A rendezvény megnevezése:	IX. néprajzi szeminárium
Helyszíne:	Szabadka
Időpontja:	1997. június 6–13.
Témája:	Legújabb néprajzi kutatások a Vajdaságban
Eredménye:	Előadás: Legújabb demográfiai változások a vajdasági magyarokról
A fogadó intézmény neve:	Római Katolikus Püspökség és a Kölcsey Kör
A rendezvény megnevezése:	Jakabffy Napok
Helyszíne:	Szatmárnémeti, Románia
Időpontja:	1997. június 20–22.
Témája:	Az egyházak szerepvállalása a nemzeti közösségek önépítésében
Eredménye:	Tanulmány: A vajdasági magyarok hitfelekezet szerinti megoszlása...
A fogadóintézmény neve:	Szegedi Nyári Egyetem

A rendezvény megnevezése:	JATE Nyári Egyeteme Nyertesek és vesztesek
Helyszíne:	Szeged
Időpontja:	1997. július 26.
Témája:	Nyertesek és vesztesek
Eredménye:	Előadás: Etnicitás és asszimiláció a Vajdaságban
A fogadóintézmény neve:	Magyar Kultúra Alapítvány
A rendezvény megnevezése:	II. Kárpát-medencei Napok
Helyszíne:	Budapest
Időpontja:	1997. augusztus 15–20.
Témája:	Kárpát-medence magyarsága a demográfiai adatok tükrében
Eredménye:	Demográfiai folyamatok a Vajdaságban
A fogadóintézmény neve:	Magyar Tudományos Akadémia, Teleki László Alapítvány
A rendezvény megnevezése:	Összehasonlító magyar kisebbségtörténet II. szimpóziuma
Helyszíne:	Székelyudvarhely, Románia
Időpontja:	1997. augusztus 21–22.
Témája:	Összehasonlító magyar kisebbségtörténet
Eredménye:	Előadás: Kisebbségpolitika és asszimiláció Jugoszláviában
A fogadóintézmény neve:	Közép-Európa Intézet, Budapest
A rendezvény megnevezése:	Nemzetközi konferencia
Helyszíne:	Budapest
Időpontja:	1997. szeptember 18–19.
Témája:	A civil társadalom történeti gyökerei és helyzete a közép-európai térségben
Eredménye:	Előadás: A vajdasági magyarság civil szerveződési formái ...
A fogadó intézmény neve:	A Vajdasági Pax Romana
A rendezvény megnevezése:	Tanulmányi hétvége
Helyszíne:	Feketics
Időpontja:	1997. szeptember 27–28.
Témája:	Értelmiségi vallásosság ma
Eredménye:	Előadás: Történelmi egyházaink erkölcsi értékei a vajdasági magyar értelmiség életében
A fogadó intézmény neve:	A Magyar Köztársaság

A rendezvény megnevezése:	Miniszterelnöke, Bp. III. Magyarország–2000 – a világ magyarjainak tanácskozása
Helyszíne:	Budapest
Időpontja:	1998. február 20–21.
Témája:	A magyar szellemi erők az integrációért
Eredménye:	A jószomszédság (összeurópai) áldásai – tanulmány (főlkért előadó)
A fogadóintézmény neve:	Magyarok Világszövetsége, Budapest
A rendezvény megnevezése:	Világkonferencia
Helyszíne:	Budapest
Időpontja:	1998. augusztus 23–26.
Témája:	A magyar kultúra külföldi műhelyei a harmadik évezred küszöbén
Eredménye:	Előadás: A magyar tannyelvű általános és középfokú iskoláztatás a Vajdaságban
A fogadó intézmény neve:	Közép-Európa Intézet, Budapest
A rendezvény megnevezése:	Nemzetközi tanácskozás
Helyszíne:	Budapest
Időpontja:	1998. szeptember 17–18.
Témája:	Globalizáció és nemzetépítés Közép-Európában
Eredménye:	Előadás: Integráció-leszakadás és a vajdasági magyar kisebbség
Dr. RIBÁR BÉLA akadémikus	
A fogadó intézmény neve:	Magyar Tudományos Akadémia
A rendezvény megnevezése:	Nemzetközi tanácskozás
Helyszíne:	Debrecen, Magyarország
Időpontja:	1997. november 13–14.
Témája:	A magyar tudományosság külföldön
Eredménye:	Előadás: A környező országok magyar tudományos műhelyeinek publikálási problémái
Dr. SZALMA JÓZSEF	
A fogadó intézmény neve:	Magyar Tudományos Akadémia
A tanulmányút jellege:	Határon Túli Tudományosság

Helyszíne:	ösztöndíjpályázata alapján elnyert három hónapos kutatói tanulmányút
Időpontja:	ELTE ÁJK, Budapest
Témája:	1997. aug. 15–nov. 15. Okozatosság és polgári jogi deliktuális felelősség a magyar polgári jogban és a polgári jogi jogösszehasonlítási nézetek Jogi szaktanulmányok
Eredménye:	
A fogadó intézmény neve:	Magyar Kultúra Alapítvány
A rendezvény jellege:	II. Kárpát-medencei Napok
Helyszíne:	Budapest
Időpontja:	1997. aug. 15–20.
Témája:	Régiók találkozója
Eredménye:	Részvétel
A fogadó intézmény neve:	Magyar Tudományos Akadémia
A rendezvény jellege:	Tudományos tapasztalatcsere
Helyszíne:	Budapest
Időpontja:	1997. szept. 16.
Témája:	Magyar tudományosság külföldön
Eredménye:	Előadás: Magyar nyelvű tudományosság a Vajdaságban (különös tekintettel mai civil társadalmi szerveződésére)
A fogadó intézmény neve:	Magyarok Világszövetsége
A rendezvény megnevezése:	A Magyar Professzorok Első Világtalálkozója
Helyszíne:	Budapest, Magyarország
Időpontja:	1998. április 20–24.
Témája:	A határon túli magyar oktatás és tudományos kutatás kérdései
Eredménye:	Szakcsoport munká
A fogadó intézmény neve:	Jogi Kar,
A tanulmányút jellege:	Rechtswissenschaftliche F.
Helyszíne:	Tudományos kutatás
Időpontja:	Bécs
Témája:	1998. június 17 – július 3. Kauzalitás deliktuális felelősségi jog
Eredménye:	Osztrák és magyar jogi kapcsolatok

Dr. SZÖLLŐSSY VÁGÓ LÁSZLÓ

A fogadó intézmény neve:	Magyar Kultúra Alapítvány
A rendezvény megnevezése:	II. Kárpát-medencei Napok
Helyszíne:	Budapest, Magyarország
Időpontja:	1997. augusztus 15–20.
Témája:	A Kárpát-medencei magyarság a demográfiai adatok tükrében
Eredménye:	Aktív részvétel

Dr. TÓTH LAJOS

A fogadó intézmény neve:	Magyar Tudományos Akadémia és a Magyarok Világszövetsége
A rendezvény megnevezése:	Kárpát-medencei Professzorok Első Találkozója
Helyszíne:	Nyíregyháza, Magyarország
Időpontja:	1997. november 14–15.
Témája:	Kapcsolatteremtés, tapasztalatcsere
Eredménye:	Részvétel a vitában

A fogadó intézmény neve:	Az Anyanyelvi Konferencia
A rendezvény jellege:	Nemzetközi tanácskozás
Helyszíne:	Szatmárnémeti, Románia
Időpontja:	1998. márciusa
Témája:	Magyar nyelvű szakoktatás a határon túli régiókban
Eredménye:	Előadás: Beszámoló a vajdasági magyar tannyelvű szakoktatásról

A fogadó intézmény neve:	Magyarok Világszövetsége
A rendezvény megnevezése:	A Magyar Professzorok Első Világtalálkozója
Helyszíne:	Budapest, Magyarország
Időpontja:	1998. április 20–24.
Témája:	Kapcsolatteremtés
Eredménye:	Előadás: Beszámoló a vajdasági magyar oktatás helyzetéről

UTASI JENŐ

A fogadó intézmény neve:	Miniszterelnöki Hivatal
A rendezvény jellege:	Nemzetközi tanácskozás
Helyszíne:	Budapest, Magyarország
Időpontja:	1998. április 1–2.
Témája:	Az egyházak szerepe a magyar kisebbségi közösségek szellemi

Eredménye:	és gazdasági építésében Előadás: Nem maradhatunk külső szemlélők
A fogadó intézmény neve:	Pannonhalmi Főapátság
A rendezvény jellege:	Nemzetközi tanácskozás
Helyszíne:	Pannonhalma, Magyarország
Időpontja:	1998. augusztus 2–7.
Témája:	Szó-kép hatalma
Eredménye:	Előadás: Evangelizáció a médiában

Publikációk

Dr. BALLA FERENC

A publikálás címe:	A bezdáni műszövkök
Kiadója:	Létünk, Újvidék, 1997., 3-4. sz.
Témája:	Feldolgozza a bezdáni műszövkök történetét és a damaszt kézi előállításának módját

A publikáció címe:	A bezdáni Régis Szent Ferenc Keresztény Tanítás Társulat
Kiadója:	Üzenet folyóirat, Szabadka, 1997., 3-4. sz.
Témája:	A múltbeli vallási életünk

GÁBRITYNÉ dr. MOLNÁR IRÉN

A publikáció címe:	A nemzeti és vallási tudat egybefonódása a Délvidéken
Kiadója:	Létünk folyóirat, 1997., 3–4.sz.
Jelentősége:	Átfogó elméleti és empirikus tanulmány

A publikáció címe:	Mi a teendő? Ez a pedagógusoknak és szülőknek szánt folyóirat legyen a magyar nyelvű oktatás minőségi támasza
Kiadója:	Új Kép folyóirat, Szabadka, 1997, június 2. szám
Jellege:	Bevezető cikk

A publikáció címe:	A nemzeti és vallási tudat egybefonódása a Délvidéken
--------------------	---

Kiadója:	Távlatok (A magyar jezsuiták folyóirata) Jézus Társasága Magyar Rendtartománya, Budapest, 1997/6; 38.szám
Jelentősége:	Egy anyaországi vallási lap a határon túli magyarokra figyel

Dr. HEGEDŰS K. KATALIN

A publikáció címe:	Értelmiségi vallásosság ma
Kiadója:	Létünk folyóirat, Újvidék, 1997.,3-4. szám
Jelentősége:	A tanácskozás szervezőjének gondolatai

Dr. HORVÁTH MÁTYÁS

A publikáció címe:	Jó éjszakát, tipegő tarka világ (Gulyás József: Vers –1980. c. kötetéről)
Kiadója:	Üzenet, 1997/11–12.sz.
Jelentősége:	Könyvismertető

A publikáció címe:	A jugoszláviai magyar iskolák fejlődéstörténeti vázlata a két világháború között
Kiadója:	Magyar Pedagógia folyóirat, Budapest, 1997/3-4.sz.

A publikáció címe:	Tendenciák a magánhangzók fejlődéstörténetében az ómagyar kor végén
Kiadója:	Bácsország, Szabadka, 1998/1., 32-37. old.
Jelentősége:	Szakkikk

A publikáció címe:	Szülők Iskolája
Kiadója:	Új Kép folyóirat, Szabadka, 1998/6.
Jelentősége:	Szakkikk

A publikáció címe:	Királyhalmi terménybeszolgáltatási kötelezettségek 1949-ben
Kiadója:	Bácsország, 1998/2., 18-19. old.

Ifj. KORHECZ TAMÁS mgr.

A publikáció címe:	A vajdaságban élő nemzeti
--------------------	---------------------------

Kiadója: kisebbségek jogai – jogi normák és gyakorlat
Létünk folyóirat, Újvidék ,
1997. 3–4. szám
Jelentősége: A jog alkalmazásának empirikus meglátása

MIRNICS KÁROLY

A publikáció címe: Magyarország-kép Szerbiában
Kiadója: Osiris Kiadó, Budapest, 1997.
Jelentősége: Tanulmány a Magyarország–2000 c. könyvben

A publikáció címe: Történelmi egyházaink erkölcsi értékei a vajdasági magyar értelmiség életében
Kiadója: Létünk folyóirat, Újvidék,
1997., 3–4. szám
Jelentősége: Tanulmány a folyóirat tematikus számában

A publikáció címe: A vajdasági magyar népesség fejlődésének fő vonulatai napjainkig
Kiadója: Üzenet folyóirat, Szabadka,
1998., 1-2. szám
Jelentősége: Tanulmány a folyóirat tematikus számában

A publikáció címe: A jószomszédság (összeurópai) áldásai
Kiadója: PanPress, Budapest, 1998.
Jelentősége: Tanulmány a III. Magyarország–2000-ben című könyvben

A publikáció címe: Asszimilációs tényezők és asszimilációs politika Jugoszláviában (Vajdaságban)
Kiadója: Regio folyóirat, Budapest, 1998/2.

Dr. RIBÁR BÉLA, akadémikus

A publikáció címe: Publikálási lehetőségek a délvidéki tudományos műhelyekben
Kiadója: Debreceni Szemle folyóirat,

A publikáció címe: Debrecen, 1998/2.
Kiadója: Oktatás és autonómia Hatodik Síp Alapítvány, Budapest, 1997.
Publikáció témája: A vajdasági magyar kutatók képzésének problémái

Dr. SZALMA JÓZSEF

A publikáció címe: Kisajátítás – jegyzetek a horvát kisajátítási törvényről
Kiadója: Jogtudományi Közöny, a MTA Jogtudományi Bizottságának folyóirata, Budapest, 1997/9.

A publikáció címe: Színlelt szerződések
Kiadója: Jogtudományi Közöny, a MTA Jogtudományi Bizottságának folyóirata, Budapest, 1998/1.

A publikáció címe: Okozatosság és polgári jogi felelősség
Kiadója: Jogtudományi Közöny, a MTA Jogtudományi Bizottságának folyóirata, Budapest, 1998/1.

A publikáció címe: A szolgáltatások szembe-tűnő aránytalansága a visszerthes kötelmi szerződések-nél
Kiadója: Jogtudományi Közöny, a MTA Jogtudományi Bizottságának folyóirata, Budapest, kézirat, 1998.

Közlemények

A Magyarságkutató Tudományos Társaság elnökségi és bizottsági, valamint egyéb tevékenységének áttekintése 1995-től napjainkig:

1. A MTT Elnökségének alakuló ülése 1995. december 9-én, az új városháza épületében. A munkaterv meghozatala. Elnökségi tagok: Balla Ferenc, Gábrityné Molnár Irén, Hegedűs Antal, Ifj. Korhecz Tamás, Mirnics Karoly, Szalma József.

2. Elnökségi ülés 1996. február 26-án. Témája: a MTT évi kutatási tervének és anyagi helyzetének megbeszélése, valamint irodahelység keresése, bebútorozása és felszerelése.

3. A MTT fénymásológjának és írógépének átvétele Hódi Évától, Adán, 1996. április 1-jén (Gábrityné Molnár Irén és Ifj. Korhecz Tamás), majd ezt követően elhelyezésük az Aga Mamužić utca 13. szám alatti 2. emeleti irodahelyiségében. Komputer és lézernyomtató vásárlása adományból.

4. Elnökségi ülés 1996. június 7-én, témája a MTT az Aga Mamužić utca 13. szám alatt lévő irodahely berendezése. Megtörtént a Rehákné Pósa Rózsa által adományozott bútorzat, valamint dr. Rehák László kéziratának leltárba vétele. Az Elnökség elfogadta a Társadalmi Könyvviteli Szolgáltatnak benyújtott éves és féléves elszámolást. Beszámoló a Társaság pályázatokon való részvételéről, folyamatban lévő kutatásokról.

5. Elnökségi ülés 1996. október 4-én. Az anyanyelvű oktatás témájú nemzetközi tanácskozást szervező programbizottság munkabeszámolója.

6. Nemzetközi tudományos tanácskozás Az anyaországukon kívül élő nemzetiségek anyanyelvű oktatásának kérdései címmel 1996. november 23-án a szabadkai Népkörben. Támogatók: a magyarországi Művelődési és Közoktatási Minisztérium, a Vajdaság Tartomány Kisebbségi Titkársága és a szabadkai önkormányzat.

7. Munkabizottsági ülés a fenti tanácskozás zárójavaslatainak elkészítése céljából, és a tanácskozás sajtóvisszhangjának megvitatása 1996. dec. 6-án a MTT irodájában. Ugyanekkor elnökségi ülés, melyen elemezték és elfogadták az 1996. évi identitáskutatás téma kéziratát és pénzügyi elszámolását, valamint az 1997. évi kutatások, pályázások megtervezését.

8. Pályázatok átnyújtása az Illyés Közalapítványnál (a vajdasági oktatáshálózat feltérképezése), valamint a helyszíni adatkutatás megtervezése (kérdővek, dokumentumelemzés, interjúk) — 1997 márciusa (Gábrityné Molnár Irén).

9. Értelmiségi tanácskozáson társszervezőként való részvétel Szabadkán a Népkörben Nemzeti megmaradásunk stratégiája címmel, 1997. május 17-én. Részt vett rajta a MTT valamennyi tagja (hozzászólás, a záróokmány kidolgozása stb.).

10. Aktív részvétel budapesti tanácskozáson 1997. augusztus 18—19-én. Téma: A Kárpát-medencei magyarság a demográfiai adatok tükrében (Burány Béla, Mirnics Károly és Szöllősy Vágó László).

11. Elnökségi ülés 1997. december 9-én, melynek napirendjén az 1997. évi és pénzügyi elszámolás szerepelt. Az Elnökség elfogadta az Anyanyelvű oktatásunk tanulmánygyűjtemény költségvetését.

12. Könyvbemutató a Népkörben 1997. december 9-én: Anyanyelvű oktatásunk (szerkesztette Gábrityné Molnár Irén — Mirnics Zsuzsa). A kiadvány megjelenését támogatta a magyar-

országi Művelődési és Közoktatási Minisztérium és a Szabadkai Polgármesteri Hivatal.

13. A MTT évi közgyűlése 1997. december 20-án a Népkörben, Szabadkán. A jegyzőkönyvek elfogadása, vita az Alapszabályzatról, beszámoló az 1996–1997. évi tevékenységről, a pénzügyi helyzetről, az új Elnökség és a felügyelő bizottság megválasztása, az 1998. évi munkaterv, a tagdíj meghatározása.

14. Elnökségi ülés 1998. február 16-án, melyen megtörtént az Elnökségen belüli tisztségek felosztása. Elnök Gábrityné Molnár Irén, alelnök Szalma József és Mirnics Károly, titkár ifj. Korhecz Tamás, pénztáros Mihályi Katalin. Az elnökség elfogadta az 1997. évi kutatás tartalmi és pénzügyi lezárását, döntést hozott egy 1998-ban megjelenő Évkönyv kiadásáról, és meghozta új kutatási tervét, illetve rendezvényeinek ütemét.

15. Elnökségi ülés 1998. július 24-én, amelyen a tagok elfogadták a pályázatokon véglegesített kutatási és rendezvény-programokat, kiosztotta a kiadvánnyal és egyéb tevékenységgel kapcsolatos feladatokat. Az 1998 őszén megjelenő Évkönyv szerkesztője Gábrityné dr. Molnár Irén és Mirnics Zsuzsa, műszaki szerkesztő Csernik Attila, készíti az újvidéki Verzal Nyomda, támogatója az Illyés Közalapítvány (kutatás és tanulmányok megírása), valamint a Szabadkai Polgármesteri Hivatal (nyomdaköltségek).

**MAGYARSÁGKUTATÓ TUDOMÁNYOS TÁRSASÁG,
SZABADKA
AZ 1997. ÉVI KUTATÁS**

**A V A J D A S Á G I
ÁLTALÁNOS ISKOLÁK, KÖZÉPISKOLÁK,
GYÓGYPEDAGÓGIAI ÁLTALÁNOS ISKOLÁK,
FELNŐTTKÉPZŐK, ZENE- ÉS BALETTISKOLÁK**

CÍMTÁRA

A KÖZSÉGEK ÉS A TANNYELV SZERINT

ÁLTALÁNOS ISKOLÁK

Község, iskola neve, címe	Tannyelv	Telefon, igazgató 1. pedagógus 2. pszichológus 3.
1.	2.	3.
1. ADA ADA		
1. <i>Cseh Károly Á. I.</i> 24430 A d a A d a Felszabadulás tér 19.	szerb, magyar	024-852-534 Progmilović Vera 2. Anastazija Dragin
Kihelyezett tagozatok:		
a.) 24437 T ö r ö k f a l u U t r i n e József Attila u. 6.	magyar	024-866-041
b.) V ö l g y p a r t O b o r n j a č a	magyar	
2. <i>Novak Radonić Á. I.</i> 24435 M o h o l M o l Tito marsall u. 80.	szerb, magyar	024-861-516 Ognjan Tomić 1. Vera Dajović
Kihelyezett tagozat:		
a.) V a l k a i s o r S t e r i j i n o	magyar	

A vajdasági általános iskolák, középiskolák, fogyatékos gyerekek általános iskolái, felnőttképzők, zene- és balett iskolák címtárát 1997-ben és 1998-ban gyűjtöttük össze. Célunk, hogy folyamatosan kövessük a vajdasági magyar iskolahálózat alakulását tagozatonként, községenként, tannyelvekként. Forrásaink: a tartományi oktatási titkárságtól kapott korábbi adatok, melyeket ellenőriztünk, kiegészítettünk, valamint saját kutatás kérdőíves vagy az interjú módszerrel. Pontatlanságok, a legnagyobb igyekezet ellenére is, előfordulhatnak, ezért kérjük olvasóinkat, hogy jóhiszeműen jelezzék, ha valamelyik adat időközben megváltozott környezetükben. A friss adatok bármikor beépülhetnek adatárunkba.

A címtárát Gábrityné dr. Molnár Irén állította össze. Köszönetet mondunk dr. Ágoston Mihály ny. egyetemi tanár úrnak a munka folyamán nyújtott értékes segítségért.

2.

**ALIBUNÁR
ALIBUNÁR**

1. *Testvériség-egység Á. I.* román 013-841-005
26310 Alibunár
Alibunár
Vuk Karadžić u. 4.

Kihelyezett
tagozat:

- a.) *Kevisz öljős* szerb, román 013-849-105
Seleuš
Iskola u. sz.n.

2. *Miloš Crnjanski Á. I.* szerb 013-849-168
26352 Ilonc
Ilanđža
M. Crnjanski u. 28.

Kihelyezett
tagozat:

- a.) 26353 *Ferdinándfalva* szerb
Novi Kozjak
Vajdaság u. 2.

3. *Dušan Jerković Á. I.* szerb 013-721-227
26320 Károlyfalva
Banatski Karlovac
Ž. Zrenjanin u. 36.

4. *Sava Veljković Á. I.* szerb 013-848-709
26354 Kevedobra
Dobrica
Szent Száva u. 408.

5. *Május 1. Á. I.* szerb, román 013-843-003
26315 Petre
Vladimirovac
Lázár cár u. 48.

Kihelyezett
tagozat:

- a.) *Petre* szerb

Vladimirovac
Kozara u. 17.

6. *Október 2. Á. I.* román 013-845-135
26322 Temesmiklós
Nikolinci
Tito marsall u. 42.
Adrian Negru
1. Petar Glanda

7. *Tomáš Garrigue Masaryk Á. I.* szlovák 013-847-601
26263 Újsándorfalva
Janošik
E. Kardelj u. 59.
Martin Listajer

8. *Október 3. Á. I.* román 013-846-155
26361 Végszentmihály
Lokve
Lenin u. 59.
Adrian Negru

3.

**ANTALFALVA
KOVAČICA**

1. *Fiatl Nemzedék Á. I.* szerb 013-761-132
26210 Antalfalva
Kovačica
Tito marsall u. 33.
szlovák Života Marković
1. Milina Lenhartova
2. Vjera Ušjak

2. *Moša Pijade Á. I.* szerb 013-664-447
26214 Debellács
Debeljača
Szerző Mihály u. 32.
magyar Živa Stojanov
2. Teodora Lazić

3. *Sava Žebeljan Á. I.* szerb 013-771-011
26213 Cserépalja
Crepaja
Tito marsall u. 8.
Jovica Lazarov
1. Lela Petrović

4. *Tito Marsall Á. I.* szlovák 013-766-118
26215 Lajosfalva
Padina
Felszabadulás tér 22.
Ján Petraš
1. Ana Povolin

5. *Moša Pijade Á. I.* szerb, román 013-773-003
26216 Ozora
Uzdin
Tito marsall u. 143.
Tomislav Gucu
1. Josif Krecu

Kihelyezett tagozat:		
a.) Putnikovo Stankov u. 27.	szerb	
6. <i>Mihajlo Pupin Á. I.</i> 26207 Torontáludvar Idvor M. Pupin u. 47/a.	szerb	013-770-516 Milan Dević
7. <i>Lukrecija Ankucić Á. I.</i> 26350 Számos Samoš Tito marsall u. 27.	szerb	013-775-108 Radislav Rajkov 1. Ana Povolni
4. APATIN APATIN		
1. <i>Žarko Zrenjanin Á. I.</i> 25260 Apatin Apatin Szerb uralkodók utcája 25.	szerb	025-772-919 Miodrag Bakić 1. Mirjana Simić 2. Dobriša Radojčin
Kihelyezett tagozat:		
a.) Vlada Četković u. 99.	szerb	
b.) Žarko Zrenjanin u. 23.	szerb	
2. <i>Ifjúság (Mladost) Á. I.</i> 25263 Bácsszentiván Prigrevica Moša Pijade u. 6/a.	szerb	025-822-766 Đorđe Banjanin
3. <i>József Attila Á. I.</i> 25262 Bácskertes Kupusina Tito marsall u. 20.	szerb, magyar	025-78-627 Guzsvány József
4. <i>Kis Ferenc Á. I.</i> 25265 Szilágyi Svilojevo Tito marsall u. sz. n.	szerb, magyar	025-79-704 Kiss Katalin

5. <i>Ivan Goran Kovačić Á. I.</i> 25264 Szond Sonta Vajdaság u. 58.	szerb	025-79-011 Jova Dajić 1. Verica Zorić 2. " "
5. BÁCS BAČ		
1. <i>Vuk Karadžić Á. I.</i> 21420 Bács Bač Iskola u. 1.	szerb	021-771-224 Dušan Atanasković 1. Jasna Guslov
2. <i>Ján Kollár Á. I.</i> 21425 Bácsújfalú Selenča Vajan u. 1.	szlovák	021-774-015 Ján Šimoni
3. <i>Moša Pijade Á. I.</i> 21429 Bácsújfaló Bačko Novo Selo B. Kidrić u. 2.	szerb	021-779-006 Nedeljko Arežina
4. <i>Ivo Lola Ribar Á. I.</i> 21428 Palona Plavna Tito marsall u. 48.	szerb	021-778-003 Mile Kovačević 1. Ana Supek
5. <i>Aleksa Šantić Á. I.</i> 21426 Vajska Vajska Tito marsall u. 33.	szerb	021-775-627 Zorka Kozomora
Kihelyezett tagozat:		
a.) 21427 Bogyán Bođani	szerb	
6. BEGASZENTGYÖRGY ŽITIŠTE		
1. <i>Szent Száva Á. I.</i>	szerb, román	023-821-115

23210 Begaszetgyörgy Žitište Felszabadulás tér 2.		Bosiljak Meseldžija 1. Milica Silni 2. Zorica Mršić	
Kihelyezett tagozat:			
a.) 23212 Katalinfalva Ravni Topolovac	szerb	023-829-102	
b.) 23232 Tárnok Begejci	szerb, román	023-827-118	
c.) 23213 Törzsudvarnok Banatski Dvor	szerb		
2. Nikola Tesla Á. I. 23216 Banatsko Karađorđevo Tito marsall u. 19.	szerb, magyar	023-835-058 Stanko Radić 1. Slavica Stojanov 2. Sanja Pašalić	
Kihelyezett tagozat:			
a.) 23215 Csősztelek Čestereg	szerb	023-833-308	
b.) Ady Endre Á. I. 23214 Torda Torda Boris Kidrić u. 3.	magyar	023-831-109	
3. Miloš Cmjanski Á. I. 23233 Magyarittabé Itabéj Putnik vajda u. 15.	szerb, magyar	023-837-458 Veljko Dabić 1. Paja Stankov	
Kihelyezett tagozat:			
a.) 23234 Párdány Međa	szerb	023-830-905	
b.) 23235 Tamásfalva Hetin	szerb, magyar	023-832-005	
7. BEOCSIN BEOČIN			
1. Jovan Grčić Milenko Á. I.	szerb	021-971-091	

21300 Beocsin Beočin Újtelepülés 55.		Branislav Petričević 1. Nada Bosnić 2. Zorica Kolaković	
Kihelyezett tagozat:			
a.) Beocsinfalu			
b.) Bánostora Banoštor			
c.) Cserevics Čerević			
d.) Rakovac			
2. Jovan Popović Á. I. 21313 Susek Tito marsall u. 73.	szerb, szlovák	021-878-026 Dimitrije Kovačević	
Kihelyezett tagozat:			
a.) Grabovo	szerb		
b.) Lug	szlovák		
c.) Sviloš			
8. CSÓKA ČOKA			
1. Jovan Popović Á. I. 23320 Csóka Čoka Moša Pijade u. 28.	szerb, magyar	0230-71-505 Milanko Gardinovački 1. Branka Marković 2. Jovan Kočiš	
Kihelyezett tagozat:			
a.) 23329 Egyházaskér Vrbica	magyar		
b.) 23328 Feketető Crna Bara Jugoszláv Katonáság u. 40.	szerb, magyar	0230-70-205	
c.) 23310 Szánád Sanad Tito marsall u. 55.	szerb	0230-79-005	
2. Szervó Mihály Á. I.	szerb, magyar	0230-75-509	

23325 P a d é P a d e j Tito marsall u. 45.		Bogoljub Stevanov 1. Gyurgyev Ilonka	
3. <i>Žarko Zrenjanin Á. I.</i> 23326 Tiszazsentszentmiklós Ostojićevo Szent Száva u. 54.	szerb, magyar	0230-77-054 Pera Bugarski 1. Gyurgyev Ilonka	
Kihelyezett tagozat:			
a.) 23327 Hóddegyháza Jazovo	magyar	023-78-706	
9.			
FEHÉRTEPLOM BELA CRKVA			
1. <i>Dositej Obradović Á. I.</i> 26340 Fehértemplom Bela Crkva Miletić u. 6.	szerb	013-851-258 Milan Janković 1. Veselina Stojanović	
Kihelyezett tagozat:			
a.) Szőlőshegy Kaluderovo	szerb		
2. <i>Žarko Zrenjanin Á. I.</i> 26340 Fehértemplom Bela Crkva Jovan Cvijić u. 11.	szerb	013-851-022 Kristina Balan 1. Bojana Stanković	
3. <i>Mihail Sadoveanu Á. I.</i> 26347 Gerebenc Grebenac Vasko Popa u. 60.	román	013-857-105 Todor Caran	
4. <i>Gojkov Zlatibor Á. I.</i> 26346 Karasjeszenő Jasenovo Tito marsall u. 1.	szerb, magyar	013-855-109 Radica Milić	
Kihelyezett tagozat:			

a.) 26346 Krassószombat Banatska Subotica Tito marsall u. 13.	szerb		
b.) 26246 Temesváralja Dupljaja	szerb		
c.) 26346 Udvarszállás Dobričevo	magyar		
5. <i>Janković Mara Á. I.</i> 26349 Kusics Kusić Elesett harcosok tere 1.	szerb		013-858-636 Branislav Araškov
6. <i>Sava Munčan Á. I.</i> 26340 Körtéd Kruščica S. Munčan u. 45.	szerb		013-858-015 Dušan Popov
7. <i>Marko Stojanović Á. I.</i> 26348 Várázsliget Vračev Gaj M. Stojanović u. 222.	szerb		013-856-197 Branče Mali
Kihelyezett tagozat:			
a.) 26347 Gajtas Kajtasovo	szerb		
b.) 26354 Palánk Banatska Palanka	szerb		
c.) 26340 Vöröstemplom Crvena Crkva	szerb		
10.			
HÓDSÁG ODŽACI			
1. <i>Branko Radičević Á. I.</i> 25250 Hódtság Odžaci Nađ Kosta u. 60.	szerb		025-742-361 Rastko Ristić 1. Vesna Makočević
2. <i>Miroslav Antić Á. I.</i> 25250 Hódtság Odžaci Strossmayer u. 23.	szerb		025-742-274 Georgi Gergiev

3. *Bora Stanković Á. I.* szerb 025-762-095
25255 Bácsordas
Karavukovo
Ž. Zrenjanin u. 90.
Miodrag Mitrović
1. Kovács Edit
4. *Vuk Karadžić Á. I.* szerb 025-87-312
25254 Derye
Deronje
Tito marsall u. 34.
Branislav Ninkov
5. *József Attila Á. I.* szerb, magyar 025-87-714 v. 87-614
25245 Gombos
Bogojevo
Tito marsall u. 11.
Rohacsek Márton
1. Kovács Edit
6. *Nestor Žučni Á. I.* szerb, szlovák 025-87-015
25234 Liliomos
Lalić
Jugoszláv u. 52.
Miodrag Stojković
1. Ljubica Njaradi
7. *Kosta Stamenković Á. I.* szerb 025-75-608
25244 Militics
Srpski Miletić
Strossmayer u. 25/a
Milan Nikodić
1. Borislava Savić
8. *Ratko Pavlović Čičko Á. I.* szerb 025-883-041
25253 Paripás
Ratkovo
P. Pavlović u. 66.
Dragiša Marković
1. Ljubica Njaradi
9. *Marko Orešković Á. I.* szerb 025-767-004
25252 Szentfűlöp
Bački Gračac
Lič u. 16.
Vladimir Petrović
1. Vera Adam
10. *Moša Pijade Á. I.* szerb 025-881-041
25242 Szilberek
Bački Brestovac
Vajdaság u. 76.
Živko Kosovac
11.
INDIJA
1. *Dušan Jerković Á. I.* szerb 022-51-420
22320 Inđija
Dragojlo Kovačević

- D. Jerković u. 1
1. Mirjana Mašić
2. Živka Kontić
- Kihelyezett tagozat:
- a.) *Jarkovci I. Milutinović u. 127.* szerb 022-50-855
2. *Jovan Popović Á. I.* szerb 022-52-330
23320 Inđija
Péter király u. 1.
Radmila Todorović
1. Zorka Petrović
3. *Petar Kočić Á. I.* szerb 022-51-540
22320 Inđija
Dusan cár 9.
Radovan Vasiljević
1. Milica Miščević
2. logoped -
Grozdana Radenković
- Kihelyezett tagozat:
- a.) *Ljukovo November 1. u. 27.* szerb 022-58-841
4. *Gruловиć Fiverek Á. I.* szerb 022-570-115
22324 Beška
Žarko Zrenjanin u. 2.
Tomislav Radmilović
1. Valerija Kalanja
5. *Ruža Đurđević Á. I.* szerb 022-580-009
22326 Čortanovci
Veljko Vlahović u. 1.
Ljubomir Knežević
1. Desanka Bekvalac
6. *Július 22. Á. I.* szerb, szlovák 022-500-307
22325 Krčedin
Nada Janošević u. 4.
Branislav Kljajić
1. Valerija Kalanja
- Kihelyezett tagozat:
- a.) *Slankamenski vinogradi Janko Čmelik u. 8.* szlovák
7. *Slobodan Bajić Paja Á. I.* szerb 022-584-014

22322 Újkarlóca Novi Karlovci Tito marsall u. 31.		Petar Đurić 1. Suzana Živković
8. <i>Branko Radičević Á. I.</i> 22327 Maradék Maradić Žarko Zrenjanin u. 1.	szerb	022-506-603 Svetozar Veljković
9. <i>Dr. Đorđe Natošević Á. I.</i> 22323 Novi Slankamen Gubec Máté u. 1.	szerb	022-591-422 Stevan Grujić 1. Suzana Živković
Kihelyezett tagozat:		
a) Stari Slankamen Tito marsall u. 8.	szerb	
12.		
KARLÓCA SREMSKI KARLOVCI		
1. <i>Október 23. Á. I.</i> 21205 Karlóca Sremski Karlovci Preradović u. 1.	szerb	021-881-241 Milka Vujović 1. Violeta Loc
13.		
KISHEGYES MALI IDŐS		
1. <i>Ady Endre Á. I.</i> 24321 Kishegyes Mali Idős Tito marsall u. 27.	szerb, magyar	024-730-002 Roman Huszák Júlia 1. Sípos Berta
2. <i>Nikola Đurković Á. I.</i> 24232 Feketić Feketić Tito marsall u. 24.	szerb, magyar	024-738-071 Veselin Vušurović 1. Snežana Velicki
3. <i>Vuk Karadžić Á. I.</i> 24322 Szeghegy	szerb	024-735-006 Anđelija Tomić

Lovćenac Esztergályos Gy. u. 30.		1. Jovanka Radovanović 2. “ “
14.		
KOVIN		
1. <i>Đura Jakšić Á. I.</i> 26220 Kovin Jugoszláv Katonaság u. 34.	szerb	013-741-081 Pantelija Sekulić 1. Ivanka Momirov 2. Snežana Alavanja
2. <i>J. Jovanović Zmaj Á. I.</i> 26220 Kovin Žarko Zrenjanin u. 9.	szerb	013-741-052 Vera Tasić 1. Trifunović Lučija
3. <i>Paja Marganović Á. I.</i> 26225 Deliblát Deliblato Tito marsall u. 89.	szerb	013-755-080 Milanka Bubanja
Kihelyezett tagozat:		
a.) Čardak	szerb	
4. <i>Predrag Kožić Á. I.</i> 26224 Dunadombó Dubovac Tito marsall u. 80.	szerb, román	013-757-608 Rastislav Rakić
5. <i>Miša Stojković Á. I.</i> 26223 Gálya Gaj M. Stojković u. 104.	szerb	013-756-015 Krsta Todorović
6. <i>Bora Radić Á. I.</i> 26222 Homokbálványos Bavanište V. Mitrović u. 1.	szerb	013-751-511 Nadica Urošev 1. Nada Sapundžija
7. <i>Sava Maksimović Á. I.</i> 26226 Homokos Mramorak Ž. Zrenjanin u. 57.	szerb, román	013-753-203 Lučija Naod Grabović
8. <i>Đura Filipović Á. I.</i> 26229 Kevepallós	szerb	013-757-011 Stanko Simičić

Pločica		
Ž. Zrenjanin u. sz.n.		
Kihelyezett tagozat:		
a.) 26228 Székelykevei út		
Skorenovački put		
9. Žarko Zrenjanin Á. I.	magyar	013-754-015
26228 Székelykeve		Szablyov István
Skorenovac		
Testvérség—egység u. 53. v. 47.		
15.		
KULA		
1. Isa Bajić Á. I.	szerb	025-722-313
25230 Kula		Božana Čosić
Lenin u. 28.		1. Dobrica Lalić
2. Petőfi brigád Á. I.	szerb, magyar	025-723-944
25230 Kula		Ratko Miletić
XVI. hadosztály u. 34.		1. Blaskó Erzsébet
3. Petro Kuzmjak Á. I.	ruszin	025-703-042
25233 Bácskeresztúr		Janko Homa
Ruski Krstur		1. Eufemija Budinski
Ruszin u. 63.		2. Jaroslava Edelinski
4. Vuk Karadžić Á. I.	szerb	025-731-101
25220 Cservenka		Stevan Rajić
Crvenka		1. Miroslava Kavarić
Tito marsall u. 104.		2. Ljiljana Golubović
Kihelyezett tagozat:		
a.) 25224 Újcservenka	szerb	
Crvenka		
5. Nikola Tesla Á. I.	szerb	025-89-806
25232 Lipar		Melita Miljnikov
Tito marsall u. 42.		1. Mirjana Bojanić
		2. “ “

6. Október 20. Á. I.	szerb	025-711-058
25223 Szivác		Milisa Lučić
Sivac		1. Vera Trplevski
Tito marsall u. 136.		
7. Veljko Vlahović Á. I.	szerb, magyar	025-70-028
25225 Veprőd		Cvijo Pavlović
Kruščić		1. Mirjana Bojanić
Tito masall u. 37.		2. “ “
16.		
MAGYARCSERNYE		
NOVA CRNJA		
1. Petőfi Sándor Á. I.	szerb, magyar	023-815-064
23218 Magyarcsernye		Csányi Mihály
Nova Crnja		
Kossuth Lajos u. 11.		
Kihelyezett tagozat:		
a.) 23222 Toba	magyar	
Toba		
2. Stanko Krstin Á. I.	szerb	023-819-802
23221 Klári		Ivan Komjin
Radojevo		
Karađorđe u. 8.		
3. Branko Radičević Á. I.	szerb	023-817-702
23217 Aleksandrovo		Dragoljub Stojčić
Tito marsall u. 29.		1. Daninka Pribišić
4. Október 4. Á. I.	szerb	023-818-082
23219 Vojvoda Stepa		Mirko Carić
Jugoszláv Katonaszág u. 2.		1. Milica Mičić
5. Đura Jakšić Á. I.	szerb	023-811-007
23220 Szerbcsernye		Božidar Stoilkov
Srpska Crnja		1. Milica Mičić
B. Kidrić u. 60.		

17.

**MAGYARKANIZSA
KANJIZA**

1. *Jovan Jovanović Zmaj Á. I.* szerb, magyar 024-871-070
24420 Magyar kanizsa
Kanjiža
Iskola tér 1.
Hajder Mileva
1. Tóth Olga
- Kihelyezett tagozat:
- a.) 24417 Martonos magyar 024-880-006
Martonoš
Felszabadulás tér 1.
- b.) 24425 Adorján magyar 024-884-038
Adorjan
Tito marsall u. 7.
- c.) Velebit szerb
2. *Október 10. Á. I.* szerb, magyar 024-792-023
24410 Horgos
Horgoš
Partizán u. 14.
Kalmár Éva
1. Vera Grifatang
- Kihelyezett tagozat:
- a.) 24416 Kispiac magyar 024-882-120
Male Pijace
3. *Kis Ferenc Á. I.* magyar 024-883-016
24426 Oromhegyes
Trešnjevac
Tito marsall u. 62. v. 68.
Vajda Attila
- Kihelyezett tagozat:
- a.) 24207 Orom magyar 024-77-933
Orom
Nagy út 96.
- b.) Tóthfalu magyar
Totovo Selo
Zlatibor u. 6.
- c.) Völgyes magyar
Doline
Petőfi Sándor u. sz.n.

18.

**MITROVICA
SREMSKA MITROVICA**

1. *Boško Palkovljević Pinki Á. I.* szerb 022-221-761
22000 Mitrovica
Sremska Mitrovica
Zmaj Jova u. 29.
Milan Kovačević
1. Zoran Mišević
- Kihelyezett tagozat:
- a.) 22213 Grgurevci szerb 022-270-431
b.) Šuljan szerb
2. *Jovan Jovanović Zmaj Á. I.* szerb 022-221-021
22000 Mitrovica
Sremska Mitrovica
Matija Hući u. sz. n.
Stevan Savičević
1. Biljana Vujić
- Kihelyezett tagozat:
- a.) 22426 Jarak szerb 022-262-290
Iskola u. 13.
- b.) 22425 Šasinci szerb 022-284-404
Zmaj Jova u. 5.
3. *Jovan Popović Á. I.* szerb 022-244-362
22000 Mitrovica
Sremska Mitrovica
Preradović u. 51.
Milorad Anteljević
1. Mirjana Pevac
2. Sanja Pavlović
- Kihelyezett tagozat:
- a.) 22211 Veliki Radinci szerb 022-260-431
Rumai u. 6.
- b.) 22212 Bešenovo szerb 022-266-156
4. *Slobodan Bajić Pajo Á. I.* szerb 022-211-898
22000 Mitrovica
Petar Kovačević

Sremska Mitrovica Sutjeska u. sz. n.		1. Vesna Martinović
Kihelyezett tagozat:		
a.) Letenka	szerb	
b.) Ležimir	szerb	022- 263-016
Szövetkezet u. 54.		
c.) Mandelos	szerb	022-261-408
Pinki u. 42.		
d.) Šišatovac	szerb	
5. <i>Szent Száva Á. I.</i>	szerb	022-225-011
22000 Mitrovica		Đorđe Subotić
Sremska Mitrovica		1. Mara Korica
Brankovics despota u. 14.		
Kihelyezett tagozat:		
a.) 22231 Čalma	szerb	022-266-506
b.) Divos	szerb	022-261-161
Divoš		
Pinki u. 62.		
c.) Stara Bingula	szerb	
6. <i>Branko Radičević Á. I.</i>	szerb	022-264-411
22223 Kuzmin		Ljiljana Bogdanović
Nikola Radojčić u. 15.		1. Miloš Petković
		2. Ljiljana Dudić
Kihelyezett tagozat:		
a.) Bosut	szerb	022-267-211
Száva u. 1.		
b.) 22247 Sremska Rača	szerb	022-267-805
Március 10-ei áldozatok tere		
7. <i>Triva Vitasović Lebamik Á. I.</i>	szerb	022-270-112
22221 Lačarak		Milan Kuzminac
November 1. u. 221.		
8. <i>Dobrosav Radosavljević Á. I.</i>	szerb	022-223-130
22202 Mačvanska Mitrovica		Jova Martinović
Tito marsall u. 29.		1. Biljana Jerosimović

Kihelyezett tagozat:		
a.) 22203 Noćaj	szerb	022-257-030
Stojan Pandurović u. 1.		
b.) Ravnje	szerb	022-258-914
Tito marsall u. 5.		
c.) Radenković	szerb	022-258-007
Harcos u. 97.		
d.) Salaš Noćajski	szerb	022-211-880
Stojan Čupić u. sz. n.		
e.) Zasavica I	szerb	022-259-516
Peko Dapčević u. 95.		
f.) Zasavica II	szerb	
9. <i>Jovan Jovanović Zmaj Á. I.</i>	szerb	022-268-230
22222 Martinci		Sreten Martinović
Vasutas u. 2.		1. Miloš Petković
		1. Ljiljana Dudić
19.		
NAGYBECSKEREK ZRENJANIN		
1. <i>Dositej Obradović Á. I.</i>	szerb	023-42-348
23000 Nagybecskerek		Borivoje Barčetić
Zrenjanin		
Ivo Vojnić u. 27/b.		
2. <i>Dr. Jovan Cvijić Á. I.</i>	szerb, magyar	023-61-773
23000 Nagybecskerek		Mitar Vuković
Zrenjanin		2. Tatjana Paskaš
Július 7. u. 10.		
3. <i>Đura Jakšić Á. I.</i>	szerb, román	023-61-547
23000 Nagybecskerek		Miodrag Dostanović
Zrenjanin		1. Emilija Milošev
Dusán cár u. 80/a.		
Kihelyezett tagozat:		
a.) Jankahíd	román	023-894-519
Jankov Most		
4. <i>J. Jovanović Zmaj Á. I.</i>	szerb	023-36-875
23000 Nagybecskerek		Jelka Kuzmanov

Zrenjanin Vidaković u. 1/a.		1.Radovan Verica
5. <i>Petar Petrović Njegoš Á. I.</i> 23000 Nagybecskerek Zrenjanin Stražilovói u. sz.n.	szerb	023-63-840 Nikola Kovačević 1. Jasmina Bogdanović 2. Biljana Grujić
6. <i>Október 2. Á. I.</i> 23000 Nagybecskerek Zrenjanin	szerb, magyar	023-42-058 Živica Brusin 2. Vida Grujić
7. <i>Sonja Marinković Á. I.</i> 23000 Nagybecskerek Zrenjanin Teplić u. 7.	szerb, magyar	023-30-420 Mgr. Jovan Božović 1. Predrag Babić
Kihelyezett tagozat:		
a.) 23202 Szentmihály Mihajlovo Új sor 2.	magyar	023-894-446
b.) Lukácsfalva Lukino Selo	magyar	
8. <i>Vuk Karadžić Á. I.</i> 23000 Nagybecskerek Zrenjanin Népfront u. 3.	szerb	023-61-754 Kosta Erceg 1. Gordana Avra
9. <i>Žarko Zrenjanin Á. I.</i> 23000 Nagybecskerek Zrenjanin Smederevo u. 78.	szerb	023-48-820 Radojka Davidović 1. Mirjana Đurišić 2. Marica Gavrilov
10. <i>Testvériség Á. I.</i> 23207 Aradác Aradác Tito marsall u. 90.	szerb	023-887-010 Valeri Dragan 1. Borjanka Bojanić
11. <i>Dragica Pravica Á. I.</i> 23211 Béga fő Klek V. Miškin u. 47.	szerb	023-891-003 Miloš Grbić 2. Marica Gavrilov
12. <i>Branko Radičević Á. I.</i> 23266 Csenta	szerb	023-899-002 Lazar Đuričkov

Čenta Tito marsall u. 17.		1. Kosana Tadić
13. <i>Petar Kočić Á. I.</i> 23242 Ernőháza Banatski Despotovac D. Čubić tér 12.	szerb	023-879-002 Veljko Crnogorac 1. Staša Živkov
Kihelyezett tagozat:		
a.) 23243 Bótos Botoš Toza Marković u. 77.	szerb	023-877-215
14. <i>Svetozar Marković Toza Á. I.</i> 23208 Elemér Elemir Ž. Zrenjanin u. 45.	szerb	023-737-708 Branko Čelar 1. Vejsil Birdanić
Kihelyezett tagozat:		
a.) 23209 Tiszatarros Taraš Ž. Zrenjanin u. sz.n.	szerb	023-735-504
15. <i>Dr. Aleksandar Sabovljević Á. I.</i> 23202 Écska Écska Tito marsall u. 48.	szerb, román	023-881-018 Slobodan Ludoški 1. Ljiljana Grosu
16. <i>Dositej Obradović Á. I.</i> 23264 Farkasd Farkašdin Tito marsall u. 2.	szerb	023-868-810 Sofija Grujić
17. <i>Dr. Boško Vrebalov Á. I.</i> 23270 Melence Melenci Tito marsall u. 63.	szerb	023-731-515 Miodrag Mijatov 1. Dušanka Marinković
18. <i>Szervó Mihály Á. I.</i> 23206 Muzsla Muzlja Szervó Mihály u. 64/a	szerb, magyar	023-49-820, 48-840 Stojanka Stojčić 1. Toskov Ibojla 2. Jasmina Hader
19. <i>Slavko Rodić Á. I.</i>	szerb	023-896-707

23241 Lázárföld Lazarevo Ž. Zrenjanin u. 13.		Mirjana Mitrić
Kihelyezett tagozat:		
a.) Zlatica	szerb	
20. Uroš Predić Á. I. 23265 Orlovát Orlovát Pionír u. 1.	szerb	023-873-307 Veljko Vladislavjević
21. Đura Jakšić Á. I. 23260 Perlasz Perlez Felszabadulás tér 2.	szerb	023-861-046 Velimir Todoroskov 1. Julkica Stojčić
22. Stevan Knićanin Á. I. 23265 Rezsőháza Knićanin V. S. Knićanin u. 61.	szerb	023-867-001 Predrag Stevanović 1. Svetlana Kočiš
23. Szent Száva Á. I. 23204 Stajicevo Toza Marković u. 26.	szerb	023-884-017 Radivoje Davidovac 1. Svetlana Kočiš
24. Ifjúság Á. I. 23262 Tamaslaka Tomaševac Szabadság tér 8.	szerb	023-871-005 Slobodan Janjuš
25. Branko Ćopić Á. I. 23261 Zsigmondfalva Lukićevo Radićević u. 5.	szerb	023-875-505, 875-017 Zdravko Krčić
20. NAGYKIKINDA KIKINDA		
1. Đura Jakšić Á. I. 23300 Nagykikinda Kikinda S. Miletić u. 16.	szerb	0230-22-239 Ilija Marčetić 1. Ljiljana Gavrilov

2. Fejős Klára Á. I. 23300 Nagykikinda Kikinda Dositej u. 9.	szerb, magyar	0230-22-329 Mitar Dobranić 1. Jelena Marotvanski Blat
3. Jovan Popović Á. I. 23300 Nagykikinda Kikinda I. Péter király u. 63.	szerb	0230-22-132 Živa Bajšanski 1. Emina Kopas Vukašinović
4. Szent Száva Á. I. 23300 Nagykikinda Kikinda Nemanja u. 27.	szerb, magyar	0230-22-234 Velimir Vlašić 1. Mirjana Blagojević 2. Nada Zorić
5. Vuk Karadžić Á. I. 23300 Nagykikinda Kikinda Drapšin vezér u. 3.	szerb	0230-22-130 Slobodan Mišković 1. Radoslava Prunić
6. Žarko Zrenjanin Á. I. 23300 Nagykikinda Kikinda Josif Pančić u. 9.	szerb	0230-23-520 Dušica Milovanov 1. Zlatica Čumić 2. Snežana Mirić
7. Október 1. Á. I. 23316 Basahid Bašaid Vajdaság u. 65.	szerb	0230-68-033 Branislava Blagojević 1. Nada Kerkez
8. Gligorije Popov Á. I. 23314 Kisoroszi Rusko Selo Testvériség-egység u. 117.	szerb, magyar	0230-58-602 Stevo Zeljković 1. Snežana Babić Kerkez
9. Vasa Stajić Á. I. 23315 Mokrin Szent Száva u. 101.	szerb	0230-61-118 Herceg István 1. Dragoslava Nedomački
10. Ivo Lola Ribar Á. I. 23313 Nagytószeg Novi Kozarci I. Péter király u. 42.	szerb	0230-56-005 Mirko Borenović 1. Vesna Stanačević
11. Petar Kočić Á. I. 23311 Nákófalva Nakovo Fő u. 50.	szerb	0230-54-330 Đura Medić 1. Ivana Aškić

12. *Móra Károly Á. I.* magyar 0230-66-004
23324 Szaján
Sajan
Tito marsall u. 71.
Dékány Ferenc
13. *Slavko Rodić Á. I.* szerb 0230-51-408
23312 Szenthubert
Banat Veliko Selo
Ifjúság u. 4.
Rade Mudrinić
1. Vesna Stanačev
14. *Milivoj Omorac Á. I.* szerb 0230-65-209
23323 Tiszahegyes
Iđoš
M. Omorac u. 40.
Slavica Mačoš
1. Ivana Aškić
15. *Testvériség-egység Á. I.* szerb, magyar 0230-67-203
23315 Töröktopolya
Banatska Topola
V. Karadžić u. 20.
Csemere Lajos
1. Dragoslav Nedomački

21.

**ÓBECSE
BEČEJ**

1. *Petőfi Sándor Á. I.* szerb, magyar 021-815-692
21220 Óbecse
Bečej
Köztársaság u. 135.
Danilo Doroslovački
1. Rác Szabó Irén

Kihelyezett
tagozat:

- a.) Drea magyar
b.) Miloševo szerb 021-808-005
2. *Sever Đurkić Á. I.* szerb, magyar 021-815-840
21220 Óbecse
Bečej
B.Kidrić u. 102.
Marija Vujović
1. Milijka Pašin
2. Okuka Blanka
3. *Samu Mihály Á. I.* szerb, magyar 021-812-344
21220 Óbecse
Bečej
Testvériség-egység tér. 2.
megbízott igazgató
1. Kurin Barta Klára
4. *Zdravko Gložanski Á. I.* szerb, magyar 021-812-268

- 21220 Óbecse
Bečej
Dositej u. 4.
Milivoj Gajinović
1. Čolić Ljiljana
2. Okuka Blanka

Kihelyezett
tagozat:

- a.) Radičević szerb 021-809-016
5. *Svetozar Marković Á. I.* szerb, magyar 021-806-039
21217 Bácsföldvár
Bačko Gradište
Rade Končar u. 33.
Milan Radojčin
1. Sofija Burka
6. *Samu Mihály Á. I.* szerb, magyar 021-803-039
21226 Péterréve
Bačko Petrovo Selo
Lenin u. 34.
Beretka Ferenc
1. Ksenija Vrbaški

22.

**ÓPÁVA
OPOVO**

1. *Dositej Obradović Á. I.* szerb 013-781-312
26204 Ópáva
Opovo
Testvériség-egység sz. n.
Stevan Đurić
2. Radmila Damjanov

Kihelyezett
tagozat:

- a.) 26205 Baranda szerb
Baranda
b.) 26203 Szekerény szerb
Sefkerin
c.) 26206 Torontálsziget szerb
Sakule

23.

**ÓPÁZOVA
STARA PAZOVA**

1. *Boško Palkovljević Pinki Á. I.* szerb 022-311-613
22300 Ópázova
Stara Pazova
Vuk Karadžić u. 4.
Blagoje Šakić
1. Vesna Stepanović
2. Slađana Mišković

2. <i>Janko Čmelik Hős Á. I.</i> 22300 Ópázova Stara Pazova Karađorđe u. 2.	szlovák	022-311-631 Ján Bamak 1. Ana Sklabinski
3. <i>Vera Mišćević Á. I.</i> 22306 Belegiš Belegiš Péter király u. 33.	szerb	022-361-514 Dušan Gajin 1. Borislava Banjeglav
Kihelyezett tagozat:		
a.) 22307 Surduk Tito marsall u. 1.	szerb	022-371-414
4. <i>Október 23. Á. I.</i> 22308 Golubinci Putnik u. 1.	szerb	022-381-814 Jovan Stajić 1. Vesna Opačić
5. <i>Slobodan Savkivić Á. I.</i> 22305 Stari Banovci Tito marsall u. 31.	szerb	022-351-214 Miodrag Mrčić 1. Venera Ristić
6. <i>Nikola Tesla Á. I.</i> 22304 Novi Banovci Iskola u. 2.	szerb	022-342-505 Mirko Milovanović 1. Jovanka Matijašević
7. <i>Iffúság Á. I.</i> 22330 Újopázova Nova Pazova Njegoš u. 4.	szerb	022-331-301 Ranko Divjak 1. Slavica Despotović 2. Nada Stanković
8. <i>Milan Hadžić Á. I.</i> 22313 Vojka Karađorđe u. 1.	szerb	022-301-014 Pavle Jovanović 1. Vesna Opačić
Kihelyezett tagozat:		
a.) 22314 Krnyesevci Krnješevci	szerb	

24.		
PALÁNKA BAČKA PALANKA		
1. <i>Desanka Maksimović Á. I.</i> 21400 Palánka Bačka Palanka Testvériség-egység tér 21.	szerb	021-741-495 Milan Stanojev 1. Evica Milaković
2. <i>Veselin Masleša Á. I.</i> 21400 Palánka Bačka Palanka Testvériség-egység tér 22.	szerb	021-745-893 Borivoje Milenković 1. Miroslava Šolaja 2. Tatjana Kisić
3. <i>Vuk Karadžić Á. I.</i> 21400 Palánka Bačka Palanka Dositej u. 3.	szerb	021-745-945 Nikola Vukovljan 1. Mileta Jovanović 2. Zlatica Jović
Kihelyezett tagozat:		
a.) 21314 Neština	szerb	021-769-010
b.) Vizić	szerb	
4. <i>Mileta Protić Á. I.</i> 21434 Bácsstóváros Tovariševo Tito marsall u. 64.	szerb	021-758-006 Đorđe Bugarski 1. Jasmina Bonačić
5. <i>Žarko Zrenjanin Á. I.</i> 21423 Boróc Obrovac Tito marsall u. 73.	szerb	021-768-014 Stojan Temerinac 1. Jasmina Bonačić
6. <i>Branko Čopić Á. I.</i> 21422 Dunabökény Mladenovo I. Péter király u. 40.	szerb	021-767-018 Milan Kumović 1. Ksenija Kralj
Kihelyezett tagozat:		
a.) Karađorđevo	szerb	

7. <i>Zdravko Čelar Á. I.</i> 21413 Dunacséb Čelarevo B. Kidrič u. 1.	szerb	021-760-014 Vladan Jovanović 1. Dana Živkov
8. <i>Október 10. Á. I.</i> 21469 Pincéd Pivnice Tito marsall u. 99.	szerb, szlovák, kétnyelvű	021-756-578 Miroslav Valent 1. Mirjana Radić
9. <i>Novákov Fiverek Á. I.</i> 21433 Szilbács Silbaš Tito marsall u. 103.	szerb, szlovák	021-764-302 Slobodan Torović 1. Rajka Čabrilo 2. Slavica Dukić
Kihelyezett tagozat:		
a.) Úrszentiván Despotovo	szerb	021-789-022
b.) Parrag Parage	szerb	021-762-183
10. <i>Aleksa Šantić Á. I.</i> 21432 Szépliget Gajdobra Nevesinjei u. 2.	szerb	021-762-054 Nedeljko Izević 1. Sara Pavić
Kihelyezett tagozat:		
a.) 21431 Wekerlefalva Nova Gajdobra	szerb	021-767-013
25.		
PANC SOVA PANČEVO		
1. <i>Branko Radičević Á. I.</i> 26000 Pancsova Pančevo Vladimir Žestić u. 21.	szerb	013-26-63 Aleksandar Dimitrijević 1. Julijana Višnjovski
2. <i>Borisav Petrov-Braca Á. I.</i> 26000 Pancsova Pančevo Ž. Zrenjanin u. 179.	szerb	013-45-071 Dušanka Bojić Stefanović

3. <i>Đura Jakšić Á. I.</i> 26000 Pancsova Pančevo L. Tolsztoj u. 30.	szerb	013-44-998 Petar Pavlov 1. Ksenija Carević
4. <i>Isidora Sekulić Á. I.</i> 26000 Pancsova Pančevo Proletár brigádok utcája 7.	szerb	013-515-965 Nevenka Živković 1. Jelena Novakov
5. <i>Jovan Jovanović Zmaj Á. I.</i> 26000 Pancsova Pančevo Zmaj Jova u. 3.	szerb	013-46-023 Đurica Bulajić 1. Vesna Batalo 2. Svetlana Tisinović
6. <i>Miroslav Antić Mika Á. I.</i> 26000 Pancsova Pančevo Dušan Petrović Šane u. 11.	szerb	013-516-449 Martin Pišpecki 1. Gordana Juričan 2. Ljubica Vodeničar
7. <i>Stevica Jovanović Á. I.</i> 26000 Pancsova Pančevo Jovanović fiverek utcája 75.	szerb	013-519-166 Stanimir Vuković 1. Draga Jevtović
8. <i>Szent Száva Á. I.</i> 26000 Pancsova Pančevo Vajdaság utca sz. n.	szerb	013-518-859 Mihajlo Pujić 1. Svetlana Petrović 2. Tatjana Zdravković
9. <i>Testvériség-egység Á. I.</i> 26000 Hertelendyfalva Vojlovica Petőfi u. 33-35.	szerb, magyar	013-48-080 Radulka Rupić 1. Jasmina Rupić
10. <i>Vasa Živković Á. I.</i> 26000 Pancsova Pančevo Karađorđe u. 87.	szerb	013-33-13 Radomir Vujović 1. Petar Jovanović 2. Zlatka Dragutinović
11. <i>Olga Petrov Á. I.</i> 26234 Beresztóc Banatski Brestovac Olga Petrov u. 3.	szerb	013-726-121 Ivana Anđelić 1. Ivana Mitić
12. <i>Aksentije Maksimović Á. I.</i> 26227 Dobro A. Maksimović u. 2.	szerb	013-734-207 Branka Aleksić 1. Čolak Lučijana

13. *Žarko Zrenjanin Á. I.* szerb 013-711-510
26212 Ferencfalom
Kačarevo
Hercegovina u. 12.
Vasilje Medan
1. Srbijanka Savić
2. Smiljana Grujić
14. *Október 4. Á. I.* szerb 013-727-030
26202 Galagonyás
Glogonj
Tito marsall u. 8.
Radojka Noveski
15. *Dositelj Obradović Á. I.* szerb 013-717-014
26230 Omlód
Omoljica
Felszabadulás tér 3.
Sava Nedeljkov
16. *Žarko Zrenjanin Á. I.* szerb, román 013-715-003
26314 Révaújfalú
Banatsko Novo Selo
Tito marsall u. 75.
Viktor Mihajlov
1. Dobro Todorov
17. *Moša Pijade Á. I.* szerb 013-728-106
26233 Sándoregyháza
Ivanovo
November 29. u. 56.
Đura Dugonić
1. Ivan Mitić
18. *Vuk S. Karadžić Á. I.* szerb 013-731-007
26232 Tárcsó
Starčevo
I. L. Ribar u. 2.
Milivoje Filipović
1. Živadinka Mišković
19. *Goce Delčev Á. I.* szerb 013-724-059
26201 Torontálalmás
Jabuka
B. Kidrić u. 10.
Mile Spirovski
1. Vidosava Tričković
- 26.
1. *Slobodan Bajić Paja Á. I.* szerb 022-86-213
22410 Pećinci
iskola u. 8.
Nataša Aleksić
1. Jelena Mihajlović
2. Milica Vuković

Kihelyezett
tagozat:

- a.) 22415 Brestač szerb 022-89-590
Stevan Stojaković u. sz. n.
- b.) 22416 Ogar szerb 022-87-771
Erdő u. sz. n.
- c.) Perkovo szerb 022-82-130
Tito marsall u. 2.
- d.) Popinci szerb
- e.) 22414 Subotiče szerb 022-82-525
Partizán u. 10.
- f.) Sibač szerb
- g.) Tovarnik szerb 022-87-696
Marcsók József u. 2.
2. *Dušan Vukasović Diogen Á. I.* szerb 022-88-114
22419 Kupinovo
Tito marsall u. 1.
Jovanka Vežan
1. Jana Imre
Kihelyezett
tagozat:
- a.) 22418 Ašanja szerb 022-87-214
Kő u. 7.
- b.) 22417 Obrež szerb 022-88-618
3. *Dušan Jerković Uča Á. I.* szerb 022-80-235
22310 Šimanovci
Tito marsall tér 18.
Milenko Đurđević
1. Jasmina Čuk
Kihelyezett
tagozat:
- a.) Deč szerb 022-83-099
Nešković fivérek utcája 2.
- b.) Karlovčić szerb 022-84-143
- c.) 22413 Sremski szerb 022-89-077
Mihaljevci
Šimanov u. 2.
- 27.
- PETRŐC
BAČKI PETROVAC**
1. *Ján Čajak Á. I.* szerb, szlovák 021-780-039
21470 Petrőc
Bački Petrovac
Sladkovics u. 2.
Vesna Kovač-Hrčan
2. Biljana Drakulić

2. <i>Žarko Zrenjanin Á. I.</i> 21473 Bulkeszi Maglič I. L. Ribar u. 13.	szerb	021-785-009 Mirko Andrić 1. Darinka Milanović
3. <i>Jozef Marčok Dragutin Á. I.</i> 21414 Dunagálos Gložan Jozef Marčok u. sz. n.	szlovák	021-788-014 Ján Pagač 1. Jovanka Zimová
4. <i>Ján Ámos Komenský Á. I.</i> 21472 Kölpény Kulpin Tito marsall u. 76.	szerb, szlovák kétnyelvű	021-786-013 Svetlana Nogo 1. Jovanka Zimova
28. RUMA RUMA		
1. <i>Dušan Jerković Á. I.</i> 22400 Ruma Tito marsall u. 69.	szerb	022-422-860,422-035 Branko Pupovac 1. Ružica Stojanović 2. Snežana Matić Olujčić
2. <i>Ivo Lola Ribar Á. I.</i> 22400 Ruma Tito marsall u. 270.	szerb	022-421-863 Milan Latas 1. Anđelka Zimović
Kihelyezett tagozat:		
a.) 22412 Dobrinici	szerb	
b.) 22411 Kraljevci	szerb	
3. <i>Jovan Jovanović Zmaj Á. I.</i> 22400 Ruma Tito marsall u. 177.	szerb	022-428-966 Milomir Stevanović 1. Borislav Kojić 2. Vera Nika Reparski
Kihelyezett tagozat:		
a.) Pavlovci	szerb	
b.) Mali Radinci	szerb	
4. <i>Veljko Dugošević Á. I.</i> 22400 Ruma Tito marsall u. 71.	szerb	022-423-560 Rastko Milutinović 1. Mirjana Milutinović 2. Jasmina Vukanović

Kihelyezett tagozat:		
a.) 22405 Stejanovci Fruška Gora u. 22.	szerb	022-454-433
b.) Vogány Voganj		
5. <i>Nebojša Jerković Á. I.</i> 22421 Bugyanovce Buđanovci Nebojša Jerković u. 1.	szerb	022-447-214 Biljanka Trkulja
6. <i>VI. Vajdasági Rohambrigád Á. I.</i> 22423 Grabovci Tito marsall u. 40.	szerb	022-450-603 Latinka Nikodijević 1. Jelica Nikolić
7. <i>Vladimir Nazor Á. I.</i> 22427 Herkóca Hrtkovci Iskola u. 5.	szerb	022-455-038 Dragutin Trifunović 1. Kata Hasanoglu
8. <i>Október 23. Á. I.</i> 22424 Klenak Mačvan u. 2.	szerb	022-445-418 Živorad Tiosavić 1. Kata Hasanoglu
9. <i>Branko Radičević Á. I.</i> 22422 Nikince Nikinci Testvériség-egység tér. 1.	szerb	022-433-110 Sreten Milošević 1. Kata Hasanoglu
10. <i>Milivoj Petković-Fečko Á. I.</i> 22420 Platicsevo Platičevo Laza Janić u. 3.	szerb	022-451-263 Milorad Milošević 1. Jelica Nikolić
Kihelyezett tagozat:		
a.) Vitojevci	szerb	
11. <i>Dositej Obradović Á. I.</i> 22404 Putinci Lenin u. 2.	szerb	022-441-510 Nikola Pejaković
Kihelyezett tagozat:		

a.) Donji Petrovci	szerb	
b.) Žarkovac	szerb	
29.		
ŠID		
1. Jovan Veselinov Žarko Á. I. 22240 Šid Petar Kočić u. sz. n.	szerb	022-714-045 Vukadin Božović 1. Jelena Živković 2. Milivoj Borojević
Kihelyezett tagozat:		
a.) 22225 Bačinci Jugoszláv Katonaszág utca	szerb	022-742-364
b.) Gibarac	szerb	
c.) 22224 Kukujevci	szerb	
2. Szerémségi front Á. I. 22240 Šid Jevrosima anyó u. 1.	szerb	022-712-137 Nikola Knežević 1. Biljana Bešević 2. Vesna Kuzminac
Kihelyezett tagozat:		
a.) Vuk Karadžić Á. I. 22264 Adaševci Fruška gora u. sz. n.	szerb	022-737-224
b.) 22241 Bačinci Gubec Máté u. 2.	szerb	022-731-617
c.) Batrovci	szerb	
d.) Berkasovo	szerb	
e.) Bikić Dol	szerb	
f.) Ilinci	szerb	
g.) Molovci	szerb	
h.) Sot	szerb	
3. Moša Pijade Á. I. 22230 Erdővég Erdevik Pionír park 4.	szerb, szlovák	022-752-883 Milutin Petrović 1. Snežana Čačaj
Kihelyezett tagozat:		

a.) Bingula	szerb	
b.) Ljuba	szerb	
4. Bosuti Osztag Á. I. 22245 Morović Tito marsall u. 18.	szerb	022-736-024 Milica Urošević 1. Milica Đorđević
Kihelyezett tagozat:		
a.) 22246 Višnjićevo Filip Višnjic u. 1.	szerb	022-75-725
b.) 22248 Jajmena Jugoszláv Katonaszág u. 42.	szerb	022-734-414
30.		
SZABADKA SUBOTICA		
1. Đuro Salaj Á. I. 24000 Szabadka Subotica Petőfi Sándor u. 19.	szerb, magyar	024-35-012 Mičo Uzelac 1. Mirjana Plečaš
2. Ivan Goran Kovačić Á. I. 24000 Szabadka Subotica Makszim Gorkij u. 29.	szerb, magyar	024-552-762 Vojislav Vladušić 1. Zdenko Kunčac
3. Ivo Lola Ribar Á. I. 24000 Szabadka Subotica Karađorđe út 94.	magyar, szerb	024-555-839, 28-931 Kocsis Mihály 1. Cvjilin Dragica
Kihelyezett tagozat:		
a.) Kelebia Kelebija Veljko Vlahović u. sz. n.	szerb, magyar	024-780-012
4. Ivan Milutinović Á. I. 24000 Szabadka Subotica I. Milutinović u. 50.	szerb	024-23-043 Marja Mačković 1. Desanka Vidaković
5. Kizur István Á. I.	szerb, magyar	024-22-614

24000 Szabadka Subotica Ivan Zajc u. 9.		Slavica Medenica 1. Suzana Cimbalević
6. <i>Jovan Jovanović Zmaj Á. I.</i> 24000 Szabadka Subotica Októberi forradalom tér 22.	szerb, magyar	024-21-735 Stankov Mira 1. Kopunović Hermína 2. Čupurdija Dragan
7. <i>Jovan Mikić Á. I.</i> 24000 Szabadka Subotica Sava Kovačević u. 16.	szerb, magyar	024-41-211 Boško Maravić 1. Ljiljana Moka Bogdanović
8. <i>Miloš Črnjaninski Á. I.</i> 24000 Szabadka Subotica Baniji u. 67.	szerb, magyar	024-546-348, 43-272 Mirjana Čukvas 1. Čupurdija Đuro 2. Rajka Toković Tomanović
9. <i>Matko Vuković Á. I.</i> 24000 Szabadka Subotica R. Bošković u. 1.	szerb	024- 555-879 Ivan N. Vuleković 1. Maravić Svetlana
10. <i>Október 10. Á. I.</i> 24000 Szabadka Subotica B. Šarčević u. 21.	szerb, magyar	024-42-788 Vesna Orčić 1. Mila Špirta
11. <i>Sonja Marinković Á. I.</i> 24000 Szabadka Subotica Joó Lajos u. 78.	szerb, magyar	024-553-171 Igračev Radoslav 2. Ristić Višnja
12. <i>Szent Száva Á. I.</i> 24000 Szabadka – Sándor Subotica – Aleksandrovo Aksentije Marodić sz. n.	szerb, magyar	024- 566-057 Radmila Pakaški 1. Sekulić Jasmina
Kihelyezett tagozat:		
a.) Békova Bikovo Kosmaj u. sz. n.	szerb	024-77-859
13. <i>VIII. Vajdasági Rb. Á. I.</i>	szerb, magyar	024-553-144,553-845

24000 Szabadka Subotica Majsai út 95.		Sigmund Farkas Edit 1. Roncsák Erika
14. <i>VUK KARADŽIĆ Á. I.</i> 24210 Bajmok Tito marsall tér 1.	SZERB, MAGYAR	024- 762-013 Rajko Dujović 1. Čupurdija Đuro
Kihelyezett tagozat:		
a.) Rata Boje Biljanin u. sz. n.	szerb	
b.) Mišičevo	szerb	
15. <i>Néphősök Á. I.</i> 24220 Csantavér Čantavir Felszabadulás tér 2.	szerb, magyar	024-782-025 Gere Ferenc 1. Sinkovics Csaba
Kihelyezett tagozat:		
a.) Bačko Dušanovo Petar Drapšin u. 51.	szerb	
b.) Megyes Višnjevac M. Orešković u. 9.	szerb	
16. <i>Vladimir Nator Á. I.</i> 24213 Györgyén Đurđin Vladimir Nator u. 43.	szerb	024-768-035 Ivanović Zagorka 1. Glogovac Margaréta 2. Glogovac Margaréta
17. <i>Petőfi brigád Á. I.</i> 24414 Hajdújárás Hajdukovo Ifjúsági brigád u. sz. n.	magyar	024-758-030, 757-052 Kovács Gáspár 1. Slađana Ivković Ivanković
Kihelyezett tagozat:		
a.) Nosza Nosza	magyar	
18. <i>Pionír Á. I.</i> 24224 Nagyfény Stari Žednik	szerb	024-787-016 Botić Radmila 1. Bedroszján Erzsébet

V. Nazor u. sz. n.		
19. <i>Miroslav Antić Á. I.</i> 24413 Palićs Palić Trogir u. sz. n.	szerb, magyar	024-753-028 Ljubica Rašić 1. Svetlana Belančić
Kihelyezett tagozat:		
a.) Alsóludas Šupljak	magyar	
20. <i>Matija Gubec Á. I.</i> 24214 Tavankút Tavankút M. Orešković u. 12.	szerb	024-767-035 Nenad Milenković 1. Simeunović Zlata
Kihelyezett tagozat:		
a.) Felsőtavankút Gornji Tavankút	szerb	
b.) Mérges Ljutovo	szerb	
21. <i>Bosa Miličević Á. I.</i> 24223 Žednik Tesla u. 1.	szerb	024-785-026 Verica Vučković 1. Vojvodić Stanka
31. SZENTTAMÁS SRBOBRAN		
1. <i>Jovan Jovanović Zmaj Á. I.</i> 21480 Szenttamás Srbobran Dózsa György u. 1.	szerb, magyar	021-730-136 Ifjú Zoltán 1. Jovity Marika
2. <i>Vuk Karadžić Á. I.</i> 21480 Szenttamás Srbobran Veljko hajduk u. 55.	szerb	021-730-040 Branko Pejakov 1. Bosa Radovanov
3. <i>Žarko Zrenjanin Á. I.</i> 21216 Nádajja Nádajj	szerb	021-739-015 megbízott igazgató Jasna Lazić

Szent Száva u. 31–33.		
4. <i>Petar Drapšin Á. I.</i> 21215 Turja Turija D. Obradović u. 2.	szerb	021-737-102 Slavimir Krivokuća 1. Miodrag Velički
32. TEMERIN TEMERIN		
1. <i>Kóka Imre Á. I.</i> 21235 Temerin Kis Ferenc u. 1.	magyar	021-840-342,840-790 Móra Mihály 1. Györgyi Banka
Kihelyezett tagozat:		
a.) Telep	magyar	
2. <i>Petar Kočić Á. I.</i> 21235 Temerin Népfőnt u. 80.	szerb, magyar	021-840-394 Milan Šilić 1. Nada Vasić
Kihelyezett tagozat:		
a.) Staro Đurđevo	szerb	
b.) Telep	szerb	
3. <i>Slavko Rodić Á. I.</i> 21234 Járek Bački Jarak M. Stojanović u. 21.	szerb	021-847-438 Milan Grahovac 1. Marija Rankov
4. <i>Danilo Zelenović Á. I.</i> 21214 Szőreg Sirig Újvidéki út 1.	szerb	021-849-018 Nikola Japundžić 1. Biljana Đurički
33. TITEL		
1. <i>Svetozar Miletić Á. I.</i> 21240 Titel Knićanin u. 3.	szerb	021-860-031 Svetozar Ikonov 1. Nada Bošković

Kihelyezett tagozat:			
a.) 21248 Sajkáslak Lok Radičević u. 12.	szerb	021-867-018	
b.) 21246 Tündéres Vilovo Október 22. u. 73.	szerb	021-866-037	
c.) 21247 Dunagárdony Gardinovci S.Miletić u. 20.	szerb	021-868-016	
2. <i>Isidora Sekulić Á. I.</i> 21244 Sajkásszentiván Šajkaš D. Drapšin u. 56.	szerb	021-864-067	Časlav Disić 1. Diana Takač
Kihelyezett tagozat:			
a.) 21245 Mošsor Mošorin M. Sekulić u. 10.	szerb	021-869-010	
34.			
TOPOLYA BAČKA TOPOLA			
1. <i>Csáki Lajos Á. I.</i> 24300 Topolya Bačka Topola Moša Pijade u. 9.	szerb, magyar	024-715-443,715-085	Grujity Nándor 1. Anđelka Majjić
2. <i>Nikola Tesla Á. I.</i> 24300 Topolya Bačka Topola Fruskogorska u. 1.	szerb, magyar	024-715-411	Jelena Simović
3. <i>Testvérség-egység Á. I.</i> 24331 Bajsa Bajša Zákó István u. 5.	szerb, magyar	024-721-011	Radivoj Preradović 1. Gordana Svirac

Kihelyezett tagozat:

a.) Pannónia Panonija Mezőgazdasági birtok	szerb		
4. <i>Dózsa György Á. I.</i> 24312 Gunaras Gunaraš Tito marsall u. 29.	magyar	024-726-006,728-005	Kelemen Gábor
5. <i>Vuk Karadžić Á. I.</i> 24341 Krivaja Tito marsall u. 1.	szerb, magyar	024-724-001	Anđelka Kosović 1. Petar Grbić
6. <i>Id. Kovács Gyula Á. I.</i> 24340 Ómoravica Stara Moravica Bolman u. 2.	magyar	024-743-023	Juhász Márta 1. Szabó Andrea
7. <i>Moša Pijade Á. I.</i> 24342 Pacsér Pačir Iskola u. 1.	szerb, magyar	024-744-004	Ninkov Irén
8. <i>Október 18. Á. I.</i> 24351 Zentagunaras Novo Orahovo Petőfi Sándor u. 9.	magyar	024-723-031,723-004	Kospenda József 1. Anđelka Majjić

35.

TORONTÁLSZÉCSÁNY SEČANJ

1. <i>Aleksa Šantić Á. I.</i> 23240 Torontálszécsány Sečanj Tito marsall u. 77.	szerb	023-841-196	Milenko Ćimović
2. <i>Veljko Đuričin Á. I.</i> 23250 Árkod Jarkovac Jugoszláv Katonaszág tere 12.	szerb	023-857-533	Ljubomir Krišan 1. Mirjana Glavaš Filipović

Kihelyezett tagozat:

a.) 23251 Kismargita	szerb		
----------------------	-------	--	--

Banatska Dubica Lenin u. 1.		
3. <i>Žarko Zrenjanin Á. I.</i> 23252 Bóka Boka Tito marsall u. 33.	szerb	023-846-604 Jovan Určić
Kihelyezett tagozat:		
a.) <i>Šurján</i> Šurjan	szerb	
4. <i>Slavko Rodić Á. I.</i> 23231 Istvánfölda Krajišnik Ž. Zrenjanin u. 17.	szerb	023-854-014 Gojko Perišić 1. Vera Varačkov
Kihelyezett tagozat:		
a.) 23327 Vida Ban. Višnjićevo	szerb	
5. <i>Vuk Karadžić Á. I.</i> 23253 Kanak Konak Tito marsall u. 14.	szerb	023-856-606 Đorđo Ždrale
6. <i>Stevan Aleksić Á. I.</i> 23230 Módos Jaša Tomić Tito marsall u. 99.	szerb	023-848-023 Miliwoje Babić 1. Zdravka Kapor
7. <i>Braća Stefanović Á. I.</i> 23245 Nezsény Neuzina B. Raškov u. 70/a.	szerb, magyar	023-852-203 Danica Doslo
8. <i>Ivo Lola Ribar Á. I.</i> 23244 Szárcsa Sutjeska B. Kidrič u. 1.	szerb, magyar	023-851-002 Milosava Stijisavljević

36.		
TÖRÖKBECSE NOVI BEČEJ		
1. <i>Josip Marinković Á. I.</i> 23272 Törökbecse Novi Bečej J. Marinković u. 79.	szerb	023-771-041 Slavica Mučalov 1. Nevena Bogdanov
2. <i>Miloje Čiplić Á. I.</i> 23272 Törökbecse Novi Bečej Tito marsall u. 6.	szerb, magyar	023-771-109 Sava Glavaški 1. Katica Diklić 2. Németh Vera
3. <i>Dositej Obradović Á. I.</i> 23274 Bocvár Bočar Felszabadulás tér 4.	szerb	023-789-209 Vera Šegrt 1. Katica Diklić
4. <i>Miloš Popov Á. I.</i> 23273 Novo Miloševo Elesett hősök tere 3.	szerb, magyar	023-781-013 Sponka Gagić 1. Sanja Berbakov
5. <i>Stančić Milan Uča Á. I.</i> 23271 Kumán Kumane Felszabadulás tér 4.	szerb	023-786-310 Joca Jakovljević 1. Milena Nadlački
37.		
TÖRÖKKANIZSA NOVI KNEŽEVAC		
1. <i>Zmaj Jovan Jovanović Á. I.</i> 23330 Törökkanizsa Novi Kneževac Tito marsall u. 13.	szerb, magyar	0230-81-305, 83-305 Sredoje Sijapic 1. Milijana Perkučin
Kihelyezett tagozat:		
a.) <i>Branko Radičević Á. I.</i> 23332 Oroszlámos Bantsko Arandjelovo Partizán u. 52.	szerb, magyar	0230-89-008
b.) 23335 Gyála Đala		
c.) 23333 Majdány	magyar	

Majdan d.) 23334 Ókeresztúr szerb Krstur		0230-87-003
38.		
ÚJVIDÉK NOVI SAD		
1. <i>Branko Radičević Á. I.</i> 21000 Újvidék Novi Sad Futaki u. 5.	szerb	021-613-390 Branislav Orlić 1. Jovanka Milinović
2. <i>Dositej Obradović Á. I.</i> 21000 Újvidék Novi Sad Filip Filipović u. 3.	szerb	021-311-470 Miroslav Turajlija 1. Biljana Orlović
3. <i>Dušan Radović Á. I.</i> 21000 Újvidék Novi Sad Csenej u. 61.	szerb	021-414-805,411-188 Nadežda Čorda 1. Ljubinka Mitrić 2. Snežana Rosić
4. <i>Đorđe Natošević Á. I.</i> 21000 Újvidék Novi Sad Makszim Gorkij u. 54.	szerb	021-612-957 Mgr Natalija Bukurov 1. Živka Zavođa 2. Milesa Vlajkov
5. <i>Đura Daničić Á. I.</i> 21000 Újvidék Novi Sad D. Vasiljev u. 19.	szerb	021-52-962 Obrad Ostojić 1. Vidosava Maoduš
6. <i>Első Vajdasági brigád Á. I.</i> 21000 Újvidék Novi Sad Falusi felkelés u. sz. n.	szerb	021-393-644 Stanoje Vasiljev 1. Ivana Jelisić 2. Srećko Lazić
7. <i>Ivan Gundulić Á. I.</i> 21000 Újvidék Novi Sad Gundulić u. 9.	szerb	021-28-143 Lazar Mihajlov 1. Ana Krnajska Lazarev
Kihelyezett tagozat:		
a.) Csenej	szerb	

Čenej		
8. <i>Ivo Lola Ribar Á. I.</i> 21000 Újvidék Novi Sad Mark királyi u. 2/a	szerb	021-29-676 Bogoljub Zec 1. Branka Manojlović 2. Ivanka Krstanović
9. <i>Jovan Popović Á. I.</i> 21000 Újvidék Novi Sad Egyenes u. 2.	szerb	021-58-976 Bogdan Smić 1. Danica Plačkov
10. <i>József Attila Á. I.</i> 21000 Újvidék Novi Sad Šar-hegy u. sz.n.	szerb, magyar	021-367-166,365-861 Dragan Marić 1. Farkas Julianna
11. <i>Kosta Trifković Á. I.</i> 21000 Újvidék Novi Sad SKOJ u. 2.	szerb	021-338-831 Jovan Marković 1. Ljubica Jontović
12. <i>Miloš Crnjanski Á. I.</i> 21000 Újvidék Novi Sad Ante Ranković u. 2.	szerb	021-393-563 Milica Dubljević 1. Zdenka Ivković 2. Ljiljana Milivojević
13. <i>Nikola Tesla Á. I.</i> 21000 Újvidék Novi Sad Futaki út 25/a.	szerb, magyar	021-395-964,394-473 Rajko Tepić 1. Jelisaveta Zlatović
14. <i>Petőfi Sándor Á. I.</i> 21000 Újvidék Novi Sad Boro Prodanović u. 15/a	szerb, magyar	021-22-780, 20-374 Vracsarity Ildikó 1. Matity Irén
15. <i>Sonja Marinković Á. I.</i> 21000 Újvidék Novi Sad Puskin u. 28.	szerb, magyar	021-364-787,368-468 Branka Skendžić 1. Sonja Miladinović 2. Sabina Vujović
16. <i>Svetozar Marković Toza Á. I.</i> 21000 Újvidék Novi Sad Janko Čmelik u. 89.	szerb	021-311-411 Mirolarad Čudić 1. Marija Beljanski 2. Ljiljana Potkonjak Levi

17. <i>Vasa Stajić Á. I.</i> 21000 Újvidék Novi Sad Knićanin vajda u. 12/b.	szerb	021-360-422 Goran Latinović 2. Sofija Pajić
18. <i>Veljko Vlahović Á. I.</i> 21000 Újvidék Novi Sad Sanghaj u. VIII 2.	szerb	021-20-142 Milka Jeftić
19. <i>Vuk Karadžić Á. I.</i> 21000 Újvidék Novi Sad R. Domanović u. 24.	szerb	021-339-477 Čedomir Vujasinović 1. Svetlana Trujić
20. <i>Žarko Zrenjanin Á. I.</i> 21000 Újvidék Novi Sad Stefan despota u. 8.	szerb	021-365-453 Bogdanka Šuman 1. Jelena Polak Stefanović 2. Mira Brkić
21. <i>Aleksa Šantić Á. I.</i> 21212 Alpár Stepanovićevo Putnik vajda u. 6.	szerb	021-717-055 megb.ig.Mileva Radović 1. Stojana Jovanov
22. <i>Veljko Petrović Á. I.</i> 21411 Begecs Begeč Péter király u. 36.	szerb	021-898-009 Ivana Lakatos
23. <i>Ivo Andrić Á. I.</i> 21242 Tiszakálmánfalva Budisava Iskola u. 3.	szerb, magyar	021-719-018 Vid Jović 1. Nada Munjiža
24. <i>Augustus 22. Á. I.</i> 21209 Bukovác Bukovac Genocidium áldozatainak tere 1.	szerb	021-826-020 Mile Obrenov 1. Rajko Prole
25. <i>Desanka Maksimović Á. I.</i> 21410 Futak Futog Milica cárnő u. 2.	szerb	021-895-243 Smiljka Hajduković 1. Milka Pinčir 2. Aleksandra Vasić
26. <i>Miroslav Antić Á. I.</i> 21410 Futak	szerb	021-895-299 Maksa Vrugić

Futog Rade Končar u. 2.		Nadežda Košarić
27. <i>Laza Kostić Á. I.</i> 21243 Kabol Kovilj Laza Kostić 42.	szerb	021-888-006 Konstantin Marcikić 1. Biljana Beara
28. <i>Jovan Jovanović Zmaj Á. I.</i> 21208 Kamenica Sremska Kamenica Iskola u. 3.	szerb	021-462-506 Milena Stanić 1. Olivera Mihić
Kihelyezett tagozat:		
a.) 21207 Ledince Ledinci	szerb	
29. <i>Đura Jakšić Á. I.</i> 21241 Káty Kác I. Péter király u. 9.	szerb	021-711-071 Jovo Pejić 1. Gordana Avgustin
30. <i>Ljudovít Štur Á. I.</i> 21211 Kiszács Kisac Vasutas u. 3.	szerb, magyar	021-827-015 Nagy Mihály 1. Ljubica Hmilj
31. <i>Jovan Dučić Á. I.</i> 21121 Pétervárad Petrovaradin Preradović u. 6.	szerb	021-433-201 Nikola Vučenović 1. Ljiljana Čehov 2. Danijela Baucan
32. <i>Szent Száva Á. I.</i> 21201 Piros Rumenka J.J. Zmaj u. 24.	szerb, magyar	021-716-016 Svetozar Kozarov 1. Nataša Đurčić
33. <i>Mihajlo Pupin Á. I.</i> 21203 Veternik Veternik Sándor király u. 38.	szerb	021-821-035 Dragoljub Đukić 1. Mirjana Lazar 2. Slavica Božić

39.		
ÜRÖG		
1. <i>Dositej Obradović Á. I.</i> 22406 Ürög Irig Zmaj Jovina 59.	szerb	022-461-259 Dušan Jurišić 1. Vera Vljajsević
Kihelyezett tagozat:		
a.) Satrinca	szerb	
Šatrinči		
b.) Neradin	szerb	
c.) Rionica	szerb	
d.) 22328 Krušedol	szerb	
2. <i>Milica Stojadinović Á. I.</i> 22408 Vrđnik B.Szerém u. sz. n.	szerb	022-465-074 Radomir Tripković 1. Dragana Ritić
Kihelyezett tagozat:		
a.) Kisremete	szerb	022-465-691
Mala Remeta		
Pinki u. 23.		
b.) 22409 Jazak	szerb	
40.		
VERBÁSZ		
VRBAS		
1. <i>Október 20. Á. I.</i> 21460 Verbász Vrbas 5. Proletár brigád u. 1—3.	szerb	021-700-568 Velibor Brajković 1. Marija Kottlaja
2. <i>Petar Petrović Njegoš Á. I.</i> 21460 Verbász Vrbas Elesett harcosok u. 34.	szerb	021-701-660 Malisav Simičević 1. Zoran Baucał
3. <i>Testvériség-egység Á. I.</i> 21460 Verbász	szerb	021-702-515 Simon Ferenc

Vrbas		
Elesett harcosok u. 2.		
4. <i>Svetozar Miletić Á. I.</i> 21460 Verbász Vrbas S. Marković u. 55.	szerb	021-701-213 Branislav Đokonović 1. Olga Boljac
5. <i>Vuk Karadžić Á. I.</i> 21465 Kiskér Bačko Dobro Polje Tito marsall u. 85.	szerb	021-724-029 Gojko Stojanović 1. Slavica Potežica
6. <i>Testvériség-egység Á. I.</i> 21466 Kucora Kucura Felszabadulás u. 6/a	szerb, román	021-725-047 Marta Vlahović 1. Szakács Fejsza Mária
7. <i>Jovan Jovanović Zmaj Á. I.</i> 21213 Ókér Zmajevo Ivan Milutinović u. 64.	szerb	021-726-110 Bogoljub Pešić 1. Radmila Tošić Nikolić
8. <i>Branko Radičević Á. I.</i> 21467 Torzsa Savino Selo Tito marsall u. 55.	szerb	021-720-033 Pedeon Petrović 1. Branislava Vuleta
9. <i>Branko Radičević Á. I.</i> 21471 Sóvé Ravno Selo Tito marsall u. 112.	szerb	021-722-016 Dragomir Šćekić 1. Maja Putić
41.		
VERSEC		
VRŠAC		
1. <i>Jovan Sterija Popović Á. I.</i> 26300 Versec Vršac Ž. Zrenjanin u. 114.	szerb	013-814-347 Đuro Grba 1. Dragan Popov 2. Živan Bugarski
Kihelyezett tagozat:		
a.) Porány	szerb	
Potporanj		

2. *Ifjúság Á. I.* szerb 013-821-721
26300 Versec
Vršac
Ifjúság tere sz. n.
3. *Olga Petrov Radišić Á. I.* szerb, román 013-813-330
26300 Versec
Vršac
Karadžić u. 8.

Kihelyezett tagozat:
- a.) 26345 Temesör román
Straža
Tito marsall u.
- b.) 26300 Meszesfalu román
Mešić
- c.) Temesszőlős román
Sošica
- d.) Almád szerb, román
Jablanka
4. *Pajo Jovanović Á. I.* szerb 013-812-676
26300 Versec
Vršac
Iskola tér 3.

Kihelyezett tagozat:
- a.) Versecvát szerb
Vatin
Vajdaság u. 32.
5. *Vuk Karadžić Á. I.* szerb 013-811-031
26300 Versec
Versec
Udvar u. 19.

Biljana Vujašin
1. Mirjana Jovanović
6. *Žarko Zrenjanin Á. I.* szerb 013-873-050
26434 Izbište
Isa Jovanović u. 5.

Kihelyezett tagozat:

- a.) Fűrjes szerb
Zagajica
Obilić u. 15.
- b.) Párta szerb
Parta
Karadžić u. 9.
- c.) Orešac szerb
Proletár u. 22.
7. *Branko Radičević Á. I.* szerb, román 013-828-242
26330 Homokszil magyar Petar Jokić
Uljma 1. Vesna Boračkov
Felszabadulás tér 3.

Kihelyezett tagozat:
- a.) 26332 Réthely
Ritiševo
- b.) 26332 Temesvajkóc szerb, román
Vlajkovac
Verseci u. 44.
8. *Coriolan Doban Á. I.* román 013-833-430
26336 Kustély Ilie Adam
Kuštilj
Versec u. sz. n.

Kihelyezett tagozat:
- a.) Vajdalak román
Vojvodinci
Október 2. u. 81.
9. *Branko Radičević Á. I.* szerb, román 013-832-133
26334 Nagyszered Rade Radović
Veliko Središte
Sterija u. 5.

Kihelyezett tagozat:
- a.) Kiszám szerb, román
Mali Žam
- b.) Kiszpered román
Malo Središte

10. Đura Jakšić Á. I. 26333 Paulis Pavliš Ž. Zrenjanin u. 79.	szerb	013-831-130 Boško Lekić
11. Moša Pijade Á. I. 26335 Kutas Gudurica Felszabadulás tér 2. Kihelyezett tagozat:	szerb, román	013-831-612 megbízott ig. Zdenka Radivojević
a.) Markovac	román	
42. ZENTA SENTA		
Stevan Sremac Iskolaközpont 24400 Zenta Senta I. L. Ribar u. 20.		024-811-715 Matykó Károly
1. Emlékiskola Á. I. 24400 Zenta Senta Lj. Popović u. 83.	szerb, magyar	024-811-412 Dallos Ferenc ig.h.
2. November 11. Á.I. 24400 Zenta Senta Makszim Gorkij u. 1	magyar, szerb	024-812-165 Milivoj Gašović
3. Thurzó Lajos Á. I. 24400 Zenta Senta Vasutas u. 44.	magyar	024-811-575,821-038 Torkos Attila
4. Csokonai Vitéz Mihály Á. I. 24406 Felsőhegy Gornji Breg Jugoszláv Katonáság u. 39.	magyar	024-843-003 Zárity Piroška

	Kihelyezett tagozat		
a.) Bogaras Bogaraš		magyar	
b.) Adahatár		magyar	
c.) Kevi Kevi		magyar	
5. Tömörkény István Á. I. 24352 Tornyos Tornjoš Toldi Miklós u. 12.		magyar	Bartos Mária
43. ZICHYFALVA PLANDIŠTE			
1. Dositej Obradović Á. I. 26360 Zichyfalva Plandište Tito marsall u. 60.		szerb, magyar román	013-862-115 megb.ig.PetarĐenić
	Kihelyezett tagozat:		
a.) 26365 Nagygáj Veliki Gaj Đ. Jakšić u.		szerb	
b.) Kupinik		román	
c.) Barice		román	
d.) Dositej Obradović Á. I. 26363 Ürményháza Jeremenovci Tito marsall u. 73.		magyar	Túri Anna
e.) 26364 Nagymargita Margita		szerb	
3. Jovan Sterija Popov Á. I. 26366 Györgyháza Velika Greda Tito marsall u. 120.		szerb	013-865-003 Sava Duvnjak
4. Jovan Jovanović Zmaj Á. I. 26370 Istvánvölgy Hajdučica Bálint u. 3.		szerb	013-864-103 Živorad Ognjanić

Kihelyezett tagozat:		
a.) Óléc	szerb	
Stari Lec		
b.) 26373 Miletićevo	szerb	
c.) Biószeg	szerb	
Banatski Sokolac		
44.		
ZOMBOR		
SOMBOR		
1. Avram Mrazović Á. I.	szerb	025-22-941
25000 Zombor		Trifunov Stojanović
Sombor		1. Mirjana Borak
Podgoricai u. 2.		
Kihelyezett tagozat:		
a.) Dug	szerb	
b.) Žarkovac	szerb	
c.) Gradina	szerb	
2. Dositej Obradović Á. I.	szerb	025-26-480
25000 Zombor		Mitar Đuričić
Sombor		1. Mirjana Kovačević
Slaviša Vajner Čiča u. sz. n.		
3. Ivo Lola Ribar Á. I.	szerb	025-22-371
25000 Zombor		Mirjana Malivuk
Sombor		1. Marija Nastasić
Monostor u. sz. n.		
Kihelyezett tagozat:		
a.) Šikara	szerb	
4. Nikola Vukičević Á. I.	szerb	025-22-630
25000 Zombor		Milorad Janjušević
Sombor		1. Olga Milović
Veljko Njegušić u. 4.		
Kihelyezett tagozat:		

tagozat:		
a.) Rančevo	szerb	
5. Október 21. Á. I.	szerb	025-22-476
25000 Zombor		Josip Đanić
Sombor		1. Josip Đanić
Njegoš u. 4.		
Kihelyezett tagozat:		
a.) Bukovac	szerb	
6. Testvériség-egység Á. I.	szerb, magyar	025-22-364
25000 Zombor		Anđelka Brajović
Sombor		1. Szakáli Edit
Lázár cár tér 9.		
7. Testvériség-egység Á. I.	szerb, magyar	025-81-322
25270 Bezdán		Cveng Mária
Bezdán		
Tito marsall u. 25.		
8. Moša Pijade Á. I.	szerb	025-80-015
25275 Béreg		Milan Jorgić
Bački Breg		
Tito marsall 13.		
9. Miroslav Antić Á. I.	szerb	025-844-064
25210 Čonoplja		Milica Matin
Čonoplja		
Nikola Tesla 34.		
10. Petőfi Sándor Á. I.	s szerb, magyar	025-80-015
25243 Dorosló		Albrecht Gizella
Dorosló		
Tito marsall u. 13.		
11. Laza Kostić Á. I.	szerb	025-866-666
25282 Gádor		Stevan Delić
Gakovo		
I. Péter király 56.		
Kihelyezett tagozat:		
a.) Haraszi	szerb	
Rastina		

12. *Nikola Tesla Á. I.* szerb 025-852-026
25221 Kerény
Kljajićevo
I.L. Ribar u. 51.
Dušan Nenadić
13. *Ognjen Pric Á. I.* szerb 025-80-213
25274 Küllöd
Kolūt
M. Orešković u. 1.
Jelena Varadinac
14. *Október 22. Á. I.* szerb 025-80-531
25272 Monostorszeg
Bački Monoštor
I.G. Kovačić u. 32.
Đorđe Luković
15. *Testvériség-egység Á. I.* szerb, magyar 025-84-041
25211 Nemesmilitics
Svetozar Miletić
Felszabadulás tér 1.
Katarina Boa-Gorjanac
1.Valerija Čelenak
16. *Ivan Goran Kovačić Á. I.* szerb 025-830-111
25284 Őrszállás
Stanišić
Njegoš u. sz. n.
Verica Popović
1. Slavica Jeftić
17. *Petar Kočić Á. I.* szerb 025-85-633
25280 Regőce
Ridica
Önkéntesek u. 2.
Stana Jokić
18. *Aleksa Šantić Á. I.* szerb 025-83-920
25212 Sári
Aleksa Šantić
VIII. Vajdasági sz. n.
Živko Stefanjesko
19. *Branko Radičević Á. I.* szerb 025-827-701
25240 Szta pá r
Stapar
V. Karadžić u. 20.
Dragan Milić
20. *Kis Ferenc Á. I.* magyar 025-86-023
25222 Gyulafalva
Telečka
Varga Sándor

Felszabadulás tér 20.

45.

**ZSABLYA
ŽABALJ**

1. *Stevan Divnin Baba Á. I.* szerb 021-831-377
21230 Zsablya
Žabalj
Felszabadulás tér 4.
Stanko Lisica
1. Snežana Lukač Ubiparip
2. *Žarko Zrenjanin Á. I.* szerb 021-836-008
21237 Boldogasszonyfalva
Gospođinci
Branko Radičević u. 56.
Dušan Bakurski
1. Melanija Čelić
3. *Đura Jakšić Á. I.* szerb 021-833-017
21238 Csurog
Čurog
Felszabadulás tér 4.
1. Marija Đorđević
4. *Jovan Jovanović Zmaj Á. I.* szerb 021-839-033
21239 Sajkásgyörgye
Đurđevo
Tito marsall u. 59.
Jelica Kostić

MAGYAR TAGOZATOS KÖZÉPISKOLÁK

Az alábbiakban az iskolák adatai mellett a választható szakmákat is felsoroljuk, valamint hogy egy-egy szakra hány elsős tanulót vesznek fel. Anyagunk az 1997/98-es tanév középiskolai pályázata alapján készült, de biztos támpont lehet a jövő esztendőre is.

Ahol a szak vagy a szakirány mellett zárójelben nem szerepel szám, négyéves iskola-látatásról van szó, itt kötelező a főlvételi vizsga anyanyelvől és matematikából. A három-éves szakmunkásképzőt zárójeles 3-sal jelöltük, itt nincs főlvételi.

1.

ADA ADA

1. *Műszaki Középiszkola* 024-851-133
24430 A d a Istenes Károly
A d a
Moša Pijade u. 47.

Fémesztergályos 15 (3), fémmarós 15 (3), géplakatos 30, fémköszőrűs 15 (3), központi fűtés- és vízvezeték szerelő 30 (3), gépkocsiszerelő 15 (3), gépésztechnikus 30, villamossági gép- és berendezésszerelő 30 (3), üzemi elektrotechnikus 30 és konfekció-varró 30 (3), kötő 15 (3), szövő 15 (3), a kikindai kihelyezett tagozat keretében ács 15 (3), kőműves 15 (3).

2.

CSÓKA ČOKA

1. *Vegyészeti-Technológiai Középiszkola* 0230-71-056
23320 C s ó k a Kónya Sándor
Č o k a
Moša Pijade u. 28.

Vegyésztechnológiai technikus 30, pék 15 (3), molnár 15 (3), élelmiszer-termelő 30 (3), hentes 30 (3).

3.

MAGYARKANIZSA KANJŽA

1. *Mezőgazdasági Középiszkola* 024-871-550
24420 Magyarkanizsa Olasz Antal
K a n j i ž a
Vojvoda Mišić u. 70.

Mezőgazdasági technikus 30, erő és munkagépek javítása 30 (3), élelmiszer-termelő 30 (3), gépésztechnikus 30, lakatos 30 (3), fémesztergályos 15 (3), gépkocsiszerelő 30 (3), mezőgépszerelő 15 (3), kertész és virágkertész 30 (3).

4.

NAGYBECSKEREK ZRENJANIN

1. *Gimnázium* 023-66-022
23000 Nagybecskerek Milos Milivojčev
Zrenjanin
Gimnázium u. 2.

Általános tantervű szakon 30 elsős.

5.

ÓBECSE BEČEJ

1. *Gimnázium* 021-813-165
21220 Ó b e c s e Jovan Belošev
B e č e j
Boris Kidrič u. 13.

Általános tantervű osztályba 60 elsős diák.

2. *Közgazdasági-Kereskedelmi Középiszkola* 021-815-353
21220 Ó b e c s e Péter Józsa Piroška
B e č e j
Tito marsall u. 14.

Közgazdásztechnikus 30, kereskedő 30 (3).

3. *Műszaki Középiszkola* 021-812-220
21220 Ó b e c s e Boban Jenő
B e č e j
Petar Drapšin u. 1.

Fémmarós 15 (3), lakatos 15 (3), gépkocsiszerelő 15 (3), karosszériaszerező 15 (3), 30 gép- és berendezésszerelő (3).

6.

**SZABADKA
SUBOTICA**

1. *Bosa Miličević Közgazdasági Középiskola*
24000 Szabadka
Subotica
Đuro Đaković u. 21. 024-25-358
Natalija Dragović
2. *Egészségügyi Középiskola*
24000 Szabadka
Subotica
Ivana Milutinović u. sz. n. 024- 23- 337
Hulló István
- Egészségügyi nővér 60, férfifodrász 15 (3), női fodrász 15 (3) .*
3. *Középfokú Zeneiskola*
24000 Szabadka
Subotica
Strossmayer u. 3. 024- 25-672, 553-837
Balázs Piri István
- Zenei munkatárs 10, zenész (hangszer szak) 10.*
4. *Lazar Nešić Vegyészeti Középiskola*
24000 Szabadka
Subotica
Makszim Gorkij u. 53. 024-25-925, 555-460
Natalija Maglajić
- Vegyétermék-gyártó 15 (3), védőbevonatkészítő 15 (3), élelmiszer-ipari technikus 30, élelmiszer-termelő 15 (3), hentes 15 (3), konfekcióvarró 45 (3), cipész 30 (3), pék 15 (3), kötőszakmunkás 15 (3).*
5. *Műszaki Középiskola (MEŠC)*
24000 Szabadka
Subotica
Lazar Nešić tér 9. 024-552-031
Petkovics Zoltán
- Gépésztechnikus 30, fémesztergályos 15 (3), fémmarós 15 (3), lakatos 15 (3), gépkocsiszerelő 15 (3), számítógép-elektrotechnikus 30, villamosgép- és villamosberendezés-szerelő 15 (3), valamint hűtő- és hőberendezés-szerelő 15 (3), aranyműves 30 (3).*

6. *November 18. Építőipari Középiskola*
24000 Szabadka
Subotica
Makszim Gorkij u. 38. 024-555-450
Pavao Bešlić
- Magasépítészeti technikus 30, kőműves 15 (3), faldekoratőr 15 (3), asztalos 30 (3), tipográfus 15, grafikai technikus 15.*
7. *Svetozar Marković Gimnázium*
24000 Szabadka
Subotica
Petőfi Sándor u. 1 024-552-820
Lenka Maravić
- A természettudományi-matematikai szakra 60, társadalomtudományi-nyelvi szakra 30 elsős diákot vesznek fel.*
7.
**TEMERIN
TEMERIN**
1. *Műszaki Középiskola*
21235 Temerin
Temerin
Népfőnt u. 80. 021-840-302
Uzelac Đurica
- Konfekcióvarró 30 (3), autóméchanikus 15 (3) szerelő 15 (3).*
8.
**TOPOLYA
BAČKA TOPOLA**
1. *Dositej Obradović Gimnázium*
24300 Topolya
Bačka Topola
Testvériség-egység tér 12. 024-711-934
Jovo Zagorac
- Általános tantervű szakra 60 elsős.*
2. *Mezőgazdasági Középiskola*
24300 Topolya
Bačka Topola
Szabadkai út sz.n.. 024-711-234
Sekul Matković
- Mezőgazdasági technikus 30, állategészségügyi technikus 30, növénytermesztő-konyhakertész 15 (2), versenylótenyésztő 15 (3), mezőgépkészítő 15 (3), élelmiszer-termelő 15 (3), hentes 15 (3).*

3. *Sinkovics József Műszaki Középiskola*
24300 Topolya
Bačka Topola
Testvériség-egység út 10. 024-714-434
Jan Považanski

Faldeköratőr 15 (3), kőműves 15 (3), fémesztergályos 15 (3), lakatos 15 (3) és asztalos 15 (3), fodrász 15 (3), borbély 15 (3).

9.

**TÖRÖKKANIZSA
KNEŽEVAC**

1. *Gépészeti-Közlekedési Középiskola*
23330 Törökkanizsa
Kneževac
I. Péter király u. 11. 0230-81-434
Aćimovski Stevan

Gépkocsiszerelő 30 (3), gépkocsivezető 30 (3).

Elegendő jelentkező (30 diák) esetén megnyílik a kikindai gimnázium kihelyezett magyar tagozata.

10.

**ÚJVIDÉK
NOVI SAD**

1. *Svetozar Marković Gimnázium*
21000 Újvidék
Novi Sad
Njegoš u. 22. 021-29-984
Radomir Marović

Általános tantervű szak 32.

2. *Mihajlo Pupin Villamossági Középiskola*
21000 Újvidék
Novi Sad
Futaki u. 17. 021-27-887
Đurđević Milorad

Autóvillanyszerelő 32 (3) és villamosság hűtő- és hőberendezés-technikus 32.

11.

**ZENTA
SENTA**

1. *Gimnázium*
24400 Zenta
Senta
Tito marsall tér 12. 024-811-751
Novica Mihajlović

Általános tantervű szak 9, egészségügyi nővér 30 (a becskerekai egészségügyi középiskola kihelyezett tagozata).

2. *Közgazdasági Kereskedelmi Középiskola*
24400 Zenta
Senta
Tito marsall tér 12. 024-811-549
Radmila Marković

Közgazdasági technikus 30, kereskedő 60 (3).

12.

**ZOMBOR
SOMBOR**

1. *Veljko Petrović Gimnázium*
25000 Zombor
Sombor
Dositej Obradović u. 2. 025-25-433
Mira Lončarec

Általános tantervű szak 30.

2. *Dr. Rippl Rózsa Egészségügyi Középiskola*
25000 Zombor
Sombor
Podgorica u. 9. 025-22-394
Marinko Lončarević

Egészségügyi nővér 30.

3. *Műszaki Középiskola*
25000 Zombor
Sombor
Lázár fejedelem tér 4. 025-22-767
Dušan Sekulić

Lakatos (3).

Szabadkai Rehák Kollégium

A szórványmagyarságban élő diákok számíthatnak kollégiumi elhelyezésre.
Cím: Dr. Rehák László Alap, 24000 Subotica, Ante Parčetića 7., telefon: 024-547-726.

A magyar diáksegélyezők címtára

1. Kosztolányi Dezső Diáksegélyező Egyesület (KODDE – elnöke: dr. Uzon Miklós)
24000 Szabadka, Tolsztoj u.8., telefon: 024-555-775. A pályázat megjelenésekor a vidéki pályázók ösztöndíjkérelmüket a saját körzetükben adják be az alábbi címek egyikére:

BAJMOK – BAJMOK

Szakács Bernadett, Ive Lole Ribara 6. 24210 Bajmok

Telefon: 024-762-181.

ÓBECSE – BEČEJ

Péter Sándor, Severa Đurkíća 41., 21220 Bečej

Telefon: 021-817-735.

CSANTAVÉR – ČANTAVIR

Kecsenivity Zsuzsanna, Mendicus Művészeti Központ,

Srbobranski put 13. 24220 Čantavir

FEKETICS – FEKETIĆ

Talbuszki Rózsa, a feketicsi helyi közösség irodahelysége,

Bratstvo jedinstvo 30, 24323 Feketić

HORGOS – HORGOS

Szalma Cecília, Doža Đerđa bb, 24410 Horgoš

MAGYARKANIZSA – KANJIŽA

Városháza 10-es számú szoba, 24420 Kanjiža

KISHEGYES – MALI IDOŠ

Cékus Gyöngyi, a kishegyési helyi közösség irodájában

24321 Kishegyész

OROSZLÁMOS – BANATSKO ARANĐELOVO

Fárk Erzsébet, Partizanska 13., 23332 Banatsko Aranđelovo,

Telefon: 0230-89-015.

TOPOLYA – BAČKA TOPOLA

Topolyai könyvtárterem, telefon: 024-711-725.

2. Zrenjanini–Nagybecskerek Diáksegélyező Egyesület,
Telefon: 023-49-340 és 023-63-776, Várady József, 23000 Zrenjanin,
Carice Milice 14.

3. Zentai Kosztolányi Dezső Diáksegélyező Egyesület (KODDE), Vasas
Ilona Senta, J. J. Zmaj 37, (a volt Derby cipőgyár udvara, utolsó ajtó)
Telefon: 024-815-380.

4. Újvidéki Diáksegélyező Egyesület (elnöke: dr. Ribár Béla)
21000 Novi Sad, Jožefa Atila 16.

5. Temerini Diáksegélyező Egyesület (Pál Jolán),
Kossuth Lajos u. 43, 21235 Temerin (Szirmay Károly ME)
Telefon: 021-842-036.

GYÓGYPEDAGÓGIAI ÁLTALÁNOS ISKOLÁK

Község, iskola neve, címe	Tannyelv	Telefon, igazgató
1.	2.	1. pedagógus 2. pszichológus 3.
1. MITROVICA SREMSKA MITROVICA		
1. <i>Radivoj Popović Á. I.</i> 22000 Mitrovica Sremska Mitrovica Fruška gora u. 73.	szerb	022-225-470 Slobodan Pauljev 1. Radovan Tadić
2. NAGYBECSKEREK ZRENJANIN		
1. <i>Május 9. Nevelői és Oktatói</i> <i>Központ</i> 23000 Nagybecskerek Zrenjanin Nép ifjúsága u. 16.	szerb, magyar	023-62-594 Slobodan Milićev 2. Nada Petrović
3. NAGYKIKINDA KIKINDA		
1. <i>Október 6. Á. I.</i> 23300 Nagykikinda Kikinda Dositej u. 53.	szerb	0230-22-844 Drenka Tomić 2. Jasmina Štrbac

4.

**ÓBECSE
BEČEJ**

1. *Testvériség Á. I.* szerb, magyar 021-816-363
21220 Óbecse
Bečej
Dositej u. 11.
Radovan Vujović

5.

**ÓPÁZOVA
STARA PAZOVA**

1. *Anton Skala Á. I.* szerb 022-311-845
22300 Ópazova
Stara Pazova
Boris Kidrić u. 12.
Dragica Todorović

6.

**PALÁNKA
BAČKA PALANKA**

1. *Pinki Hős Á. I.* szerb 021-740-687
21400 Palánka
Bačka Palanka
Testvériség-egység tér 12.
Mile Pilipović
2. Milica Jagodić

7.

**PANCSOVA
PANČEVO**

1. *Mara Mandić Á. I.* szerb 013-32-84
26000 Pancsova
Pančevo
Dusán cár u. 34.
Milka Milovanov

8.

ŠID

1. *Testvériség-egység Á. I.* szerb 022-712-713
22240 Šid
Jevrosima anyó u. 1.
Slavko Babić

9.

**SZABADKA
SUBOTICA**

1. *Žarko Zrenjanin Á. I.* szerb, magyar 024-553-037
24000 Szabadka
Subotica
Ivan Goran Kovačić u. 14.
Marica Filipović

10.

**ÚJVIDÉK
NOVI SAD**

1. *Milan Petrović Á. I.* szerb, magyar, 021-621-314
21000 Újvidék
Novi Sad
Ribnikar fivérek utcája 32.
szlovák
Slavica Marković
1.Ljiljana Hajduković
2.Ljiljana Ivanišević

11.

**VERSEC
VRŠAC**

1. *Jelena Varjaški Á. I.* szerb 013-815-629
26300 Versec
Vršac
Žarko Zrenjanin u. 22.
Nikodin Radovanović

12.

**ZOMBOR
SOMBOR**

1. *Vuk Karadžić Á. I. és* szerb, magyar 025-33-822
Kollégium
25000 Zombor
Sombor
Radoje Domanović u. 98.
Mile Mandić

**HALLÁSKÁROSULT GYERMEKEK
ISKOLÁJA**

1.
**SZABADKA
SUBOTICA**

*Iskolaközpont
Halláskárosult Gyermekek
Oktatására és Nevelésére*
24000 Szabadka
Subotica
Frankopan u. 2.

szerb 024-22-119
magyar Milorad Mrvić
2. Snežana Ljubinković

2.
**ÚJVIDÉK
NOVI SAD**

Jovan Popović Á. I.
21000 Újvidék
Novi Sad
Egyenes u. 2.

szerb 022-58-976
Bogdan Smić

FELNŐTTKÉPZŐK

1.
**NAGYBECSKEREK
ZRENJANIN**

1. *Stevica Jovanović
Munkásegyletem*
23000 Nagybecskerek
Zrenjanin
Jovan Veselinov Žarko

szerb 023-64-736

2.
**PALÁNKA
BAČKA PALANKA**

1. *Felnőttképző Á. I.*
21400 Palánka

szerb 021-741-755

Bačka Palanka
Jugoszláv Katonaszág u. 28.

3.
**PANČSOVA
PANČEVO**

1. *Đura Jakšić Á. I.*
26000 Pančsova
Pančevo
Tolsztoj u. 30.

szerb 013-44-998
Petar Pavlov

4.
**SZABADKA
SUBOTICA**

1. *Szabadegyletem
— Felnőttképző Á. I.*
24000 Szabadka
Subotica
Jovan Nenad cár tere 15.

szerb, magyar 024-554-600
Blažo Perović

5.
**ÚJVIDÉK
NOVI SAD**

1. *Radivoj Čirpanov Nevelési és Művelődési Központ —
Munkásegyletem*
21000 Újvidék
Novi Sad
Vajdasági brigádok u. 7.

szerb 021-21-738
Nada Pejović Mitrović

6.
**ZOMBOR
SOMBOR**

1. *Felnőttképző Á. I.*
25000 Zombor
Sombor
Laza Kostić u. 3.

szerb 025-37-574
magyar Slobodan Knežević

ZENE-ÉS BALETTISKOLÁK

Község, iskola neve, címe	Tannyelv	Telefon, igazgató 1. pedagógus 2. pszichológus 3.
1. ADA ADA	2.	3.
1. <i>Bartók Béla Zenei Á. I.</i> 24430 A d a A d a Felszabadulás tér 3.	szerb magyar	024-852-515 Birkás János
2. APATIN APATIN		
1. <i>Stevan Hristić Zenei Á. I.</i> 25260 Apatin Apatin Franc Rozman u. 1.	szerb magyar	025-773-388 Rade Ivančević
3. KULA		
1. <i>Zenei Általános iskola</i> 25230 K u l a Lenin u. 17.	szerb	025-722-327 Berkó László
4. MAGYARKANIZSA KANJIZA		
1. <i>Cnesa Oktatói-nevelői Központ – Zeneiskola</i> 24420 Magyarkanizsa Kanjiža Edvard Kardelj tér 9.	szerb magyar	024-871-077 Hulmann László

5. MITROVICA SREMSKA MITROVICA		
1. <i>Petar Krančević Zenei Á. I.</i> 22000 Mitrovica Sremska Mitrovica Búza tér 28.	szerb	022-221-872 Slobodan Radivojević
6. NAGYBECSKEREK ZRENJANIN		
1. <i>Josif Marinković Zenei Á. I.</i> 23000 Nagybecskerek Zrenjanin Felszabadulás tér 7.	szerb	023-61-104, fax: 36-159 Živorad Negovanović
7. NAGYKIKINDA KIKINDA		
1. <i>Slobodan Malbaški Á. I.</i> 23300 Nagykikinda Kikinda Szent Száva u. 19.	szerb	0230-22-474 Vesna Bugarski Nedeljkov
8. ÓBECSE BEČEJ		
1. <i>Petar Konjović Zenei Á. I.</i> 21220 Óbecse Bečej Tito marsall u. 17.	szerb magyar	021-812-251 Susztrán Adél
9. PALÁNKA BAČKA PALANKA		
1. <i>Stevan Hristić Zenei Á. I.</i> 21400 Palánka	szerb	021-747-765 Dragoslav Dabić

Bačka Palanka
Jugoszláv Katonaszág u. 28.

10.

**PANCSOVA
PANČEVO**

1. *Jovan Bandur Zeneiskola* szerb 013-45-976, fax: 47-328
26000 Pancsova Boris Matijević
Pančevo
Népfőnt u. 3.

11.

**RUMA
RUMA**

1. *Teodor Toša Adrejević* szerb 022-424-042
Zenei Á. I. Branka Jovičić
22400 Ruma
Ruma
Jugoszláv Katonaszág u. 140.

12.

ŠID

1. *Filip Višnjić Zenei Á. I.* szerb 022-712-254
22240 Šid Rade Božović
Petar Kočić u. sz. n.

13.

**SZABADKA
SUBOTICA**

1. *Zeneiskola* szerb 024-25-672
24000 Szabadka magyar Balázs Piri István
Subotica Jovanity-Zsáki Alisza
Strossmayer u. 3.

14.

**TOPOLYA
BAČKA TOPOLA**

1. *Zenei Á. I.* szerb, magyar 024-711-096
24300 Topolya megb. ig. Világos Erzsébet
Bačka Topola
Rade Končar u. 84.

15.

**TÖRÖKKANIZSA
KNEŽEVAC**

1. *Művelődési-oktatói Központ* szerb 0230-82-679
— *Zeneiskola* magyar Milan Mirkov
23330 Törökkanizsa 1. Nada Čukurov
Kneževac
I. Péter király u. 6.

16.

**ÚJVERBÁSZ
VRBAS**

1. *Petar Petrović Njegoš* szerb 021-701-660
Zenei Á. I. Malisav Simičević
21460 Verbász
Vrbas
Elesett harcosok utcája 3.

17.

**ÚJVIDÉK
NOVI SAD**

1. *Izidor Bajić Zeneiskola* szerb 021-29-078
21000 Újvidék Stevan Divljaković
Novi Sad
Njegoš u. 9.
2. *Josip Slavenski Zenei Á. I.* szerb 021-622-285
21000 Újvidék Ljuben Iljev
Novi Sad
Munkás u. 19/a.

Címtár

18.

ZENTA
SENTA

1. *Stevan Mokranjac* szerb, magyar 024-812-812
Zeneiskola kétnyelvű
24400 Z e n t a
S e n t a
Népi forradalom u. 36.

19.

ZOMBOR
SOMBOR

1. *Petar Konjović Zeneiskola* szerb 025-22-054
25000 Z o m b o r
S o m b o r
Petar Vojvodić u. 9.
Arleta Štrangarić Šteta